



UNIVERZITA
MATEJA BELA

V BANSKEJ BYSTRICI



ZBORNÍK PRÍSPEVKOV
Z FAKULTNÉHO KOLA SÚŤAŽE

ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ A ODBORNÁ ČINNOSŤ 2024

A
MEDZINÁRODNEJ ŠTUDENTSKEJ
VEDECKEJ KONFERENCIE

PRO-LEGAL
DEŇ ŠTUDENTOV PRÁVA
A DOKTORANDOV 2024

2024

BELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta



Zborník príspevkov
z fakultného kola súťaže
ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ A ODBORNÁ ČINNOSŤ
2024

a

medzinárodnej študentskej vedeckej konferencie
PRO-LEGAL
Deň študentov práva a doktorandov 2024

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:

doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.

Predseda edičnej komisie:

prof. JUDr. Milan Ďurica, PhD.

Recenzenti:

JUDr. Miloš Levrinc, PhD.

PhDr. Anna Schneiderová, PhD.

Zostavovatelia:

JUDr. Aneta Kšenžigová, MBA

JUDr. Ľubica Saktorová, PhD., LL.M., M.A.

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.

Za obsahovú a jazykovú stránku textu sú zodpovední autori publikovaných príspevkov.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-2156-9

EAN 9788055721569

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055721569>



Recenzovaný vedecký Zborník príspevkov z fakultného kola súťaže ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ A ODBORNÁ ČINNOSŤ 2024 a medzinárodnej študentskej vedeckej konferencie PRO-LEGAL - Deň študentov práva a doktorandov 2024 je publikovaný a šírený ako open access publikácia na základe podmienok Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (uviedenie autora).

OBSAH

Emma Bočová Euthanasia as a Violation of the Right to Life rather than the Realization of the Modern Concept of an Autonomous Will in the Philosophical Thought of Viktor Emil Frankl	4
Mgr. Romana Koneracká Pseudo-precedentné účinky ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu Slovenskej republiky	36
Erik Michňák Pokroky pracovného práva	62
Bc. Šimon Mikluš Moderné trendy v oblasti osvetý pracovného práva v spoločnosti	90
JUDr. Tomáš Zábrenszki Posudzovanie prítomnosti návykovej látky pri trestnom čine ohrozenia pod vplyvom návykovej látky	117
Eva Babinská Právne aspekty obmedzenia slobody prejavu	146
Bc. Ing. Ladislav Benyovics Uplatňovanie práv pacientov pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike a v Maďarsku	158
Lukáš Bis Stavebný pozemok – vybrané problémy	173
Bc. Ing. Katarína Chebeňová Nachádzanie práva Medzinárodným súdnym dvorom	190
Terézia Kanderková Právne aspekty práva na anonymitu ako súčasť ľudskoprávneho štandardu	198
Bc. Kristián Krištek Proaktívne prístupy k boju proti kriminalite s kryptomenami	209
Dominika Kučerová Transsexualita a zmena pohlavia v Slovenskej republike	217
Patrik Lupták Pracovný úraz	229
Šimon Mikluš Analýza diskriminačných dôvodov a ich interpretácia v aplikačnej praxi	240
Michal Mráz Koncepcia vecnej legitimácie ako mysliteľnej (procesnej) podmienky kontradiktórneho procesu	254

Emma Bočová

Euthanasia as a Violation of the Right to Life rather than the Realization of the Modern Concept of an Autonomous Will in the Philosophical Thought of Viktor Emil Frankl

Abstract

The paper provides an analysis of some aspects of the legalisation of euthanasia and presents a critical approach towards euthanasia from the philosophical, legal, medical and ethical spheres of interest. The research concentrates on elaborating possible controversies within the term and its definition, which is reflected in the issues of its application. The paper aims to present euthanasia as a product of anomy which violates the right to life rather than supports the modern concept of an autonomous will. The idea reflects the thought of an Austrian philosopher, V. E. Frankl.

Keywords: Viktor Emil Frankl. Legalisation of euthanasia. Euthanasia. Active euthanasia. Voluntary euthanasia. Passive euthanasia. Autonomy. Right to refuse medical treatment. Good death. Dignified death. Illusion of truth. Palliative care. Responsibility for life. Intention. Slippery slope in the Netherlands. Gedogen. Physical suffering. Mental suffering.

Introduction

Commercialism and hedonism are some of the factors that have brought to attention the legal extension of the right to freedom. The decriminalisation of various human deeds, which have been present throughout centuries, carries the spirit of the above-mentioned modified right in order to adapt to society's dynamic character. For example, the states of Nevada, Maine and Belgium contributed to the decriminalisation of prostitution under specific terms and conditions. However, the murders of innocent people, society refused to decriminalise despite particular terms and conditions. Or, to put it in question, does statics of specific human values precede the adaptation to the society's dynamic character? And which category does euthanasia correspond to?

Intervention of one right into another is possible as long as certain terms and conditions satisfy the benefit of the public interest. For instance, one way of illustration is to point to the Decision of the Constitutional Court of the Slovak Republic PL. ÚS 10/2013¹ *O povinnom*

¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/2013, zo dňa 25.3. a 26.3. 2024

očkovaní, which refers to the valid jurisprudence of the European Court of Human Rights and constitutionally accepts an immediate interference with bodily integrity which limits the right to privacy of an individual subject in favour of the right to be provided with the necessary health care. May the same analogy be considered in the case of the right to freedom versus the right to life? Ultimately, is not the right to be provided with the necessary health care a realisation of protecting the right to life? Does the right to freedom not result in more robust security and privacy? In the case of positive answers to the previous questions, the last inductive question is whether a guarantee of an autonomous decision can interfere even in the sphere of interest of the right to life, specifically in the form of so-called euthanasia.

This paper aims to provide reasons for an individual's critical questioning of the topic rather than passive receiving to avoid a heuristic² approach to some of the convincing “pro-Euthanasia” reasons mentioned next. Firstly, a human is an autonomous being with the right to decide the most suitable option because satisfying the needs is subjective. Secondly, there is a state of apprehensiveness about a loss of human dignity. Thirdly, there is a belief that the suffering of an animal may be compared to that of a human and, therefore, treated similarly. Fourthly, the fact that euthanasia has always been present among the members of society throughout centuries justifies its regulation by the law. Fifthly, commercialism, as mentioned in the first paragraph, supports the view of life as a property to which a human has an absolute right to disposal. Sixthly, there is no meaning in the deontological point of view of life because it ends the same for everyone – by death. Seventhly, euthanasia represents an individual decision without the involvement of personal responsibility towards society. Eighthly, only people of religious belief claim that euthanasia should not be authorised.

Another purpose of this work is to accept the challenge of Marek Vácha,³ Czech theologian and naturalist, to display a couple of counter-arguments to the above-mentioned “pro-euthanasia” reasons accompanied by statements which refute other possibilities that support the ethical and legal admissibility of euthanasia. The provided conclusions may serve further academic research purposes.

This paper objects to the fact that the contemporary understanding of euthanasia is complete and precise. This statement is reflected in its various interpretations of its definition, which may involve certain contradictions and obscurity.

² Heuristics is a perception of an individual modified by mental shortcuts which may result in quick decisions with less cognitive effort.

³ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 97.

The pro-life approach will be discussed from the perspective of the Austrian neurologist, psychiatrist and philosopher Viktor Emil Frankl. Doctor Frankl is considered to be the father of Logotherapy. The subject matter of this discipline is the search for meaning and adjustment of one's attitude towards human suffering. He grew up admiring the existential theory of Sigmund Freud despite his reluctance to adopt Freud's presented views as guidelines for life. As a survivor of four Nazi concentration camps, he provides testimony of some cases, which contribute to the credibility of his conviction. Doctor's respect for life and the practical implementation of his theories may be described as successful due to a significant decrease in the number of suicides committed during his era. The scientific survey of Frankl is still considered up-to-date and interesting for its approach to the medical sphere of interest from an ethical point of view. The work is systematically divided into five chapters, each dealing with a different aspect of a given subject matter.

The first chapter and its subsections focus on the absence of a universal descriptive consensus on euthanasia. The goal of this chapter is to prevent possible misunderstandings and controversies in the field of conceptual analysis of euthanasia. This potential problem may result in inadequate guidance for policymakers and practitioners. Disproving the validity of basics in terms of public judgment plays a vital role in building on more complex structures that may appear flawed due to the need for more conceptual accuracy in their fundamentals. Terminological clarification includes the term euthanasia as a possible misleading euphemism and inaccurate linking to the term dignity. These statements are supported by the works of Dr Nitschke, Plato and Dr Frankl.

The second chapter offers an elaboration of the three conditions necessary for the realisation of euthanasia: *1) the patient's active request, 2) performance or non-performance 3) the doctor's intention to put the patient to death* and their possible controversy.

In the beginning, the second chapter advocates the need for a precise distinction between invalidity and irrelevance, which would prevent the possible misapplication of the Nazi argument for a distorted image of an active request for euthanasia. Nowadays, the invalidity of the Nazi euthanasia argument for discussions advocating an anti-euthanasia approach should not serve as a means to overcome its possible relevance from the aspect of the dangerous propaganda method called "an illusory effect" used in the program of Nazi euthanasia. This may be reflected in methods used today that advocate the legalisation of euthanasia and, therefore, strive to raise caution.

The next part implicitly proposes a thorough conceptual separation of euthanasia's

active and passive character of the performance. This subsection recognises the significance of the demarcation line between the right to refuse medical treatment and voluntary (active) euthanasia in terms of the system of law in the Slovak Republic. The purpose of this distinction is to point out the criminalisation of euthanasia in the Slovak Republic while legally providing the right to refuse medical treatment. More states have legalised the right to refuse medical treatment without euthanasia, and it is necessary to eliminate the possibility some may mistake one for another due to the possible justification of legalisation of euthanasia caused by the definition obscurity between passive euthanasia (right to refuse medical treatment) and active euthanasia. Another critical step was Recommendation 1418/1999 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, which contributes to a deeper interpretation of Article 2 provided by the European Convention on Human Rights, which does not favour euthanasia.

The last part of this chapter merely criticises the teleological approach of James Rachels to one's action in the form of arguments which do not confirm the absurdity of life that his approach tries to pursue in the spirit of Frankl's point of view. Advocating a superficial unnecessary of intentions as a deontological criterion to one's acting may turn out to be a small step toward the legalisation of euthanasia. However, the Criminal Code of the Slovak Republic (Act No. 300/2005 Coll.) may serve as compelling evidence for the relevance of the intention in one's acting.

In the end, David Černý introduces two types of intentions, which may be adequate determinants of the difference between the right to refuse medical treatment and euthanasia. Introducing an idea of possible actualisation of an intention due to its dynamic character may contribute to a better attitude modification of the patient towards suffering.

The third chapter discredits the irreversibility of the patient's state of physical suffering to a certain extent due to palliative and mental care. In addition, the doctrine of double effect, the conservative catholic attitude and Frankl's view of human's pride in *dying one's death* are other elements that accept palliative care over euthanasia.

The fourth chapter advocates that the autonomy of the law does not lie in the decision to end one's life but in taking responsibility for one's life. The following subsections discuss the possible philosophical reasons why some may refuse to take responsibility for their actions or their lives. For each reason, a certain solution is provided.

The fifth chapter showcases the practical application of the legalization of euthanasia, specifically in the Netherlands, as a warning for other states not to take the same path in order to prevent a slippery slope.

1. Only because it sounds good does not mean it is good (light criticism of the inconsistent terminology)

The word Euthanasia as a euphemism, “Good death”, does not have to reflect the meritum of its intention. The etymological understanding of the term euthanasia comes from the Greek substantive *euthanatos*. Eu may be translated as *good, happy* and *thanatos* as death.⁴ Therefore, the overall impression of the term euthanasia or Good death may seem quite optimistic from a terminological point of view. However, the fact that should not be overlooked is that even words such as “eu”genics translated to “good in birth” were viewed positively in the last century as well as euthanasia now and did not bring promising result during the World War 2. Discussions involving euthanasia tend to use vocabulary involving euphemisms while putting the exact terms aside. This may result in the misconception of euthanasia’s meritum. For instance, a joint misleading softening statement is that euthanasia concentrates on how to “*eliminate the pain*”.⁵ But the actual sphere of interest of euthanasia is the way to “*eliminate the patient*”.⁶ Here, Frankl's questions arise: Is it possible to solve the world's problems by eliminating the world? Analogically, what is a solution to a patient's suffering? Eliminating a patient or, rather, the cause of their suffering?

1.1 Only because it has “dignity” in the name “dignified death” does not mean it is dignified (supporting an interpretation of conceptual analysis from more than just a technical point of view)

The possible tendency to associate the term euthanasia with a tempting expression such as dignity may be misleading, considering the work of a controversial doctor, Philip Nitschke. Dr Nitschke is the founder of Exit International and a supporter of voluntary euthanasia using the methods described as dignified. He considers his suicide machine, called Sarco,⁷ downright euphoric due to its elegant design and playing music. The machine works by filling a

⁴ PTÁČEK, R. - BARTŮŇK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 69.

⁵ Whereas euthanasia concentrates on eliminating the patient, palliative care concentrates on the patient's relief of the pain.

⁶ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 7-71.

⁷ Sarco, which stands for sarcophagus, is a suicide machine of Philip Nitschke. Further details: CUTHBERTSON, A. Suicide machine that could be controlled by the blink of an eye sparks euthanasia debate. [online]. London : Independent Digital News and Media Limited, 2018. Dostupné na internete: <https://www.independent.co.uk/tech/suicide-machine-assisted-dying-euthanasia-debate-uk-clinic-sarco-nitschke-a8307741.html>

chamber with nitrogen, inducing hypoxic death to the occupant.

However, a conceptual analysis of euthanasia based on a purely technical point of view does not have to be sufficient. This problem also requires an evaluation from the legal and ethical sphere of interest. Euthanasia represents specific values, the realisation of which determines the direction of the society. Therefore, no matter how tempting Sarco may sound, I suppose that the European negative experience of the Holocaust would not allow an optimistic connotation of gas as an accepted way of death. Considering the warning character of the aforementioned historical context, is it still possible to consider Sarco as generally dignified?

Frankl advises protecting the rigidity of certain simple human truths, such as the right to life. Protecting these simple human principles at the expense of extending individual autonomy is worth preventing the risk of modern World War 2 consequences. Frankl opposes the argument that humans cannot keep up with technological advancement. He supports Dostojevskij's view: "*Man is a creature that can get used to anything*"⁸. Therefore, the speed of technological innovations (such as Sarco) is not the primary concern. But *the unpredictable human heart is.*"⁹

1.2 Just because it may seem challenging to find dignity within oneself in living does not mean it is impossible (supporting elimination of the loss of dignity as a common reason in an active request for euthanasia)

An absence of dignity within the idea of the pure existence of human beings may lead to a shift of concentration on finding dignity in euthanasia as "dignified death". In the previous subsection we discussed "dignified methods" or dignity itself in dying. The following statements focus on another perspective of euthanasia's misleading perception as a "dignified death": Dignity in living. Surprisingly, spiritual reasons in the requests for euthanasia usually surpass the somatic reasons. Common spiritual reasons are, for instance, feelings of loneliness, absence of meaning, fear of death and absence of dignity.¹⁰

1.2.1 Plato's Argument

Considering the last reason, one must acquaint oneself with Plato's ontological theorem. Plato's universalist theory lies in the idea that the truth is not created but more likely found within

⁸ FRANKL, V. E. Psychoterapie pro laiky. 1. vyd. Brno : Cesta, 2023. s. 35.

⁹ FRANKL, V. E. Psychoterapie pro laiky. 1. vyd. Brno : Cesta, 2023. s. 48.

¹⁰ PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 65.

us, within an external objective world. By applying his theory to human dignity, can we assume that dignity exists within us? Difficulty in discovering dignity cannot be interchangeable with its absolute deficiency, right? With the assumption that it lies in the fact of being a living human itself, no matter the amount of suffering? In case of a positive answer, justification of the absence of human dignity as a reason for euthanasia is debatable.

1.2.2 Frankl's Argument

Frankl argues that the amount of suffering does not devalue a patient's life or dignity.¹¹ As it may be contradictory, he emphasises the hidden meaning of suffering. To elaborate, the decisive criterion for evaluating a human's dignity should not be based on external wins. More likely, the internal attitude towards life's obstacles determines one's dignity. I agree with the ideological conviction of Marta Munzarová that *“there is a higher quality of dignity in the life of a suffering patient than in the lives of those who only speak of dignity.”*¹² If suffering was the confirmatory cause for the absence of dignity, then why do athletes create obstacles and grow by overcoming them?¹³¹⁴ The correspondence between suffering and the lack of dignity as one of the common reasons for euthanasia is for a deeper discussion. However, fighting even in an already predetermined battle does not need to be viewed as a lost fight, and it should not be, judging from Frankl's perception of suffering.

2. There are three firm and unquestionable conditions for active euthanasia, aren't there? (light criticism of inconsistent definitions and following categorical obscurity)

Three characteristics that strive to establish the general definition of voluntary (active) euthanasia, according to Marek Vácha, are: *“1) patient's active request. 2) performance or non-performance, 3) doctor's intention to put a patient to death.”*¹⁴ Each of the three conditions is necessary to be analysed closely to clarify possible ambiguities.

2.1 Invalidity of the Nazi argument for the first condition may turn many from the realisation of its overall relevance for euthanasia, may it not?

¹¹ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 45.

¹² PTÁČEK, R. - BARTŮNĚK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 45.

¹³ FRANKL V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 20.

¹⁴ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 11.

The invalidity of an interest argument between today's and Nazi euthanasia should not be considered irrelevant in the process of euthanasia's definition formation. Voluntary euthanasia may be mistakenly taken for Euthanasia's Nazi programme T-4¹⁵, which may lead to a distorted image of the first condition, the patient's active request. Nowadays, the meaning has significantly changed. The patient's interest should be prioritised over the doctor's motive. That is what distinguishes the definition of euthanasia nowadays from the Nazi programme of euthanasia. Even historians are interested in the visual differentiation between the Nazi “euthanasia” and euthanasia today (e.g. in the Netherlands) by using quotation marks. The mentioned effort prevents the use of “*reductio ad Hitlerum*” on a regular basis, which invalidates such an argument.¹⁶

However, invalidity is not a synonym for irrelevance, and therefore, the link between understanding of euthanasia today and Nazi euthanasia may actually exist. Despite overcoming the argumentative relevance due to the dominance of the patient's interest, the method comparison of Nazi euthanasia with the present understanding of euthanasia is not, I believe, insignificant. Dr Frankl advocates the existence of the so-called repeated “*Big lie*”¹⁷ as a negative distortion of stereotypes. This method was used in the Nazi propaganda as a way of spreading disinformation and application of manipulation, especially in the T-4 project. “*Big lie*” focused on distorting the values of the bare existence repeatedly in such a way that people were able and willing to accept the killing of innocent people. The idea of life's worthlessness won the favour of many. This contributed to the refusal of many to take responsibility for the prevention of the Nazi's euthanasia programme.¹⁸

It's visible that the understanding of euthanasia nowadays has shifted from the Nazi term. Therefore, argumentative relevance is debatable. However, the Nazi method of “*illusion of the truth*” reached a massive acceptance and may raise caution even today in understanding definitions of euthanasia. The illusory truth effect exposes people to a repeated perception of a false statement that may distort the actual reality. Adolf Hitler, able to spread some of his theories worldwide, stated that “*people tend to believe anything if it is repeated often enough.*”¹⁹

The “*illusion of the truth*” effect on prior knowledge was the central topic of the

¹⁵ Programme T-4 was an official name for the Nazi massive sterilization and “euthanasia” of degenerated elements of population.

¹⁶ PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 70- 71.

¹⁷ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. XIV- XV.

¹⁸ Frankl criticized Austrians who claimed that their ignorance may be used as an excuse for their passive attitude towards the T-4 programme. In his works he says that ignorance is a form of a silent agreement.

¹⁹ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. XV.

psychological experiment led by Sarah J. Barber, a professor in the Psychology department at Georgia State University. The result was that the repetition of false facts was efficient enough to question the plausibility of judgements. She claims that the illusory truth effect has applications in advertising, the political sphere, and the propagation of “fake news.”²⁰ Present discussions attempting to create an accurate definition for euthanasia involve many euphemisms, as discussed in chapter 1, which are frequently repeated. There is a saying: “Repeat a lie often enough, and it becomes the truth.” Considering the possibility of an influential “illusion of the truth,” I would recommend an effort to precede heuristics using extensive power of reasoning. In other words, let's double-check before repeating.

2.2 What if the lack of precision in the definition of euthanasia may result in active and passive euthanasia both requiring the same performing act. May be assumed that the Slovak republic implicitly legalised active euthanasia within the right to refuse medical treatment?

The second point is that performance versus non-performance in the doctor's action during the process of euthanasia may result in contradictions. The World's medical association definition for euthanasia is: *“Euthanasia means knowingly and intentionally performing an act that is clearly intended to end another person's life and that includes the following elements: the subject is a competent, informed person with an incurable illness who has voluntarily asked for his or her life to be ended; the agent knows about the person's condition and desire to die, and **COMMITTS** the act with the primary intention of ending the life of that person; and the act is undertaken with compassion and without personal gain.”*²¹ Provided definition uses the word “commits” which displays the ground understanding for the differentiation between voluntary (active) euthanasia and passive euthanasia. The used word “commits” stands for the doctor's act of performance, typical for a voluntary (active) euthanasia. In other words, voluntary euthanasia is based on active performance intended to end the life of a patient, it requires the act of a doctor. On the other hand, passive euthanasia is usually referred to as “a doctor's doing nothing” to prevent an extension of a patient's life.

Some philosophers may view passive euthanasia as an oxymoron. This assumption is

²⁰ HASSAN, A. - BARBER, S. J. The effects of repetition frequency on the illusory truth effect. [online]. Rockville Pike Bethesda : National Library of Medicine, 2021. Dostupné na internete: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33983553/>

²¹ The WMA on medical ethics—some critical comments. [online]. Rockville Pike Bethesda : National Library of Medicine, 2006. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2564473/>

deduced from the fact that even passive euthanasia requires the active performance of a doctor intended to end the patient's life. Active performance in passive euthanasia is, for instance, the termination of artificial pulmonary ventilation or the removal of devices that keep the patient alive by a doctor. Therefore, the performance of a doctor in the category of passive euthanasia cannot be defined as strictly non-performance or the absence of the doctor's act in ending the patient's life. In such cases, the definition used for passive euthanasia may not be hundred per cent accurate and may be easily mistaken for active euthanasia.²²

From this point of view, when supporting the “non-performing” inaccuracy in defining the term passive euthanasia, the demarcation line between the voluntary and passive category may not be visible. This interpretation may allow some to think that the term passive euthanasia for the patient's right to refuse medical treatment is on the same level as active euthanasia. Despite the fact that euthanasia is, for example, in the Slovak Republic, not legalized, according to www.medipravník.sk, the right to refuse medical treatment may be viewed as passive euthanasia.²³ The difficulty of the given sphere of interest arises from the fact that many states criminalise euthanasia as a crime of murder but legally support the right of the patient to psychophysical integrity by refusing medical treatment. Therefore, it is a small step in legalising the actual term active euthanasia if these three premises are taken into consideration: 1. Passive euthanasia stands for the right to refuse medical treatment, which is legalised. 2. Voluntary (active) euthanasia is not legalised in the Slovak Republic. 3. Definition obscurity between performance and non-performance is present, and from a certain angle passive and voluntary euthanasia are basically the same act both from deontological and teleontological view.²⁴ This deduction may turn out to be dangerous, and one may think that euthanasia is already present in the system of law in Slovakia. To prevent the idea that euthanasia is legalised in the Slovak Republic through the right to refuse medical treatment, it is necessary to elaborate on the following arguments.

²² VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 10-12.

²³ Spišák, M. Majú Slováci právo na smrť? Alebo ako sa na eutanáziu pozerá právo. [online]. Hollého : h&h PARTNERS, advokátska kancelária s.r.o., 2018. Dostupné na internete: <https://www.medipravník.sk/pravne-clanky/maju-slovaci-pravo-na-smrt-alebo-ako-sa-na-eutanaziu-pozera-pravo-286/>

²⁴ The deontological view prioritizes means over the overall goals, whereas the teleontological view considers the result or goal to be more important than the means used to reach it. The teleontological principle may be present for instance, in the theory of machiavellism and the deontological may be visible in Kantian ethics.

2.2.1 If active euthanasia is legal in Slovakia, then the legal difference between the primary intention of death and death as a possible bi-product of an action does not matter, right?

Right to refuse to medical treatment is the right of a patient provided in the Act of the National Assembly of the Slovak Republic 277/1994. § 6 states that *“Práva a povinnosti osôb, ktorým sa poskytuje zdravotná starostlivosť – c) odmietnutie podrobiť sa zdravotnej starostlivosti s výnimkou prípadov, keď podľa tohto zákona možno poskytnúť zdravotnú starostlivosť bez súhlasu pacienta alebo jeho zákonného zástupcu.”*²⁵ This right is not an active step for the realization of active euthanasia. Only the patient refuses to undergo the medical treatment that may ease the symptoms of his actual physical condition.

2.2.2 If active euthanasia is legal in Slovakia, then the fact it would carry a sanction may be overlooked, or not?

The absence of a legal definition of euthanasia within the system of law in the Slovak Republic, which may raise a notion of its possible legality, may be overcome by its categorisation as a type of crime. Active euthanasia in the Slovak Republic is a specific legal act that may be defined as an intentional act of ending one's life, which is legally forbidden. The Criminal Code of the Slovak Republic (Act No. 300/2005 Coll.) subsumes euthanasia under various subject matters that carry the sanction for the act, for instance:

- “§ 144 section 1 „Kto iného úmyselne usmrtí s vopred uváženou pohnútkou, potrestá sa odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov.“
- § 145 section 1 „Kto iného úmyselne usmrtí, potrestá sa odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsať rokov.“²⁶

2.2.3 If active euthanasia is legal in Slovakia, then the fact that consensual decisions and legalisation of wishes are not always the right choice is invisible, really?

The question of the legal acceptance of euthanasia in the Slovak Republic may arise when the consensual agreement of both the doctor and patient is considered. Some may ask whether an agreement of the patient could not be a justification for the legalisation of

²⁵ Zákon č. 277/1994 Zákon Národnej Rady Slovenskej Republiky

²⁶ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

euthanasia.²⁷ Unfortunately not according to § 29 section 1 of the Criminal Code of the Slovak Republic (Act No. 300/2005 Coll.) which states that “*Čin inak trestný nie je trestným činom, ak bol vykonaný so súhlasom poškodeného a nesmeruje proti jeho životu alebo zdraviu.*”²⁸ This act would not be sufficient as a legal excuse for euthanasia because it crosses the line of protection of patient's²⁹ which strengthens the trust between the patient and the doctor, if they break it due to a wish in the end?

Philosopher Leon Kass argues that some situations despite their voluntary and consensual character, can still be ethically refused, for example cannibalism and incest. Our inner refusal towards certain consensual activities which cannot be sometimes rationally explained should be taken into deeper consideration.³⁰

2.2.4 If active euthanasia is legal in Slovakia then the fact that the right to refuse medical treatment is allowed only under strict circumstances should not be a problem, or should?

It is necessary to keep in mind that the right to refuse medical treatment is strictly limited in the Slovak Republic. For example, this right weakens after the start of medical procedure and the doctor's right not to accept the wish of a patient to refuse medical treatment cannot be sanctioned in case the patient changed his mind later.³¹

On the other hand, more positive and supporting approach is provided for the people who decide not to refuse medical treatment in the end, according to the Healthcare Act of the Slovak Republic 576/2004, § 6, section 8: “*Každý, kto má právo dať informovaný súhlas, má aj právo informovaný súhlas kedykoľvek slobodne odvolať.*”³²³³

2.2.5 If active euthanasia is legal in Slovakia then the European Union would not mind it, is that correct?

²⁷ HUMENÍK, I. Môže pacient odmietnuť navrhovanú zdravotnú starostlivosť? [online]. Hollého : h&h PARTNERS, advokátska kancelária s.r.o., 2017. Dostupné na internete: <https://www.medipravník.sk/pravne-clanky/moze-pacient-odmietnut-navrhovanu-zdravotnu-starostlivost-185/>

²⁸ zákon č. 300/2005 Trestný zákon

²⁹ Part of the Hippocratic Oath states that: ...I will willingly refrain from doing any injury or wrong from falsehood, and (in an especial manner) from acts of an amorous nature, whatever may be the rank of those who it may be my duty to cure, whether mistress or servant, bond or free...

³⁰ PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 246

³¹ HUMENÍK, I. Môže pacient odmietnuť navrhovanú zdravotnú starostlivosť? [online]. Hollého : h&h PARTNERS, advokátska kancelária s.r.o., 2017. Dostupné na internete: <https://www.medipravník.sk/pravne-clanky/moze-pacient-odmietnut-navrhovanu-zdravotnu-starostlivost-185/>

³² zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti

The significance of an explicitly negative European approach towards euthanasia expressed in the European Convention on Human Rights should not be overlooked in consideration of the legalisation of euthanasia. In the previous chapter, the refusal of legal acceptance of euthanasia in the Slovak Republic was set forth implicitly in the criminal law of the Slovak Republic. However, it is necessary to show even legal documents which not only Slovakia but other European countries are subordinate to or take their legal advice to a deeper consideration. Case in point, the European Convention on Human Rights states in Article 2 that *“Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which the penalty is provided by law”*³³. Specific controversy arose when the case of Dianne Pretty from 2002 derived her right to die from this article. However, the European Court for Human Rights explained that whether at the hands of a third person or with the assistance of a public authority, the right to die cannot be derived from Article 2 of the Convention on Human Rights. The court advocated the risk of abuse and undermined the notion of protection of life that the Suicide Act of 1961 intended to protect.³⁴

This point is supported in Recommendation 1418/1999 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Article 9, section c) of this Recommendation states that *“recognising that a terminally ill or dying person's wish to die never constitutes any legal claim to die at the hand of another person; 9.3.3. recognising that a terminally ill or dying person's wish to die cannot of itself constitute a legal justification to carry out actions intended to bring about death.”*³⁵

2.3 Should a doctor's intentions play the role of fate? (Frankl's advocacy of the importance of intention in the doctor's profession)

In light of Frankl, intention includes decision-making factors related to the realisation of euthanasia. The idea that an intention plays a vital role in medical practice as a negative response to submitting to *“pink fatalism”*³⁶ meets criticism. Frankl's co-workers claim that a doctor should not be put in the position of fate when one decides to take one's life. That is the

³³ article 2 of the European Convention on Human Rights

³⁴ Centre for Communication Governance at National Law University Delhi. Pretty vs. United Kingdom [online]. Dwarka New Delhi : Privacy Law Library, 2002. Dostupné na: <https://privacylibrary.ccgnlud.org/about>

³⁵ the Recommendation 1418/1999 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe

³⁶ term pink fatalism in the author's understanding of Frankl uses to describe death which is limited by its predetermination in hopes that it should be that way not considering the option that one may overcome its fate by modification of an attitude.

doctor's respect towards the suicidal decision by accepting the fate of taking one's life or the so-called submission to pink fatalism. Despite the received criticism, Frankl continued to advocate that the meritum of the doctor's intention does not lie in becoming fate. It lies in respecting fate. *"Why would fate bring the dying person to the hands of a doctor at the right time if the doctor is only gonna refuse to save one's life?"*³⁷ In addition, Frankl opposed his colleague's argument by stating that the doctor, whose intention is to become fate, is the one who does not provide the necessary healthcare to a dying person. This argument highlights the importance of the doctor's way of thinking, which may result in two different endings, preferring the second (Frankl's) one.³⁸

2.3.1 Should the patient's intentions matter when the story ends the same for everyone by death? (supporting the deontological path of life over the teleontological)

2.3.1.1 The answer is no

James Rachels and his theory of intentional symmetry is a showcase of teleological preference as a solution to a given question which justifies the legalisation of euthanasia.

Let's illustrate his theory in the following example. We have two situations where two people decide to rob a shop, only having different intentions in mind. In the first case, the robber wants to steal a shop to satisfy his stealing addiction. In the second case, the robber of the shop is a poor citizen whose intention is to prevent the death of his wife and children by stealing money from the shop. Both cases require an identical means (rob a shop) to achieve the same result (get the money/robbed shop). According to Rachels, the only visible difference would be an ethically understandable scene number two; however, it is not ethically justified due to the achievement of the same end (get the money/robbed shop).³⁹

Dávid Černý applied this analogy to the right to refuse medical treatment and euthanasia. By overlooking an intentional difference of a doctor, it may be assumed that the right to refuse medical treatment and euthanasia are identical. In the first case, the intention is to end the patient's medical care. In contrast, the second case displays an intention of ending the patient's

³⁷ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 57- 58.

³⁸ Nowadays, there should not be a need for a patient to worry that the doctor has a possible choice between helping and not helping the patient. The doctor is not bound by his free will but by the oath to protect the patient's life.

³⁹ see the attachment n. 1

life, including a similar differentiation of means. However, on account of the instrumental character of Rachels's theory, the same consequence in both cases is the determinant (the death of a patient).⁴⁰

By accepting this teleological theory advocating irrelevance of intentions, we are a small step away from the legalisation of euthanasia. Considering the fact that more states legalised the right to refuse medical treatment without legalising euthanasia (e.g. Slovak Republic, as mentioned in the previous chapter), it is only a matter of time before these states realise that these two realities are identical due to Rachel's teleological theory.

2.3.1.2 The answer is yes

Frankl's logopedic argument critiques this teleological theory. What is the meaning of living if the overall result is death? Should a person give up on his life because his fate is ultimately predetermined by death? Accepting the result as an ultimate determinant of one's attitude towards the situation confirms the absurdity of life.

I believe that Rachel's theory is not sufficiently reasoned to be worth being legally referred to because of the possibility of being too superficial. A strong ethical base is necessary for stable legislation. Therefore, the following paragraphs will focus on disproving the Rachel's argument by a deontological view on problematics, which is presumably more dominant compared to teleontological refusal considering the deeper aspects of discussed problematics. Possible arguments that significantly contribute to disproving the irrelevance of intentions of one's actions are:

Intentions are necessary for the determination of one's actions into categories. I want to demonstrate the given statement on the difference between a suicide and a murder. According to James Rachels, these two realities should be evaluated on the same level due to the same result (death of a person). However, The Criminal Code of the Slovak Republic (Act No. 300/2005 Coll.) states otherwise. The provision which contributes to the aspect of legalisation of a suicide is § 154 Účasť na samovražde:

- *“(1)Kto iného pohne k samovražde alebo inému k samovražde pomáha, ak došlo aspoň k pokusu o samovraždu, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.(2)Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel’ potrestá, ak čin uvedený v odseku 1a)spácha závažnejším*

⁴⁰ see the attachment n. 2. PTÁČEK, R. - BARTŮNĚK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 75- 76.

spôsobom konania,b)na chránenej osobe, alebo c)z osobitného motívu.”⁴¹

This provision stipulates the legal consequences for the person who assisted in a certain way in the performance of suicide. The law does not provide any mention of a result in the form of a sanction for a person who tried to commit suicide and surprisingly managed to survive the suicide attempt. Therefore, the survived suicidal attempt cannot be classified as a crime, unlike the murder, which carries the sanction.

In short, the Criminal Code of the Slovak Republic (Act No. 300/2005 Coll.) and its categorisation of human illegal activities serve as the compelling argument for intention relevance in one's actions. Despite the same result of a murder (death of a person), intention plus other circumstances provided in the law may result in a human action being classified differently—different intentions following a certain type of classification result in different legal consequences. For example, the present difference in degrees varies in the form or extent of a sanction. In addition, the result of an act in the form of a dead person is not always classified as an illegal human activity, as depicted in the case of suicide.

The legal relevance of an intentional variation in ending one's life should be, therefore, reflected even in the sphere of the right to refuse medical treatment vs euthanasia. Theorising these two aspects according to an outer understanding depicted in the work of Rachels leads to a uniform approach. This argument would support the legalisation of euthanasia. However, as discussed in the previous chapter, euthanasia refuses a unilateral superficial explanation. It requires a more profound, inner reasoning in the form of intention relevance (as supported by intention significance in the Criminal law in SR).

2.3.1.3 The answer is a “double yes” by introducing the “double intention argument.”

According to David Černý, due to the importance of an intention variation, descriptive distinction between the right to refuse medical treatment and euthanasia may be visible. Therefore, these two spheres should not be considered as accessory. In other words, legally accepting one (the right to refuse medical treatment) should not result in justification of the other (euthanasia).

To prevent the theoretical base obscurity, Černý introduces two types of intentions:

⁴¹ zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

characteristic (Ch-intention) and Final intention (F-intention). Ch-intention may be compared to means, and F-intention may be compared to goals. F-intention for euthanasia stands for the solution to the patient's pain, whereas F-intention for the right to refuse medical treatment may be marked as the respect for an autonomous patient's wish or non-initiation or termination of inadequate treatment. Ch-intention in the case of euthanasia corresponds to causing death, while Ch-intention in the right to refuse medical treatment concentrates on non-initiation or termination of insufficient treatment. Therefore, F-intention in the right to refuse medical treatment does not require the death of a patient as a result. It focuses on ending the medical treatment, which turns out to be insufficient for the continuation of the procedure. The death of a patient is viewed as a mere by-product. And only after possible patient is dissatisfied with the outcome of F-intention of the right to refuse medical treatment, other steps may be taken. By other steps, I mean e.g. euthanasia as long as the law and the ethics of a doctor approve. This paragraph refused justification of euthanasia due to legalisation of the right to refuse medical treatment thanks to intention variation.⁴²

2.3.1.4 The answer is yes to the quote that “wounds do not have to be your responsibility, but the healing is (advocating importance of the dynamic character of CH-intention)”

Let's focus on the CH-intention of euthanasia and its dynamic intention in the view of Dr Frankl. F-intention of euthanasia, comforting the patient's suffering, depends on Ch-intention, the means that causes the death of a patient. However, to reach the patient's comfort, death is not the only available means to achieve the patient's satisfaction. Intentions are inner structures that are dynamic according to circumstances. It is necessary to understand that an intention might actualise according to the conditions it is in. “Wounds do not have to be your responsibility, but the healing is.” Frankl advocates the possibility of changing one's attitude by changing one's perspective on the situation and modifying one's meaning. Once, Dr Frankl found himself in the company of an Austrian judge, a patient with an amputation of leg. The patient's sorrow from his current medical state was visible. Frankl offered him a change in perspective to his problem. He stated that such a successful and hard-working man should not lose his meaning only because he lost a leg as long as he did not intend to become a professional

⁴² see the attachment n. 3. PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 84- 85.

runner. The patient smiled.⁴³

To clarify the point of Frankl's story, I would like to ask a question. If the flower does not bloom, is its life worth ending? Is it the flower to be blamed for not prospering? Not exactly. Conditions require change. For example, change the place for more light, soil, add more water... In other words, existential questioning is required not in the form of how (how to get rid of the rotting being) but rather why (why is the being rotting, what can I do to prevent it). Intentions are dynamic, and so are the means; it only depends on the correct form of questioning of what the patient truly needs.

3. Human being is too proud to die by the hand of the others (justification of palliative care over euthanasia)

Frankl's quote, "To die one's own death" is a means to prioritise palliative care over euthanasia despite its side product of shortening a patient's life. Frankl advocates that dying is not meaningless and may even be useful. The power to find one's own death meaningful, not by the hand of a doctor, contributes to one's dignity in the form of accepting life's meaning in death.⁴⁴ Power to prioritise fighting an inner battle over the outer win. Power to find the inner strength in fighting an already lost battle. These attitudes may be marked as "human superpowers" that Frankl admires.

3.1 Surprisingly, the anti-euthanasia approach accepts death but as long as it is a by-product (justification of palliative care by the doctrine of double effect)

The principle that justifies this ethical acceptance of palliative care is called the doctrine of double effect.⁴⁵ It advocates the permission to cause harm as a by-product of the desired outcome. In the case of palliative care, it is permissible to use the means (opioids) to relieve the suffering in exchange for the foreseen by-product, which is shortening the patient's life.⁴⁶

Euthanasia as a part of palliative care is not supported at the international level. This statement is advocated by the European Association for Palliative Care and the International Association for Hospice and Palliative Care. Surprisingly, some authors still refer to palliative

⁴³ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 41-42

⁴⁴ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 43

⁴⁵ see the attachment n. 4

⁴⁶ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 14

care as “a slow euthanasia” due to its by-product in the form of shortening a patient's life. However, palliative care, unlike euthanasia, provides the patient with an opportunity to die one's own death. It focuses on providing the means to make dying pleasant. On the other hand, euthanasia prefers the means for the realisation of death. The main intention in palliative care is to provide physical relief from the suffering, while the by-product of the procedure is death. The main purpose of euthanasia is death. As a result, palliative care is more ethically acceptable than euthanasia.⁴⁷

The bill of law on euthanasia to minors was passed on the 13th of February 2015 in Belgium despite the unrecommended enactment by 160 paediatricians. The argument for their dismissive attitude was the effectiveness of the palliative treatment.⁴⁸

3.2 Surprisingly, palliative care won the support of the conservative view

Even religious conservative attitudes approve of palliative care since its main intention is not death, unlike in the case of euthanasia. The Catechism of the Catholic Church states that *“Even if death is thought imminent, the ordinary care owed to a sick person cannot be legitimately interrupted. The use of painkillers to alleviate the sufferings of the dying, even at the risk of shortening their days, can be morally in conformity with human dignity if death is not willed as either an end or a means but only foreseen and tolerated as inevitable. Palliative care is a special form of disinterested charity. As such it should be encouraged.”*⁴⁹

3.3 Surprisingly, the physical solution is not always the answer for the physically suffering patient

Palliative care, despite its effective physical pain relief, requires complementation in the form of mental care to prevent the patient's desire for euthanasia. Many claim that palliative care eliminates the patient's interest in ending their life by undergoing euthanasia.

Therefore, improvement of palliative care should precede the discussions about the legalisation of euthanasia (as proposed by paediatricians mentioned in 3.1.). Arguments for the legalisation of euthanasia due to the physical suffering of a patient would not be recognised as sufficient due to the effectiveness of palliative care. However, it is necessary to realise that

⁴⁷ The Metaphysics Research Lab, Philosophy Department of Stanford University. Doctrine of Double Effect [online]. Stanford : Stanford University, 2004. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/double-effect/>

⁴⁸ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 41.

⁴⁹ The Catechism of the Catholic Church

palliative care contributes to the physical comfort of the patient. In contrast, the major reasons for undergoing euthanasia are spiritual, as the reasons discussed for the request for euthanasia in the first chapter. Therefore, improvement of palliative care should be complemented by mental care to precede a patient's desire to undergo euthanasia.

3.4 Surprisingly, one should be grateful that one is able to suffer

Frankl advocates that despite the immutability of fate, one's attitude modification is possible. Meaningful suffering may be viewed as a gift. Nowadays, many devalue the point of suffering, but what about the ones who are incapable of suffering? What about the ones who wish to feel certain emotions but simply cannot? Frankl describes this state as a particular form of melancholy where people suffer because they cannot suffer. He claims that this kind of apathy is the worst form of despair.⁵⁰ So before considering ending one's life due to mental suffering, let's be grateful that we are capable of such emotions in the first place because they prevent "an existential vacuum".⁵¹

4. Does euthanasia represent a wish for autonomy or, rather, fear of responsibility?

Frankl criticises the justification of sloth and cynicism in consumerist society nowadays by refusing to admit to one's responsibility as a cheap substitute for what truly matters. The autonomous or free will of an individual corresponds to responsibility. Responsibility in terms of an individual's realisation of spirit. Frankl refuses to accept the physical urge as an excuse for the decision not to be responsible. He advocates the importance of a spirit and freedom that are not subordinate to the physical urge, as in the case of animals. In other words, the genuine autonomy of an individual lies in being responsible for one's life. Some may give up on taking responsibility due to various reasons:

4.1 Firstly, due to a fear that situations might have a meaning rather than not

4.2 Secondly, due to the importance of general meaning rather than the specific meaning of a person's life at a given moment

⁵⁰ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 36.

⁵¹ the term existential vacuum stands for individual's feeling of absence of meaning or emptiness in life which may result in a fatal consequences for human psyche in the form of wish to end the life

Some tend to skip the meaning of particular moments and search straight for the answer of an overall meaning. However, the generally best move apart from the specific situation does not exist. Frankl illustrates this theme in a chess play. There is no best move in chess. Every situation requires a unique answer. Taking responsibility means making a move and accepting the consequences of the game. If one decides to take their life, it may be compared to destroying a table chess, whereas all it took was to take responsibility by making a move. Playing according to the rules of life does not necessarily require winning, but respecting consequences by being responsible.⁵²

4.3 Thirdly, due to a man's fear of himself

When an individual is exposed to spending time on his own, he realises his existential vacuum.⁵³ The feeling of emptiness and absence of meaning. This existential deficiency may lead one to a voluntary acceptance of euthanasia. However, as mentioned in the previous chapters, meaning is present in every situation in different forms; all it takes is to search for it.

4.4 Fourthly, due to prioritising physical drives to telling oneself “No”.

Some may claim that a man is a pre-determined creature of nature and nurture. These two realities indeed provide the building base for one's actions. However, the free person builds the following structure. Man is free to choose their attitude in a given situation. Frankl refuses to accept Freud's theory based on difference elimination due to common physical urges.⁵⁴ Frankl proves his disagreement on his personal experience in the concentration camp. Despite the lack of food, not everyone adapted to animal behaviour. Few in number but strong in soul, some individuals prioritised interests of others over their own.

4.5 Fifthly, due to the mentality that happiness is the key to living a life (Bentham's utilitaristic criteria of happiness that an individual does not meet and does not have to, based on Frankl)

According to Jeremy Bentham, the father of utilitarianism, the goal of one's acting should produce happiness. His hedonistic calculus works on the principle of maximising pleasure and minimising pain. Based on Frankl's view of happiness as a by-product of one's

⁵² FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 15- 16.

⁵³ FRANKL, V. E. Psychoterapie pro laiky. 1. vyd. Brno : Cesta, 2023. s. 109.

⁵⁴ FRANKL, V. E. Psychoterapie pro laiky. 1. vyd. Brno : Cesta, 2023. s. 121-126.

action, Bentham's theory of utilitarianism may seem contradictory. Happiness simply cannot be pursued but comes naturally. Frankl advocates that happiness should not be the decisive criterion of life's meaning. The more we care about the external outcome, the less we care about the cause. If one prioritizes the cause or the meaning, happiness may become a by-product in the long run. In addition, according to Frankl, happiness does not fill one's existential emptiness. One may experience a feeling of happiness, but simultaneously, one may experience emptiness on the inside.

4.6 Sixthly, due to thinking that one is only a grain of sand for the importance of society

Despite the consequentialist discrepancy between Bentham and Frankl, both advocate realising an individual's uniqueness with correspondence to a whole society. Therefore, each individual possesses an imperfection that may turn into perfection as long as it contributes to society.

What does contribution to society require? Patients with psychiatric diagnoses are an economic burden for the state; how do they contribute to a whole? According to Frankl, the point that the individual's contribution to society does not purely lie in utility cannot be overlooked. The contribution may be realised in two ways. Active way which is connected with community service, and Passive way. The passive way of one's contribution to the community is based on love. To illustrate, let's compare an old grandmother and a patient with dementia. From the point of view of productiveness, an old grandmother may be considered less economically productive for society than a patient with dementia, who goes to work accepting his predisposing mental discomfort. However, the grandmother's position in the society is irreplaceable because she contributes to the society by being loved. In other words, the insignificance of one's place in society is admissible. The contribution of a unique individual to society does not require any spectacular success. All it takes is to be loved sometimes.⁵⁵

5. Just because it is illegal does not necessarily mean it will carry a sanction in the Netherlands (light criticism of the legal application of euthanasia in the Netherlands)

The policy of *gedogen* turns out to be dangerous from various aspects in the long run.

⁵⁵ FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. s. 53.

Should we stick to a traditional European model of dispositional autonomy? The legal principle that governs one's behaviour and legal relations in Europe is "Everything permitted except that which is forbidden by law".⁵⁶ However, the Netherlands may serve as an example of an exception. While respecting the already mentioned model, Dutch authorities support the policy of the so-called *gedogen*. *Gedogen* is a Dutch word for active and flexible enforcement of the law. It is often translated into English as "to tolerate", although some may argue the actual relevance of its essence due to its active character. *Gedogen* tends to draw an imaginary line between legality and illegality from the traditional European view. Dutch understanding of this policy is that sanction does not always follow an illegal action of the subject of the law. In other words, if an unlawful action meets certain terms and conditions, it should not be exposed to legal charges. This policy legally allows the realisation of euthanasia in the Netherlands despite its not quite desired outcome in the form of a slippery slope.⁵⁷

5.1 Just because it is effective for one case does not mean it will suit the rest (light criticism of legalisation of casuistic cases)

Frankl claims that a casuistic attitude to solving a problem should be prioritised over the general solution, I beg to differ in this case. The Netherlands is one of the first countries that introduced a legalisation of euthanasia on the European continent, dating back to 1 April 2002. What preceded this action were casuistic cases that commenced the whole process of the slippery slope. Marek Vácha, the Czech theologist and naturalist, uses the phrase "*hard cases make bad laws*"⁵⁸ in his work *Euthanasia*. To elaborate, it means casuistic cases do not contribute to a strong base of the law that should be applied to the whole community. It is necessary to remember that the base for effective regulation of one's behaviour is a solid ethical base applicable to the majority rather than the casuistic marginal situation.

5.2 Just because it exists does not necessarily mean it has to be legalised

The legalisation of euthanasia in the Netherlands might be only a codification of already existing *de facto* human actions. Is it sufficient authorisation for its legalisation? Not necessarily.

⁵⁶ VÁCHA, M. *Eutanázie*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 32-33.

⁵⁷ the term slippery slope stands for one small action that may result in fatal consequences which might be visible in the Netherlands where the legalization of euthanasia and following benevolence in accepting more conditions for its realization resulted in rise by 10% each year - statistics based on: VÁCHA, M. *Eutanázie*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 34. For better image projection of enormous statistical increase in cases of euthanasia see the attachment n.5 <https://dyingforchoice.com/blogs/keyword/Regulation>

⁵⁸ VÁCHA, M. *Eutanázie*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 64.

To exemplify, among the first documented cases of the realisation of euthanasia in the Netherlands was the Case Postma in 1971. Geertruida Postma was a doctor whose mother was diagnosed with urinary incontinence. After a lengthy discussion with her, the doctor injected her mother with a strong dose of morphine, which was the cause of her death. Her sanction was a one-week sentence with one-year probation after she went to the police to confess her actions. In 1982, the Case Schoonheim proved once again to be an exemption from strict sanctions, but this time with no penalty.⁵⁹ As cases were on the rise in number, the attitude of authorities seemed to be more benevolent in imposing penalties even though the realisation of euthanasia was still illegal. However, the fact that euthanasia has been present even before its legalisation does not authorise its decriminalisation.

5.3 Just because one is healthy does not mean they wish to live and just because one is sick does not mean they want to die (light criticism of doctors' decision-making in nonvoluntary euthanasia)

The legalisation of euthanasia supports an extension of one's autonomous will; I would say the exact opposite when it comes to nonvoluntary euthanasia in the Netherlands. Nonvoluntary euthanasia stands for the realisation of euthanasia without an explicit request of a patient due to his physical state that does not allow him to provide an active request for euthanasia.⁶⁰ The reason why chapters number 1 and 2 emphasised the necessity of an accurate definition of euthanasia was due to the prevention of its misapplication. An active patient's request for euthanasia has to be explicit, voluntary, and well-considered, and the patient must be fully informed. Therefore, some suspicions may arise in the case of nonvoluntary euthanasia.

Some sources state that an arbiter for the realisation of non-voluntary euthanasia may become the doctor himself. The question is, what determines the doctor's decision to end one's life then? *“Is it the assumption that the patient and the doctor would have the same attitude in the given situation? Is it the doctor's “certain” supposition of what is best for the patient?”*⁶¹. To sum up the point, *“not every suffering person desires to die, and not every healthy, well-situated person desires to live”*⁶². After establishing the possibility of these two statements,

⁵⁹ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s.20-23.

⁶⁰ VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. s. 12.

⁶¹ PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019.

⁶² PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019.

what is the doctor's objective scale for ending the patient's life then?⁶³ The considerations mentioned above open the door for other debatable thoughts about patients' trust in the doctor, like: If the doctor puts a patient to death without their permission or even their knowledge, what is the argument for not ending up in the position of the murderer?

5.4 Just because we “solve”⁶⁴ the physical suffering by legal acceptance of euthanasia does not mean that the mental suffering deserves the exact approach

Concerns of some countries in Europe about the slippery slope in the Netherlands are present due to the possible stimulation of young minds taking death into their own hands. Commencing significant reasons for performance of euthanasia were in the form of an unbearable physical pain of the patient, nowadays, the Dutch society faces an increasing number of requests for euthanasia due to a negative attitude of psychiatrists towards their clients. This attitude may be illustrated in this statement: *“There's nothing more we can do for you. It's never going to get any better.”* Zoraya ter Beek, a 28-year-old woman, came across this saying from her psychiatrist. The recently published case of Zoraya gained worldwide interest in her situation. A physically fit woman scheduled euthanasia in early May this year (2024) due to her mental illness. Stef Groenewoud, a Dutch healthcare ethicist, blames professionals in the sphere of psychiatry for not providing a sufficient amount of attention and care for their clients.⁶⁵ This view may contribute to thinking that clients are more of problems instead of the human beings with problems.

When it comes to treating mental illnesses, most of them cannot be fully recovered from them, as some psychiatrists state. However, it is possible to minimise the symptoms, meaning that one's condition may be managed to a certain extent. Therefore, the statement *“it will not get better”* is not an adequate answer to a client if it is assumed that Zaraya quoted the exact words from the session with her psychiatrist. Diagnoses of mental illnesses concern contemporary society to a great extent. However, the fact that some may choose a passive approach to this reality may lead to even more fatal consequences.

⁶³ brief reminder that the physical suffering thanks to palliative care can be overcome and therefore does not have to be a sufficient reason for undergoing a euthanasia

⁶⁴ the author does not agree with the option that the euthanasia is a solution to any suffering due to an idea that elimination of suffering person does not contribute to solution of suffering itself, therefore the term is introduced in quotation marks which represents an ironical approach towards the word “solve”

⁶⁵ KELLY, K. Physically healthy woman, 28, to end her life by euthanasia after being told her depression will ‘never get better’ [online]. London : LBC, 2024. Dostupné na: <https://www.lbc.co.uk/news/physically-healthy-woman-to-end-life-euthanasia/>

5.5 Just because the right to euthanasia was meant to be the right does not guarantee it will not turn into an obligation.

In my opinion, the legalisation of euthanasia in the Netherlands may have shifted the right to obligation. Euthanasia may be allowed for people at the age of 75 and older who do not necessarily need to suffer from physical decline. Their legally accepted reason for euthanasia may be “being tired of life”. In some cases, I believe, older people do not always come to decisions based on their minds. They might easily be manipulated by the family, which does not have the financial strength to take care of them anymore.⁶⁶ In thinking of not becoming an economic burden, grandmothers and grandfathers may view their rights as an obligation for the sake of their “loved ones”.

Conclusion

The 21st century gives society prosperity through a liberal perspective on human values. This type of advancement is reflected in advocating the legal enforcement of the extension of autonomous aspects such as the right to euthanasia. The fact that modernisation promotes superficial ideas of freedom tends to push conservative insights aside, which may result in anomy⁶⁷ and further advocacy of the right to euthanasia. Nowadays, the tunnel liberal vision focused on human advancement makes it difficult to remind us of the importance of the stable values for humankind, such as the protection of the right to life.

Another obstacle that may be problematic in shaping rational opinion on the discussed topic is the lack of sources containing the terminology without softening its character. The lack of sources concerning the negative approach to euthanasia besides the religious literature is visible. It is vital to consider that only some are believers and might appreciate other than transcendental reasons. This work focuses predominantly on other than religious spheres to support Frankl's approach to life: despite its difficulty, it is not impossible. In addition, the latest statistics of euthanasia cases are inevitable for an accuracy of legal analysis of the problematics in order to update our knowledge.

As mentioned in the introduction, this work aimed to challenge an individual's critical

⁶⁶ PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. s. 17

⁶⁷ The term anomy stands for the state of society where traditional values are not respected. É. Durkheim refers to anomy as a malfunction of social regulation. J.M. Guray views it as a suicidal and destructive behaviour. R. K. Merton thinks of it as asocial and deviant behaviour resulting from the absence of respect of traditional values.

thinking about at least some of the reasons society accepts for legalising euthanasia. Some of the counterarguments are summarised below.

The title of this paper is “Euthanasia as a Violation of the Right to Life rather than the Realization of the Modern Concept of an Autonomous Will”. The first part, stating that euthanasia violates the right to life, was illustrated in the following statements. The right to dignity largely contributes to an overall view of the right to life. In case one may feel the absence of dignity, which is impossible due to its inherent character, according to Plato, the consideration of ending one's life is possible. Therefore, despite the advances in contemporary thinking, I would recommend sharing Frankl's theory of protecting simple truths to accept dignity as a stable value that sticks to human beings throughout any century, advocating the necessity of dynamics in the character of society. By adapting to these views, we would avoid stating the dignity loss as a reason for euthanasia in active requests of patients and, therefore, possibly hope for a reduction in the votes for the legalisation of euthanasia.

The right to life may be ideologically violated by accepting the teleological attitude of James Rachels. No matter what action one takes, it does not have a meaning for life since every life ends the same, by death. This statement emphasises the importance of the result over the means or accepts the absurdity of life. Another purpose of this work was to overcome this view by deontology. Deontological understanding lies in the significance of intentions and their dynamic character, which contributes to an attitude modification to the legalisation of euthanasia.

The next goal was to share the possibility of effective palliative care as a replacement for euthanasia to ease the symptoms of physical suffering. It is a form of realisation of the right to life by accepting life's meaning in death, which is not caused by a doctor's hand. But to find strength and pride *to die one's own* death, as Frankl would say.

When it comes to the second part of the name of this work, “euthanasia as...the realisation of the modern concept of an autonomous will”, the negative attitude towards understanding euthanasia as a realisation of the modern concept of an autonomous will. Autonomous decisions do not always correspond with the right decision. Distortion in making one autonomous decision for euthanasia may be influenced by the way the information about it is provided. This paper, therefore, tried to raise caution in the possibly misleading discussions where euphemisms replace neutral and exact terms relating to the topic of euthanasia as well as in the sphere of “illusion of the truth”.

Another problem pointed out in this research was the deficiency in the specification

concerning an accurate definition. How may one advocate the right to euthanasia when there is no complex universal consensus on what it actually is?

This work intended to depict the meritum of an autonomy in accepting one's responsibility for life rather than throwing it away by ending the life.

The following aspect that this work did not overlook was the refusal to compare human suffering to animal suffering as a justification for the legalisation of euthanasia. Mankind's autonomy should not be based on superficial physical urges but on making free decisions based on realising deeper values. The work advocates the human ability to understand the meaning even in suffering and to get stronger by overcoming obstacles, just like sportsmen. From the legal point of view, the Slovak Republic allows the possibility of a patient refusing medical treatment, which cannot be a justification for the legalisation of euthanasia in this country, as some may think. The negative approach towards euthanasia was supported even by the European Convention on Human Rights.

Last but not least, this research provided the actual consequences of the legal application of euthanasia in the Netherlands, which raises caution for other countries who contemplate the legalisation of euthanasia.

In my opinion, the fear of accepting oneself as a human may be one of the criteria to advocate euthanasia as well. One may realise this particular kind of fear by their reaction in the form of flight response. Running away from the human form to adapt one's potential to superficially material one. In other words, by advocating legalisation of euthanasia on the left side, advocating dehumanisation takes the other. In order to legally accept the fact that the realization of an autonomous human decision is euthanasia, we need to view human life as nothing more than a property to which one has a dispositional right. Are we only a reflection of dispositional rights, or do we deserve way more for our bodies and most importantly for our souls? My further advice not only for legal practice but generally for dear readers, be careful in determining who you are truly running from. Is it the pain or rather your responsibility and to hide it you call it a pseudonym Autonomy?

List of bibliographic references:

Books/Monographies

PTÁČEK, R. - BARTŮŇEK, P. a kol. Eutanazie pro a proti. 1. vyd. Praha : Mladá fronta a.s., 2019. presne oznacenie strany. 445 s. ISBN 978-80-204-5339-6.

VÁCHA, M. Eutanázie. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2019. strana. 112 s. ISBN 978-

80-271-2575-3. (print)

FRANKL, V. E. Napriek všetkému povedať životu áno. 1. vyd. Bratislava : Eastone Books, 2021. 105 s. ISBN 978-80-8109-417-0.

FRANKL, V. E. Psychoterapie pro laiky. 1. vyd. Brno : Cesta, 2023. strany. 166 s. ISBN 978-80-7295-318-9.

Legislation

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti

Zákon Národnej Rady Slovenskej Republiky

277/1994 Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej

republiky the European Convention on Human

Rights

the Recommendation 1418/1999 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe

Court decision

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/2013, zo dňa 25.3. a 26.3. 2024

Internet sources

CUTHBERTSON, A. Suicide machine that could be controlled by the blink of an eye sparks euthanasia debate. [online]. London : Independent Digital News and Media Limited, 2018. Dostupné na internete:

<https://www.independent.co.uk/tech/suicide-machine-assisted-dying-euthanasia-debate-uk-clinic-sarco-nitschke-a8307741.html>

HASSAN, A. - BARBER, S. J. The effects of repetition frequency on the illusory truth effect. [online]. Rockville Pike Bethesda : National Library of Medicine, 2021. Dostupné na internete: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33983553/>

J. Med Ethics. The WMA on medical ethics—some critical comments. [online]. Rockville Pike Bethesda : National Library of Medicine, 2006. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2564473/>

Spišák, M. Majú Slováci právo na smrť? Alebo ako sa na eutanáziu pozerá právo. [online]. Hollého : h&h PARTNERS, advokátska kancelária s.r.o., 2018. Dostupné na internete: <https://www.medipravník.sk/pravne-clanky/maju-slovaci-pravo-na-smrt-alebo-ako-sa-na->

[eutanaziu-pozera-pravo-286/](#)

HUMENÍK, I. Môže pacient odmietnuť navrhovanú zdravotnú starostlivosť? [online].

Hollého : h&h PARTNERS, advokátska kancelária s.r.o., 2017. Dostupné na internete:

<https://www.medipravník.sk/pravne-clanky/moze-pacient-odmietnut-navrhovanu-zdravotnu-starostlivost-185/>

Centre for Communication Governance at National Law University Delhi. Pretty vs. United Kingdom [online]. Dwarka New Delhi : Privacy Law Library, 2002. Dostupné na:

<https://privacylibrary.ccgnlud.org/about>

The Metaphysics Research Lab, Philosophy Department of Stanford University. Doctrine of Double Effect [online]. Stanford : Stanford University, 2004. Dostupné na:

<https://plato.stanford.edu/entries/double-effect/>

KELLY, K. Physically healthy woman, 28, to end her life by euthanasia after being told her depression will ‘never get better’ [online]. London : LBC, 2024. Dostupné na:

<https://www.lbc.co.uk/news/physically-healthy-woman-to-end-life-euthanasia/>

Attachments:

Attachment n. 1

	Intention	Action	Result
1.	rich citizen, who wants to satisfy his stealing addiction	robs a shop	a robbed shop
2.	poor citizen, who wants to take care of his wife and children	robs a shop	a robbed shop

Attachment n. 2

	Action	Result
Euthanasia	act of killing the patient	patient dies
Right to refuse medical treatment	act of no further providing medical care	patient dies

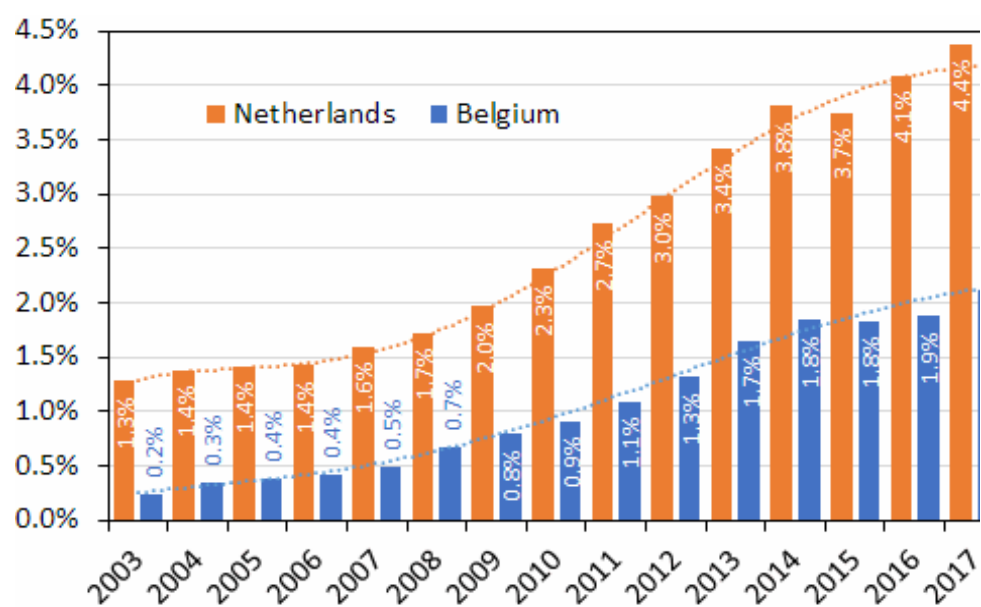
Attachment n. 3

	CH-intention	F-intention
Euthanasia	act of killing the patient	to accept the patient's wish by putting the patient to death
Right to refuse medical treatment	act of no further providing medical care	to accept the patient's wish while not using death as a means to reach the goal (death = by-product)

Attachment n. 4

Doctrine of double effect - Palliative care	
1)The act itself must be morally good or at least indifferent	usage of opioids is the least morally indifferent according to Dávid Černý
2)The agent may not positively will the bad effect but may permit it. If he could attain the good effect without the bad effect he should do so. The bad effect is sometimes said to be indirectly voluntary	shortening the life of a patient is a by-product, not an intentional mean to reach the goal
3)The good effect must flow from the action at least as immediately (in the order of causality, though not necessarily in the order of time) as the bad effect. In other words the good effect must be produced directly by the action, not by the bad effect. Otherwise the agent would be using a bad means to a good end, which is never allowed	unlike in case of euthanasia, death is not the actual mean to reach the patient's satisfaction
4)The good effect must be sufficiently desirable to compensate for the allowing of the bad effect	to relieve the patient's suffering is sufficient for an unintentional by-product (death of the patient)

Attachment n. 5



Mgr. Romana Koneracká

Pseudo-precedentné účinky ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

Abstrakt

Vplyvom európskej integrácie dochádza v kontinentálnom právnom systéme, ktorého modelovým typom je aj Slovenská republika, k transformácii vnímania sudcovskej rozhodovacej činnosti. Vo vnútroštátnom právnom poriadku možno postupne badať tendencie umierneného formalizmu. Stereotypná Montesquieuovská koncepcia považujúca sudcov iba za „ústa zákona“ a všeobecná skepsa ohľadom sudcovskej tvorby práva bola prekonaná požiadavkou materiálnej spravodlivosti nachádzajúcej sa za hranicami písaného textu. Cieľom práce je kriticky vyhodnotiť a reflektovať nuansy vertikálneho precedentného účinku ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR s ohľadom na ústavné princípy, čím práca prispieva k objasneniu doktríny precedensu v modernom kontinentálnom právnom systéme.

Kľúčové slová: Najvyšší súd Slovenskej republiky, ustálená rozhodovacia prax, kontinentálny právny systém, precedentné účinky, vertikálny účinok

Úvod

Demokratický model štátu svoju existenciu odvíja od ústavy ako základného dokumentu s najvyššou právnou autoritou. Fundamentálne ústavné princípy vyžarujúce do celého právneho poriadku, by sa mali interpretovať v rozsahu premisy, že ústava chce naďalej pretrvávať. Právo musí byť zároveň spôsobilé regulovať spoločenské vzťahy v reálnom čase a priestore. Schopnosť súdov reagovať na dynamiku spoločenského vývoja a prispôbovať sa novým podmienkam je kľúčová pre ich legitimitu a efektívnosť. Rozhodovacia činnosť súdov by tak mala spočívať v rovnováhe medzi teoretickými poznatkami a praktickými skúsenosťami. Pre právo nie je rozhodujúca iba logika alebo iba skúsenosť.¹

Právny systém by mal byť spôsobilý koordinovať okolnostiam primerané životaschopné riešenia tak, aby tvorili čo najkoherentnejší súbor. Jeden zo spôsobov, ktorým sa dá dosiahnuť koherencia práva je precedentný účinok rozhodnutí. V podmienkach Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) sa modifikovaná verzia common law precedentnej doktríny „*stare decisis et*

¹ BARAK, A. *Sudca v demokracii*. Bratislava : Kalligram, 2016. s. 46.

non quia movere“ (čo v preklade znamená „zotrvať pri rozhodnutom a nenarúšať pokoj veci“) alebo skrátené „*stare decisis*“ stáva inherentnou súčasťou postulátu právneho štátu. Ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít je nepochybne ambicióznym nástrojom posilnenia princípu právneho štátu. Vystáva však otázka, nakoľko efektívnym v právnom prostredí vyznačujúcim sa formalistickým prístupom k riešeniu sporov, účelom ktorého je prioritne nachádzanie individuálnej spravodlivosti.

Dôkladné rozpracovanie predmetnej matérie si vyžaduje systematickosť a logické usporiadanie informácií. Text je štruktúrovaný do troch kapitol. *Prvá kapitola*, čo do svojej podstaty deskriptívna, vymedzuje základné teoretické pojmy nevyhnutné pre komplexné spracovanie problematiky. Je preto nevyhnutné chápanie sudcovskej tvorby práva zasadiť do kontextu v právnych systémoch common law a civil law (konkrétne, ako je precedentné právo vnímané optikou ESLP). *Druhá kapitola* premost'uje na právny systém SR. Kapitola je založená na opise formalistických tendencií prístupu k rozhodovacej činnosti súdov za súčasného prieniku aspektov sudcovskej tvorby práva, čím plynule nadväzuje na prvú kapitolu. V poradí *tretia kapitola*, ktorá je svojím obsahom ťažisková, analyzuje a kriticky vyhodnocuje konkrétne úskalia ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR v kolízii s formalizmom písaného práva. V závere predložená práca poskytuje inšpiráciu pre nové a presnejšie spôsoby chápania vplyvu precedentných účinkov ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR na slovenský právny poriadok.

Práca vychádza z relevantných domácich i zahraničných primárnych zdrojov informácií, t. j. precedensov, judikatúry, právnych predpisov, dôvodových správ, odbornej literatúry a sekundárnych zdrojov informácií vo forme vedeckých článkov, monografií, komparatívnych štúdií. Široká škála literárnych zdrojov umožňuje kriticky analyzovať skúmanú problematiku, následne prezentovať objektívne závery a na ich základe konštruovať *de lege ferenda* úvahy. Výber vhodnej výskumnej metodológie je obdobne kľúčový pre dosiahnutie cieľa práce. Prvou metódou, ktorá je v práci prítomná, je metóda komparatívnej analýzy. Pomocou uvedenej metódy je vyzdvihnutá disparita právnych systémov, a to anglo-amerického a kontinentálneho s ohľadom na vertikálne účinky precedentných rozhodnutí. Druhou v poradí je metóda syntézy, ktorou sú integrované poznatky z vyššie uvedených zdrojov informácií tak, aby práca tvorila jeden koherentný celok.

1. Precedens ako východisko z formálneho prístupu

Moc súdu spočíva v jeho legitimitate. Je to produkt vnímania zo strany spoločnosti, ktorý sa prejavuje tým, že ho ľudia akceptujú ako schopného určovať, čo znamená vnútroštátne právo a deklarovať, čo vyžaduje.² V precedentných rozhodnutiach je „uchopená“ filozofia sudcovskej tvorby práva, ktorej jedinečnosť tkvie vo význame kladenom na empirické poznanie. Sudcovská tvorba práva, ktorá preklenuje priepasť medzi právom a spoločnosťou, musí byť v súlade nielen so základnými hodnotami, ale aj so základným vnímaním úlohy súdnictva zo strany spoločnosti.³ Doktrína *stare decisis* predstavuje kľúčový faktor zabezpečujúci konzistentnosť a stabilitu právneho poriadku. Na tomto mieste treba poznamenať, že doktrína sa nenachádza v právnom vákuu, ale je napojená na sústavu ústavných princípov ústiacich v jediný aspekt, a to dôveru spoločnosti v súdnictvo. V tomto zmysle, je doktrína *stare decisis* tmeliaci prvok fluktuujúceho cyklu rozhodnutí vyjadrujúceho určité „*racionálne kontinuum*“⁴ súdu ako inštitúcie.

1.1 Common law precedens: výsledok sudcovskej kreatívnej interpretácie práva

Radbruch úlohu súdnictva zadefinoval v medziach spravodlivosti, právnej istoty a účelnosti. Tie sú neoddeliteľne späté s výkonom súdnej moci. Uvedené princípy koexistujú v akomsi polycentrickom vzťahu, alebo vzťahu vzájomného napätia. Uprednostnenie jedného princípu je neustálou výzvou pre obhajobu existencie druhého, ktorý bol v právno-aplikačnej praxi prevážený určitým rozhodnutím súdu. Inými slovami, ak vsadíte na spravodlivosť, otrasiate princípom právnej istoty, nakoľko očakávania strany sporu budú sklamané. Ak vsadíte na princíp právnej istoty, je otázna prítomnosť spravodlivosti, ktorá možno ostala „zabudnutá v čase“. Neraz sa stáva, že tá najlepšia právna norma je taká, ktorá v konkrétnom prípade vedie k nespravodlivému riešeniu, avšak v mnohých budúcich prípadoch je schopná zabezpečiť lepšie výsledky.⁵

Pojem precedens sa spája s anglo-americkým právnym systémom, inak nazývaným aj *common law*. Precedensmi dochádza k transformácii individuálneho sporu na všeobecne platné

² Planned parenthood of southeastern Pa. v. Casey, 505 U.S. 833 (1992).

³ BARAK, A. A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy In: *Harvard Law Review*. [online]. 2001. s. 25. [cit. 20. februára 2024]. Dostupné online: <https://core.ac.uk/download/pdf/72831741.pdf>.

⁴ Planned parenthood of southeastern Pa. v. Casey, 505 U.S. 833 (1992).

⁵ SCHAUER, F. *Thinking like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning* [online]. Cambridge : Harvard University Press, 2009. s. 9. [cit. 01-01-2024]. Dostupné na: https://codolc.com/books/Thinking_Like_a_Lawyer.pdf.

právo, zakladajúce riešenie právnej otázky doposiaľ neriešenej vymedzením prístupu záväzného *pro futuro* pre všetky rovnaké alebo obdobné prípady. Inými slovami, predchádzajúce prípady, ktoré sú svojimi skutkovými okolnosťami alebo právnymi zásadami blízke posudzovanému prípadu, sa nazývajú precedensy alebo právne pravidlá, ktoré súd po prvýkrát stanovil pre určitý typ prípadu.⁶ Ako výtvor sudcovskej kreatívnej interpretácie práva, precedens riešenie individuálneho sporu generalizuje a stavia do roviny abstraktného princípu záväzného v autoritatívnom *erga omnes* zmysle slova. Ak sa v neskoršom prípade vyskytujú skutočnosti právne rovnaké alebo obdobné, potom sa na súdy nižšej inštancie vzťahuje povinnosť vydať vo veci rozhodnutie súladné s *ratione decidendi* precedensu. Ratio decidendi možno chápať ako záväzné explicitné či implicitné nosné dôvody, na ktorých súd založil svoje konečné rozhodnutie v danom spore. Nosným dôvodom nie sú špecifické skutkové okolnosti prípadu alebo právny predpis, ktorý sa v danom prípade aplikuje. Skutočnosť, že niečo bolo rozhodnuté predtým dáva precedensu jeho váhu napriek nášmu súčasnému presvedčeniu, že predošlé rozhodnutie bolo chybné.⁷ Abstraktné pravidlá požívajúce status právnej istoty a tým pádom súladnosti s chápaním právneho štátu ako vyjadrenia stability a konzistencie práva v podmienkach common law systému prevažujú nad aspektom spravodlivosti konkrétnych formulácií v ňom uvedených. „*Nech by bol výsledok jeho rozhodovacej činnosti akokoľvek neoblúbený ... vždy sa sudca môže vyhovoriť na to, že jeho rozhodnutie je zlé, neprospešné či nespravodlivé nie kvôli jeho osobe, ale kvôli právu, ktoré ako sudca musel aplikovať.*“⁸

Anglo-americký právny systém sa vo svojej podstate opiera o princíp právnej istoty, ktorý predstavuje ťažisko každej právnej argumentácie obhajujúcej existenciu precedensu. Zaručuje sa ním stabilita a plynulá kontinuita samotného práva a posilňuje princíp právneho štátu. Notoricky známe výroky predstaviteľov anglo-amerikej súdnej moci vyzdvihujú význam princípu právnej istoty v zmysle, že tá by mala byť hlavným cieľom pri rozhodovaní a preto je dôležitejšie, aby bolo pravidlo isté než spôsob akým je stanovené. Pre sudcov rozhodujúcich na základe precedentného práva je dôležitejšie spor urovnať než ho urovnať spravodlivo. Vo svojej podstate sudcovia pokladajú na váhy „výhovorku“ v podobe princípu právnej istoty proti spravodlivosti. Môže to spôsobiť určitý zmätok, keď sa následne snažia

⁶ Black's Law Dictionary 6th. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern [online]. Minnesota : West Publishing Co., 1990. s. 1189. Dostupné online: <https://rastafarimidrashim.files.wordpress.com/2015/07/blackslaw6th.pdf>.

⁷ SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning* [online]. Cambridge : Harvard University Press, 2009. s. 40. Dostupné online: https://codolc.com/books/Thinking_Like_a_Lawyer.pdf.

⁸ KÁČER, M. *Prečo zotrvať pri rozhodnutí. Teória záväznosti precedentu* [online]. Praha : Leges, 2013. s. 74. [cit. 03-01-2024]. Dostupné online: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000126.pdf>.

vysvetliť zásady, ktoré stoja za ich rozhodnutiami, ale v common law praxi existuje pozoruhodná konzistentnosť, ktorá je udržiavaná výlučne vďaka precedensom.⁹

1.2 Povaha precedentného práva v kontinentálnom právnom systéme

Kontinentálny alebo civil law systém, označovaný za alternatívu systému common law, sa vyznačuje osobitným prístupom, čo sa rozhodovacej činnosti súdov týka. Na európskej úrovni neexistuje explicitné, formálne uznávanie doktríny *stare decisis*. Sudcovia sú pri riešení právnych sporov zvyčajne závislí od písaného práva v podobe ústavy, zákonov a medzinárodných ratifikovaných zmlúv. Precedens, hoci sa v common law systéme považuje za formálny prameň práva, nie je výsledkom demokratického procesu. Tento nedemokratický aspekt tvorby práva je v kontinentálnom právnom systéme ošetrený relatívnou záväznosťou *de facto* precedentných rozhodnutí. *De facto* precedensy nie sú považované za formálny prameň práva. Z toho dôvodu niektorí označujú sudcov v kontinentálnom právnom systéme pojmom „la bouche de la loi“ („ústami zákona“) alebo za „úradníkov zákonodarstva“. Avšak, dnes už nemôžeme hovoriť o čistej forme kontinentálneho právneho systému. Rozdiely s anglo-americkým právnym systémom sa výrazne zmenšujú. Túto konvergenciu potvrdzuje aj skutočnosť, že v posledných rokoch je v kontinentálnom právnom systéme čoraz viac citeľný rastúci trend relevancie súdnych rozhodnutí (vnútroštátnych aj nadnárodných). Dôvodom sú externé nároky:

1. zdola: kladené zo strany spoločnosti. Oboznámenie sa s relevantnou judikatúrou umožňuje jednotlivcom ovplyvňovať súdy a kvalitu súdnej argumentácie. Týmto spôsobom prispievajú k stabilite právneho systému a k dodržiavaniu princípu právnej istoty. Zvyšuje sa tým legitimita a efektivita súdov a posilňuje sa dôvera verejnosti v súdnu moc.

2. zhora: ochrana ľudských práv a dodržiavanie princípov právneho štátu nie sú len záležitosťou vnútroštátneho práva. Existuje aj medzinárodný rozmer zaväzujúci štáty k dodržiavaniu týchto princípov na nadnárodnej úrovni. Medzinárodné dohovory a judikatúra medzinárodných súdov, ako napr. Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), posilňujú úlohu sudcovskej tvorby práva v oblasti ochrany ľudských práv.

⁹ SELLERS, M. N. S. The Doctrine of Precedent in the United States of America. In: *The American Journal of Comparative Law*. [online]. American Law in the 21st Century: U.S. National Reports to the XVIIth International Congress of Comparative Law. 2006. s. 68. [cit. 02-03-2024]. Dostupné online: <https://www.jstor.org/stable/20454530>.

Interné snahy súdov vo výsledku reflektujú na vyššie uvedené požiadavky zachovaním čo najvyššej miery konzistencie svojej rozhodovacej činnosti ako komponentu princípu právnej istoty. Aj keď je pre súdy efektívne odkazovať na predchádzajúce rozhodnutia, tieto odkazy nemôžu samé osebe slúžiť ako jediný právny základ ich argumentácie. Rozhodovacia činnosť súdov je z veľkej časti zameraná na individuálny výkon spravodlivosti. Tento koncept je stanovený na premise, že súdne rozhodnutia sú autoritatívne prevažne len *inter partes* (vo vzťahu ku konkrétnym stranám sporu). Súdy primárne prihliadajú na skutkové okolnosti konkrétneho prípadu v kontexte ustanovení normatívneho právneho aktu, nie na abstraktizáciu princípov obsiahnutých v predchádzajúcom rozhodnutí.

V stále živom diskurze sa názory začínajú rozchádzať pri otázke, či je lepšie, aby zákony boli tvorené konsenzom sudcov alebo konsenzom zákonodarcov. Niektorí sa obávajú, že simplifikácia významu zákonov, ktoré prijíma parlament v procese zákonodarnej činnosti a jej nahrádzanie sudcovskou tvorbou práva ohrozuje princípy parlamentnej demokracie a právneho štátu. Sudcovia, ako iní štátni úradníci, musia byť podriadení zákonu, inak by bola narušená rovnováha moci v demokratickom systéme.¹⁰ Podľa iných nestačí len slepo nasledovať právne normy, ale je nutné k rozhodovaniu pridať i morálne hodnoty vyznávané spoločnosťou.¹¹ Napriek tomu - čo je úplne nesporné a mimoriadne dôležité - rozhodnutia súdov predsa len môžu mať významný vplyv na to, ako sa ústavou stanovené princípy uplatňujú v praxi.

1.3 EŠLP a cesta k umiernenému formalizmu

Smerodajnou judikatúrou posilňujúcou legitimitu sudcovskej tvorby práva s ohľadom na základné ľudské práva a slobody (ďalej len „ZPaS“) a zároveň formujúcou kontúry princípu právneho štátu sa stala judikatúra EŠLP. Striktný formalizmus v súdnej praxi bol postupom času oslabený práve judikatúrou nadnárodných súdnych autorít, ako je EŠLP, akcentujúcich nespravodlivosť mechanickej interpretácie a aplikácie právnych noriem. Podľa EŠLP by bolo chybou považovať princíp právneho štátu („*prééminence du droit*“ alebo „*the Rule of Law*“) za iba viac či menej rétorický poukaz bez významu pre tých, ktorí interpretujú Európsky dohovor pre ľudské práva a slobody (ďalej len „EDLP“). Jedným z dôvodov prečo sa zmluvné strany rozhodli podniknúť prvé kroky na kolektívne presadzovanie práv v ňom zakotvených,

¹⁰ Argumentace právními principy v judikatuře [online]. Bratislava : Wolters Kluwer. Dostupné online: <https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/principy-dobre-spravy-ukazka.dm-19258.pdf>.

¹¹ KASINEC, R. ...A spravodlivosť pre všetkých. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. s. 26. [cit. 05-01-2024]. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KTPSV/obrazky/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie.pdf.

bola ich hlboká viera v právny štát.¹² Sudcovská tvorba práva a *de facto* precedentné účinky judikatúry sa stali neoddeliteľnou súčasťou moderného chápania princípu právneho štátu. Systém, ktorý nerešpektuje judikatúru a bráni sudcom prispôbovať normy meniacim sa spoločenským podmienkam, nemôže garantovať stabilitu, predvídateľnosť a spravodlivosť.¹³ Sudcovia si musia uvedomovať, že spravodlivé vyriešenie právnej otázky sa častokrát nenachádza v medziach písaného textu, no za jeho hranicami. Napriek tomu, že v čl. 46 EDLP sa odkazuje na *inter partes* záväznosť judikatúry ESĽP,¹⁴ ten pod pojem „vyriešenie právnej otázky“ („*solution d'une question*“ alebo „*resolution of a question*“) zahŕňa, ako individuálne, tak aj všeobecne aplikovateľné riešenia. Svojou *de facto* precedentnou povahou sa zásadne podieľa na vertikálnej a horizontálnej harmonizácii práva Rady Európy s ohľadom na národné právne poriadky štátov. EDLP a judikatúra naň sa vzťahujúca predstavujú pre vnútroštátne orgány aplikácie práva záväzné výkladové smernice na výklad a uplatňovanie zákonnej úpravy ZPaS ... a tým normujú rámec, ktorý tieto orgány v konkrétnom prípade nemôžu prekročiť.¹⁵ Čl. 1 ods. 1 EDLP týmto upravuje pozitívny záväzok štátu dodržiavať jeho ustanovenia a rozširovať katalóg ZPaS nad úroveň minimálneho štandardu.

Sudcovia sa zdajú byť zdržanliví, pokiaľ ide o oboznamovanie sa s judikatúrou ESĽP a jej následnú aplikáciu. Napriek tejto zdržanlivosti je adaptácia sudcov na *de facto* precedentný model rozhodovania sporov nevyhnutná pre naplnenie materiálneho ponímania právneho štátu a práva na súdnu ochranu. V opačnom prípade, nedodržanie požiadavky aplikačnej prednosti medzinárodných zmlúv pred zákonom môže vyvrcholiť vyvodením medzinárodnej zodpovednosti. Požiadavka poznania judikatúry ESĽP sa však nevzťahuje výlučne na vnútroštátne orgány aplikácie práva ale taktiež na verejnosť a právnych zástupcov vystupujúcich v sporoch. Strany by mali vo svojej argumentácii zdôrazniť relevantnú judikatúru ESĽP a tým prispieť ku kontrole dodržiavania medzinárodných záväzkov zo strany štátu.¹⁶ Kontinentálna, hoci nie formálne uznávaná, verzia zásady *stare decisis* garantuje nadštandardnú ochranu ZPaS jednotlivcov na horizontálnej a vertikálnej úrovni. Prostredníctvom nadnárodnej precedentnej judikatúry postupne dochádza k čiastočnému zníženiu skepsy ohľadom

¹² The Rule of Law and the European Court of Human Rights: the independence of the judiciary [online]. Speech by Linos-Alexandre Sicilianos. Montenegrin Academy of Sciences and Arts, Montenegro, 28 February 2020. Dostupné online: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Speech_20200228_Sicilianos_Montenegro_ENG.

¹³ *Cossey v. the United Kingdom*, zo dňa 27. septembra 1990, č. 10843/84.

¹⁴ „Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že sa budú riadiť právoplatným rozsudkom súdu vo všetkých prípadoch, ktorých sú stranami.“ Európsky dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd.

¹⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10. apríla 2002, sp. zn. I. ÚS 36/02.

¹⁶ The European Court of Human Rights. Questions & Answers for Lawyers [online]. 2023. Dostupné online: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/q_a_lawyers_guide_echr_eng.

sudcovej tvorby práva a prekonaniu zarytého stereotypu považujúceho sudcov len za „úradníkov zákonodarstva“.

2. Funkcia a limity sudcovej tvorby práva v Slovenskej republike

Východisko z formálneho prístupu v SR poskytuje v prvom rade čl. 1 ods. 1 Ústavy¹⁷, ktorý v sebe zahŕňa prvky ovplyvňujúce spravodlivý proces. Princípy právnej istoty, predvídateľnosti práva, ochrany legitímnych očakávaní ospravedlňujú modifikáciu právneho systému SR, v ktorom má existencia *de facto* precedensov stále väčší normatívny význam. Z ústavnej úpravy vyplýva sudcom, v zmysle aplikačnej prednosti, povinnosť uprednostniť ratifikované medzinárodné zmluvy pred zákonom.¹⁸ Nadväzne v čl. 1 ods. 2 potom Ústava reflektuje medzinárodné a európske štandardy explicitným odkazom na ich existenciu. Tieto následne prežaruje do vnútroštátneho právneho poriadku. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd SR“) z toho dôvodu intenzívne apeluje na vnútroštátne súdy, vrátane Najvyššieho súdu SR, aby právne normy interpretovali s ohľadom na ich funkciu spočívajúcu v rozumnom a spravodlivom vyriešení problému, ktoré musí obstať pred meradlom zdravého rozumu a v spoločnosti panujúcich predstáv o spravodlivosti.¹⁹

2.1 Ústavné „obmedzenia“ sudcovej tvorby práva

V podmienkach SR, modelového príkladu krajiny kontinentálnej právnej rodiny, sa princíp právnej istoty neodzrkadľuje prioritne v precedensoch, ale dá sa chápať v znení „*kto konal v dôvere v určitý zákon, nemá byť vo svojej dôvere sklamaný*.“²⁰ Zákonná úprava je spôsobilá regulovať spoločenské vzťahy len vtedy, ak je verejnosti známy jej zmysel, účel a obsah, nakoľko „*cieľom tvorby právnych predpisov je pripraviť, a to aj za účasti verejnosti, taký právny predpis, ktorý sa stane funkčnou súčasťou vyváženého, prehľadného a stabilného právneho poriadku SR*.“²¹ Čo je a čo nie je právom je zrejmé, preto súdom zvyčajne neprináleží jeho tvorba, iba povinnosť jeho poznania.

Ústava prostredníctvom svojej garančnej funkcie stanovuje medze prípustnosti zákonov a na ich základe vydaných súdnych rozhodnutí v legálnom priestore. Rozhodnutia súdov a v nich obsiahnutá argumentácia vychádzajú z primárneho zdroja v podobe doktríny písaného

¹⁷ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. - Ústava Slovenskej republiky

¹⁸ Dikcia čl. 7 ods. 5, čl. 153, čl. 154c v nadväznosti na čl. 144 ods. 1 Ústavy SR.

¹⁹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 09. novembra 2016, sp. zn. I. ÚS 689/2014.

²⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 06. augusta 2008, sp. zn. PL. ÚS 10/04.

²¹ § 2 ods. 1 Zákona o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

práva. Slovenská Ústava obmedzenie sudcovskej kreatívnej interpretácie, ako vyjadrenie princípov právneho štátu a demokracie, upravuje v čl. 144 ods. 1, podľa ktorého sú „*sudcovia pri výkone svojej funkcie nezávislí ... pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou a zákonom.*“ *A contrario* čl. 144 ods. 1 Ústavy vylučuje absolútnu sudcovskú viazanosť normami, ktoré sa nepovažujú za formálne pramene práva SR. V parlamentnej forme demokracie, medzi ktoré sa radí aj SR, sú za tvorbu práva zodpovední výlučne volení zástupcovia. Na zmenu a doplnenie právnej úpravy je potrebná zákonodarná činnosť. Príkladom je skutočnosť, že „*pokiaľ dôjde k zmene judikatúry bez zmeny právnej normy, nejde o zmenu právneho pravidla, ide o tú istú normu, iba je nanovo vyjadrený jej obsah.*“²² Prelomenie *de iure* precedensu v anglo-americkom systéme má za následok, že tento precedens prestáva byť súčasťou práva a stráca normatívny *erga omnes* účinok. Tradičné chápanie výkonu sudcovskej funkcie v kontinentálnom právnom systéme tak spočíva v tvrdení, že jedine parlamentu, ako zákonodarnému zboru prislúcha výsostné privilegium tvorby normatívnych právnych aktov (napr. formou zákona). Aby mohol byť zákon považovaný za relevantný zdroj práva je nutné jeho riadne vyhlásenie a oficiálne zverejnenie, resp. dostupnosť v Zbierke zákonov. Uverejnením sa v nej vyhlasujú právne predpisy, iné právne akty a akty medzinárodného práva, t. j. formálne pramene práva. Dôležité je, že všetko, čo bolo v Zbierke zákonov vyhlásené, sa považuje za známe každému koho sa to týka, a to odo dňa vyhlásenia. Touto skutočnosťou je podmienená všeobecná abstraktná záväznosť a vynútiteľnosť. Aplikácia záväznej a vynútiteľnej zákonnej úpravy súdom následne spočíva v subsumpcii alebo podriadení skutkového stavu pod určitú právnu normu v ňom upravenú. Primárna funkcia súdu spočíva v nachádzaní práva. To samo osebe nevylučuje, že sudcovia ho interpretujú. „*Každý má právo na to, aby sa v jeho veci ... rozhodovalo podľa relevantnej právnej normy ... a na to, aby sa v jeho veci vykonal ústavne súladný výklad aplikovanej právnej normy ... k reálnemu poskytnutiu súdnej ochrany dôjde len vtedy, ak sa na zistený stav veci použije ústavne súladne interpretovaná platná a účinná právna norma.*“²³ Súdny v tomto režime nemôžu pri vydávaní rozhodnutí meniť obsah zákona. Predpokladom spravodlivého výkonu sudcovskej funkcie je tak objektívnosť, s ktorou by mali pristupovať k realizácii jeho účelu. Pri interpretácii právnej normy sa vždy vychádza z toho, čo všetko je možné pod pojem použitý v zákone podradiť. „*Výklad zákona nesmie protirečiť tomu, čo je v jeho slovách a vetách jasné a nepochybné*“²⁴

²² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. marca 2018, sp. zn. 3Cdo/198/2017.

²³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 2. augusta 2007, sp. zn. II. ÚS 410/06.

²⁴ Čl. 3 ods. 1 CSP

To znamená, že sa zohľadňuje význam slova alebo výrazu, rovnako aj kontext právnej normy. „Z ústavného hľadiska je podmienkou, aby takáto interpretácia nebola svojvoľná, ale i formalistická a aby bola čo najústálenejšia, a teda súladná s právom na súdnu ochranu.“²⁵

2.1.1 *Zákaz denegatio iustitiae*: prienik písaného práva a sudcovskej tvorby práva

Denegatio iustitiae, ako imperatív v podobe zákazu odopretia spravodlivosti sa nevyhnute spája s právom na súdnu ochranu. Každý, kto sa domáha súdnej ochrany má nárok na spravodlivé rozhodnutie vo veci. Mechanizmus aplikácie právnych noriem zásadne vplýva na túto spravodlivosť.

Ak je záležitosť upravená zákonom a aplikácia príslušnej normy je dostatočne jednoduchá („*soft cases*“), existuje dôvod predpokladať, že by sa takáto záležitosť mala riešiť v súlade so zákonom. V procese aplikácie, resp. subsumpcie môže ale nastať situácia kedy skutkový stav nie je možné podradiť pod žiadnu z právnych noriem („*hard cases*“). Kontinentálny právny systém operuje s určitou prirodzenou nejednoznačnosťou: zákonodarca nedokáže predvídať všetky prípady, kedy by sa mal zákon aplikovať, ani nie je možné zákon sémanticky formulovať tak, aby bol jeho význam vždy jednoznačný. Princíp právneho štátu, obsahom ktorého je nastolenie istoty, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď,²⁶ umožňuje výnimku z obmedzenia sudcovskej kreativity spočívajúcej v procese vyplňania právnych medzier. Jedná sa o sekundárnu funkciu súdov, pretože sa uplatňuje len vtedy, keď právna norma explicitne nerieši určitú situáciu. Obdobne ako v anglo-americkom systéme aj v právnom systéme SR sudcovia dokonca musia vyplňať túto medzeru medzi právom a spoločnosťou. Vtedy na seba súdy preberajú rolu zákonodarcu.²⁷ Čo mal zákonodarca na mysli? Aký bol jeho zámer? Aké vyššie dobro je hodné ochrany? Sudcovská diskrecia je *pro tanto* prípustná. Slovenská právna prax, ako už bolo uvedené, považuje proces vyplňania medzier za súčasť sudcovskej povinnosti právo nachádzať (nie tvoriť)²⁸ a prostredníctvom extenzívneho alebo reštriktívneho výkladu právnú normu dotvárať poskytnutím inšpirácie pre nové, presnejšie spôsoby chápania doposiaľ nedostatočne upravenej otázky. Súdny majú povinnosť aplikovať zákony, ak je právna úprava v

²⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 02. marca 2023, sp. zn. III. ÚS 95/2023.

²⁶ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. septembra 1993, sp. zn. I. ÚS 87/93.

²⁷ Podľa čl. 4 ods. 2 CSP: „...súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom...“

²⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 03. septembra 2015, sp. zn. II. ÚS 46/2015.

nich jednoznačná a využívať diskrečnú právomoc na rozhodovanie (čiastočne) právne neupravených sporov - sporov, na ktoré zákony neposkytujú jasnú odpoveď.²⁹

V situáciách, v ktorých je príslušná úprava nejasná, je viac ako pravdepodobné, že s nárastom pokusov o výklad danej úpravy nielen na rôznych stupňoch výkonu súdnictva, budú tieto následne vykazovať známky inkonzistencií.³⁰ Právny systém by si preto mal osvojiť dominantný mechanizmus, ktorým môže do budúcnosti odstrániť nejasnosti v práve, podporiť stabilitu právneho poriadku a udržiavať dôveru občanov v súdnictvo.

3. Ustálená rozhodovacia prax Najvyššieho súdu SR a princíp právnej (ne)istoty

Kapitola kriticky hodnotí spôsob, akým sa ustálená rozhodovacia prax Najvyššieho súdu SR aplikuje vo vnútroštátnom poriadku s ohľadom na ústavné princípy a nakoľko efektívne a životaschopné sú *de facto* precedentné účinky judikatúry vo formalistickom právnom prostredí akým je SR. Súdny nižšej inštancie v anglo-americkom právnom systéme musia dodržiavať platný precedens bez ohľadu na to, či súhlasia s tým ako bol rozhodnutý, čím sa zaručuje faktická stabilita rozhodnutí na každom stupni výkonu súdnictva bez ohľadu na obsahovú morálnu optimálnosť rozhodnutia, t. z., že aj obsahovo nespravodlivé precedensy, ak sú uplatňované konzistentne, garantujú rovnosť účastníkom konania. Relatívna vertikálna záväznosť *de facto* precedensov v súlade s demokratickým chápaním tvorby práva naopak ráta s možnosťou odklonu súdov nižšej inštancie od ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR.

3.1 Rola Najvyššieho súdu SR ako garanta stability rozhodovacej činnosti všeobecných súdov

Konečnou súdnou autoritou všeobecného súdnictva je Najvyšší súd SR, ktorý plní funkciu pretavovania sudcovskej tvorby práva do jej výslednej normatívnej podoby vo forme ustálenej rozhodovacej praxe uverejňovanej „v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu ... ako judikáty publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR.“³¹ Napriek faktu, že Najvyšší súd SR je jednou z najvyšších súdnych autorít nemožno

²⁹ RAZ, J. *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2009. s. 96.

³⁰ MALTZ, E. The Nature of Precedent. In: *North Carolina Law Review*. [online]. 1988. s. 383. [cit. 15-02-2024]. Dostupné online: <http://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol66/iss2/5>.

³¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. júna 2018, sp. zn. 2Cdo/156/2017.

sústavu všeobecného súdnictva vnímať vo vzťahu subordinačnom, resp. hierarchickom. Súdny v SR si sú navzájom rovné a nezávislé, modifikované inštančným postupom.³²

Najvyšší súd SR, ako posledná inštancia, rozhoduje o mimoriadnom opravnom prostriedku, a to dovolaní, ktoré je prípustné proti každému rozhodnutiu odvolacieho súdu v súlade s princípom univerzality. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR v dovolacom konaní môže mať dve podoby vertikálnej viazanosti.

1. V rovine *absolútnej kasačnej* alebo inštančnej viazanosti, kedy ako súd poslednej inštancie vlastnou rozhodovacou činnosťou rozhoduje *ex-post* po porušení práva dotknutých strán na súdnu ochranu v dôsledku, tzv. zmätočnosti rozhodnutia. Právny názor obsiahnutý v kasačných rozhodnutiach Najvyššieho súdu SR je *stricto sensu* vždy záväzný pre súdy na nižších stupňoch.

Práve konanie o opravných prostriedkoch na pôde Najvyššieho súdu SR je bránou vedúcou k harmonickému zjednoteniu *in abstracto* judikatúry autoritatívnu interpretáciou práva na zákonnej úrovni. Rozsah dovolania proti rozhodnutiu odvolacieho súdu spočíva v právnej otázke, pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe, ktorá v rozhodovacej praxi odvolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.³³ Relevancia právnej otázky spôsobilej iniciovať dovolacie konanie spočíva v presvedčení dovolateľa o jej nesprávnom vyriešení odvolacím súdom.³⁴

2. Keďže protichodné právne závery³⁵ vyslovené v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty, ani k dôvere občanov v spravodlivý proces,³⁶ tak v rovine *relatívnej podmienenej precedentnej* záväznosti Najvyšší súd SR prijíma obsahovo všeobecné stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vyabstrahovaním právnej vety svojím prínosom významnej *pro futuro*. Hoci tieto stanoviská *de facto* spĺňajú

³² GIBA, M. a kol. Ústavné právo. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019. s. 322.

³³ § 421 ods. 1 CSP

³⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. júna 2022, sp. zn. 9Cdo/188/2020.

³⁵ Najvyšší súd SR uviedol, že „o nesúhlasné rozsudky ide vtedy, ak okolnosti významné pre rozhodnutie veci boli posúdené oboma súdmi rozdielne tak, že práva a povinnosti stanovené účastníkom sú podľa záverov týchto rozsudkov odlišné. Odlišnosťou sa pritom nemyslí rozdielne právne posúdenie, pokiaľ nemalo vplyv na obsah práv a povinností účastníkov, ale iba taký záver, ktorý rozdielne konštituuje alebo deklaruje práva a povinnosti v právnych vzťahoch účastníkov.“ Bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 30. novembra 2011, sp. zn. 2 Cdo 185/2011.

³⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 17. októbra 2018, sp. zn. II. ÚS 293/2018.

precedentné kritéria abstraktnosti a uverejnenia v Zbierke stanovísk a rozhodnutí, nie sú považované za formálny prameň práva. Súdny nižšej inštalancie nimi nie sú *de iure* viazané; majú len referenčnú hodnotu. Predstavujú *ex-ante* usmernenie s cieľom do budúca minimalizovať porušovanie práva na súdnu ochranu.

Za precedens sa v podmienkach SR teda považuje vyabstrahovaná publikovaná právna veta, ktorá je súčasťou konkrétneho rozhodnutia, resp. judikátu. K *de facto* relatívne záväznej povahe judikatúry a doktríny *stare decisis* sa Najvyšší súd SR vyjadril, že rozhodnutie nepublikované v Zbierke stanovísk a rozhodnutí v inej právoplatne skončenej veci nie je v SR *de facto* záväzné ako precedens.³⁷ Právny názor vyjadrený v nepublikovanom rozhodnutí nepredstavuje precedens dokým ho Najvyšší súd SR s odstupom času opätovne nepotvrdí. V tomto prípade platí dôležitosť skúsenosti ako jedného z atribútov podmieňujúceho záväznosť. Až potom sa stáva ustálenou judikatúrou alebo rozhodovacou praxou, ktorá je pre súdy nižšej inštalancie relatívne záväzná³⁸ a pre verejnosť dostupná. Opačne, ak je rozhodnutie publikované v Zbierke stanovísk a rozhodnutí nadobúda *de facto* precedentnú záväznosť pre obdobné prípady prejednávané súdmi. S dôvodmi rozhodnutia v inej právoplatne skončenej veci, na ktoré súd odkazuje, sa však v každom jednom prípade musí dať oboznámiť.³⁹ Aj keď sa od sudcov a strán sporu očakáva oboznámenie sa s relevantnou judikatúrou, neexistuje prezumpcia, že ju automaticky poznajú (narozdiel od právnych predpisov publikovaných v Zbierke zákonov). Je na vôli súdu a strán, aby sa s relevantnou judikatúrou predovšetkým vo svojom záujme oboznámili.⁴⁰

3.2 Najvyšší súd SR: zdroj inkonzistencií?

Základná myšlienka princípu právnej istoty zakotvená v čl. 1 ods. 1 Ústavy SR spočíva v požiadavke jednotnej odpovedi na právne relevantnú otázku v identických podmienkach. V prípade „*Unédic proti Francúzsku*“ EŠLP vyslovil názor, že požiadavka právnej istoty automaticky nezakladá právo na ustálenú judikatúru ale iba na odôvodnenie rozhodnutia.⁴¹ Judikatúra musí odzrkadľovať spoločenský vývoj a podliehať formujúcemu vplyvu hodnôt

³⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 18. októbra 2016, sp. zn. 3 Cdo 136/2016.

³⁸ BOBEK, M. – KÜHN, Z. a kol. Judikatura a právní argumentace. 2. vydanie. Praha : Auditorium 2013. s. 112.

³⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 14. mája 2014, sp. zn. 7 Cdo 136/2013.

⁴⁰ Publikovanie v Zbierke stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho súdu SR týmto spôsobom posilňuje záväznosť judikatúry a stanovuje vyššie nároky na zdôvodnenie odklonu od nej. Hoci výklad v publikovanom judikáte nie je striktné záväzný z právneho hľadiska, požíva fakticky vysokú vecnú autoritu a *ipso iure* normatívnu silu.

⁴¹ *Unédic v. France*, zo dňa 18. decembra 2008, č. 20153/14.

prevládajúcich v spoločnosti. Jej ustálenosť preto nemožno vnímať absolútne. Ak už ale štát koncept ustálenej judikatúry zaviedol, tak potom Najvyšší súd ... ako zjednocovateľ rozdielnych právnych názorov nesmie byť sám zdrojom trvalých a rozdielnych inkonzistencií.⁴²

V dovolacom konaní sa princíp zákazu *denegatio iustitiae* koncentruje v povinnosti Najvyššieho súdu SR akceptovať dovolanie, ak má za to, že existujú opodstatnené dôvody na preskúmanie napadnutého rozhodnutia. Je ale chybou myslieť si, že obmedzením sudcu na aplikáciu už formulovaných pravidiel automaticky zvýšime predvídateľnosť jeho rozhodnutí.⁴³ Aj keď sa písané právo vyznačuje formalizmom a sudcovia by sa mali primárne držať textu právneho predpisu, arbitrárne rozhodnutia nie sú v praxi raritou. Zároveň rozhodovať formálne ešte neznamená rozhodovať spravodlivo a už vôbec nie správne, najmä ak niektorí spravodlivosť považujú len za „umenie písaného textu“. Hoci v súčasnosti narastá trend odklonu od striktného formalizmu k verzii umierneného formalizmu, podmienky na prijatie dovolania Najvyšší súd SR interpretuje prísne reštriktívne, pričom svoj prístup odôvodňuje princípom právnej istoty a riadnym výkonom spravodlivosti. Tieto podliehajú obmedzeniam v prípade právoplatne skončenej veci.⁴⁴ Netreba opomínať a zľahčovať skutočnosť, že konanie sa vedie o mimoriadnom opravnom prostriedku. Právna istota a stabilita nastolené právoplatným rozhodnutím sú v právnom štáte narušiteľné len výnimočne.⁴⁵ Mimoriadny prieskum sa nesmie uplatňovať ako implicitné odvolanie („*appeal in disguise*“). Samotná existencia dvoch odlišných právnych názorov na danú vec nie je automatickým dôvodom na jej opätovné posúdenie.⁴⁶

Koncepcia ustálenej rozhodovacej praxe ale nemá perspektívu zaručovať efektívne, z časového hľadiska stabilizované prostredie zaručujúce životaschopnosť judikatúry, ak Najvyšší súd SR bude postupovať prísne formalisticky redukciou dovolacej agendy, ktorou sa táto prax má obohacovať. „*Prílišný formalizmus pri posudzovaní úkonov účastníkov konania a nadmerný tlak na dopĺňanie takých náležitostí do procesných úkonov účastníkov, ktoré nemajú oporu v zákone, idú nad rámec zákona alebo nemajú základný význam pre ochranu zákonnosti,*

⁴² Case of Atanasovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, zo dňa 14. apríla 2010, č. 36815/03.

⁴³ HAYEK, F. A. *Law, Legislation and Liberty. A new statement of the liberal principles of justice and political economy* [online]. London : Routledge, 1973. s. 108. [cit. 01-01-2024]. Dostupné online: <https://libsa.files.wordpress.com/2015/01/hayek-law-legislation-and-liberty.pdf>.

⁴⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. júna 2022, sp. zn. 9Cdo/188/2020.

⁴⁵ ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. BECK SK, 2019. s. 1346.

⁴⁶ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. [cit. 20. februára 2024]. Dostupné online: [clanok_6_Dohovoru-mimoriadne_dovolanie_sumar_judikaturyESLP \(1\).rtf](#).

nie sú v súlade s ústavnými princípmi spravodlivého procesu.“⁴⁷ „Už právoplatne skončenými vecami“ má Najvyšší súd SR princíp právnej istoty a riadny výkon spravodlivosti nadštandardne umocňovať vo forme ustálenej rozhodovacej praxe. Namiesto toho sa svojej roly zjednotiteľa judikatúry, tak povediac vyhýba, čím popiera aj samotný význam ustálenej rozhodovacej praxe.

3.3 (Ne)záväznosť ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR a oslabovanie jej precedenčných účinkov

Častá obhajoba koncepcie stabilizovanej judikatúry spočíva vo vytváraní pozitívneho tlaku pôsobiaceho na kvalitatívnu stránku súdneho rozhodovania a s tým spojeného odôvodňovania rozhodnutí.⁴⁸ Na tomto mieste treba opäť akcentovať, že súdne konanie je prirodzene koncentrované na individuálny výkon spravodlivosti. Rozhodnutie, ktoré súd vydá je záväzné dovnútra, resp. *inter partes* len pre strany daného sporu. Úvahy súdu vychádzajú z konkrétnych faktov a súd pri ich hodnotení postupuje logicky. Tým je rozhodnutie považované za právne akceptovateľné, resp. udržateľné. Súdne rozhodnutie musí byť v nevyhnutnej miere založené na právnych predpisoch, aby sa vylúčila prítomnosť arbitrárnosti, resp. aby bolo možné ju identifikovať a tým aj určiť ich správnosť. Odôvodnenie rozhodnutí súdov tvorí súčasť práva na súdnu ochranu.⁴⁹ Elementárna spravodlivosť umožňuje účastníkom konania vyhodnotiť, ako súd v ich veci interpretoval a aplikoval príslušné procesné predpisy a akými myšlienkovými postupmi sa riadil pri svojom rozhodovaní o veci samej. Postulát právneho štátu vyžaduje od súdov explicitné odôvodnenie rozhodnutia pri výklade a použití relevantných právnych noriem ale aj v prípade odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR. Postoj všeobecných súdov, vyznačujúci sa odlišnosťou prístupu k prejednávanej veci, ktoré sú v podstate identické, bez toho, aby svoj odklon odôvodnili, je prejavom svojvôle.⁵⁰

Alternatíva odklonu od právneho názoru Najvyššieho súdu SR zaručuje flexibilitu pri preklenovaní medzery medzi právom a spoločnosťou. Súd sa zároveň nemôže implicitne odkláňať od ustálenej judikatúry, čím je zaručené zvyšovanie kvality odôvodnení. „*Ked' sa*

⁴⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. septembra 2002, sp. zn. IV. ÚS 1/02.

⁴⁸ ŠURKALA, J. Sudca ako ústa zákona: ústavný princíp alebo moderný právny mýtus? In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. s. 99. [cit. 02-03-2024]. Dostupné online:

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

⁴⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 17. februára 2011, sp. zn. 5 Cdo 265/2009.

⁵⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. novembra 2017, sp. zn. III. ÚS 289/2017.

*právny predpis aplikuje vo všeobecnej podobe spolu s právnymi vetami alebo judikátmi k nemu vydanými a tieto právne vety alebo judikáty sú aplikované metódami viazaného modelu súdneho rozhodovania ako platné právne normy - v praxi tak často dochádza k väčšiemu faktickému vplyvu a významu súdnych precedensov, aký tieto majú v angloamerickej právnej kultúre.*⁵¹ Samozrejme, nemožno ignorovať fakt, že nielen jednotlivci, ale aj samotné súdy sa frekventovane odvolávajú na ustálenú rozhodovaciu prax Najvyššieho súdu SR s úmyslom potvrdiť si kvalitu svojej argumentačnej línie. Myšlienka nadštandardnej ochrany práv účastníkov konania ale implikuje istý stupeň krehkosti. Sila argumentu sa dramaticky zníži, keď si uvedomíme, že súdy predsa len vedia obmedziť precedentný účinok ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR. Pritom je dôležité zvážiť už spomenuté stanovisko ESĽP k mimoriadnym opravným prostriedkom, v ktorom sa uvádza, že hoci rozpor s ustálenou rozhodovacou praxou umožňuje preskúmanie dovolania, existencia dvoch rôznych právnych názorov na danú vec automaticky neopodstatňuje jej opätovné posúdenie.

Za prvé, zákonodarca postavenie ustálenej rozhodovacej praxe povýšil na úroveň práva na súdnu ochranu za účelom posilnenia stavu právnej istoty. Čl. 2 ods. 2 CSP zaručuje právo na spravodlivé súdne konanie. To v praxi znamená, že každý môže legitímne očakávať rozhodnutie jeho sporu v súlade s ustálenou judikatúrou najvyšších súdnych autorít. Napriek skutočnosti, že právne názory Najvyššieho súdu SR nie sú pre súdy *de iure* záväzné, zákonodarca implicitne zakotvil „iba“ požiadavku ich poznania do formálneho prameňa práva v podobe zákona. Avšak, vzhľadom na predpoklad, že súdy nemajú právo tvoriť ale iba poznať, potom právne názory Najvyššieho súdu SR nemožno považovať za zdroj, z ktorého by sudca čerpať musel a z ktorých obsahom by nevyhnutne mal byť oboznámený. Vzniká tým len záväzok súdu nižšej inštancie ustálenú rozhodovaciu prax Najvyššieho súdu SR zohľadniť a na ňu potom reflektovať⁵² (ak o nej má vedomosť).

Za druhé, vnímanie *de facto* precedensu ako paušálneho nástroja na skvalitňovanie rozhodnutí pôsobí značne neopodstatnene v scenári, ak je možné sa od neho odkláňať, resp. ak sa na sudcov nevzťahuje povinnosť jeho poznania a aplikácie v každom právne relevantnom spore. Aj so zavedením prísnejšieho štandardu, nutnosťou argumentácie odklonu od *de facto* precedensov, mnohí sudcovia stále dokážu svedomito nájsť dobrý dôvod prečo tak urobiť,

⁵¹ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2016. s. 28.

⁵² § 220 ods. 2 a § 390 ods. 2 CSP: „V odôvodnení rozsudku súd ... prípadne odkáže na ustálenú rozhodovaciu prax.“

naoľko pri posudzovaní prípadu súdy zohľadňujú „ako určité všeobecné súvislosti dopadajúce na všetky prípady riešeného typu, tak individuálne okolnosti konkrétneho rozhodovacieho prípadu.“ S prihliadnutím na originálne atribúty precedensu v podmienkach anglo-americkej jurisprudencie – konkrétne „*level of generality*“ (t. j. vzhľadom na nízku pravdepodobnosť identických faktov v budúcnosti je dôležité formulovať *ratio decidendi*, resp. princíp s určitou dávkou abstrakcie, keďže miera všeobecnosti ovplyvňuje počet budúcich prípadov, na ktoré sa bude precedens vzťahovať) a „*content-independence*“ (t. j. súd na odmietnutie precedensu potrebuje závažnejší dôvod, ako len presvedčenie o jeho nespravodlivosti) – alternatíva explicitného odklonu od *de facto* precedensu v dôsledku jeho nespravodlivosti v konkrétnom prípade (akokoľvek tento odklon naplňa aspekt flexibility a transparentnosti) nenaplňa účel stability práva. Ak je najsilnejším možným precedensom pre aplikáciu taký, ktorý zahŕňa čo najväčšiu faktickú podobnosť s aktuálnym prípadom a ak rastúca odlišnosť oslabuje aplikáciu precedensu, potom by precedens nikdy nebol úplne záväzný, pretože vždy možno zistiť určitý rozdiel medzi precedentnými skutočnosťami a skutočnosťami neskorších prípadov.⁵³

Po tretie, schopnosť spoľahnúť sa na precedens bez pochyb zjednodušuje úlohu súdnictva, čo sa efektívnosti týka. Súdny systém SR čelí výzve zefektívniť rozhodovaciu činnosť súdov. Štatistiky ESLP ukazujú, že SR je konfrontovaná s vysokým počtom individuálnych sťažností namietajúcich porušenie práva na spravodlivý proces vyplývajúceho z čl. 6 ods. 1 EDLP, v ktorom je zakotvené, že každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom. ESLP vo svojich rozhodnutiach zdôrazňuje, že právo sa má uplatňovať s istou mierou pružnosti a bez prehnaného formalizmu.⁵⁴ Zakotvením inštitútu ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR sa má zefektívniť súdny proces a zaručiť jeho celková predvídateľnosť v súlade so zásadou legitímnych očakávaní. V právno-aplikačnej praxi následne dochádza k fenoménu, kedy je nielen kvantitatívnej ale aj kvalitatívnej stránke racionálnej súdnej argumentácie súladnej s princípom právneho štátu uberané na intenzite. Pohodlnosť recyklácie skorších rozhodnutí môže v rigidnom prostredí tvorby práva vyústiť do scenára spravodlivosti zabudnutej v čase osvojením si prístupu rozhodovania prípadov rýchlo než spravodlivo, typického pre anglo-americký systém a nie až tak typického pre kontinentálny právny systém. Niekedy to budí dojem, že súd, ktorý rozhodnutie vydal, presvedčil o jeho správnosti viac seba,

⁵³ LÜCKE, H. K. Ratio Decidendi: Adjudicative Rational and Source of Law In: *Bond Law Review*. [online]. 1989. s. 11. [cit. 17-02-2024]. Dostupné online: <https://classic.austlii.edu.au/au/journals/BondLawRw/1989/2.pdf>.

⁵⁴ Hartman proti Českej republike, zo dňa 10. júla 2003, sťažnosť č. 53341/99.

ako strany sporu, na ktoré sa rozhodnutie vzťahuje. „*Formálne určenie právneho názoru ako precedentného názoru sa spája s rigiditou v kvalite, ktorá nie je zlučiteľná so zásadami implikovanými v modeli materiálneho právneho štátu ako štátu, v ktorom sa právo reálne uplatňuje.*“⁵⁵ Napokon, právne názory Najvyššieho súdu SR nemajú predstavovať jadro rozhodnutia bez zasadenia ich významu do kontextu, ale majú plniť subsidiárnu funkciu k záverom odvodeným zo zákonnej úpravy, čím sa má posilňovať dôvera spoločnosti v súdnictvo v zmysle zásady - „*spravodlivosť by mala byť nielen vykonaná, ale mala by sa aj javiť, že bola vykonaná.*“⁵⁶ K podobnému záveru dospel aj Ústavný súd SR, ktorý do svojho Nálezu so sp. zn. I. ÚS 151/2022 premietol názor, že „*rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, ktoré uvádza len zhľuk (judikatúrnu koláž) rozhodnutí dovolacieho súdu, v ktorých sa riešia rôzne aspekty otázky príčinnej súvislosti bez identifikácie, ktorý aspekt bol pre daný prípad významný, pričom ustálenú rozhodovaciu činnosť dovolacieho súdu vôbec neidentifikuje, nemožno považovať za ústavne konformné.*“⁵⁷

Je potrebné dodať, že jedným z častých neuvážených omylov je predpoklad o neobmedzených možnostiach súdov. V minulosti téma sudcovskej tvorby práva podnecovala k mnohým kontroverziám ohľadom jej limitov. Pravdou ale je, že každý právny systém disponuje nástrojmi spôsobilými tento sudcovský výkon práva aspoň sčasti obmedziť a kontrolovať. Vedomé ignorovanie a svojvoľná aplikácia práva - keď sudca markantne porušuje znenie a účel relevantnej právnej normy, vedome nerešpektuje ustálený a preukázaný skutkový stav a/alebo vedome ignoruje ustálenú judikatúru týkajúcu sa riešenia konkrétnej právnej otázky - môže byť kvalifikovaná ako trestný čin ohýbania práva.⁵⁸ Súčasná právna úprava popri trestnom čine ohýbania práva zakotvuje aj správnu sankciu v podobe disciplinárneho konania. Ďalej, zjavná nespravodlivosť alebo arbitrárnosť aplikácie ustálenej rozhodovacej praxe Najvyšším súdom SR, ktorú Najvyšší súd SR odmieta na horizontálnej úrovni „prelomiť“, aktivizuje v súlade s princípom subsidiarity Ústavný súd SR. Podľa čl. 127 Ústavy SR má fyzická alebo právnická osoba ako legitimovaný subjekt možnosť podať ústavnú sťažnosť namietajúcu zjavne neopodstatnené a arbitrárne rozhodnutie, ktoré je z ústavného hľadiska neospravedliteľné. Zároveň v jeho dôsledku došlo, resp. naďalej dochádza k porušovaniu ZPaS. Situácia, kedy

⁵⁵ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2015. s. 99.

⁵⁶ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. mája 2005, sp. zn. I. ÚS 65/05.

⁵⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. októbra 2022, sp. zn. I. ÚS 151/2022.

⁵⁸ Dôvodová správa k Zákonu č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku zo dňa 21. 10. 2020 s účinnosťou od 1.1.2021 [online]. Národná rada Slovenskej republiky. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301>.

judikatúra nie je striktne záväzná, ale *de facto* požíva vysokú autoritu, vytvára tlak na účastníkov konania, aby argumentovali ustálenou rozhodovacou praxou Najvyššieho súdu SR a zamedzovali presadzovaniu arbitrárnej moci zo strany súdov. To platí aj napriek princípu „*novit iura curia*“, podľa ktorého súd má poznať právo.

3.4 Vyvažovanie individuálnej spravodlivosti s princípom právnej istoty

S odvolaním sa na princíp materiálneho právneho štátu, vystavaného prioritne na dôvere spoločnosti v súdnictvo, by rozhodnutia súdov mali byť predpísané určitou vnútornou logikou konzistentnosti, ako prirodzeným atribútom, pod ktorým chápeme stabilitu právneho poriadku. Doktrína *stare decisis* bez pochyb posilňuje dôveru občanov v súdnictvo. Uplatňovanie tejto zásady implikuje nastolenie právnej istoty a nestrannosti súdu poskytnutím objektívneho a autoritatívneho zdroja. Ďalej limituje skutočný vplyv jedného sudcu na podobu práva.⁵⁹ Inými slovami, zjednocovanie názorov jednotlivých súdov posilňuje princíp „rozhodovať rovnaké veci rovnako“. V opačnom prípade by dochádzalo k neželaným excesom.⁶⁰ Princíp je však jedna vec a prax druhá.

Problematickým sa *de facto* precedens stáva v kolízii formalizmu písaného práva s ustálenou rozhodovacou praxou Najvyššieho súdu SR ako výsledku sudcovskej tvorby práva, v procese ktorej na súd vplývajú viaceré iracionálne faktory (či už pri hľadaní faktov, ale aj pravidiel...), čo spôsobuje nepredvídateľnosť rozhodnutí sudcov v rámci súdneho procesu.⁶¹ Z hľadiska logiky sudca rozhodujúci súčasne dva spory s rovnakou skutkovou podstatou má dospieť k rovnakým záverom. Ľudia si zariaďujú svoj život okolo práva a za týmto účelom sa naň nevyhnutne musia vedieť spoliehať. V anglo-americkom právnom systéme je prvok stability garantovaný *de iure* precedentnými účinkami. Obsah práva ostáva aj napriek plynutiu času nemenný. Ak sú dva spory právne rovnaké, resp. obdobné, ale vyvstali s určitým časovým odstupom, jedným zo spôsobov, ako zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie, je rozhodnúť nový

⁵⁹ MALTZ, E. The Nature of Precedent. In: *North Carolina Law Review*. [online]. 1988. s. 371. [cit. 15-02-2024]. Dostupné online: <http://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol66/iss2/5>.

⁶⁰ ŠURKALA, J. Sudca ako ústa zákona: ústavný princíp alebo moderný právny mýtus? In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. s. 99. [cit. 02-03-2024]. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

⁶¹ METEŇKANYČ, O. M. Tak teda ako rozhodovať? Konfrontácia Dworkinovho Herkula so sudcom v chápaní právneho realizmu. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. s. 206. [cit. 04-01-2024]. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

prípade v súlade s precedensom. Ustálená rozhodovacia prax Najvyššieho súdu SR si obdobne, azda až príliš ambiciózne, kladie za cieľ „*zafixovať právne vzťahy v čase*“⁶². Rozdiel je v tom, že kým *de iure* precedens, ako záväzný prameň práva koherentnosť právneho systému fakticky umocňuje, *de facto* precedens, ktorý nezakladá právnu povinnosť súdov nižšej inštancie riadiť sa ním v každom jednom prípade, ku koherentnosti síce pridáva, ale paradoxne vytvára čiastočnú iluzórnosť právnej istoty dotváranej Najvyšším súdom SR. Ak súdy v zmysle doktríny *stare decisis* môžu „ľubovoľne ignorovať“ precedensy, ktoré považujú za nespravodlivé, potom sa doktrína *stare decisis* stáva irelevantnou, lebo neexistuje rozdiel medzi jej dodržiavaním a nedodržiavaním. Inými slovami, adaptujeme sa na model rozhodovania sporov v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou, v ktorom sa jednotlivci zásadne spoliehajú na „nezáväzný“ právny názor Najvyššieho súdu SR a naopak, zabúdajú na písaný text právneho predpisu, ktorým sú súdy stále povinné sa riadiť, resp. samotný proces tvorby práva vo výsledku spôsobuje jeho nepredvídateľnosť. Narušenie ochrany dôvery občanov v právny poriadok sa odzrkadľuje na čoraz väčšom výskyte dovolaní kritizujúcich odvolací súd za odklon od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu v určitej právnej otázke, na čo dovolací súd zdôrazňuje, že právna otázka je vždy výsledkom posúdenia jedinečných skutkových okolností, ktoré sú nezameniteľné s okolnosťami relevantnými v iných veciach. Každé rozhodnutie, čo do spôsobu riešenia, je založené na posúdení čisto individuálnych otázok a nemôže sa priečiť zákonu.⁶³

Uvedené dva krajné prístupy sudcu k interpretácii a aplikácii právnych noriem – striktné dodržiavanie znenia zákona a nachádzanie spravodlivosti v každom individuálnom prípade – nie sú v praxi plne realizovateľné. Vzhľadom na narastajúcu komplexnosť a mnohotvárnosť meniacej sa a menej predvídateľnej sociálnej reality je potrebné hľadať riešenia založené na kompromisoch. Právny systém stráca časť obsahovej a formálnej jednoty a je zahľtený legislatívnou nadprodukciou, čo sťažuje sudcom výber optimálneho prístupu v konkrétnych prípadoch.⁶⁴ Narozdiel od anglo-amerického právneho systému, súdy nižšej inštancie v SR ustálenú rozhodovaciu prax Najvyššieho súdu SR rešpektujú, no mechanicky neaplikujú. Ak

⁶² ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie. Bratislava : C. H. BECK SK, 2019. s. 1345.

⁶³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 29. septembra 2021, sp. zn. 2Cdo/76/2021.

⁶⁴ VEČEŘA, M.: Spravedlnost soudcovského rozhodování. In: *Soudcovské rozhodování. Záruky a překážky spravedlivého procesu*. [online]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. s. 90. [cit. 05-02-2024]. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

súd má za to, že je jeho povinnosťou rozhodnúť odlišne v závislosti od skutkového stavu (napriek odôvodneniu odklonu), jeho výsledné rozhodnutie môže byť spoločnosťou považované za nepredvídateľné, resp. náhodné v dôsledku vyvažovania individuálnej spravodlivosti so stabilitou. Akokoľvek predvídateľný sa výsledok konania môže jeho účastníkom javiť, konečné rozhodnutie v rozpore s ustálenou rozhodovacou praxou Najvyššieho súdu SR eventuálne spochybniť jej spoľahlivosť v očiach verejnosti.

Záver

Princíp právnej istoty a stabilita právneho systému sa nedajú vnímať absolútne. V dôležitých otázkach si súdne rozhodnutia často vyžadujú vyvažovanie medzi rôznymi morálnymi hodnotami. Z toho dôvodu zohrávajú samotní sudcovia kľúčovú úlohu pri posilňovaní dôvery verejnosti v súdnu moc. Akokoľvek sa sudca snaží zabezpečiť objektívny výsledok svojej rozhodovacej činnosti, stále bude zohrávať rolu aj subjektívna stránka. V dôsledku absencie dôvery v súdnictvo a tým aj v legitimitu ich rozhodovacej činnosti, súdy kompenzujú deficit persuasívnej zložky rozhodnutia predchádzajúcimi rozhodnutiami alebo odkazmi na judikatúru. Avšak, súdy nižšej inštancie sa môžu od ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR odkláňať, resp. na sudcov sa nevzťahuje povinnosť jej poznania a aplikácie v každom právne relevantnom spore.

Zákonnú úpravu súdy nevyhnutne musia interpretovať. Snaha presadzovať spravodlivosť spája všetkých sudcov, no racionálne zdôvodnenie a zmysel sudcov pre spravodlivosť sú značne odlišné. Situácia, kedy judikatúra nie je striktne záväzná, ale *de facto* požíva vysokú autoritu, vytvára tlak na účastníkov konania, aby argumentovali ustálenou rozhodovacou praxou Najvyššieho súdu SR a zamedzovali presadzovaniu arbitrárnej moci zo strany súdov. Súd má povinnosť hľadať spravodlivé riešenie v každom prípade, aj keď naň zákon priamo neodkazuje. V anglo-americkom systéme sa z dôvodu zamedzovania sudcovskej svojvôle učí právo viac kreatívne, s dôrazom na interpretáciu.

V praktickej rovine precedentné účinky ustálenej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR doposiaľ vykazujú atribúty zmätočnosti, čím neprispievajú ku konzistentnosti rozhodovacej činnosti súdov na vertikálnej úrovni, ani ku spoľahlivosti práva. Napriek rastúcej autorite publikovaných právnych viet je dôležité naďalej umocňovať jej význam a dôležitosť pre fungovanie právneho systému. Samotné poukázanie na jej existenciu v zákonnej úprave nie je dostačujúce. Transparentné rozhodovanie by malo byť podmienené znalosťou právnych viet publikovaných v Zbierke stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho súdu SR, a to tak zo strany sudcov, ako aj zo strany jednotlivcov v spoločnosti. Posilnenie precedentných účinkov ustálenej

rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR tkvie v jej dostupnosti. Túto skutočnosť si uvedomuje aj samotný Najvyšší súd SR, ktorý kladie veľký dôraz na zefektívnenie a ztransparentnenie svojho fungovania zlepšením informovanosti o svojej rozhodovacej činnosti. V opačnom prípade ustálená rozhodovacia prax Najvyššieho súdu SR ostane iba prežitkom, či chabým pokusom o zafixovanie spravodlivosti v čase.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

Knihy / Monografie

BARAK, A. *Sudca v demokracii*. Bratislava : Kalligram, 2016. 429 s. ISBN 978-80-81019- 21-0.

BOBEK, M. – KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydanie. Praha : Auditorium, 2013. 496 s. ISBN 978-80-87284-35-3.

DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck SK, 2015. 1792 s. ISBN 978-80-89603-39-8.

GIBA, M. et al. *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019. 484 s. ISBN 978-80-57100-86-7.

RAZ, J. *Authority of law. Essays on Law and Morality*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2009. 360 s. ISBN 978-01-99573-57-8.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. BECK SK, 2022. 1752 s. ISBN 978-80-74009-09-9.

Články v časopise

MORAVČÍKOVÁ, A. *Judikatura a pojem ustálená rozhodovacia prax*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. Bratislava : Slovenská advokátska komora, Ročník XXII, 11/2016, 2016. 26 – 32 s.

Elektronické dokumenty - monografie

HAYEK, F. A. *Law, legislation and liberty. A new statement of the liberal principles of justice and political economy* [online]. London: Routledge, 1973. 145 s. [cit. 01-01-2024]. Dostupné online: <https://libsa.files.wordpress.com/2015/01/hayek-law-legislation-and-liberty.pdf>.

KÁČER, M. *Prečo zotrvať pri rozhodnutí. Teória záväznosti precedentu* [online]. Praha : Leges, 2013. 168 s. [cit. 03-01-2024]. Dostupné online: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000126.pdf>.

SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning* [online]. Cambridge : Harvard University Press, 2009. 239 s. [cit. 01-01-2024]. Dostupné na: https://codolc.com/books/Thinking_Like_a_Lawyer.pdf.

Články v elektronických časopisoch, zborníkoch a iné príspevky

BARAK, A. A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy. In: *Harvard Law Review*. [online]. Vol. 116, 2001. 19 – 162 s. [cit. 20-02-2024]. Dostupné online: <https://core.ac.uk/download/pdf/72831741.pdf>.

KASINEC, R. ...A spravodlivosť pre všetkých. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Zborník z konferencie konanej dňa 28. 3. 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava : Wolters Kluwer. Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018. 26 – 94 s. [cit. 05-01-2024]. Dostupné online:

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KTPSV/obrazky/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie.pdf.

LÜCKE, H. K. Ratio Decidendi: Adjudicative Rational and Source of Law. In: *Bond Law Review*. [online]. Vol. 1, Iss. 1, Art. 1, 1989. 35 – 51 s. [cit. 17-02-2024]. Dostupné online: <https://classic.austlii.edu.au/au/journals/BondLawRw/1989/2.pdf>.

MALTZ, E. The Nature of Precedent. In: *North Carolina Law Review*. [online]. Vol. 66, No, 2, Art. 5, 1988. 368 – 393 s. [cit. 15-02-2024]. Dostupné online: <http://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol66/iss2/5>.

METENKANYČ, O. M. Tak teda ako rozhodovať? Konfrontácia Dworkinovho Herkula so sudcom v chápaní právneho realizmu. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Zborník z konferencie konanej dňa 28. 3. 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava: Wolters Kluwer. Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018. 196 – 215 s. [cit. 04-01-2024]. Dostupné online:

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

SELLERS, M. N. S. The Doctrine of Precedent in the United States of America. In: *The American Journal of Comparative Law*. [online]. American Law in the 21st Century: U.S. National Reports to the XVIIth International Congress of Comparative Law. Vol. 54, 2006. 68 – 77 s. [cit. 02-03-2024]. Dostupné online: <https://www.jstor.org/stable/20454530>.

ŠURKALA, J. Sudca ako ústa zákona: ústavný princíp alebo moderný právny mýtus? In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Zborník z konferencie konanej dňa 28. 3. 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava : Wolters Kluwer. Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018. 95 – 109 s. [cit. 02-03-2024]. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

VEČEŘA, M. Spravedlnost soudcovského rozhodování. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu* [online]. Zborník z konferencie konanej dňa 28. 3. 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava : Wolters Kluwer. Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018. s. 78 – 94 s. [cit. 05-02-2024]. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie_sekcia_9.pdf.

Právne predpisy

Európsky dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd.

Ústavný zákon č. 460/1992, ktorým sa uvádza Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Judikatúra

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 29. septembra 2021, sp. zn. 2Cdo/76/2021.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. júna 2022, sp. zn. 9Cdo/188/2020.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. marca 2018, sp. zn. 3Cdo/198/2017.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. júna 2018, sp. zn. 2Cdo/156/2017.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 18. októbra 2016, sp. zn. 3Cdo 136/2016.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. novembra 2011, sp. zn. 2Cdo185/2011.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 17. februára 2011, sp. zn. 5Cdo 265/2009.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. októbra 2022, sp. zn. I. ÚS 151/2022.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. novembra 2017, sp. zn. III. ÚS 289/2017.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 03. septembra 2015, sp. zn. II. ÚS 46/2015.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 02. augusta 2007, sp. zn. II. ÚS 410/06.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 06. augusta 2008, sp. zn. PL. ÚS 10/04.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. septembra 2002, sp. zn. IV. ÚS 1/02.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 02. marca 2023, sp. zn. III. ÚS 95/2023.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 09. novembra 2016, sp. zn. I. ÚS 689/2014.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. mája 2005, sp. zn. I. ÚS 65/05.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10. apríla 2002, sp. zn. I. ÚS 36/02.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. septembra 1993, sp. zn. I. ÚS 87/93.

Rozsudok Okresného súdu Dunajská Streda zo dňa 24. septembra 2019, sp. zn. 9C/134/2006.

Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey, 505 U.S. 833 (1992).

Case of Atanasovski v. the Former Yugoslav republic of Macedonia, 2010, č. 36815/03.

Affaire Unedic c. France, 2008, č. 20153/04.

Hartman proti Českej republike, 2003, č. 53341/99.

Cossey v. the United Kingdom, zo dňa 27. septembra 1990, č. 10843/84.

Internetové zdroje

Argumentace právními principy v judikatuře [online]. Wolters Kluwer. Dostupné online: <https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/principy-dobre-spravy-ukazka.dm-19258.pdf>.

Black's Law Dictionary 6th. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern [online]. Minnesota : West Publishing Co., 1990, 1670 s. Dostupné online: <https://rastafarimidrashim.files.wordpress.com/2015/07/blackslaw6th.pdf>.

Contribution of the Secretary General of the Council of Europe to the Preparation of the Interlaken Ministerial Conference [online]. 2009. [cit. 16. februára 2024]. Dostupné online: <https://rm.coe.int/09000016805cff31>.

Dôvodová správa k Zákonu č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku zo dňa 21. 10. 2020 s účinnosťou od 1.1.2021 [online]. Národná rada Slovenskej republiky. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301>.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. Dostupné online: [clanok_6_Dohovoru-mimoriadne_dovolanie_sumar_judikaturyESLP\(1\).rtf](#).

The Court and Constitutional Interpretation [online]. Supreme Court of the United States. Dostupné online: <https://www.supremecourt.gov/about/constitutional.aspx>.

The European Court of Human Rights. Questions & Answers for Lawyers [online]. 2023. Dostupné online: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/q_a_lawyers_guide_echr_eng.

The Rule of Law and the European Court of Human Rights: the independence of the judiciary [online]. Speech by Linos-Alexandre Sicilianos. Montenegrin Academy of Sciences and Arts, Montenegro, 28 February 2020. Dostupné online: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Speech_20200228_Sicilianos_Montenegro_ENG.

Abstrakt

Práca analyzuje vývoj a pokroky v oblasti pracovného práva od jeho historických koreňov až po súčasné trendy, hľadajúc paralely medzi rôznymi obdobiami a kontextmi s odkazom na odbornú literatúru, vedecké články a právne predpisy. Cieľom je identifikovať podobnosti a rozdiely v chápaní a praxi pracovného práva a vyvodiť závery o jeho vývoji a taktiež poukázať na neexistujúce inštitúcie v minulosti. Práca sa opiera o komparatívnu analýzu, ktorá zahŕňa historický vývoj pracovného práva od otroctva cez feudálne cechové systémy až po moderné právne normy a taktiež skúma rôzne náboženské a filozofické systémy a analyzuje ich vplyv na formovanie pracovnoprávnych noriem a praktík. Súčasťou práce je taktiež problematika globalizácie a jej inštitúcií zaoberajúcich sa ochranou pred otroctvom a obchodovaním s ľuďmi. V zmysle de lege ferenda práca skúma aktuálne pracovnoprávne trendy, ako sú digitalizácia, flexibilita práce a globalizácia a ich vplyv na tvorbu práva a riešenie pracovnoprávnych sporov. Práca taktiež analyzuje vplyv technologického pokroku, industrializácie, politických a sociálnych hnutí na formovanie týchto noriem. Nakoniec práca predstavuje rôzne prístupy k riešeniu pracovnoprávnych sporov medzi zamestnancom a zamestnávateľom.

Kľúčové slová: Pracovné právo. Digitalizácia. Globalizácia. Flexibilita práce. Otroctvo. Zákoník práce.

Úvod

Vývoj pracovného práva ovplyvňuje mnoho faktorov, medzi ktoré patrí aj dynamika zmien aktuálnych pracovnoprávnych trendov. Hoci minulosť pracovného práva bola značne poznačená vývojom v náboženských a filozofických otázkach, v podstate sa od tej dnešnej podoby nelíši. Závislá práca sa stále vykonáva za odmenu, ktorá má pokryť naše živobytie a splniť isté ciele. Otázka otroctva sa od minulosti značne líši. Dnes je prísne trestaná a o jej zákaze diskutuje mnoho svetových organizácií. V súčasnej dobe, keď globalizácia a digitalizácia vedú k čoraz väčším otázkam v oblasti pracovného práva, vznikajú rôzne výzvy, s ktorými sa musia vyrovnávať zamestnávatelia aj zamestnanci. Tie vieme rozdeliť do mnohých kategórií, z ktorých najvýznamnejšou je flexibilita. Pred takmer sto rokmi J. M. Keynes predpovedal, že vplyvom technologického rozvoja by sme v súčasnosti mali pracovať

maximálne 15 hodín týždenne. Hoci jeho východiská boli správne, realita sa od jeho predpovede značne líši. Pracovný čas je čoraz pružnejší a monitoring zamestnanca pri výkone činnosti čoraz častejší. Práca sa snaží poukázať na vývoj pracovného práva od minulosti po súčasnosť, kde sa čoraz častejšie riešia pracovné spory de lege ferenda.

Výber témy práce priamo súvisí so samotným hlavným cieľom, teda analýzou vývoja pracovného práva, ktorá súvisí s pokrokmi rozvoja spoločnosti. Pomocou rozsiahlej odbornej diskusie a množstva právnych predpisov, odborných článkov a literatúry, ktoré sú hlavnými zdrojmi pre prácu, sme zrealizovali analýzu minulosti pracovného práva a porovnali ju so súčasným právom v oblastiach ako sú otázka otroctva a obchodovania s ľuďmi a odmeňovania zamestnancov pomocou judikatúry Súdneho dvora Európskej Únie a Európskeho súdu pre ľudské práva a v neposlednom rade v oblasti možných právnych poradenstiev pri pracovnoprávných sporoch. Výber témy tiež súvisí so subjektívnym záujmom autora o oblasť pracovného práva, ktorá je v dnešnej dobe značne zeuropeizovaná a podlieha zásadám medzinárodného aj európskeho práva. Pri písaní práce sme využili najmä analytickú metódu, ktorú sme prepojili s komparáciou relevantných právnych systémov.

Z hľadiska prínosu práce poskytujeme čitateľovi lepšiu perspektívu pri riešení spoločenských problémov v oblasti pracovného práva. Zámerom prvej kapitoly práce je analýza vývoja pracovného práva od obyčajového práva po súčasné pracovné právo s poukázaním na odmeňovanie zamestnancov, problematiku otroctva a vývoj právnych predpisov v rôznych otázkach. Druhá kapitola je zameraná na vymedzenie pojmov digitalizácia, flexibilita a globalizácia v kontexte pracovného práva a poukávanie na problematiku riešenia odmeňovania migrujúceho obyvateľstva.

1. Cesta k lepším podmienkam

Pracovné právo prešlo postupom času od právnej obyčaje veľkými zmenami a úpravami. Už samotný Platón zdôrazňoval dôležitosť pracovných povinností pre dobro spoločnosti. V jeho dielach, ako napríklad *Zákony*, opisuje organizáciu práce v ideálnej republike, kde najdôležitejšou zmenou oproti knihe *Ústava* je myšlienka, že v štáte nemá vládnuť žiaden filozof, ale zákon.¹

¹ KLUKNAVSKÁ, A. *Spravodlivosť v dejinách právneho, politického a sociálneho myslenia (Od počiatku dejín myslenia po myšlienky K. Marxa)*. Bratislava: Právnická fakulta UK, Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2021. s. 21-22.

Samotný počiatok prvotného spísaného zákonníka sa datuje od obdobia Sumerskej civilizácie, t. j. 2100 – 2050 p. n. l., kedy vznikol dokument *Zákonník Ur-Nammu*. Okrem iných právnych predpisov obsahoval aj ustanovenia o odmeňovaní zamestnancov a pracovných dohodách. Medzi ďalšie počiatkové „zákonníky“ práce patria *Zákony Eshnunna* z 20. až 19. storočia p. n. l. z územia dnešného Iraku, kde boli definované nie len mzdy, ale aj pokuty zamestnancov a *Zákonník Hammurabi* z Babylonu v Mezopotámii, ktorý reguloval odmeňovanie za prácu a zákony týkajúce sa otroctva a jeho odmeňovania.² Vtedajšie pláce neboli jednotné a zahŕňali rôzne formy platieb. Niektorí zamestnanci mohli dostať aj bývanie alebo iné benefity ako súčasť svojho odmeňovania, čo ukazuje na rôznorodosť foriem odmeňovania v starovekých civilizáciách. Aj keď v období staroveku forma peňazí mala formu barterového obchodu³ a neskôr sa prešlo na plnohodnotné mince ako striebro,⁴ ľudia taktiež zvykli používať ako platidlo aj soľ, ktorá bola vtedy cennou komoditou.

Soľ mala v antickom Ríme obrovský význam z hľadiska ekonomiky a vojenskej stratégie. Pojem „*platiť soľou*“ („*salarium*“ v latinčine) dokonca viedol k slovu „*plat*“ v mnohých moderných jazykoch. Rímski vojaci boli niekedy platení soľou (odtiaľ slovo „*platiť*“), čo sa nazýva „*salarium militare*“. Soľ bola dôležitým konzervačným prostriedkom pre potraviny a výrobu liekov no napriek tomu, že bola všade dostupná, jej distribúcia a kontrola boli kľúčovými aspektmi. Rímska vláda si uvedomila jej dôležitosť a zaviedla monopol na jej výrobu a distribúciu. Vojsko malo nárok na určité množstvo soli ako súčasť svojej odmeny. Týmto spôsobom mohla rímska vláda udržiavať kontrolu nad distribúciou a udržiavať spoločenský poriadok. Z tohto dôvodu sa soľ v spojitosti s vojakmi stala symbolom moci a odmeny v antickom Ríme.⁵

1.1 Etika práce naprieč časom (minulým)

Etika v pracovnom práve posilňuje dôveru a spoluprácu medzi zamestnancami a zamestnávateľmi, čím prispieva k vytvoreniu udržateľnejšieho a humánnejšieho pracovného prostredia. Zaoberá sa morálnym rozhodnutím a správaním, kde vieme posúdiť, čo je správne a čo nie.⁶ Vieme ju zaradiť k základným kameňom v pracovnom práve, ktorý formuje vzťahy

² ATANELISHVILI, T., SILAGADZE, A. Formation of Economic Views in the Ancient Era. In *Bulletin of the Georgian national academy of sciences*. 2018, roč. 12, č. 2, s. 192.

³ Barterový obchod sa považuje za predchodcu klasického obchodu a znamená výmenný obchod, teda výmena tovaru za tovar alebo služby (napríklad dobytok, drahé vzácne kovy, stavebníctvo...).

⁴ Tamtiež, s. 192.

⁵ CÍRILLO, M. A history of salt. In *American journal of nephrology*, 1994, roč. 14, č. 4, s. 426-431.

⁶ ČIPKÁR, J. *Etika a právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010. s. 13.

medzi zamestnávateľmi a zamestnancami a zabezpečuje spravodlivé a etické pracovné prostredie. V tomto kontexte zohráva diskriminácia významnú úlohu. Etika nám hovorí, že odmietanie diskriminácie je súčasťou toho, čo je správne. Zákaz diskriminácie sa má odzrkadľovať ako prioritná zásada vo všetkých opatreniach, rozhodnutiach a pokynoch zamestnávateľa.⁷ Rovnako tak podporuje myšlienku rovnakých príležitostí a rešpektu. Môžeme povedať, že cieľom etiky je vytvárať také prostredie, kde každý cíti inklúziu a spravodlivosť, a teda v konečnom dôsledku aj prosperitu.

V pracovnom práve etika neznamena len to, ako sa správať morálne, ale je aj o aktívnom boji proti diskriminácii a presadzovaní hodnôt, ktoré prispievajú k udržateľnejšiemu a ľudskejšiemu pracovnému prostrediu.⁸ V slovenskej právnej úprave, konkrétne v *Antidiskriminačnom zákone*, nájdeme diskriminačné dôvody v ustanovení § 2 článku 1. Paragraf ustanovuje: „*Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.*“⁹

1.1.1 Korene pracovnej etiky v náboženstve

Podľa Biblického textu z knihy *Exodus* Boh prikazuje, aby ľudia pracovali šesť dní a tvorili všetky svoje diela, ale siedmy deň, sobotu, vyhradili Pánovi a nevykonávali žiadnu prácu.¹⁰ Toto prikázanie zahŕňa všetkých, vrátane synov, otrokov, služobníkov, dobytku a cudzincov, ktorí žijú v bránach domu. Ďalšie Biblické verše, konkrétne z knihy *Levitikus*, zdôrazňujú zákaz vykorisťovania zo strany zamestnávateľa a naliehavo nariaďujú zamestnávateľovi vyplácať mzdu za vykonanú prácu.¹¹ Zamestnávatelia sú vyzývaní k tomu, aby nezadržiavali mzdu robotníkov do druhého rána. Podľa knihy *Deuteronomium* by sa nemala odopierať mzda chudobnému a biednemu, či už sú bratmi alebo cudzincami žijúcimi v krajine.¹²

⁷ PETRÍKOVÁ, L. *Zákaz diskriminácie v pracovnoprávných vzťahoch z dôvodu veku*. Praha: Leges, 2018, s. 13.

⁸ EURÓPSKA KOMISIA. *Boj proti diskriminácii v práci*. [online]. [Cit. 6.1.2023]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=158>.

⁹ Pozri §2 ods. 1 Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

¹⁰ SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA. *Biblia*. Trnava: Vojtek, spol. s. r. o., 2012, *Kniha Exodus*, ods. 20, verš 8-11.

¹¹ SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA. *Biblia*. Trnava: Vojtek, spol. s. r. o., 2012, *Kniha Levitikus*, ods. 19, verš 13-14.

¹² Tamtiež, *Kniha Deuteronomium*, ods. 24, verš 14-15.

Je zdôraznené, že mzda by mala byť vyplatená ešte v ten deň pred západom slnka, pretože od nej závisí život tých, ktorí ju dostávajú. Týmto sa zabezpečuje, aby zamestnávatelia plnili svoje povinnosti a nečakali na nasledujúci deň.

V náboženských tradíciách odhliadnuc od kresťanstva sú podobné myšlienky o práci a spravodlivosti obsiahnuté v rôznych formách. Napríklad v islamskej tradícii sa kladie dôraz na spravodlivé zaobchádzanie so zamestnancami, pričom pravidlá týkajúce sa mzdy a pracovných podmienok sú zakotvené v *Koráne a Hadísoch*, teda tradíciách Posla Mohameda.¹³ V židovskej tradícii *Tóry*, ktorá obsahuje *Pentateuch* (prvých päť kníh Biblie), sa nachádzajú podobné myšlienky. Zákony týkajúce sa spravodlivej mzdy a ochrany pracujúcich sú súčasťou židovského náboženského učenia.¹⁴

V hinduistickej tradícii nie sú priame pokyny o pracovných právach obsiahnuté v náboženských textoch, ale etické zásady a morálne hodnoty zdôrazňujú spravodlivý prístup k práci a povinnosť k druhým,¹⁵ ako spravodlivé zaobchádzanie, nezištnú službu a podobne. Budhizmus tiež zdôrazňuje etiku práce a spravodlivé zaobchádzanie so všetkými bytosťami. Budhista môže vidieť prácu ako príležitosť ku službe spoločnosti a k osobnému rozvoju.¹⁶

1.1.2 Filozofia pracovného práva

Filozofia práce v starovekom období sa často odrážala v myslení veľkých filozofov a mysliteľov. Napríklad v antickom Grécku sa Aristoteles zaoberal témou práce v jeho dielach, ako napríklad *Etika Nikomachova*. Aristoteles považoval prácu a hospodársku činnosť za nevyhnutné pre dosiahnutie šťastia a dobrej spoločenskej harmónie. Jeho filozofia práce zdôrazňovala hodnotu spravodlivej odmeny za vykonanú prácu a uprednostňovala rovnováhu medzi vedením a vykonávaním povolania.¹⁷

Ďalší významný filozof, Sokrates, kladol dôraz na etiku a morálku v práci. Jeho dialógy, zachované cez diela jeho žiakov, sa dotýkali otázok spravodlivosti, práva a ľudskej

¹³ ČIPKÁR, J. *Úvod do právnej antropológie*. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika. 2008, s. 93.

¹⁴ HETTEŠ, M. *Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2015. s. 29.

¹⁵ Tamtiež, s. 114.

¹⁶ KEMAVUTHANON, S. DUBERLEY, J. A Buddhist view of leadership: the case of the OTOP project. In *Leadership & Organization Development Journal*. 2009, r. 30, č. 8, s. 740.

¹⁷ KLUKNAVSKÁ, A. *Spravodlivosť v dejinách právneho, politického a sociálneho myslenia (Od počiatku dejín myslenia po myšlienky K. Marxa)*. Bratislava: Právnická fakulta UK, Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2021. s. 24.

povinnosti v pracovnom kontexte. Sokratova filozofia práce zdôrazňovala potrebu hľadania múdrosti a etických princípov v každodennom živote, vrátane pracovných aktivít.¹⁸

V období scholastiky sa koncept filozofie práce začal rozvíjať v kontexte vzostupu humanizmu a obnoveného záujmu o antické myšlienky. Tomáš Akvinský, významný taliansky filozof a teológ, kombinoval aristotelovskú etiku s kresťanským učením. V jeho dielach, najmä v *Teologická suma*, zdôrazňoval význam práce a vzdelania ako prostriedkov dosiahnutia cieľa, t. j. spásy duše. V diele rovnako spomína, že pracovať v siedmy deň Pána už nie je také prísne v Novom zákone ako v starom zákone.¹⁹ S osvietenstvom, ktoré predstavovalo vek rozumu a svetla, sa začali presadzovať základné ideály slobody, rovnosti a bratstva. Tieto hodnoty vstúpili do popredia spoločenských diskusií a formovali vývoj myšlienkových prúdov. Kritika nerovností a nespravodlivostí v spoločnosti, ktorá sa stala dôležitou súčasťou tohto obdobia, sa dotýkala aj pracovného prostredia a ich postavenia.²⁰

Obdobie industrializácie v 18. a 19. storočí, spolu s nástupom tovární a nových foriem práce, predstavovalo výrazné zmeny vo filozofii práce. Adam Smith, významný ekonóm, formoval pohľad s presvedčením o prospešnosti voľného trhu a samoregulácie ekonomiky podporujúcej efektívnosť a prosperitu. Na druhej strane, Karl Marx, socialistický filozof, kritizoval negatíva industrializácie, popisujúc vykorisťovanie pracujúcej triedy²¹ a nerovnosti v kapitalistickom systéme. Jeho diela vyjadrili kritiku kapitalizmu a vyzývali na spravodlivejšie rozdeľovanie bohatstva a moci, predstavujúc komunistický ideál kolektívneho vlastníctva s cieľom eliminovať sociálne nerovnosti a vykorisťovanie pracujúcej triedy.²² V kontexte pracovného práva by mal komunizmus predstavovať podporu odstránenia týchto tried, spravodlivé rozdelenie práce a sociálneho odstránenia disparít, avšak vo svetovej praxi sa interpretuje a realizuje rôznymi spôsobmi.

¹⁸ KLUKNAVSKÁ, A. *Spravodlivosť v dejinách právneho, politického a sociálneho myslenia (Od počiatku dejín myslenia po myšlienky K. Marxa)*. Bratislava: Právnická fakulta UK, Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2021. s. 17-18.

¹⁹ AKVINSKY, T. *Teologická summa* [online]. [Cit. 6.1.2023]. Dostupné na internete: <http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIcast-2dil.html>.

²⁰ BILASOVÁ, V. *Étos, dejiny, súčasnosť*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove, 2012, s. 26.

²¹ Marx definoval triedy ako veľké skupiny ľudí, ktoré sa navzájom odlišujú svojim miestom, ktoré je v danom prostredí, podielom práce a spoločnom vlastníctve. Rozlišoval dva triedy, a to vykorisťovateľov, buržoáziu a vykorisťovaných, proletariátu. Buržoáziu chápal pod tým, že si prisvojovali výsledky práce druhých a ich hodnoty a výsledky, ktoré im priniesli. Proletariátu chápal ako nespravodlivú voči druhým, keďže dá sa povedať, za tu prácu dostávali almužnu. Avšak štát chápal ako mocenský nástroj na potláčanie obyvateľstva a organizované násilie. Neveril, že človek je obrazom Boha na zemi, slobodnou existenciou.

²² ERLANGER, S. *Taking On Adam Smith (and Karl Marx)*. [online]. New York: The New York Times Company, 2014. [cit. 6.1.2024.] Dostupné na internete: https://www.nytimes.com/2014/04/20/b...aking-on-adam-smith-and-karl-marx.html?_r=1.

1.2 Otroctvo ako súčasť našich dejín

Otroctvo je prastarou formou pracovného vzťahu, ktorá prežívala v rôznych podobách a v rôznych kultúrach na celom svete. V starovekých civilizáciách, ako boli Mezopotámia, Egypt, Grécko a Rím, bolo otroctvo rozšírenou praxou. Otroci zohrávali kľúčovú úlohu v rôznych odvetviach spoločnosti, vrátane domácností, poľnohospodárstva a ťažby. Boli považovaní za majetok svojich vlastníkov a ich život a práca boli úplne podriadené ich pánom. Stredovek priniesol určité zmeny v postoji k otroctvu v Európe, ale v iných častiach sveta, najmä v arabských a afrických spoločenstvách, pretrvávalo. Neskôr, v 16. až 19. storočí, prišlo obdobie transatlantického otrokárstva, ktorého výsledkom bolo odvedenie miliónov Afričanov na americký kontinent²³. Táto temná kapitola dejín predstavuje hlbokú degradáciu ľudskej dôstojnosti a bola spojená so surovým vykorisťovaním a utrpením. Otázka otroctva v náboženstve je zložitá a bola predmetom diskusie medzi teológmi už mnoho storočí. Aj keď napríklad v Biblii ju nájdeme vo viacerých knihách²⁴, tak niektorí tvrdia, že ju Biblia podporuje, zatiaľ čo druhí tvrdia opak.

Hoci bolo otroctvo oficiálne zrušené počiatkom 20. storočia,²⁵ tak aj dnes existujú moderné formy otroctva rozšírené po svete²⁶. Medzinárodné spoločenstvá a organizácie za ľudské práva sa snažia bojovať proti týmto formám otroctva a zabezpečiť spravodlivé a dôstojné pracovné podmienky pre všetkých. Medzi najvýznamnejšie a najväčšie radíme:

1. *Organizáciu Spojených národov,*
2. *Medzinárodnú organizáciu práce,*
3. *Medzivládnu pracovnú skupinu na boj proti otroctvu, nevoľníctvu a iným formám súčasného otroctva*
4. a ďalšie inštitúty a organizácie podporujúce ľudské práva.

Ako základný dokument týkajúci sa ľudských práv považujeme *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv*, ktorý je pre ľudstvo odkazom akým smerom by sa mali krajiny riadiť pri ochrane ľudských práv a slobôd a jeho následnom boji proti otroctvu. Okrem iného je v ňom spomenuté

²³ DAVIS, D. B. *The problem of slavery in Western culture*. Oxford: Oxford University Press, 1988, s. 32-46.

²⁴ Pozri v Biblii knihu *Exodus* ods. 21 verše 2-11 a knihu *Levitikus* ods. 25 verš 39-46.

²⁵ MIERS, S. - ROBERTS, R. L. *The end of slavery in Africa*. Wisconsin: Univ of Wisconsin Press, 1988, s. 245.

²⁶ Medzi ne patria pracovné otroctvo, kde ľudia sú nútení vykonávať prácu v neľudských podmienkach, obchodovanie s ľuďmi, ktoré zahŕňa nelegálny obchod so ženami, mužmi a deťmi na účely sexuálneho vykorisťovania alebo nútenej práce, detská práca, ktorá často zahŕňa deti pracujúce v nevhodných podmienkach bez prístupu k vzdelaniu, nútené manželstvá, kde osoby sú nútené do manželstiev bez slobodného súhlasu, a domáce otroctvo, kde ľudia pracujú v domácnostiach bez slobody a primeranej odmeny.

aj: „*Nikoho neslobodno držať v otroctve alebo nevoľníctve; všetky formy otroctva a obchodu s otrokmi sú zakázané.*“²⁷

Medzi ďalšie dokumenty zaraďujeme aj *Deklaráciu základných princípov a práv v práci* vydanú Medzinárodnou organizáciou práce. Predstavuje medzinárodný rámec pre zabezpečenie dôstojných pracovných podmienok. Obsahuje štyri základné princípy, ktoré sa týkajú slobody združovania, odstránenia nútenej práce, odstránenia diskriminácie v zamestnaní a práva na slobodu prejavu a združovania. Cieľom je podporovať sociálnu spravodlivosť, rovnosť a rešpektovanie základných ľudských práv v pracovných vzťahoch na celom svete. Dokument vytvára pevný základ pre budovanie spravodlivejších a dôstojnejších pracovných podmienok v globálnom meradle.²⁸ Rovnako to vieme nájsť aj v našej právnej úprave, ktorá nám ustanovuje: „*Každá fyzická osoba má právo na prácu a na slobodnú voľbu zamestnania, na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky a na ochranu proti svojvoľnému prepusteniu zo zamestnania.*“²⁹, teda každý má právo si slobodne vybrať zamestnanie, dostávať za ňu adekvátnu odmenu, nebyť šikanovaný a v neposlednom rade právo na ochranu proti svojvoľnému prepusteniu.

1.3 Vývoj pracovného práva na území Slovenska

Je prirodzenou súčasťou, že sa pracovné právo vyvíja. Rovnako to je aj s naším pracovným právom. To v súčasnosti je súčasťou európskeho a medzinárodného zákonodarstva, kde platí zásada subsidiarity.³⁰ Aby pracovné právo mohlo plniť svoju úlohu, musí byť v súlade so sociálno-ekonomickými podmienkami a tak napĺňať potreby človeka. Znamená to, že musí zohľadňovať aktuálne aspekty, v tomto prípade zamestnancov a zamestnávateľov, ako aj zmeny, ktoré prebiehajú v spoločnosti rovnako ako v prípade zmien v *Common Law* v Anglicku alebo *Civil Law* vo Francúzsku.³¹ Z uvedeného vieme vydedukovať, že pracovné právo sa mení na základe viacerých typov zmien. Tých je však príliš mnoho, ale medzi základné vieme zaradiť:

²⁷ Pozri čl. 4 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*.

²⁸ BEIRNAERT, J. *West-African court slavery judgement*. [online]. Abuja, Nigéria: Report Ecowas Court Rules On Forced Labour, 2009 [cit. 11.1.2024.] Dostupné na internete: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_140854.pdf.

²⁹ Pozri čl. 1 Z. č. 311/2001 Z. z. *Zákonník práce*.

³⁰ *Subsidiarita* vymedzená v článku 5 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii predstavuje princíp v Európskej únii, zaručuje že sa rozhodnutia prijímajú čo najbližšie k občanom. Európska únia zasahuje len vtedy, ak to členské štáty nedokážu efektívne na vlastnej úrovni.

³¹ DEAKIN, S., LELE, P., SIEMS, M. (2007), The evolution of labour law: Calibrating and comparing regulatory regimes. In *International Labour Review*, s. 133.

1. zmena ekonomickej situácie,
2. zmena demografickej situácie
3. a zmena spoločenských hodnôt.

1.3.1 Od Uhorska po Československo

V dobe priemyselnej revolúcie bolo Slovensko súčasťou Uhorska. V oblasti pracovného času uhorské právne predpisy neustanovovali maximálnu zákonnú pracovnú dobu. Tú stanovil až v roku 1872 *Priemyselný zákon*, ktorý ju stanovil na 16 hodín, rovnako ako zákaz detskej práce do 12. veku dieťaťa.³² Nižší, dvanásťhodinový pracovný čas bol zavedený až koncom 19. storočia. Tento interval zahŕňal dve polhodinové prestávky (ráno a popoludní) a jednu hodinovú prestávku na obed. Toto pravidlo platilo pre všetkých dospelých továrenských robotníkov bez ohľadu na pohlavie, s niektorými výnimkami pre deti a mladistvých do 16 rokov.³³

Počas prvej Československej republiky existovali výrazné rozdiely v právnych úpravách pracovných vzťahov medzi českými krajinami, Slovenskom a Podkarpatskou Rusou. V roku 1918 sa významným krokom stalo zavedenie osemhodinového pracovného času formou zákona č. 91/1918 Sb. *o osemhodinovej pracovnej dobe*, čím Československá republika predbehla západné štáty. V roku 1939 boli zriadené úrady práce, na ktoré prešla pôsobnosť doterajších sprostredkovateľských úradov. V tom istom roku začali aj posielat' židov na nútené práce, odsuny a koncentračné tábory, z ktorých sa už mnoho nevrátilo. Dôsledkom tohto prišlo kvôli arizácii mnoho ľudí o domovy a mnoho podnikov zaniklo.

1.3.2 Obdobie po dvoch vojnách

Rovnako ako po prvej svetovej vojne, aj po druhej prišlo mnoho ľudí o prácu. Vystáhovalectvo v dôsledku prebiehajúcej arizácie a imigrácia za lepšími pracovnými podmienkami bola v tej dobe bežná, keď sa ľudia najčastejšie sťahovali do západných krajín za vidinou lepšej budúcnosti. Len do samotného Nemecka odišlo 80 000 slovenských robotníkov kvôli mzdovej politike.³⁴ V povojnovom období sa už kládol dôraz aj na ženy ústavnými zákonmi v kontexte pracovného práva. V roku 1948, keď sa kládol dôraz na

³² TKÁČ, V. - ŠVEC, M. - SLIVKA BEDLOVIČOVÁ, J. - PETRÍKOVÁ, L. – POLÁČEK TUREKOVÁ. Z.: *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 25.

³³ *Dejiny pracovného času na území Slovenska* [online]. Humanet, 2015 [cit. 11.1.2024]. Dostupné na internete: <https://humanet.sk/blog/dejiny-pracovneho-casu-na-uzemi-slovenska>.

³⁴ TKÁČ, V. - ŠVEC, M. - SLIVKA BEDLOVIČOVÁ, J. - PETRÍKOVÁ, L. - POLÁČEK TUREKOVÁ. Z.: *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 32.

socializáciu³⁵ vzišiel v platnosť § 26, ktorý ustanovuje: „Ženy majú se zreteľom k tehotenstvu, materstvu a péči o deti nárok na zvláštnu úpravu pracovných podmienok.“³⁶

V tom samom roku vzišiel v platnosť aj § 29, ktorý ustanovuje: „Ženy majú nárok na zvláštnu péču v tehotenstve a v materstve, deti a mládež pak na zajištění svého plného tělesného a duševního rozvoje.“³⁷ V tej dobe už bola práca chápaná v prospech celku a zároveň v prospech pracovníka, keďže sa vtedy značne šírili socialistické myšlienky. Zákon č. 45/1956 o skrátení pracovného času skrátil všeobecný pracovný čas na 46 hodín týždenne. V roku 1951 sa zamestnancom zabezpečila náhrada mzdy počas sviatkov, a neskôr sa dojčiacim zamestnankyniam priznalo právo na prestávky na dojčenie.³⁸

1.3.3 Komunistické pracovné právo až súčasnosť

Rok 1965 znamenal pre kodifikáciu pracovného práva na Slovensku míľnik. Vtedy bol schválený komunistický Zákonník práce, ktorý obsahoval kogentné normy a umožňoval ukončenie pracovného pomeru z politických dôvodov, čím diskriminoval antikomunistov a osoby nesúhlasiac s komunistickou ideológiou.³⁹ Pracovníci mali právo na prestávku na jedlo a oddych po piatich hodinách práce, a medzi zmenami mali právo na nepretržitý odpočinok aspoň 12 hodín. Zákon tiež zabezpečoval nepretržitý odpočinok pracovníka na 32 hodín týždenne a zakazoval prácu v dňoch pracovného pokoja a sviatkov, s výnimkou súhlasu závodného výboru.⁴⁰ Nočnú prácu definoval ako prácu medzi 22:00 a 6:00 a nadčas bol možný len vo výnimočných prípadoch s maximálnym rozsahom.

V Novembri 1989, po páde socializmu, prešlo pracovné právo na Slovensku výraznými zmenami. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky bolo prijatých viacero právnych predpisov upravujúcich pracovné právo, kde medzi základné zaradujeme:

1. Zákon č. Z. č. 1/1991 Zb. - zákon o zamestnanosti,
2. zákon č. 2/1991 Zb. - zákon o kolektívnom vyjednávaní
3. a zákon č. 3/1991 Zb. - rozsiahla novelizácia pracovného zákonodarstva.

³⁵ OLŠOVSKÁ, A. - LACLAVIKOVÁ, M. 2016. Právno-historický pohľad na ústavné východiská úpravy pracovného práva v 20. storočí. In *Pracovné právo a jeho variácie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016, s. 18.

³⁶ Pozri § 26 Z. č. 150/1948 Zb. *Ústava Československej republiky*.

³⁷ Pozri § 29 Z. č. 150/1948 Zb. *Ústava Československej republiky*.

³⁸ *Dejiny pracovného času na území Slovenska* [online]. Humanet, 2015 [cit. 11.1.2024]. Dostupné na internete: <https://humanet.sk/blog/dejiny-pracovneho-casu-na-uzemi-slovenska>.

³⁹ TKÁČ, V. - ŠVEC, M. - SLIVKA BEDLOVIČOVÁ, J. - PETŘÍKOVÁ, L. - POLÁČEK TUREKOVÁ, Z.: *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 35.

⁴⁰ Pozri §91 Z. č. 65/1965 Zb. *Zákonník práce*.

2. Aktuálne trendy v pracovnom práve

Pracovné prostredie je v neustálom pohybe, podlieha tlaku legislatívnych zmien a novelizáciám v dôsledku europeizácii práva. V otázkach ochrany zamestnancov, zamestnávateľov a v širšom kontexte aj občanov v oblasti práva hrá kľúčovú úlohu európske právo, ktoré má prednosť pred vnútroštátnymi normami. Táto zásada vyplýva z okrem zakladajúcich zmlúv a právnych noriem Európskej únie aj z historicky významného prípadu *Van Gend en Loos*. V tomto precedense Súdny dvor Európskej únie sformuloval tzv. zásadu prednosti. Táto zásada deklaruje, že právo Európskej únie má prednosť pred všetkými normami vnútroštátneho práva. Členské štáty sú tak povinné prevziať a aplikovať všetky relevantné právne normy Európskej únie do svojho právneho poriadku,⁴¹ a teda meniť zákonodarstvo v prospech neustále sa meniacich trendov pracovného práva.

Významným míľnikom pracovného zákonodarstva je rok 2001, keď bol prijatý nový Zákonník práce č. 311/2001, ktorý nadobudol účinnosť 1. apríla 2002, a tým zrušil starý, komunistický zákonník.⁴² Po roku 2001 sa slovenské pracovné právo usilovalo o harmonizáciu s právnym systémom Európskej únie. Táto snaha sa zamerala na prispôbenie relevantných častí Zákonníka práce stanoveným požiadavkám v smerniciach. Ten už podlieha súčasnému európskemu a medzinárodnému právu.

Európsky trh práce zažil v posledných rokoch radikálne zmeny, ktoré boli spôsobené digitalizáciou, flexibilizáciou, reštrukturalizáciou a demografickou dynamikou. Pochopiteľne, všetky tieto trendy majú výrazný vplyv na organizáciu práce a predovšetkým na vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami (alebo medzi pracovníkmi a klientmi).⁴³ Naše zákonodarstvo, nielen pracovnoprávne, aj v súčasnosti podlieha viacerým novelizáciám a zmenám, kde k najvýznamnejším v dnešnej dobe vieme zaradiť zákaz diskriminácie, možnosť tzv. home officu, teda práce z domu, flexibilný pracovný čas, a v neposlednom rade v platnosti od 1. novembra 2022 doručovanie písomností v prípade vzniku, zmeny alebo zániku pracovných povinností, ochranu zamestnanca pred ukončením pracovného pomeru, zmeny pracovného pomeru z dobu určitej na dobu neurčitú a „otcovskú dovolenku.“⁴⁴ Ak by sme si

⁴¹ SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: *Právo Európskej únie (inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou)*. Bratislava : Euroiuris 1, 2012, s. 367.

⁴² Pozri §255 ods. 1. Z. č. 311/2001 Z. z. *Zákonník práce*.

⁴³ DE STEFANO, V. – ALOISI, A.: *European Legal framework for digital labour platforms*. Luxemburg: European Commission, 2018, s. 6.

⁴⁴ *Ďalšie novinky v Zákonníku práce od 1. novembra 2022* [online]. [cit. 20.1.2024]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/dalsie-novinky-v-zakonniku-prace-od-1-novembra-2022/>.

porovnali variácie pracovného práva v minulosti, mnoho inštitúcií neexistovalo a viacero novelizácií dopomohlo k europeizácii pracovného práva.

2.1 Digitalizácia práva a jej dopad na pracovné vzťahy

Digitalizácia je moderný fenomén, ktorý ovplyvnil veľkú časť nášho ponímania sveta. V jednoduchosti vieme digitalizáciu opísať ako proces transformácie analógových údajov do údajov digitálnych. V súčasnom modernom veku je digitalizácia nevyhnutná z viacerých hľadísk, podobne aj toho právneho. Digitálny vek opisuje pokrok spoločnosti s odkazom na technologický rozvoj.⁴⁵ V súčasnosti už máme širokú škálu prác, ktorá sa dokáže vykonávať digitálne alebo v hybridnom režime, teda sčasti z domu a sčasti na pracovisku po dohode a rovnako mnoho pracovných pomerov, ktoré si bez technologických prostriedkov výkon činnosti nevieme predstaviť.

2.1.1 Etické aspekty pracovného prostredia

Digitalizácia pracovného prostredia prináša mnoho výhod, ako je flexibilita práce z domu, automatizácia úloh a prístup k práci širokej verejnosti. Avšak toto prostredie prináša aj nové etické otázky, ktoré je dôležité zvážiť. Jednou z kľúčových otázok je diskriminácia. V online prostredí sa môžu ľahšie šíriť predsudky a stereotypy, a to môže viesť k znevýhodneniu určitých skupín ľudí. Platformy online práce by taktiež nemuseli ponúkať rovnaké príležitosti všetkým pracovníkom. Prevencia a riešenie diskriminácie v online prostredí si vyžaduje proaktívny prístup. Zamestnávatelia by mali mať jasnú politiku proti diskriminácii a dôsledne ju presadzovať. Platformy online práce by mali zaviesť mechanizmy na ochranu pracovníkov pred diskrimináciou. S odkazom na diverzitu zamestnancov je home office dokonalá príležitosť pre ľudí, ktorí sa cítia byť neprijatí do spoločnosti na základe rasy, náboženstva alebo iných diskriminačných dôvodov, a tým získať nové skúsenosti a cítiť sa potrebnými. Vďaka tomu sú medzi davovými pracovníkmi silne zastúpení pracovníci so zdravotným postihnutím alebo s opatrovateľskými povinnosťami, ako aj obyvatelia vidieckych alebo sociálne znevýhodnených oblastí.⁴⁶

⁴⁵ HUDECOVÁ, Z.: *Digitalizácia – Transformácia do Digitálneho Sveta* [online]. Bratislava: AMCEF. 2023. [cit. 20.1.2024.] Dostupné na: <https://amcef.com/blog/zaujímavosti/digitalizacia/>.

⁴⁶ Policy responses to new forms of work: International governance of digital labour platform. [online]. in *The 2nd Meeting of the G20 Employment Working Group under Japan's Presidency, - Social Justice Decent Work*. 2019. Tokyo, Japonsko. [cit. 20.1.2024]. s. 4. Dostupné na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_713378.pdf.

Ďalšou dôležitou oblasťou je sledovanie zamestnancov. V digitálnom prostredí je ľahké monitorovať aktivitu zamestnancov, a to vyvoláva otázky o ich súkromí a autonómii. Zamestnávateľia by mali sledovať zamestnancov len vtedy, ak je to nevyhnutné a legitímne a mali by ich o tom transparentne informovať. Zákonník práce to taktiež upravuje, keďže je v ňom ustanovené, že: „Zamestnávateľ nesmie bez vážnych dôvodov spočívajúcich v osobitnej povahe činností zamestnávateľa narušovať súkromie zamestnanca na pracovisku a v spoločných priestoroch zamestnávateľa tým, že ho monitoruje, vykonáva záznam telefonických hovorov uskutočňovaných technickými pracovnými zariadeniami zamestnávateľa a kontroluje elektronickú poštu odoslanú z pracovnej elektronickej adresy a doručení na túto adresu bez toho, aby ho na to vopred upozornil.“⁴⁷

Okrem diskriminácie je dôležité venovať pozornosť aj ochrane súkromia a osobných údajov. Zamestnávateľia musia informovať zamestnancov o tom, aké informácie o nich zhromažďujú a ako ich používajú.⁴⁸ Musia taktiež chrániť tieto informácie pred zneužitím.

2.1.2 Pracovný čas

Digitalizované pracovné prostredie prináša so sebou značné zmeny v oblasti organizácie pracovného času. Ponúka potenciál pre vysokú mieru flexibility a autonómie, čím umožňuje zamestnancom lepšie skĺbiť pracovný a súkromný život. Na druhej strane je však tento potenciál spojený s rizikami, ako sú:

1. Predlžovanie pracovnej doby: Neustála dostupnosť a technologické možnosti vedú k tzv. „always-on“ kultúre, keď sa práca stáva všadeprítomnou a stierajú sa hranice medzi prácou a voľným časom.
2. Neštandardné pracovné hodiny: Práca na požiadanie, platformy a algoritmy ovplyvňujú rozvrhy práce a znemožňujú zamestnancom kontrolovať si vlastný pracovný čas.
3. Digitálny monitoring a dohľad: Zamestnávateľia čoraz častejšie využívajú nástroje na monitorovanie a dohľad nad prácou zamestnancov, čo môže viesť k pocitu nedôvery a stresu.⁴⁹

⁴⁷ Pozri §13 ods. 4. Z. č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce.

⁴⁸ GDRP a zamestnanci. [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na: <https://www.osobnyudaj.sk/novinka/19-gdpr-a-zamestnanci>.

⁴⁹ VARGAS LLAVE, O.: Digitalisation and working time. [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na internete: <https://www.eurofound.europa.eu/en/digitalisation-and-working-time#s-230>.

V reakcii na tieto riziká a s cieľom chrániť právo na odpočinok a súkromný život zaviedol Zákonník práce v roku 2021 „právo odpojiť sa.“⁵⁰ Ten nám ustanovuje, že: „Zamestnanec vykonávajúci domácku prácu alebo teleprácu má právo počas jeho nepretržitého denného odpočinku a nepretržitého odpočinku v týždni, ak mu nie je v tomto čase nariadená alebo s ním dohodnutá pracovná pohotovosť alebo práca nadčas, počas čerpania dovolenky, sviatku, pre ktorý práca odpadla, a prekážky v práci nepoužívať pracovné prostriedky slúžiace na výkon domáckej práce alebo telepráce. Zamestnávateľ nesmie posudzovať ako nesplnenie povinnosti, ak zamestnanec odmietne vykonať prácu alebo splniť pokyn v čase podľa prvej vety.“⁵¹ Z uvedeného vyplýva, že zamestnanec má možnosť nepoužívať pracovné prostriedky mimo pracovnej doby a zároveň odmietnuť prácu alebo splniť pokyn v čase odpočinku. Je dôležité, aby si zamestnávatelia a aj zamestnanci uvedomili, že ľudia nie sú stroje a potrebujú čas na odpočinok a regeneráciu. Nadmerné pracovné zaťaženie a stres vedú k zníženiu produktivity, vyhoreniu a zdravotným problémom, čoho dôsledkom môže byť zníženie efektivity zamestnanca.⁵²

2.2 „Globalizácia“ pracovného prostredia

Pojem globalizácia sa v spojení s pracovným právom stáva komplexnejším a zúženejším pojmom. Pod týmto pojmom si vieme predstaviť prepojenie svetových ekonomík, kultúr a v našom prípade aj pracovných trhov so širokým svetom. Dôvody, prečo je tomu tak, vieme prepojiť so sociálno-ekonomickými zmenami, ktoré sme spomínali v podkapitole „Vývoj pracovného práva na území Slovenska“. Zmeny ekonomických, demografických či spoločenských hodnôt sú často pripisované viacerým faktorom, ako sú napríklad kríza, vojna či iné okolnosti ovplyvňujúce spoločnosť. Hoci globalizácia prináša príležitosti na tvorbu nových pracovných miest, zároveň predstavuje hrozbu straty existujúcich pozícií v dôsledku presunu výroby do oblastí s nižšími mzdovými nákladmi.⁵³ Táto dynamika môže mať značný vplyv na pracovné trhy v rozvinutých ekonomikách.

⁵⁰ Novela Zákonníka práce z roku 2021 priniesla do slovenskej legislatívy jasné a explicitné ustanovenie o „práve odpojiť sa“ v dôsledku pandémie COVID-19, kedy väčšina pozícií bola nútená prejsť do tohto režimu práce z domu kvôli bezpečnosti a zdravia pri práci a eliminácii prenosu vírusu.

⁵¹ Pozri §52 ods. 10 Z. č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce.

⁵² EURÓPSKY ORGÁN PRÁCE: *Ako znížiť stres na pracovisku a predchádzať vyhoreniu* [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na internete: https://eures.europa.eu/how-reduce-employee-stress-and-prevent-burnout-2023-06-12_sk.

⁵³ EURÓPSKY PARLAMENT: *Vplyv globalizácie na zamestnanosť a EÚ*. [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20190712STO56968/vplyv-globalizacie-na-zamestnanost-a-eu>.

Počiatky globalizácie, kde podstatou bolo rozšírenie svetového trhu v spojení s fázami priemyselnej revolúcie, a tým vidina za lepšou pracovnou budúcnosťou, datujeme od polovice 19. storočia.⁵⁴ Vtedy mnoho nielen tuzemských obyvateľov odchádzalo za more za lepšou budúcnosťou a mnoho z nich sa už nevrátilo. V súčasnosti tomu nie je inak. Aj keď Slovensko nepatrí k tradičným cieľovým krajinám migrantov, ku koncu roka 2022 ich počet narástol na 278 595 cudzincov s povolením na pobyt, a z toho 87 998 cudzincov zamestnaných na území Slovenskej republiky.⁵⁵

Otázka ochrany migrácie sa v súčasnosti stala kľúčovou otázkou. Spoločenská veda pozná viaceré typy migrácie viacero, preto nie je nič netradičné, že právna úprava v tejto oblasti je roztrieštená. Aj keď právny rámec ochrany migrantov v Slovenskej republike tvorí predovšetkým naše vnútroštátne právo, tak na migrujúcich pracovníkov okrem iných sa vzťahujú predovšetkým medzinárodné pracovné normy Medzinárodnej organizácie práce.⁵⁶

2.2.1 Migračná otázka v prípade insolventnosti zamestnávateľa

Otázke ochrany zamestnanca sa venoval aj Súdny dvor Európskej únie. V prípade O. Tümer proti Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen sa súd zaoberal platobnej neschopnosti zamestnávateľa⁵⁷ v prípade, ak zamestnancom je príslušník tretej krajiny, a teda nie je držiteľom platného povolenia na pobyt. Smernica 80/987/EHS chráni zamestnancov v prípade platobnej neschopnosti zamestnávateľa.⁵⁸ Vnútroštátny súd sa teda pýta, či táto smernica umožňuje členským štátom vylúčiť z tejto ochrany štátnych príslušníkov tretích krajín bez legálneho pobytu.

⁵⁴ ČIPKÁR, J.: Globalizácia, rovnosť a zákaz diskriminácie. In *Dny práva 2012 – Days of Law 2012 – Antidiskriminační zákon tři roky poté*. 2013. č. 1. s. 8.

⁵⁵ MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA PRE MIGRÁCIU – ÚRAD V SR: *Migrácia – Migrácia na Slovensku*. [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na internete: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>.

⁵⁶ MINČIČ, V.: Migrácia pracovných síl v práve Európskej únie. In *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie organizovanej riešiteľským kolektívom projektu VEFA pod názvom Zamestnávanie mladých ľudí v čase hospodárskych zmien vo svetle migračnej krízy – nové výzvy pre politiku trhu práce (právny a ekonomický pohľad)*. 2017. s. 29.

⁵⁷ Platobnú neschopnosť zamestnávateľa taktiež upravuje aj naša právna úprava, konkrétne v § 21 Zákonníka práce, kde je stanovené: „Ak sa zamestnávateľ stane platobne neschopným a nemôže uspokojiť nároky zamestnancov z pracovnoprávných vzťahov, tieto nároky sa uspokojia dávkou garančného poistenia podľa osobitného predpisu.“ a taktiež je upravená v § 22 Zákonníka práce, kde je stanovená informačná povinnosť zamestnávateľa ako predbežného správcu konkurznej podstaty.

⁵⁸ Zo smernice: „Aby sa zabezpečila spravodlivá ochrana dotknutých zamestnancov, mala by sa upraviť definícia stavu platobnej neschopnosti podľa nových legislatívnych trendov v členských štátoch a v rámci tejto koncepcie by mala obsahovať aj iné konanie v prípade platobnej neschopnosti ako likvidáciu. V tejto súvislosti by mali členské štáty pri určení, či záručná inštitúcia má záväzok, vedieť stanoviť, že ak situácia platobnej neschopnosti vedie k niekoľkým konaniam v prípade platobnej neschopnosti, situáciu treba považovať akoby išlo o jediný postup platobnej neschopnosti.“ Smernica Európskeho parlamentu a Rady Európskeho parlamentu z 23. septembra 2002 spis. z. 2002/74/ES.

O. Tümer, turecký občan žijúci v Holandsku od roku 1988, mal za sebou spleť cest k požiadaniu o dávku v prípade platobnej neschopnosti. V rokoch 1988 až 1995 mal povolenie na pobyt na dobu určitú, ktoré mu bolo udelené pod podmienkou pobytu u manželky. Po rozvode v roku 1996 požiadal o povolenie na dobu neurčitú, avšak neúspešne. V roku 2005 sa mu podarilo získať prácu v spoločnosti Halfmoon Cosmetics, ktorá mu od augusta 2007 vyplácala len časť mzdy. V januári 2008 firma skrachovala a Tümerovi ostala neuhradená mzda za niekoľko mesiacov. Napriek tomu, že Tümer nemal v tom čase legálny pobyt v Holandsku, požiadal o dávku v prípade platobnej neschopnosti. Jeho žiadosť bola zamietnutá s odôvodnením, že nie je „zamestnancom“ v zmysle príslušných predpisov. Tümer sa proti tomuto rozhodnutiu odvolal a holandský súd sa obrátil na Súdny dvor Európskej únie s prejudiciálnou otázkou. Súdny dvor v končenom dôsledku rozhodol, že v tomto prípade je zamietnutie dávky v rozpore s právom Európskej únie. Súdny dvor konštatoval, že smernica o ochrane zamestnancov v prípade insolventnosti zamestnávateľa sa vzťahuje aj na štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí nemajú platný pobyt v členskom štáte, a teda zamietnutie dávky v tomto prípade by bolo diskriminačné na základe štátnej príslušnosti.⁵⁹

2.2.2 Obchodovanie s ľuďmi

Jednou z foriem moderného otroctva je obchodovanie s ľuďmi. Tá je úzko prepojená s imigráciou, kde obeť sú často zraniteľné voči vykorisťovaniu a nútenej práci. Preto je dôležité, aby štátne imigračné politiky neumožňovali obchodovanie s ľuďmi. To si vyžaduje informovanosť imigrantov o rizikách, spravodlivé imigračné procesy a medzinárodnú spoluprácu. Existuje viacero právnych predpisov na boj proti modernému otroctvu, ako napríklad Protokol Organizácie Spojených národov alebo Smernica Európskej únie. Na národnej úrovni existujú rôzne zákony a predpisy, ktoré definujú trestnú zodpovednosť a ochranu obetí. Boj proti obchodovaniu s ľuďmi je komplexná úloha, ktorá si vyžaduje koordinovaný prístup na rôznych úrovniach, na ktorý upozorňuje aj samotná Charta ľudských práv. Tá okrem zákazu otroctva a nútenej práce taktiež upravuje právo na slobodu a bezpečnosť.

⁵⁹ Z judikatúry „In the light of all the above considerations, the answer to the question referred is that Directive 80/987 must be interpreted as precluding national legislation on the protection of employees in the event of the insolvency of their employer, such as that at issue in the main proceedings, under which a third-country national who is not legally resident in the Member State concerned is not to be regarded as an employee with the right to an insolvency benefit — on the basis, in particular, of claims relating to unpaid wages — in the event of his employer's insolvency, even though that third-country national is recognised under the civil law of the Member State as having the status of an 'employee' with an entitlement to pay which could be the subject of an action against his employer before the national courts.“ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 5.11.2014 vo veci C-311/13.

⁶⁰, keď nikoho nemožno podrobovať nevoľníctvu a obmedzovať mu slobodu a taktiež zákaz mučenia⁶¹, ktorý je dosť často spojený s obchodovaním s ľuďmi.

Na tento prípad taktiež poukazuje Európsky súd pre ľudské práva v prípade Rantsev proti Cypru a Rusku. V roku 2001 Oxana Rantsevová, ruská občianka, zomrela po páde z balkóna v Cypru. Jej dcéra sa obrátila na Európsky súd pre ľudské práva so sťažnosťou na porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo strany Cypru a Ruska.⁶² Tvrdila, že jej matka bola obeťou obchodovania s ľuďmi a že štáty nezabránili jej smrti a nezabezpečili efektívne vyšetrovanie. Európsky súd pre ľudské práva dospel k záveru, že pád pani Rantsevovej z balkóna bol samovražda, avšak zistili, že existovali dôvody domnievať sa, že pred smrťou bola obeťou obchodovania s ľuďmi.⁶³ Súd taktiež skonštatoval, že Cyprus porušil Dohovor tým, že dostatočne nezvážil tieto dôvody a nezabezpečilo efektívne vyšetrovanie údajného obchodovania s ľuďmi a taktiež neposkytlo spolu s Ruskom pani Rantsevovej dostatočnú ochranu pred obchodovaním s ľuďmi.

2.3 Súčasné riešenia konfliktov pracovnoprávných vzťahov

Ochrana zákonných práv a povinností práce je nevyhnutnou súčasťou zamestnanca a zamestnávateľa pri výkone ich činnosti a taktiež je to jeden z menej obľúbených trendov v pracovnom práve. Je ľudské, že za celý život máme za sebou toľko konfliktov, ktoré vieme rozdeliť na súkromné alebo verejné nehľadiac na to, či sú to konflikty v spoločnosti alebo v práci. Aj keď v minulosti mali zamestnanci obmedzenú ochranu⁶⁴, v súčasnosti ich možnosť domáhania sa práva je široká. Rozdiel medzi konfliktom a sporom je ten, že spor sa dotýka samotnej právnej úpravy, keď v prípadoch súdnej cesty hovoríme o súdnych sporoch, a nie o súdnych konfliktoch, zatiaľ čo konflikt vieme zaradiť ako menej formálny vzťah absencie

⁶⁰ Pozri čl. 5 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*.

⁶¹ Tamtiež, čl. 3.

⁶² Navrhovateľka namietala porušenie Článku 2, ktorý stanovuje právo na život a Článok 4, ktorý zakazuje otroctvo a nútenú prácu. Okrem týchto dvoch bodov Európsky súd pre ľudské práva poukázal aj na porušenie Článku 3, zákaz mučenia a neľudského alebo znevažujúceho zaobchádzania alebo trestu v spojení s Článkom 13, práva na účinné prostriedky nápravy, ktoré v tomto prípade neboli preukázateľne vykonané.

⁶³ Z judikatúry „*The Commissioner was assured that allegations of trafficking-related corruption within the police force were isolated cases. The authorities informed the Commissioner that so far, three disciplinary cases involving human trafficking/prostitution have been investigated: one resulted in an acquittal and two are still under investigation. In addition, in 2006, a member of the police force was sentenced to 14 months imprisonment and was subsequently dismissed from service following trafficking related charges*“ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 7.1.2010 vo veci 25965/04.

⁶⁴ V období industrializácie začali vznikať prvé odborové organizácie a cechové spolky, ktoré sa domáhali práv pre robotníkov v oblasti miezd a odmien, tak ich funkcia nebola braná vážne. Postupom času začali vznikať prvé organizácie, ako je napríklad Medzinárodná organizácia práce a začali sa aplikovať vnútroštátne reformy, ktoré máme dodnes. V súčasnosti v dôsledku sociálno-ekonomických zmien v spoločnosti sú tieto inštitúcie dôležité, keďže domáhanie sa práva je stále žiaduce a potrebné pre spoločnosť.

pozitívneho vzťahu, a teda dotýka sa základných potrieb človeka.⁶⁵ V pokračovaní textu však budem používať slovo konflikt, keďže ide o synonymické slová, a teda budeme myslieť aj druhý, vyššie spomenutý význam.

Tieto konflikty môžeme vidieť v širokom spektre súčasných judikatúr. Vzhľadom na to vieme rozdeliť možnosti riešenia konfliktov a sporov na tri kategórie, kde tými sú:

1. víťazstvo jednej strany nad druhou, kde jedna strana bude vo výhode,
2. kompromis medzi oboma stranami, kde sa vyžaduje ústup oboch strán
3. a integrácia, kde sa splnia želania oboch strán a ani jedna nič nestratí.

2.3.1 Možnosti riešenia podľa Zákonníka práce

Zákonník práce ponúka rôzne možnosti, ako sa domáhať ochrany práv pred zamestnávateľom, a to aj v prípade skončenia pracovného pomeru. Jednou z menej bežných foriem je dohoda o skončení pracovného pomeru, ktorej výsledkom je zmier. Tá sa uzatvára písomne, v dvoch kópiách pre zamestnanca a zamestnávateľa.⁶⁶ V prípade, že zamestnanec porušil závažne pracovnú disciplínu alebo inak ohrozil chod zamestnania, zamestnávateľ s ním môže podľa § 68 okamžite skončiť pracovný pomer. Rovnako to platí aj v prípade, ak zamestnanec bol právoplatne odsúdený pre úmyselný trestný čin.⁶⁷ Výpoveď zamestnanec dostane len z dôvodu menej závažných porušení pracovnej disciplíny. V prípade, ak zamestnanec spôsobí zamestnávateľovi škodu, tak vtedy uzatvárajú dohodu o náhrade škody, ak zamestnanec spôsobenie tejto škody uzná za svoju vinu.⁶⁸ Základom riešenia takýchto sporov, v ktorej zamestnanec nesúhlasí s dôvodmi skončenia pomeru alebo podobných záležitostí je podanie sťažnosti. Tá sa zamestnávateľovi podáva ústne, písomne či elektronicky. Podľa Zákonníka práce napríklad pri porušení zásady rovnakého zaobchádzania musí zamestnávateľ: „bez zbytočného odkladu písomne odpovedať, vykonať nápravu, upustiť od takého konania a odstrániť jeho následky.“⁶⁹

Odborové organizácie sú občianske združenia, ktoré zastupujú všetkých zamestnancov daného zamestnania, ak takú organizáciu daný zamestnávateľ má. Svoje pôsobenie musia písomne oboznámiť zamestnávateľovi, tak ako aj zoznam členov odborového orgánu.⁷⁰ V prípade, ak sú pochybnosti o činnostiach zamestnávateľa na pracovisku, tak odborové

⁶⁵ KULTÍK, F.: *Mediácia a riešenie konfliktov v pracovnej oblasti*. Bratislava: SIMARS, s. 13.

⁶⁶ Pozri § 60 ods. 1 Z. č. 311/2001 *Zákonník práce v znení neskorších predpisov*.

⁶⁷ Tamtiež, § 68 ods. 1 *Zákonník práce*.

⁶⁸ Tamtiež, § 191 *Zákonník práce*.

⁶⁹ Tamtiež, § 13 ods. 7 *Zákonník práce*.

⁷⁰ Tamtiež, § 230 ods. 1 *Zákonník práce*.

organizácie majú právo vstupovať do priestorov zamestnávateľa. Medzi základné kompetencie odborových organizácií v pracovnoprávných vzťahoch vieme zaradiť spolurozhodovanie, a to v prípade, ak realizácia nejakého právneho úkonu vyžaduje prítomnosť odborovej organizácie a prerokovanie, kde si vymenia názory so zamestnávateľom v prípade organizačných zmien. Ako ďalšie vieme zaradiť ich vzájomnú spoluprácu v prípade oblasti ochrany práce, upovedomovanie odborovej organizácie v prípade pravidelných zamestnávaní zamestnancov v noci, práva na informácie o svojej finančnej a hospodárskej situácii a na záver svoju kontrolnú časť bezpečnosti ochrany a zdravia pri práci a dodržiavanie právnych predpisov vrátane mzdových podmienok.⁷¹

Kontrolu v oblasti inšpekcie práce vykonávajú orgány štátnej správy, ktorými sú Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Národný inšpektorát práce a inšpektoráty práce.⁷² Účelom kontrol je predovšetkým dodržiavanie predpisov a záväzkov vyplývajúcich z kolektívnych zmlúv v zmysle Zákonníka práce, ale aj veci upravujúce vykonávanie závislej práce, ktoré sú obsahom nelegálnej práce, nelegálneho zamestnávania a bezpečnosti ochrany a zdravia pri práci. Rozdiel s odborovými organizáciami je v tom, že tu sa nevyžaduje prítomnosť organizácie u zamestnávateľa, keďže samotný inšpektorát práce je upravený samostatným zákonom, a teda inšpekcii podliehajú všetci zamestnávatelia vrátane podnikateľov a živnostníkov. Samotný podnet na kontrolu podáva zamestnanec na príslušný orgán, ak sa cíti byť ukrivdený alebo inak poškodený konaním zamestnávateľa.⁷³

2.3.2 Mimosúdne riešenie sporov

Cieľom mimosúdneho riešenia sporu je vyriešiť daný problém mimosúdne, čo je pre mnohých hospodárnejšie čo sa týka poplatkov, keďže súdna cesta vyjde drahšie ako samotné dohodnutie zmieru. Značným príkladom je vytvorenie rovnováhy na základe kompromisu alebo integrácie, čo vytvára aj väčší priestor pre rozhodnutie o akej veci, tak aj akou formou dohody pomocou tretej osoby.⁷⁴ V súčasnosti existuje celý rad riešenia sporov, avšak najviac využívaným v (nielen) pracovnom práve je forma mediácie.

⁷¹ *Kompetencie odborových organizácií v pracovnoprávných vzťahoch*. [online]. [Cit. 6.1.2023]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/sl...laspo-2017-2019.pdf>.

⁷² Pozri § 3 Z. č. 125/2006 o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁷³ TKÁČ, V. - ŠVEC, M. - SLIVKA BEDLOVIČOVÁ, J. - PETRÍKOVÁ, L. – POLÁČEK TUREKOVÁ. Z.: *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 326.

⁷⁴ BEDNÁRIK, A.: *Riešenie konfliktov*. Bratislava: Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2001, s. 42.

Mediácia je jedným z alternatívnych spôsobov riešenia sporov medzi zamestnancom a zamestnávateľom. Možno ňou riešiť spory z pracovných zmlúv, pri skončení pracovného sporu, pri diskriminácii a iných sporoch. Cieľom samotnej mediácie je vyriešiť konflikt dohodou, ktorá uspokojí rovnako obe strany, v strede ktorého je nezávislá a nezaujatá osoba. Hlavným aspektom vstupu mediátora je nefungujúci vzťah medzi dvoma subjektami. Na Slovensku túto možnosť upravuje zákon č. 390/2015 Z. z, *ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. S týmto sa nám spája viacero spôsobov, ako mediátor môže vystupovať, tými sú:

1. konciliácia, teda snaha dať strany dohromady,
2. facilitácia, teda vyjednávanie medzi stranami prostredníctvom mediátora
3. a negociácia, teda snaha dať stranám vzájomnú dohodu.⁷⁵

2.3.3 Súdna cesta

Riešenie sporov súdnou cestou je najčastejšou formou rozhodnutia sporu. Ak strany neuspeli ani po dovolaní sa na odborové organizácie, inšpekcie a ani po mimosúdnej forme riešenia, majú možnosť obrátiť sa na súd, ktorý v danej veci rozhodne podľa § 14 Zákonníka práce, kde však zvíťazí len jedna strana sporu.

Príslušné súdy sa v tomto prípade rozdeľujú podľa miestnej a kauzálnej príslušnosti. Zatiaľ čo podľa miestnej príslušnosti je príslušný všeobecný súd žalovaného alebo miesto výkonu práce podľa pracovnej zmluvy⁷⁶, v kauzálnej rozdeľujeme príslušnosť na všetkých 8 okresných súdov.⁷⁷ Avšak táto úprava nastala až v roku 2015, keď vzišiel v platnosť zákon č. 160/2015 *Civilný sporový poriadok*, čím sa zriadila špecializácia týchto súdov, a tým sa mala dosiahnuť väčšia odbornosť a kvalita súdnych rozhodnutí a zároveň efektívnejšie a rýchlejšie rozhodovanie. „*Riešenie pracovnoprávných sporov nebolo vždy v pôsobení všeobecného súdnictva, ale v pôsobení špeciálnych pracovných súdov, ktorých personálne obsadenie a vecná pôsobnosť boli namerané na pracovné spory.*“⁷⁸

Osobitnou formou rozhodnutia je ak daná vec je prerokovaná na Súdnom dvore Európskej únie alebo Európskom súde pre ľudské práva. Konanie pred týmito súdmi je písomné, kde je potrebné písomnou formou uverejniť všetky fakty, ktoré by mohli napomôcť rozhodnutiu veci. Pred konaním Súdneho dvora Európskej únie sa využíva aj verejné ústne

⁷⁵ KULTÍK, F.: *Mediácia a riešenie konfliktov v pracovnej oblasti*. Bratislava: SIMARS, 2020, s. 17-19.

⁷⁶ Pozri § 19 a) Z. č. 160/2015 *Civilný sporový poriadok*.

⁷⁷ Tamtiež § 23 Z. č. *Civilný sporový poriadok*.

⁷⁸ HAMULÁK, J. - MINČIČ, V. - SCHRŇK, R. a kolektív: *Pracovný súdny poriadok (riešenie sporov v pracovnom práve)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 63.

pojednávane, avšak pre jeho hospodárnosť sa uprednostňuje forma písomná.⁷⁹ Závaznosť týchto rozhodnutí je konečná, voči ktorej sú členské štáty viazané. V jednotlivých prípadoch je potrebné vykonať nápravy, kvôli ktorým toto rozhodnutie vzniklo. V oboch prípadoch je potrebné si overiť právomoc súdov, keďže nie každý má právo o danej veci rozhodnúť. V prípade Európskeho súdu pre ľudské práva až 90 % sťažností je vyhlásených za neprijateľné.⁸⁰

Záver

Pracovné právo prešlo od právnej obyčaji k rozsiahlemu a komplexnému systému, ktorý upravuje vzťah medzi zamestnancom a zamestnávateľom. Vývoj pracovného práva, odohrávajúc sa v priebehu storočí bol ovplyvnený komplexnou konšteláciou faktorov, ktoré ovplyvňujú sociálno-ekonomické podmienky spoločnosti. Etika v pracovnom práve podporuje neustále zlepšovanie pracovných podmienok, pričom zamestnávatelia by mali hľadať spôsoby, ako vytvárať prostredie, ktoré podporuje produktivitu a pohodu zamestnancov. Taktiež vyžaduje, aby zamestnávatelia vytvárali bezpečné prostredie, v ktorom je každý zamestnanec chránený pred diskrimináciou a sexuálnym obťažovaním.

Etika práce má svoje korene v náboženských textoch a filozofických myšlienkach. Mnohé náboženstvá, ako napríklad kresťanstvo, islam a judaizmus, zdôrazňujú dôležitosť spravodlivosti a morálky v práci. Zakazujú diskrimináciu a vykorisťovanie a nariaďujú vyplácať mzdu včas. V hinduizme a budhizme nenájdeme priame pokyny o pracovných právach, ale etické princípy a morálka zdôrazňujú spravodlivý prístup k práci a povinnosť k druhým. Práca je vnímaná ako príležitosť na službu a osobný rozvoj. Filozofi ako Aristoteles a Sokrates sa zaoberali konceptom práce a jej vplyvom na ľudské šťastie a morálku. V stredoveku Tomáš Akvinský videl prácu ako cestu k spásu. Osvietenstvo zdôraznilo slobodu a rovnosť v práci. Industrializácia, ktorá priniesla masové presuny do miest a nárast továrenskej práce, priniesla kritiku od Marxa pre vykorisťovanie pracujúcich tried a obhajobu voľného trhu od Adama Smitha, kde mal socializmus predstavovať podporu odstránenia týchto tried, a tým spojenou spravodlivou stratifikáciou.

V priebehu histórie sa pracovné podmienky zamestnancov značne menili. V minulosti bolo bežné otroctvo, ktoré zbavovalo ľudí ich slobody a dôstojnosti. V 19. storočí sa vďaka

⁷⁹ *Súdny dvor v právnom poriadku Únie.* [online]. [Cit. 1.2.2024]. Dostupné na internete: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/sk/.

⁸⁰ *Základné informácie o konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva.* [online]. [Cit. 1.2.2024]. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/...re-ludske-prava/>.

humanitárnym snahám a politickým reformám podarilo otroctvo v mnohých častiach sveta zrušiť. Napriek tomu stále existujú moderné formy otroctva, ako je obchodovanie s ľuďmi a nútená práca, proti ktorým bojujú svetové medzinárodné organizácie a sú prísne trestané. Na území Slovenska sa pracovné právo vyvíjalo v závislosti od politického a ekonomického kontextu. V Uhorsku neexistovala maximálna dĺžka pracovného času, ktorá bola zavedená až v roku 1872. V Československu sa v roku 1918 zaviedol osemhodinový pracovný čas. Po druhej svetovej vojne sa kládol dôraz na ochranu žien a mládeže v práci. V roku 1965 bol schválený Zákonník práce, ktorý kodifikoval pracovné právo v Československu, ktorý je už v súčasnosti nahradený aktuálnym Zákonníkom práce.

Súčasný stav a trendy v oblasti pracovného práva ovplyvňujú viaceré faktory. Tieto faktory viedli k digitalizácii a globalizácii práce, ktorá priniesla nové výzvy pre reguláciu. V prípade práce z domu bolo zavedené „právo odpojiť sa“, ktoré ponúka zamestnancovi možnosť nepoužívať pracovné prostriedky mimo pracovnej doby a zároveň odmietnuť prácu alebo splniť pokyn v čase odpočinku. Zároveň sa kladie dôraz na zákaz diskriminácie a podporu rovnosti príležitostí a inklúzie v práci. Migračná otázka zahŕňa rôzne aspekty, ako sú napríklad ochrana zamestnancov v prípade insolventnosti zamestnávateľa a boj proti obchodovaniu s ľuďmi. Súdny dvor Európskej únie v rozhodnutí v prípade imigranta O. Tümer skonštatoval, že Smernica Rady o ochrane zamestnancov v prípade insolventnosti zamestnávateľa sa vzťahuje aj na štátnych príslušníkov tretích krajín bez platného pobytu v členskom štáte, inak ide o diskrimináciu. Boj proti obchodovaniu s ľuďmi je komplexná úloha, ktorá si vyžaduje trvalé úsilie a spoluprácu na rôznych úrovniach. Vďaka existujúcim právnym nástrojom, koordinácii medzi aktérmi a preventívnym opatreniam je možné túto trestnú činnosť potláčať a obeť chrániť. V kauze Rantsev proti Cypru a Rusku Európsky súd pre ľudské práva dospel k záveru, že štáty musia prijať všetky potrebné opatrenia na predchádzanie obchodovaniu s ľuďmi a na ochranu obetí.

Ochrana zákonných práv a povinností v práci je dôležitou súčasťou fungovania zamestnancov a zamestnávateľov. V súčasnosti existuje viacero možností riešenia konfliktov a sporov v tejto oblasti, ktoré vieme nazvať ako novodobý nepopulárny trend, a to buď formou víťazstva jednej strany nad druhou v klasickom súdnom spore, kompromisom medzi oboma stranami, alebo integráciou, ktorá hľadá riešenie spĺňajúce požiadavky oboch strán. Zákonník práce ponúka rôzne možnosti, ako sa domáhať ochrany práv pred zamestnávateľom. Okrem inšpektorátov práce a odborových organizácií máme možnosť riešiť spor aj mimosúdne - mediáciou. Ak sa spor nepodarí vyriešiť mimosúdne, je možné obrátiť sa na súd. Ak existuje podozrenie, že naše ľudské práva boli porušené, v niektorých prípadoch je možné obrátiť sa na

nadnárodné súdne inštitúcie. Konkrétne ide o Súdny dvor Európskej únie a Európsky súd pre ľudské práva.

Po zhodnotení všetkých aspektov môžeme skonštatovať, že pracovné právo sa dynamicky vyvíja a jeho budúcnosť je neistá. Vzhľadom na rýchle pokroky je dôležité, aby sa štáty aktívne zaujímali o vývoj v oblasti pracovného práva. Sú to hrozby masovej nezamestnanosti a zhoršenia pracovných podmienok, kde by štáty mali posilňovať sociálnu ochranu a podporovať inkluzívne politiky na trhu práce. Vďaka tomu bude možné redukovať riziká a tým dosiahnuť spravodlivé a inkluzívne pracovné prostredie pre všetkých, a tým zachovať rovnováhu medzi flexibilitou trhu práce a ochranu práv zamestnancov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

Knižné publikácie a monografie

BARANCOVÁ, H. a kol.: *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2012. 377 s. ISBN 978-80-7380-422-0.

BEDNÁŘIK, A. 2001. *Riešenie konfliktov*. Bratislava: Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2001. 201 s. ISBN 80-968095-4-7.

BILASOVÁ, V. 2012. *Étos, dejiny, súčasnosť*. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2012, 200 s. ISBN 978-80-555-0611-1.

ČIPKÁR, J. 2008. *Úvod do právnej antropológie*. Košice : Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 2008. 234 s. ISBN 978-80-7097-726-2.

ČIPKÁR, J. 2010. *Etika a právo*. 1. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. 231 s. ISBN 978-80-7097-808-5.

DAVIS, D. B. 1988. *The problem of slavery in Western culture*. Oxford: Oxford University Press, 1988, 518 s. ISBN 978-01-950-5639-6.

DE STEFANO, V. – ALOISI, A. 2018. *European Legal framework for digital labour platforms*. Luxemburg: European Commission, 2018, 70 s. ISBN 978-92-79-94131-3.

HAMUĽÁK, J. – MINČIČ, V. – SCHRONK, R. a kolektív. 2016. *Pracovný súdny poriadok (riešenie sporov v pracovnom práve)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, 142 s. ISBN 978-80-7160-420-1.

HETTEŠ, M. 2015 *Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2015. 242 s. ISBN 978-80-8132-128-3.

- KLUKNAVSKÁ, A. 2021. *Spravodlivosť v dejinách právneho, politického a sociálneho myslenia (Od počiatku dejín myslenia po myšlienky K. Marxa)*. 1. vyd. Bratislava : Právnická fakulta UK, Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2021. 84 s. ISBN 978-80-7160-596-6.
- KULTÍK, F. 2020. *Mediácia a riešenie konfliktov v pracovnej oblasti*. Bratislava: SIMARS, 2020, 246 s. ISBN 978-80-973506-1-1.
- MIERS, S. - ROBERTS, R. L. 1988. *The end of slavery in Africa*. Wisconsin: Univ of Wisconsin Press, 1988, 544 s. ISBN 978-0-299-11554-8.
- PETRÍKOVÁ, L. 2018. *Zákaz diskriminácie v pracovnoprávných vzťahoch z dôvodu veku*. 1. vyd. Praha : Leges, 2018. 119 s. ISBN 978-80-7502-305-6.
- SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. 2012. *Právo Európskej únie (inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou)*. 1. vyd. Bratislava : Euroiuris 1, 2012, 1232 s. ISBN 978-80-89406-12-8.
- SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA. 2012. *Biblia*. Trnava: Vojtek, spol. s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7126-907-8.
- TKÁČ, V. - ŠVEC, M. - BEDLOVIČOVÁ SLIVKA, J. - PETRÍKOVÁ, L. - TUREKOVÁ, POLÁČEK, Z. 2021. *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, 506 s. ISBN 978-80-557-1855-2.

Odborné články, periodiká

- ATANELISHVILI, T. - SILAGADZE, A. 2018. Formation of Economic Views in the Ancient Era. In *Bulletin of the Georgian national academy of sciences*. ISSN 0132-1447, 2018, roč. 12, č. 2, s. 191-196.
- CÍRILLO, M. 1994. A history of salt. In *American journal of nephrology*. ISSN 1421-9670, 1994, roč. 14, č. 4, s. 426-431.
- KEMAVUTHANON, S. - DUBERLEY, J. A. 2009. Buddhist view of leadership: the case of the OTOP project. In *Leadership & Organization Development Journal*. ISSN 0143-7739, 2009, r. 30, č. 8, s. 737-758.
- MINČIČ, V. 2017. Migrácia pracovných síl v práve Európskej únie. In *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie organizovanej riešiteľským kolektívom projektu VEFA pod názvom Zamestnávanie mladých ľudí v čase hospodárskych zmien vo svetle migračnej krízy – nové*

výzvy pre politiku trhu práce (právny a ekonomický pohľad). ISBN 978-80-7160-447-1. 2017. s. 26-35.

OLŠOVSKÁ, A. - LACLAVIKOVÁ, M. 2016. Právno-historický pohľad na ústavné východiská úpravy pracovného práva v 20. storočí. In *Pracovné právo a jeho variácie*. ISBN 978-80-224-1569-9, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016. s. 8-27.

Elektronické dokumenty

ČIPKÁR, J. 2013. Globalizácia, rovnosť a zákaz diskriminácie. In *Dny práva 2012 – Days of Law 2012 – Antidiskriminační zákon tři roky poté*. Brno : Masarykova univerzita - Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, PraF, SR. 2013. č. 1. s. 7-25. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Antidiskriminacnizakon/Antidiskriminacnizakon.pdf.

DEAKIN, S. - LELE, P. - SIEMS, M. 2007, The evolution of labour law: Calibrating and comparing regulatory regimes. In *International Labour Review*. 2007, vol. 146, č. 3-4. s. 133-162. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1564-913X.2007.00011.x>.

Policy responses to new forms of work: International governance of digital labour platform. [online]. In *The 2nd Meeting of the G20 Employment Working Group under Japan's Presidency, - Social Justice Decent Work*. 2019. Tokyo, Japonsko. [cit. 20.1.2024]. 10 s. Dostupné na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_713378.pdf.

Právne predpisy

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 91/1918 Sb. o osmihodinové pracovní době.

Zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky.

Zákon č. 65/1965 Zb., Zákoník práce.

Zákon č. 1/1991 Zb., o zamestnanosti.

Zákon č. 2/1991 Zb., o kolektívnom vyjednávaní.

Zákon č. 1/1992 Z. z. Zákon o mzde, odmene za pracovnú pohotovosť a o priemernom zárobku.

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákoník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 365/2004 Z. z. Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 82/2005 Z. z. Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 125/2006 Z. z. Zákon o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 160/2015 Civilný sporový poriadok.

Zákon č. 390/2015 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 63/2018 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Internetové zdroje

HUDECOVÁ, Z.: *Digitalizácia – Transformácia do Digitálneho Sveta* [online]. Bratislava: AMCEF. 2023. [cit. 20.1.2024.] Dostupné na <https://amcef.com/blog/zaujímavosti/digitalizacia/>.

BEIRNAERT, J. *West-African court slavery judgement*. [online]. Abuja, Nigéria: Report Eawas Court Rules On Forced Labour, 2009 [cit. 11.1.2024.] Dostupné na internete: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_140854.pdf.

Ďalšie novinky v Zákonníku práce od 1. novembra 2022 [online]. [cit. 20.1.2024.] Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/dalsie-novinky-v-zakonniku-prace-od-1-novembra-2022/>.

Dejiny pracovného času na území Slovenska [online]. Humanet, 2015 [cit. 11.1.2024.] Dostupné na internete: <https://humanet.sk/blog/dejiny-pracovneho-casu-na-uzemi-slovenska>.

ERLANGER, S. *Taking On Adam Smith (and Karl Marx)*. [online]. New York: The New York Times Company, 2014. [cit. 6.1.2024.] Dostupné na internete: https://www.nytimes.com/2014/04/20/b...aking-on-adam-smith-and-karl-marx.html?_r=1.

EURÓPSKA KOMISIA. *Boj proti diskriminácii v práci*. [online]. [Cit. 6.1.2023.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=158>.

EURÓPSKY ORGÁN PRÁCE: *Ako znížiť stres na pracovisku a predchádzať vyhoreniu* [online]. [Cit. 25.1.2024.] Dostupné na internete: https://eures.europa.eu/how-reduce-employee-stress-and-prevent-burnout-2023-06-12_sk.

EURÓPSKY PARLAMENT: *Vplyv globalizácie na zamestnanosť a EÚ*. [online]. [Cit. 25.1.2024.] Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20190712STO56968/vplyv-globalizacie-na-zamestnanost-a-eu>.

Kompetencie odborových organizácií v pracovnoprávných vzťahoch. [online]. [Cit. 6.1.2023]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/sl...laspo-2017-2019.pdf>.

MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA PRE MIGRÁCIU – ÚRAD V SR: *Migrácia – Migrácia na Slovensku..* [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na internete: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>.

VARGAS LLAVE, O.: *Digitalisation and working time.* [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na internete: <https://www.eurofound.europa.eu/en/digitalisation-and-working-time#s-230>.

Základné informácie o konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva. [online]. [Cit. 1.2.2024]. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/...re-ludske-prava/>.

AKVINSKY, T. *Teologická summa* [online]. [Cit. 6.1.2023]. Dostupné na internete: <http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIcast-2dil.html>.

GDRP a zamestnanci. [online]. [Cit. 25.1.2024]. Dostupné na: <https://www.osobnyudaj.sk/novinka/19-gdpr-a-zamestnanci>.

Súdny dvor v právnom poriadku Únie. [online]. [Cit. 1.2.2024]. Dostupné na internete: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/sk/.

Judikatúra

Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Rantsev proti Cyprus a Rusko no. 25965/04, zo dňa 7.1.2010.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie vo veci O. Tümer proti Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen sp. zn. C-311/13, zo dňa 5.11.2014.

Smernice

Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2002/74/ES z 23. septembra 2002, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 80/987/EHS o aproximácii právnych predpisov členských štátov vzťahujúcich sa na ochranu zamestnancov v prípade platobnej neschopnosti ich zamestnávateľa Text s významom pre EHP.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2003/88/ES zo 4. novembra 2003 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času.

Iné

Charta základných práv Európskej únie z 7. júna 2016.

Deklarácia Medzinárodnej organizácie práce o základných zásadách a právach pri práci a jej následné opatrenia z 19. júna 1998.

Európsky dohovor o ľudských právach z 2. októbra 2013.

Všeobecná deklarácia ľudských práv z 10. decembra 1948.

Zmluva o Európskej únii z 7. februára 1992.

Abstrakt

Študentská vedecká činnosť sa zameriava na oblasť moderných trendov pracovného práva v spoločnosti najmä s ohľadom do budúcnosti. Na úvod sa práca venuje historickému vývoju pracovného práva, priemyselnej revolúcií ako milníku vzniku moderného pracovného práva na území Rakúsko – Uhorska a následnému priblíženiu pracovného práva a právnej úpravy na území Slovenska na prelome 20. a 21. storočia. Hovorí o stručnom prepojení historických aspektov vzniku pracovného práva s poukazom a prepojením na súčasnú právnu úpravu a aplikačnú prax. Práca taktiež stručne rieši vývoj pracovného práva v 21. storočí. Ďalej práca rieši význam práce v živote jednotlivca, zaoberá sa rovnosťou a diskrimináciou v pracovnoprávných vzťahoch, jednotlivými diskriminačnými dôvodmi s autorovou snahou vyjadriť názory v intenciách „de lege ferenda“. Na druhej strane práca rieši vývoj pracovného práva smerom do budúcnosti s ohľadom na neustále technologicky sa rozvíjajúcu dobu využívaním atypických foriem zamestnania, ktoré prinášajú zefektívnenie pracovného prostredia a to nielen pre zamestnávateľov, ale tak aj zamestnancov. V práci je využívaná čiastočne historicky – deskriptívna metóda ale najmä analytická a faktická právna metóda spracovania uvedenej problematiky.

Kľúčové slová: Pracovné právo. Moderné trendy v pracovnom práve. Diskriminácia. Diskriminačné dôvody. Atypické formy zamestnania.

Úvod

Moderná osvetu v oblasti pracovného práva predstavuje dôležitý nástroj na porozumenie historického vývoja, súčasných trendov a budúcich výziev v oblasti pracovných vzťahov. Prepojenie histórie pracovného práva so súčasnou situáciou umožňuje lepšie pochopiť kontext, v ktorom sa právo uplatňuje a na základe toho následne hľadať optimálne riešenia pre budúcnosť.

Za poslednú dobu sme všetci, ako spoločnosť, svedkami výrazných zmien v pracovnom prostredí. Tradičné zamestnania, ktoré boli doteraz dominantnými formami zamestnaní nahrádzajú, aj najmä v dôsledku nedávnej korona krízy, nové, atypické formy zamestnania, v ktorých sa prítomnosť zamestnancov na pracovisku fyzicky strieda s prítomnosťou zamestnancov v zamestnaní v online priestore. S daným fenoménom sa neodmysliteľne spája diskriminácia a to nielen v právnom, ale aj širšom, sociálnom kontexte. V dnešnej dobe, kedy

je pracovné právo vystavené výzvam, ktoré vyplývajú z rýchleho globalizačno-technologického rozvoja predstavuje diskriminácia vážny problém s dôsledkami ako pre jednotlivca, tak pre celok. Diskriminácia v pracovnom prostredí môže mať rôzne formy, najčastejšie sa deliacej do podoby priamej a nepriamej diskriminácie a jednotlivých diskriminačných dôvodov, na ktoré reflektujeme v kapitole 2 tejto práce. Okrem analýzy spomenutých diskriminačných dôvodov diskriminácia, bez ohľadu na jej formu, predstavuje závažné porušenie základných ľudských práv a hodnôt. Článok 21 ods. 1 Charty základných ľudských práv a slobôd (ďalej len ako „Charta“) explicitne zakazuje diskrimináciu v podobe negatívneho vymedzenia názvu článku ako nediskrimináciu: *„Zakazuje sa akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“*¹ Rovnako tak v ods. 2 spomenutého článku zakazuje diskrimináciu z dôvodu inej štátnej príslušnosti. No nielen článok 21 Charty, ale aj naše vnútroštátne právne predpisy v podobe Antidiskriminačného zákona, Zákonníka práce (najmä s ohľadom na znenie ustanovenie § 13 tohto zákona) a iných, majú za cieľ chrániť jednotlivcov v spoločnosti pred znevýhodňovaním z jednotlivých diskriminačných dôvodov. Cieľom tejto práce preto bude preskúmať, resp. analyzovať jednotlivé diskriminačné dôvody, vymedziť ich postavenie v rámci právnej úpravy európskeho/medzinárodného, ale rovnako tak vnútroštátneho práva a poukázať na posilnenie ochrany pred diskrimináciou a na zabezpečenie spravodlivejšej a demokratickejšej spoločnosti a rovnako tak bližšie popísať a priblížiť formy atypických zamestnaní s ohľadom už na niekoľkokrát spomínanú, neustále sa rozvíjajúcu modernú dobu.

K dispozícií sme mali najmä právne predpisy upravujúce právnu úpravu rozoberanej témy a taktiež knižné zdroje a články, z ktorých sme informácie čerpali prevažne od slovenských autorov. Taktiež dedukujeme, že zdrojov a prameňov, z ktorých sme mali možnosť čerpať bolo primerané množstvo.

Výber tejto témy, a v neposlednom rade práca samotná má čitateľovi poskytnúť dostatok informácií a diskriminácií v pracovnom práve, jej jednotlivých formách a dôvodoch a rovnako tak poukázať na prepojenie medzi súčasnou pracovnoprávnou situáciou s ohľadom a v intenciách *„de lege ferenda“* v oblasti nových, atypických foriem zamestnaní.

¹Pozri článok 21 ods. 1 Charty základných ľudských práv a slobôd.

Opodstatnenosť práce napokon spočíva v historicko-deskriptívnej, ale najmä analytickej metóde.

1. Historický vývoj pracovného práva na území Slovenska

História pracovného práva sa priamo spája s obdobím priemyselnej revolúcie², hoci isté prvky právnej regulácie závislej práce existovali už výrazne predtým. Pracovné právo, od samotného okamihu jeho vzniku, bolo koncipované s cieľom riešiť základný klasický konflikt medzi pracovníkom a kapitálom, pričom vytváralo ochranný rámec, v ktorom sa právo na prácu postavilo do prednosti pred kapitálovými záujmami. Táto charakteristika pracovného práva, koncipovaná už od jeho počiatkov si udržiava svoju relevanciu aj v súčasnosti. V období priemyselnej revolúcie sa ukázalo, že transformácie v spôsobe výroby a organizácie práce si vyžadujú zásah štátu do dovtedy primárne súkromnoprávnej sféry vzťahu medzi zamestnancami a zamestnávateľmi. Tento zásah bol nevyhnutný na zabezpečenie spravodlivých podmienok, ochrany pracujúcich a dosiahnutia rovnováhy medzi oboma stranami pracovného konfliktu. Prvé legislatívne opatrenia, ktoré sa objavili v danom období, zahŕňali právne normy týkajúce sa dĺžky pracovného času, zákazu detskej práce a ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci. Tieto opatrenia boli navrhnuté na minimalizáciu potencionálne nevýhodných vplyvov priemyselných podmienok na pracujúcich a na zabezpečenie dodržiavania etických noriem v rámci zamestnávateľských vzťahov.³

Na území Slovenska sa začali formovať prvé právne regulácie pracovného práva už počas obdobia feudalizmu⁴. Práve v čase feudalizmu existovali na území Slovenska tzv. čiastkové regulácie využívania cudzej pracovnej sily vlastníkom výrobných prostriedkov. Vývoj pracovných vzťahov v období feudalizmu bol predovšetkým ovplyvnený reguláciou

²Priemyselná revolúcia, zahájená v 18. storočí, bola obdobím radikálnych zmien v metódach výroby, kde mechanizácia a masová výroba nahradili tradičné ručné techniky. S nástupom priemyselnej revolúcie sa v 18. a 19. storočí začala dramaticky meniť ekonomická situácia a sociálna štruktúra spoločnosti. Tieto zmeny viedli k postupnému formovaniu tvorby pracovného práva ako právneho odvetvia a rovnako sa tak začali formovať pravidlá a normy, ktoré mali chrániť práva a záujmy pracujúcich jednotlivcov v nových priemyselných podmienkach. IVANOVÁ, P., STANĚK, P.: *Štvrtá priemyselná revolúcia a piaty civilizačný zlom*. Bratislava : Elita, 2016, s. 12.

³BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint dva, 2013, s. 44.

⁴Feudalizmus bol spoločensko-ekonomický systém, ktorý prevládal v stredoveku v Európe od 9. do 15. storočia. V tomto systéme bola spoločnosť hierarchicky štruktúrovaná a založená na systéme vzájomných závislostí. Vo feudalizme dominoval princíp v udelení pôdy (léna) šľachticmi (feudálmi) poddaným (nevoľníkom alebo roľníkom) výmenou za vernosť a služby. Pracovné právo teda vznikalo v kontexte vzájomných závislostí medzi šľachticmi a roľníkmi. Tieto vzťahy boli regulované tradičnými dohodami a obyčajovým právom a prvky pracovného práva sa týkali dohodnutých pracovných podmienok, ochrany roľníkov pred nadmerným vykorisťovaním a základných sociálnych práv. S nástupom priemyselnej revolúcie sa podmienky pracovného práva v spoločnosti rozvíjali ďalej. ROMANIDIS, S. J.: *Frankové, Římané a nauka*. Červený Kostelec : Pavel Mervant, 2017. s. 25.

práce učňov, tovarišov a práce čel'ade, upravených v čel'adných poriadkoch. Čel'adnícky pomer, ako predchodca neskoršieho poddanského pomeru, bol zakotvený v čel'adníckej zmluve, ktorá predchádzala, resp. bola predchodkyňou vzniku moderných pracovných zmlúv. Čel'adnícky a poddanský pomer sa však výrazne odlišovali od pracovného pomeru chápaného v dnešnej dobe, nakoľko zahŕňali nielen prácu a odmenu za ňu, ale aj osobu vykonávajúcu prácu, a v niektorých prípadoch aj jej rodinných príslušníkov.

V neskoršom feudalizme dochádzalo k regulácii práce nevoľníkov prostredníctvom tzv. robotných patentov. Po rozpade cechového zriadenia v mestách sa začali presadzovať klasické pracovné vzťahy so vznikom továrenskej výroby. Pracovné zmluvy sa v tomto období subsumovali pod pojem nájomných zmlúv, ktoré v tom čase ešte nerozlišovali nájom veci od nájmu (poskytnutia) pracovnej sily. Tieto právne dohody vytvorili základy pre postupný vývoj moderného pracovného práva, ktoré sa vyvinulo v reakcii na spoločenské a ekonomické zmeny v nasledujúcich historických obdobiach.⁵

1.1 Priemyselná revolúcia ako kľúčový míľnik vzniku moderného pracovného práva na území vtedajšieho Rakúsko-Uhorska

Základy modernejšieho pracovného práva sa začali formovať a postupne upevňovať až v 60. rokoch 19. storočia v Rakúsku, vrátane Uhorska. Proces formovania pracovných práv bol však ale komplikovaný najmä z pohľadu revolučného tlaku, ktorý mimo iného mohol za definitívny pád feudalizmu a rovnako tak aj Bachovho absolutizmu, ktorý celkový vývoj výrazne spomalil. Aj napriek novej podobe pracovnoprávnym noriem, tie stále obsahovali prvky feudalizmu, ktoré boli odstránené až následnou národnodemokratickou revolúciou, ktorá bola v poradí druhou zo štyroch „etáp“ priemyselnej revolúcie. Výsledkom tejto časti revolúcie bol rozpad resp. rozdelenie Rakúsko-Uhorska a následný, neskorší vznik samostatného československého štátu s novým pracovnoprávnym rámcom. Týmto aktom sa skončila prvá časť revolúcie a začala druhá.⁶

V druhej fáze, ktorá trvala v rokoch 1849 – 1860, Uhorsko stratilo svoje právo na vlastné ústavné zriadenie a uhorská správa bola nahradená rakúskou. Dočasne bol zavedený aj rakúsky právny poriadok. Na druhú etapu revolúcie priamo nadviazala v poradí už tretia fáza, ktorá bola významná najmä koncom Bachovho absolutizmu. V spoločnosti sa začal postupne šíriť liberalizmus, ktorý začal rozvíjať a neskôr aj nastolil konečný kompromis medzi feudálnym

⁵BARANCOVÁ, H., SCHRÖNK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o., 2013, s. 45.

⁶MALÝ, K., SIVÁK, F.: *Dejiny štátu a práva v Československu do roku 1918*. Bratislava: Obzor, 1992, s. 241.

zriadením a meštianstvom.⁷ V oblasti ústavnej sa tento proces dokončil prijatím Decembrovej ústavy v roku 1867⁸, ktorá sa považuje za počiatok kolektívneho pracovného práva na Slovensku. Práve v tejto Ústave sa deklarovala koalíčná sloboda, vytvárajúca priaznivejšie podmienky pre vznik zamestnaneckých odborových organizácií a záujmových zamestnávateľských združení.⁹

Záverečné obdobie, a taktiež aj posledná, štvrtá etapa priemyselnej revolúcie, predstavuje éru dualistickej, Rakúsko-Uhorskej monarchie pôsobiacej v rozmedzí rokov 1867-1918, kde Uhorsko fungovalo už ako relatívne samostatný a suverénny štát so svojim komplexným právnym systémom, verejnou správou a súdnictvom. Toto obdobie kulminovalo v rokoch 1914-1918 počas prvej svetovej vojny, v ktorej slovenskí a českí občania aktívne zasahovali do konfliktu proti Rakúsko-Uhorskej monarchii. V dôsledku tohto zásahu a závažných udalostí prvej svetovej vojny, Slováci a Česi sa stali kľúčovými postavami v boji za nezávislosť a oslobodenie od monarchie. V rokoch 1918 vrcholila táto snaha vznikom Československej republiky, ktorá symbolizovala koniec éry monarchie a zahájila novú kapitolu vo vývoji práva a pracovnoprávných vzťahov. V tomto kritickom období, v období transformácie, sa nový štát zaviazal k demokratickým hodnotám a právnym normám.¹⁰

Pracovné právo sa stalo zásadnou súčasťou právneho rámca, ktorý sa vyvíjal v snahe zabezpečiť spravodlivé pracovné podmienky a ochranu práv pracujúcich občanov. Celkový vývoj oblasti pracovnoprávných vzťahov v období vzniku Československej republiky predstavovalo dynamický prechod od tradičných monarchistických štruktúr k modernejším demokratickým právnym normám, ktoré formovali pracovné právo a zabezpečovali ochranu práv pracujúcich v novom štáte. Celkovo počas priemyselnej revolúcie a s ňou spojenými udalosťami došlo k vytvoreniu a posilneniu pracovnoprávných inštitúcií a právnych noriem, ktoré mali formovať vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami.

1.2 Pracovné právo na prelome 20. a 21. storočia

S postupným vývojom spoločnosti a technológií sa pracovné právo stávalo ešte komplexnejším a flexibilnejším. Napriek tomu zostáva jeho základným poslaním ochrana práv a záujmov pracujúcich a to nielen vo fyzickom zmysle, ale aj v súvislosti so sociálnymi

⁷BARANCOVÁ, H., SCHRÖNK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o., 2013, s. 51.

⁸Pozri Decembrová ústava z roku 1867.

⁹Pozri Decembrová ústava z roku 1867.

¹⁰HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do roku 1918*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2000, s. 465. ISBN 80-8055-463-3

a ekonomickými aspektmi. Dnešné pracovné právo preto stále reflektuje a reaguje na dynamiku pracovného prostredia, aby zabezpečilo spravodlivý a rovnovážny vzťah medzi zamestnancami a zamestnávateľmi v súčasnom globalizovanom a technologicky pokročilom svete. Jednotlivé pracovné podmienky, vzťahy medzi zamestnávateľom a zamestnancom, ich vzájomné práva a povinnosti, pracovný čas, ochrana zamestnancov a všetky iné záležitosti a náležitosti týkajúce sa pracovnoprávných oblastí nám upravuje v súčasnej dobe Zákonník práce pod označením č. 311/2001 Z. z.¹¹

2. Význam práce v živote jednotlivca v spoločnosti

V dnešnej, pomerne komplexnej spoločnosti, je význam práce základným prvkom individuálneho života a spoločenského fungovania jednotlivcov. Práca, resp. zamestnanie, predstavuje neoddeliteľnú súčasť ľudského života a zohráva kľúčovú úlohu v spoločenskom kontexte. Ide o viac než len zdroj obživy – práca predstavuje aj spôsob realizácie a sociálnej integrácie osobnosti v spoločnosti. Právo na prácu, ktoré je okrem iného aj jedným zo základných ľudských práv, je zakotvené v Ústave SR¹² v druhej hlave, piatom oddieli v článkoch 35 – 43, a rovnako tak je právne chránené aj v rovine medzinárodného práva v podobe konkrétnych medzinárodných dohôd.

Práca prináša jednotlivcom nielen ekonomickú nezávislosť, ale aj možnosť rozvíjať svoje schopnosti a záujmy. Právo na slobodnú voľbu zamestnania poskytuje jednotlivcom slobodu voľby povolania a zamestnania. Kvalitné pracovné prostredie, vzťahy na pracovisku, ale aj dostatočné finančné ohodnotenie sú iba predpokladom k naplneniu zmyslu a podstaty tohto práva. So spomenutým sa rovnako spája aj právo na kolektívne vyjednávanie, resp. inštitút kolektívnych zmlúv, ktoré zaručujú zamestnancom rovné, a z podstaty zmyslu kolektívnych zmlúv aj lepšie a priaznivejšie podmienky v zamestnaní. Inými slovami, ide o zosúladenie záujmov a práv v rámci zamestnávateľských vzťahov.

Sociálne zabezpečenie a dôstojný život súvisia s právami zamestnancov na primeranú odmenu za vykonanú prácu, zdravotnú starostlivosť a ochranu v období nečinnosti, ako napríklad dôchodkové zabezpečenie, ktoré možno vnímať ako nástroj na zabezpečenie ekonomickej stability a dôstojného života jednotlivca aj po skončení aktívnej pracovnej kariéry.

Z pozitívneho hľadiska možno vyzdvihnúť prácu ako faktor spoločenskej stability a hospodárskeho rastu štátu ako takého. Zamestnanci, ktorí majú prístup k dôstojnej práci,

¹¹ Pozri celý zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce

¹² Pozri čl. 35 – 43 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

vytvárajú hodnotu a prispievajú k celkovej prosperite. Význam práce sa prelína aj so psychologickým pohľadom, kde kvalitné pracovné prostredie a spokojnosť v práci môžu podporiť individuálnu pohodu a sociálnu integráciu. Napriek všetkému má aj táto oblasť isté negatívne aspekty. Niektorí jednotlivci môžu čeliť nerovnostiam v prístupe k zamestnaniu a diskriminácií v pracovnom prostredí, čo obmedzuje ich schopnosť naplno využiť výhody práce. Rastúce trendy v automatizácii a technologickom pokroku môžu takisto vytvárať neistotu v pracovných vzťahoch a prispievať k sociálnym napätiam.

2.1 Rovnosť a (ne)diskriminácia v pracovnom práve

Rovnosť a nediskriminácia sú základnými piliermi právneho rámca oblasti pracovného práva. V mnohých právnych systémoch, vrátane systémov Európskej únie a mnohých národných zákonodarstiev, je rovnosť zamestnancov a boj proti diskriminácií na pracovisku chránený právnymi predpismi a medzinárodnými dohodami. V článku 4 Smernice 2000/78/ES sa o rovnosti a diskriminácií hovorí: „*Právo všetkých osôb na rovnosť pred zákonom a ochrana proti diskriminácii je všeobecným právom, ktoré uznáva Všeobecná deklarácia ľudských práv, Dohovor Spojených národov o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Dohovor Spojených národov (OSN) o občianskych a politických právach a o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktoré podpísali všetky členské štáty.*“¹³ Rovnako tak aj Dohovor č. 111 Medzinárodnej organizácie práce (MOP) zakazuje diskrimináciu v zamestnaní a povolani.¹⁴ V neposlednom rade situácie diskriminácie na našom území rieši a jednotlivé náležitosti a situácie diskriminácie vymedzuje a pred ňou ich chráni zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých predpisov známy ako antidiskriminačný zákon.

Rovnosť v zamestnaní znamená, že všetci zamestnanci majú právo na rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na ich pohlavie, rasu, národnosť, náboženstvo, vek, sexuálnu orientáciu, zdravotné postihnutie alebo iné chránené charakteristiky. Zákonodarstvo v tejto oblasti zvyčajne zakazuje diskrimináciu pri prijímacích pohovoroch, resp. samotnom prijímaní zamestnanca do pracovného pomeru, pri rôznych kvalifikačných kurzoch a školeniach súvisiacich s výkonom práce na pracovisku a iných aspektoch pracovného života zamestnanca.

¹³Pozri čl. 4 Smernice Rady 2000/78/ES.

¹⁴Pozri Dohovor č. 111 Medzinárodnej organizácie práce o diskriminácii (zamestnaní a povolani).

Diskriminácia v pracovnom práve môže mať mnoho delení a podôb, avšak najčastejšie ju delíme do dvoch foriem.¹⁵ Medzi ne patrí priama diskriminácia, pri ktorej dochádza k situácii, keď je zamestnanie odmietnuté alebo správanie na pracovisku ovplyvnené na základe chránenej charakteristiky. Inými slovami ide o situáciu, kedy sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako by sa zaobchádzalo s inou osobou v porovnateľnej situácii (diskriminačné dôvody na základe pohlavia, náboženstva, rasy a pod.). Ďalšou, druhou formou diskriminácie, je nepriama diskriminácia, kedy sú pravidlá alebo postupy na pracovisku naformulované tak, aby znevýhodňovali určitú skupinu osôb. K tomuto sa taktiež radí aj obťažovanie na základe chránenej charakteristiky alebo obmedzovanie možnosti kariérneho postupu. Pri nepriamej diskriminácii ide teda o navonok neutrálny predpis alebo pokyn, ktorý znevýhodňuje, resp. mohol znevýhodňovať osobu v porovnaní s inými osobami (napr. situácia, kedy potencionálny zamestnávateľ vymedzí prácu pre obe pohlavia, no nepriamo v inzeráte naznačí, že osoby staršie ako 40 rokov nebudú musieť byť prijaté).¹⁶

Z uvedeného možno konštatovať, že ochrana rovnosti a boj proti diskriminácii sa stali kľúčovou súčasťou moderného pracovného práva. Zamestnávatelia sú povinní aktívne pracovať na vytváraní vhodných pracovných prostredí, v ktorých je každý zamestnanec rešpektovaný a hodnotený na základe svojich schopností a pracovného výkonu, nie na základe akýchkoľvek diskriminačných charakteristík.

V nasledujúcich podkapitolách sú vysvetlené diskriminačné dôvody na základe veku, pohlavia a rodu, rasy a etnickej príslušnosti, viery a náboženstva, sexuálnej orientácie a zdravotného postihnutia.

2.1.1 Vek

Definovanie veku pre účely diskriminácie predstavuje značný právny problém, pretože vek jednotlivca je dynamický parameter, ktorý sa mení postupom času. V zmysle Smernice 2000/78/ES neobmedzuje svoj rozsah len na zakázanie diskriminácie vo vyššom veku, ale zahŕňa aj ochranu pred diskrimináciou mladších jednotlivcov. V zmysle čl. 25 spomínanej smernice sa hovorí: „*Zákaz diskriminácie z dôvodu veku je dôležitou súčasťou naplňania cieľov stanovených v zásadách zamestnanosti a pri podpore rozmanitosti pracovných síl. Avšak rozdielne zaobchádzanie v súvislosti s vekom možno za určitých okolností odôvodniť, a preto si*

¹⁵PETŘÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 5.

¹⁶*Diskriminácia* [online]. gender.gov.sk. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/activity/temy/zakladne-pojmy/diskriminacia/> [cit. 2024-01-20].

vyžaduje osobitné predpisy, ktoré môžu byť v závislosti od situácie v členských štátoch rôzne. Bezpodmienečne preto treba rozlišovať medzi rozdielnym zaobchádzaním, ktoré je odôvodnené najmä oprávnenými cieľmi v oblasti politiky zamestnanosti, trhu práce a odbornej prípravy a diskrimináciou, ktorá sa musí zakázať.“¹⁷ Z uvedeného jasne vyplýva, že zákaz diskriminácie z dôvodu veku je kľúčovým prvkom naplňania cieľov, ktoré sú stanovené v zásadách zamestnanosti a podpory rozmanitosti pracovných síl. Avšak, pretože existujú situácie, kde rozdielne zaobchádzanie v súvislosti s vekom môže byť odôvodnené, vyžaduje si to osobitné právne predpisy. Dôležitým aspektom je, že sa vyžaduje rozlišovanie medzi dvoma koncepciami: rozdielnym zaobchádzaním, ktoré je odvodnené legitímnymi cieľmi v oblasti politiky zamestnanosti, trhu práce a odbornej prípravy, a s diskrimináciou, ktorá musí byť zakázaná.

Hoci v súčasnosti neexistuje dostatočné množstvo súdnych rozhodnutí Európskeho súdneho dvora k niektorým prejavom diskriminácie, v posledných rokoch sa aj napriek tomu predsa len zvyšuje a zintenzívňuje rozhodovacia súdna aktivita v danej oblasti. Súdny dvor Európskej únie považuje všetky analyzované znaky diskriminácie za pojmy Európskeho práva a neumožňuje členským štátom EÚ ich vymedzovať vo svojich vnútorných právnych poriadkoch. Pri rozhodovaní súdov Slovenskej republiky bude kľúčovým faktorom správna interpretácia znakov diskriminácie, ktorá bude mať vplyv na presné stanovenie, či sa v konkrétnom prípade ide o priamu alebo, naopak, nepriamu diskrimináciu.¹⁸

2.1.2 Pohlavie a rod

Odlišné zaobchádzanie na základe pohlavia môže byť akceptovateľné v prípade, ak je príslušnosť k určitému pohlaviu nevyhnutnou a rozhodujúcou požiadavkou pre vykonávanie konkrétnej práce alebo podmienok k jej vykonaniu. Cieľ a účel takéhoto odlišného zaobchádzania musí byť v súlade s právnymi normami a spôsob jeho uplatňovania musí byť primeraný. Táto výnimka sa týka predovšetkým povolání alebo spôsobov práce, kde autenticita je nevyhnutným aspektom, napríklad v prípade hercov, herečiek, modelov, modeliek a pod.

V súlade s najnovšou judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie nie je prípustné, aby členské štáty vnímali povolania ako také ako výnimky zo zásady rovnakého zaobchádzania podľa pohlavia. Výnimka musí vždy zahŕňať špecifické pracovné činnosti z hľadiska ich

¹⁷Pozri čl. 25 Smernice Rady 2000/78/ES.

¹⁸PETŘÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 11.

povahy a spôsobu vykonávania, pričom sa zohľadňuje autenticita a osobitné požiadavky daného povolania.¹⁹

V zmysle Smernice Európskeho parlamentu a rady 2006/54/ES sa v článku 2 hovorí: „Rovnosť medzi mužmi a ženami je základnou zásadou práva Spoločenstva podľa článku 2 a článku 3 ods. 2 zmluvy a judikatúry Súdneho dvora. Tieto ustanovenia zmluvy vyhlasujú rovnosť medzi mužmi a ženami ako „úlohu“ a „cieľ“ Spoločenstva a ukladajú mu konštruktívny záväzok podporovať rovnosť medzi mužmi a ženami pri všetkých svojich činnostiach.“²⁰ Predmetný článok zdôrazňuje, že rovnosť medzi mužmi a ženami je základnou právnou zásadou v pracovnoprávných vzťahoch a aj vďaka tejto smernici sa má v spoločnosti zaväzovať k aktívnemu podporovaniu rovnosti medzi mužmi a ženami vo všetkých svojich činnostiach.

2.1.3 Rasa a etnická príslušnosť

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s právom Európskej únie v kontexte rasového a etnického pôvodu má široký a komplexný záber. Táto zásada je relevantná vzhľadom na to, že jednotlivé etnické skupiny majú bohatú spoločnú históriu, tradície a zvyky, ktoré často presahujú hranice jednotlivých štátov. Tento aspekt sa nevzťahuje len na oblasť zamestnania, povolania a odborného vzdelávania, ale zahŕňa aj sociálnu ochranu, vrátane práva na sociálne zabezpečenie, zdravotnú starostlivosť, sociálne výhody a vzdelávanie. V tejto širokej súvislosti je nevyhnutné venovať osobitnú pozornosť implementácii a presadeniu rovnakého zaobchádzania pre etnické skupiny v rôznych oblastiach. Zabezpečenie rovnakých príležitostí a ochrana pred diskrimináciou by mali byť zohľadnené nielen pri zamestnávaní a vzdelávaní, ale aj v sociálnom prostredí, kde zahŕňa poskytovanie sociálnych dávok, prístup k zdravotnej starostlivosti a vzdelávaniu. Toto je v súlade s ustanoveniami práva EÚ, ktoré podporujú a chránia rovnosť všetkých občanov bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod.²¹

2.1.4 Viera a náboženstvo/svetonázor

Subjekty, ktoré sú primárne chránené v rámci slobody náboženstva a viery, sú najmä fyzické osoby bez ohľadu na ich vek. Táto sloboda je úzko prepojená s ďalšími základnými

¹⁹PETRÍKOVÁ, L., *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 9.

²⁰Pozri čl. 2 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES.

²¹PETRÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 10.

ľudskými právami, ako je právo na dôstojnosť, právo na slobodné zhromažďovanie a združovanie, právo na ochranu súkromia a právo na slobodu prejavu. Tieto práva sú základom pre demokratickú spoločnosť.²² Práve sloboda prejavu, myslenia, svedomia a náboženstva podľa Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) zahŕňa právo na vlastné presvedčenie a právo vyjadrovať toto presvedčenie. Právo na vlastné presvedčenie ochraňuje osobnú sféru presvedčenia a náboženskej viery, predstavuje vnútorný aspekt jednotlivca, ktorý nie je podrobený žiadnym obmedzeniam. Osoba má právo vyjadrovať svoje náboženské presvedčenie verejne alebo súkromne prostredníctvom akéhokoľvek spôsobu. Avšak toto právo vyjadrovať náboženské presvedčenie môže byť obmedzené v záujme verejného poriadku.

Zaujímavým súdnym rozhodnutím sa v tejto veci javí nedávny rozsudok Súdneho dvora Európskej únie C-148/22.²³ Išlo v ňom o situáciu zamestnankyne v obci Ans v Blegicku, ktorá vykonávala funkciu vedúcej oddelenia s minimálnym kontaktom s verejnosťou, no pretože bola moslimkou, bolo jej na základe tohto podnetu zakázané na pracovisku nosiť moslimskú šatku. V reakcii na túto skutočnosť sa obec rozhodla zmeniť svoj pracovný poriadok a od tohto momentu požadovala od svojich zamestnancov dodržiavanie prísnej neutrality v podobe zákazu nosenia výrazných symbolov ideologickej alebo akejkolvek inej príslušnosti zo strany ktoréhokoľvek zamestnanca, vrátane tých, ktorí neprichádzajú do kontaktu s verejnosťou. Inými slovami, obec zakázala akýkoľvek spôsob, ktorým dochádza k vyznávaniu viery. V nadväznosti na uvedené, v rozhodnutí Súdny dvor Európskej únie uvádza, že vytvorenie úplne neutrálneho administratívneho prostredia môže ospravedlniť zákaz viditeľného nosenia symbolov vyjadrujúcich filozofické alebo náboženské presvedčenie zamestnanca na pracovisku, s cieľom minimalizovať riziko diskriminácie a zabezpečiť tak rovnaké zaobchádzanie so všetkými ostatnými zamestnancami verejnej správy. Súdny dvor Európskej únie taktiež zdôrazňuje, že pravidlo neutrality nie je diskriminačné, ak sa uplatňuje rovnomerne na všetkých zamestnancov verejnej správy. Členské štáty majú pri stanovení politiky neutrality priestor na voľnú úvahu, ale opatrenia by mali byť obmedzené na nevyhnutné minimum. Prípadný právny komentár by mal prioritne skúmať, či pravidlo neutrality je vyvážené a či základné práva zamestnancov neobmedzuje v nadmernom rozsahu.²⁴

²²BARANCOVÁ, H.: *Sloboda viery a náboženstva v pracovnom práve*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o, 2019, s. 21. ISBN: 978-80-89710-47-8

²³Pozri rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) vo veci C-148/22.

²⁴*Nosenie náboženských symbolov na pracovisku: verejná správa môže rozhodnúť o zákaze nosenia takýchto symbolov všetkých svojim zamestnancom* [online]. lexante.sk, [2023-12-01]. Dostupné na internete: <https://www.lexante.sk/post-nosenie-nabozenskych-symbolov-na-pracovisku-verejna-sprava-moze-rozhodnut-o-zakaze-nosenia-takychto-symbolov-vsetkym-svojim-zamestnancom.html> [cit.2023-12-20].

2.1.5 Sexuálna orientácia

Sexuálna orientácia je termín používaný na popisovanie emocionálneho, romantického, ale najmä sexuálneho záujmu jednotlivca voči iným ľuďom. Zahrňa identifikáciu osoby ako heterosexuálnu, homosexuálnu a bisexuálnu. Je to základný aspekt identity a jedinec si môže byť vedomý svojej sexuálnej orientácie už od mladého veku. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie je formou neoprávneného rozlišovania jednotlivcov alebo skupín ľudí na základe ich skutočnej alebo predpokladanej sexuálnej orientácie. Tento druh diskriminácie zahŕňa akékoľvek nepriaznivé zaobchádzanie, vytlačanie, obmedzovanie alebo neopodstatnené rozdiely v zaobchádzaní na základe sexuálnej orientácie jednotlivca alebo skupiny jednotlivcov. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie nie je totožná s diskrimináciou podľa pohlavia; predstavuje samostatný diskriminačný motív. Zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie zahŕňa aj zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie životného partnera. Hoci je zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie primárne zameraný na ochranu homosexuálnych partnerov, smernica zároveň zakazuje diskrimináciu aj voči heterosexuálnym partnerom. Obsahové rozlíšenie medzi pohlavím a sexuálnou orientáciou je stále nejasné aj v súdnictve Európskeho súdneho dvora.²⁵

Podľa článku 13 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva udeľuje Európskej únii²⁶ právomoc vytvoriť legislatívu na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie. V súčasnej dobe Európska únia vytvorila právne predpisy iba v oblasti zamestnanosti na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie. Smernica o rovnakom zaobchádzaní v pracovnom prostredí zakazuje diskrimináciu v rámci prístupu k odbornému vzdelávaniu, odbornému poradenstvu a členstvu v odborových organizáciách. Tento zákaz sa vzťahuje na oblasť súkromného aj verejného sektora. Do konca roka 2003 boli povinné túto smernicu implementovať všetky členské štáty Európskej únie, avšak dokonca až 18 členských štátov sa rozhodlo posunúť za rámec právny predpisov Európskej únie a rozšírili ochranu aj mimo pracoviska. Táto ochrana poskytuje všetkým inak orientovaným ľuďom lepšie a priaznivejšie podmienky v širšom kontexte sociálnej oblasti, vrátane vzdelávania, sociálnej ochrany a zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, bývania a mnoho ďalších atribútov.²⁷

²⁵PETŘÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 10.

²⁶Pozri čl. 13 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva

²⁷*Ako právne predpisy EÚ ponúkajú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu sexuálnej orientácie* [online]. fra.europa.eu, [2009]. Dostupné na internete: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1227-Factsheet-homophobia-protection-law_SK.pdf [cit. 2024-01-24].

2.1.6 Zdravotné postihnutie

Diskriminácia na základe zdravotného postihnutia je nelegálne a neetické zaobchádzanie s jednotlivcami na základe ich fyzických, mentálnych alebo duševných obmedzení. V kontexte práva je táto forma diskriminácie porušením základných ľudských práv a slobôd, ktoré sú zaručené mnohými medzinárodnými dohovormi a vnútroštátnymi zákonmi.²⁸ Podľa Ústavy Slovenskej republiky²⁹ zdravotne postihnuté osoby majú právo na zvýšenú ochranu zdravia pri vykonávaní práce a osobitné pracovné podmienky, taktiež majú právo aj na osobitnú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie.

2.2 Diskriminácia z dôvodu iného postavenia

V zmysle ustanovenia § 2 Antidiskriminačného zákona sa za diskriminačné dôvody nepovažuje iba rozdielnosť z dôvodu veku, pohlavia, rasy a národnosti, náboženského vierovyznania, sexuálnej orientácie a zdravotného postihnutia, ale taktiež sa za diskriminačné považuje aj rozdielne zaobchádzanie z dôvodu iného zmysľania, resp. postavenia.³⁰ Ide o taký diskriminačný dôvod, ktorého podstatu ťažko definovať pre jeho všeobecnosť, avšak povaha tohto dôvodu často zasahuje do narušania zásad rovnosti a spravodlivosti v pracovnom prostredí najmä vo vzťahu k zamestnancovi, a ktorého forma diskriminácie môže byť natoľko závažná, že môže viesť k vážnym dôsledkom pre jednotlivcov. Je nesmierne dôležité podotknúť, že vnímanie slovného spojenia „iné postavenie“ je silne subjektívne.

V oblasti analýzy spomenutého dôvodu je prvotnou úlohou definovať a určiť presný začiatok vnímania, kedy došlo k podozreniu z diskriminácie z dôvodu iného postavenia zamestnanca zo strany zamestnávateľa. Inými slovami, je potrebné vytvoriť akúsi časovú os vyznačujúcu obdobie „pred“ začiatkom diskriminácie, ktoré by sa malo javiť ako bezproblémové, resp. zamestnanec v tomto období vykonáva svoju prácu svedomite, podľa pokynov a náležitostí vyplývajúcich z podmienok a náležitostí pracovnej zmluvy, riadne plní pokyny svojho zamestnávateľa a nadriadených osôb a prácu, ktorú vykonáva je perfektná a bez vád (rovnako aj správanie zo strany zamestnávateľa voči tomu ktorému zamestnancovi je v poriadku), ďalej „zlomového bodu“, kedy došlo k opodstatnenej situácii, konfliktu, resp. precitnutiu na strane zamestnanca, ktorý svojím neúmyselným konaním sa dopustil, alebo iným

²⁸ Príručka ľudských práv, Oblasť diskriminácia - Zdravotné postihnutie [online]. humanrightsguide.sk, [2021-05-21]. Dostupné na internete: <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/diskriminacia/co-je-diskriminacia/dovody-diskriminacie/zdravotne-postihnutie> [cit. 2024-02-02].

²⁹ Pozri čl. 38 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb.

³⁰ Pozri ustanovenie § 2 Antidiskriminačného zákona

spôsobom vyjadril svoj názor, alebo prejav voči určitej skutočnosti, ktorú zamestnávateľ vníma rozdielne a ten ju vyhodnotí ako dôvod začať sa správať a vnímať daného zamestnanca negatívne. Posledným, avšak najdôležitejším bodom na pomyselnéj časovej osi je opis a vymedzenie chovania zamestnávateľa ku zamestnancovi v období „po“ incidente. Z nášho pohľadu by malo ísť o najdôležitejšie a najúprimnejšie opísanie všetkých skutočností a okolností, ktoré nastali po spomínanom incidente, a ktoré sa negatívne dotkli spôsobu výkonu práce zamestnanca na pracovisku.³¹ Takto vytvorená pomyselná časová os neslúži iba pre osobné účely zamestnanca, slúži primárne k súčinnosti medzi zamestnancom a jeho právnym zástupcom, pretože ak sa zamestnanec rozhodne chrániť svoje práva v danej oblasti súdnou cestou, je nesmierne dôležité, aby o všetkých týchto skutočnostiach právny zástupca zamestnanca vedel a mohol byť tak v súdnom procese úspešný.

Rozhodovacej činnosti súdov by sa mala venovať osobitná pozornosť. Prvotne by sa sudy mali zaoberať predbežnou prejudiciálnou otázkou, ktorá by sa týkala toho, ako konkrétny zamestnanec získal svoje súčasné diskriminačné postavenie v pracovnom prostredí a akými krokmi sa dostal do situácie, ktorá vedie k sporu medzi ním a zamestnávateľom. Rovnako by sa tak mal zaoberať skutočnosťou, že čo viedlo zamestnávateľa k takému správaniu k zamestnancovi, voči ktorému sa predmetný spor vedie. Rozhodovacia prax by mala mať za cieľ vyhodnotiť, na základe uvedeného oboma stranami a ich právnymi zástupcami, či existujú skutočnosti, ktoré skutočne mohli viesť k diskriminácii alebo neprimeranému zaobchádzaniu

³¹Pre správnejšie pochopenie uvedeného je vhodné naformulovať nasledovnú modelovú situáciu, v ktorej by mohlo ísť o situáciu diskriminácie z dôvodu „iného postavenia“. Zamestnávateľ prijal do pracovného pomeru 2 nových zamestnancov (muža a ženu). Zamestnávateľ, ani noví zamestnanci sa nepoznajú. Aj napriek tomu, že vo väčšine zamestnaní sú zakázané akékoľvek prejavy náklonnosti k inému pohlaviu, zamestnávateľ má viditeľný záujem o novo prijatú zamestnankyňu, avšak ale netuší, že medzičasom v súkromí došlo k citovému zblíženiu sa medzi oboma novo prijatými zamestnancami. Tí zamestnanci na seba v pracovnom prostredí neupozorňujú a chovajú sa kolegiálne a v rámci dobrých mravov. Zistenie zamestnávateľa o vzťahu zamestnancov ho značne prekvapí a momentom tohto zistenia sa začne chovať ku zamestnancom odmerane, nadriadené a viditeľne im dá najavo, že aj napriek tomu, že obidvaja zamestnanci svoju prácu vykonávajú bez väčších chýb a poctivo v zmysle ich pracovnej náplne vyplývajúcej z pracovnej zmluvy a dodržiavania platných interných predpisov podniku, on je s ich výkonom napriek tomu nespokojný, hľadá na ich pracovnej činnosti neustále chyby a výrazne im dá negatívne pociťť akúkoľvek situáciu na pracovisku. Časová os by vyzerala asi nasledovne:

1. Obdobie „pred“: prijatie do pracovného pomeru a výkon práce v intenciách dobrých vzťahov medzi zamestnávateľom a zamestnancami, vzťahy sú medzi všetkými v poriadku.
2. Zlomový bod: zistenie o vzťahu zamestnancov v ich súkromí, hnev zo strany zamestnávateľa voči zamestnancom.
3. Obdobie „po“: všetky negatívne aspekty správania sa zo strany zamestnávateľa ku zamestnancom, ktorý celej situácii nedokážu žiadnym spôsobom zabrániť až dokým by nedošlo k prípadnému uvedomeniu sa na strane zamestnávateľa.

Takéto správanie je nielenže neodborné, nemorálne a predovšetkým diskriminačné, ale v určitom ohľade aj šikanózne.

zo strany zamestnávateľa voči zamestnancovi. Máme taktiež zato, že by súdy mali byť schopné identifikovať prípadné nedostatky alebo neprimeranosti v procese, vďaka ktorým sa zamestnanec dostal do nepriaznivej situácie, avšak po konzultácii s odborníkmi z praxe, ktorí sa danej problematike venujú, možno skonštatovať, že súdy tomuto diskriminačnému dôvodu častokrát nerozumejú, a tak dochádza k zbytočnému predlžovaniu pojednávania v daných veciach, čo pôsobí pochopiteľne negatívne na relevantnosť výpovedí strán sporu, ich pamäti a spomienok, výpovedí ich svedkov a všeobecne účelu a zámeru ochrany svojich práv.

V súvislosti s vyššie uvedenou hypotézou v oblasti rozhodovacej činnosti súdov a rovnako tak s ohľadom nielen na ustanovenie § 2 Antidiskriminačného zákona, ale aj článok 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky³² a ďalších sa v súvislosti s diskrimináciou z dôvodu „iné postavenia“ spája aj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky pod spisovou značkou PL. ÚS 1/2012 z 3. júla 2013. V tomto náleze Ústavný súd definuje slovné spojenie „iné postavenie“ použité v čl. 12 Ústavy, s ohľadom na predtým vymenované diskriminačné dôvody ako: *„uvedené slovné spojenie, ktorým čl. 12 ods. 2 Ústavy nadobúda demonštratívny charakter, treba vykladať ako „iné postavenie“ obdobné charakteristikám pred ním menovaným, nie ako „iné postavenie“ v zmysle postavenia svojou podstatou odlišného od ostatných explicitne menovaných zakázaných dôvodov. Nevyhnutné je preto skúmanie, či uvažovaný diskriminačný dôvod má svojou povahou priamy vzťah k niektorému z vypočítaných dôvodov podľa čl. 12 ods. 2 Ústavy.“*³³ Uvedenú časť nálezu možno chápať v kontexte, že slovné spojenie „iné postavenie“, by sa malo vzťahovať na diskriminačné dôvody explicitne uvedené pred ním. To znamená, že ak je v texte spomenutá konkrétna forma diskriminácie (napr. diskriminácia z dôvodu inej rasy), tak „iné postavenie“ sa týka situácií, ktoré majú podobné charakteristiky, alebo súvisia s touto formou diskriminácie.³⁴ Je teda dôležité, aby sme pri aplikácii tohto článku zohľadnili aj možnosť, že „iné postavenie“ môže mať súvis s jedným z explicitne uvedených dôvodov diskriminácie, čím sa zabezpečí, že právo bude používané konzistentne a že ochráni ľudí pred rôznymi formami diskriminácie, ktoré by mohli byť skryté pod pojmom „iné postavenie“.

³² Pozri znenie čl. 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky

³³ Pozri nález PL. ÚS 1/2012 Ústavného súdu Slovenskej republiky

³⁴ Demonštratívny charakter v tomto smere znamená, že spojenie „iné postavenie“ sa má použiť na poukázanie situácií, ktoré majú podobné vlastnosti ako tie dôvody, ktoré sú v článku 12 ods. 2 Ústavy explicitne vymedzené pred ním.

3. Budúcnosť pracovného práva

Súčasná doba, doba dynamických zmien v spoločnosti, ktoré vyvolávajú nové otázky a výzvy v právnom svete, a rovnako tak aj nedávna korona kríza majú za následok rozvoj nových, ale najmä rôznorodých foriem zamestnania a úpravy pracovných vzťahov, ktoré si vyžiadali, a stále aj vyžadujú nové legislatívne prístupy k ochrane pracujúcich. Nové technológie ako výdobytky umelej inteligencie alebo medicínsko-technologické pokroky predstavujú etické výzvy pre obnovu a aktualizáciu právnej úpravy v oblasti pracovného práva. S ohľadom do budúca je dôležité dbať na pozitívny vývoj pracovných podmienok a diskutovať o rovnom postavení zamestnancov, rovnako tak aj pracovníkov z iných krajín (migrantov) a zamedziť tak prípadnej diskriminácii. Snaha o zaistenie rovného zaobchádzania a ochrana zdravia a bezpečnosti na pracovisku by mali byť neustálym predmetom kontroly, pretože tieto a im podobné ďalšie podmienky sú pozitívnym predpokladom pre správny vývoj pracovnoprávných podmienok v budúcnosti. Budúcnosť pracovného práva si vyžaduje takú úpravu zákonov a právnych predpisov, aby reflektovali nové trendy a výzvy. Avšak akékoľvek zmeny by mali predchádzať dôkladným a najmä odborným diskusiám. Okrem toho, medzinárodná spolupráca a právna harmonizácia majú kľúčový význam pre riešenie globalizačných výziev a otázok medzinárodnej spolupráce. Svet je v súčasnosti prepojený viac ako kedykoľvek predtým a právny rámec by mal byť schopný efektívne reagovať na tieto globálne výzvy.

3.1 Okolnosti vývoja pracovného práva v súčasnej dobe

V súčasnosti je zrejmé, že právny rámec pracovného práva podlieha vplyvu komplexných spoločenských trendov a ekonomických zmien. Tento vývoj zahŕňa rozmanité faktory, počnúc globalizáciou a digitalizáciou až po zmeny v štruktúrach zamestnaností.

Trendov, ale najmä názorov v spoločnosti na danú problematiku je hneď niekoľko. V oblasti spomínanej globalizácie, ovplyvňujúcej nielen ekonomické podmienky trhu, ale aj jeho právnu reguláciu sa zvyšuje mobilita pracovnej sily a s ňou spojené výzvy, pod ktorými možno rozumieť akceptovanie zahraničných kvalifikácií alebo reguláciu pracovnej migrácie, ktorej hlavnou úlohou by malo byť okrem iného, aj vytvorenie korektných pracovných podmienok a garantovanie ochrany ľudských práv migrantov prichádzajúcich na naše územie z iných krajín.³⁵

³⁵Východiskový materiál pracovnej skupiny "Práva migrantov" – Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR [online]. mzv.sk, [2014-05]. Dostupné na internete:

Druhým možným celospoločenským trendom, ktorý sa v poslednej dobe javí ako kľúčový a vo svojej podstate už aj nenahraditeľný nástroj upravujúci podmienky moderného pracovného prostredia v širokom zábere pracovných oblastí je digitalizácia a automatizácia práce. Rozvoj technológií, vrátane umelej inteligencie a robotiky mení povahu pracovného trhu, najmä pracovných pozícií. To prirodzene vyvoláva otázky týkajúce sa ochrany práv zamestnancov, no najmä pracovných miest a zodpovednosti za prácu vykonávanú strojmi.³⁶

Flexibilizáciu pracovného trhu možno vnímať ako ďalší kľúčový trend, ktorým sa reflektuje snaha o prispôsobenie právnych predpisov novým formám zamestnania a pracovných vzťahov. Tento trend zahŕňa mnohé formy zamestnania akými sú napríklad práca na voľnej nohe, dohody o pracovných vzťahoch a pracovné zmluvy na dobu určitú. Rovnako tak ako predošlé trendy, aj flexibilizácia vyvoláva otázky týkajúce sa právnej ochrany zamestnancov a sociálneho zabezpečenia. Rovnako tak ako všetky, tak aj flexibilizácia pracovného trhu sa mení v závislosti od aktuálnej ekonomickej situácie prepojenej s nepriaznivou situáciou na trhoch práce jednotlivých členských krajín. Momentálne prebieha veľká celosvetová odborná diskusia práve na túto tému, ktorej cieľom je pritiahnuť pozornosť odborníkov z celého sveta so snahou o naplnenie kľúčových cieľov na medzinárodnej úrovni a tak naplniť stratégiu v boji proti vysokej nezamestnanosti, ktorú spôsobili práve neefektívne a nepružné pracovné trhy v posledných minimálne dvoch desaťročiach. Výsledkom takejto diskusie a spolupráce by malo byť zefektívnenie stratégie zamestnanosti, ale rovnako tak aj niekoľkých veľmi podstatných typov ovplyvňujúcich flexibilitu trhu práce na spoločných, vopred dohodnutých cieľoch a spoluprákach jednotlivých krajín. Medzi spomenuté typy, resp. kritéria možno zaradiť najmä:

- Funkčnú flexibilitu,
- Flexibilitu pracovných nákladov,
- Mzdovú flexibilitu,
- Numerickú flexibilitu, ktorá sa delí na:
 - Vonkajšiu numerickú flexibilitu a,
 - Vnútornú numerickú flexibilitu.

https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/011_strategia_vychodiskovy_material_prava_migrantov.pdf [cit. 2023-11-29].

³⁶Aký vplyv bude mať automatizácia na pracovné miesta v budúcnosti? [online]. dekra-job.sk, [2023-05-19]. Dostupné na internete: <https://dekra-job.sk/aky-vplyv-bude-mat-automatizacia-na-pracovne-miesta-v-buducnosti/> [cit. 2024-01-15].

Koncept funkčnej flexibility hovorí o schopnosti podnikov prispôbiť sa zmenám na trhu. V praxi to môže znamenať, že zamestnanci musia byť schopní meniť svoje pracovné úlohy a absolvovať rôzne školenia a rekvalifikačné kurzy v rámci podniku. Funkčná flexibilita je funkčná najmä pre úspech podniku v rýchlo meniacom sa ekonomickom prostredí.

Flexibilitou nákladov na pracovnú silu, ako jedným z ďalších konceptov flexibility trhu sa rozumie najmä prispôbenie nákladov na pracovnú silu v rôznych krajinách, ktorá sa v daných štátoch výrazne odlišuje kvôli rozdielnej úrovni zdanenia pracovníkov, charakteru a kvality pracovnej sily, rozdielnym mzdovým štruktúram a podporám pre investície.

V oblasti mzdovej flexibility ide o schopnosť podnikov prispôbiť mzdy zamestnancov meniacim a pravidelne sa opakujúcim hospodárskym zmenám, inak nazývaným aj cyklom. V čase ekonomickej neistoty, ako je recesia, je dôležité, aby mzdové náklady reflektovali súčasný stav trhu a mohli sa prispôbiť poklesu ekonomickej aktivity. Naopak, v období ekonomického oživenia by mali mzdy byť flexibilné a mohli by rásť, čo by pomohlo podporovať ekonomický rast a zvyšovať kúpnu silu. Tento koncept je kľúčový pre zachovanie konkurencieschopnosti podnikov a udržanie stability na trhu práce.

Numerická flexibilita v kontexte trhu práce predstavuje schopnosť prispôbiť počet zamestnancov a pracovné podmienky vzhľadom na ekonomické podmienky a potreby organizácií. Vonkajšia numerická flexibilita sa týka politiky zamestnávania, ktorú ovplyvňuje množstvo pracovných miest, či už v oblasti prepúšťania alebo najmä prijímania zamestnancov s rôznymi typmi zmlúv. Na druhej strane, vnútorná numerická flexibilita sa vzťahuje na schopnosť organizácií pružne prispôbiť svoju pracovnú silu a pracovné časy vo vnútri podniku. Medzi nástroje vnútornej numerickej flexibility patria rôzne formy pracovného usporiadania, ktoré sú legislatívne upravené a majú za cieľ zabezpečiť efektívne využitie pracovnej sily na pracovisku. Tieto nástroje môžu zahŕňať flexibilné pracovné hodiny, prácu na zmeny, sezónnu prácu a iné formy flexibilného zamestnávania.³⁷

3.2 Atypické formy zamestnania

Atypické formy zamestnania predstavujú flexibilné pracovné aranžmány, ktoré sa líšia od tradičných zamestnaneckých vzťahov. Právny rámec pre tieto formy zamestnania sa vyvíja v súlade s dynamikou pracovného trhu s ochranou práv zamestnancov. Zákonodarca sa musí zaoberať otázkami ako je flexibilita pracovného trhu a jeho podmienok, ochrana zdravia

³⁷Flexibilita trhu práce [online]. peniaze.sk, [2012-09-27]. Dostupné na internete: <https://www.peniaze.sk/ekonomika/1718-flexibilita-trhu-prace> [cit. 2023-12-10].

a bezpečnosti pri práci a ako sú práva na sociálne zabezpečenie a pracovnú dobu. Na základe toho je dôležité, aby právne predpisy a smernice týkajúce sa atypických foriem zamestnania pravidelne aktualizovali a prispôbovali sa aktuálnym trendom na trhu práce, aby sa zabezpečila spravodlivá a vyvážená pracovná legislatíva pre všetky zúčastnené strany.³⁸

3.2.1 Telepráca a domácka práca

Telepráca, často označovaná aj ako „telework“, predstavuje revolučný koncept v organizácii práce, umožňujúci zamestnancom vykonávať svoje pracovné povinnosti z ľubovoľného miesta, najčastejšie z pohodlia ich domova prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Tento moderný trend v pracovnej kultúre prichádza s množstvom výhod, ako je väčšia flexibilita v riadení pracovného času a lepšie zosúladenie pracovného života so súkromným životom.

Samotný koncept telepráce má svoje úplne počiatky v USA, kde sa prvýkrát objavil už v roku 1972. Avšak dnes je tento model využívaný na celom svete s rôznym stupňom penetrácie v jednotlivých krajinách. V Európskej únii, napríklad viac ako 5 % pracovnej sily vykonáva prácu formou telepráce. Presnejšie, najvyšší podiel telepracujúcich obyvateľov je v Luxembursku (až 12,6 %), naopak podiel s najnižším podielom pracujúcich obyvateľov je v Bulharsku a Rumunsku, kde sa percentil pohybuje na úrovni 0,4 % a 0,2 %. Na Slovensku tento trend zaujal 3,1 % pracujúcej populácie. Je avšak dôležité poznamenať, že telepráca nie je obmedzená len na odvetvie informačných technológií. Aj keď v tejto sfére je jej zastúpenie najvýraznejšie, súčasťou telepracujúcich sú aj odborníci z rôznych oblastí vrátane marketingu, nákupu, novinárstva, financií a mnohých ďalších. Významným míľnikom v právnom kontexte týkajúcom sa telepráce bol európsky Rámcový dohovor o telepráci z roku 2002, ktorý sa snaží podporiť prechod k znalostnej ekonomike a regulovať tento nový spôsob práce.³⁹

Na Slovensku je telepráca formálne zakotvená v Zákonníku práce, ktorej podstata je ukotvená v ustanovení § 52 Zákonníka práce. Podľa názvu ustanovenia § 52, a neskôr aj znenia ods. 1 daného ustanovenia sa v slovenskom právnom systéme rozlišuje iba domácka práca a telepráca. Prirodzene, s ohľadom na dnešnú moderno – technologickú dobu evokuje podobnosť, resp. synonymum k pojmu „*home office*“. Tento pojem však ale v Zákonníku práce explicitne ustanovený nie je a ich rozdiel bude vysvetlený nižšie.⁴⁰

³⁸ <https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/bulletin/Bulletin-03-2005.pdf> [cit. 2024-03-06]

³⁹ *Projekty – telework* [online]. iz.sk. Dostupné online: <https://www.iz.sk/sk/projekty/telework> [cit. 2024-03-06]

⁴⁰ Pozri celý § 52 Zákona č. 311/2002 Z. z. Zákonník práce

Podľa ods. 2 vyššie spomenutého ustanovenia sa domáckou prácou alebo telepracou nepovažuje: „práca, ktorú zamestnanec vykonáva príležitostne alebo za mimoriadnych okolností so súhlasom zamestnávateľa alebo po dohode s ním z domácnosti zamestnanca za predpokladu, že druh práce, ktorý zamestnanec vykonáva podľa pracovnej zmluvy, to umožňuje.“⁴¹ V nadväznosti na tento odsek a v súlade s ods. 4 predmetného ustanovenia jasne vyplýva, že na výkon tejto formy práce sa vyžaduje dohoda zamestnávateľa so zamestnancom v pracovnej zmluve.

Domácka práca z uvedeného teda môže byť charakterizovaná ako akákoľvek práca, ktorú zamestnanec vykonáva v zmysle podmienok platnej pracovnej zmluvy z domu resp. miesta mimo pracoviska zamestnávateľa. Telepracu možno rozumieť ako formu domáckej práce vykonávanú zamestnancom, ktorý svoje pracovné povinnosti vykonáva mimo tradičného pracovného prostredia s využitím moderných informačných technológií akými sú napríklad v dnešnej dobe internetové komunikačné nástroje alebo iné softvérové aplikácie. Rozdiel medzi vyššie spomínanou domáckou prácou/telepracou a „home – officom“ je, že kým pri prvých menovaných formách pracovnej činnosti majú charakter pravidelnej a dlhodobej pracovnej formy, pri „home office“ ide najmä o prácu, ktorá má charakter krátkodobej pracovnej činnosti vykonávanú príležitostne alebo z dôvodu iných mimoriadnych okolností (napríklad nedávna celosvetová pandémická situácia korona krízy).⁴²

V oblasti výhod pre zamestnávateľa je telepráca vnímaná ako výhodné riešenie, ktoré prináša výhody všetkým zainteresovaným stranám. Hlavnou výhodou pre zamestnávateľa je zníženie nákladov na pracovné prostredie, ktoré sa prejavuje najmä v úsporách nákladov na prenájom, energiu a vybavenie. Implementácia telepráce môže viesť k zníženiu potreby pracovného priestoru, najmä ak jednotliví zamestnanci už nepotrebujú samostatné pracovné stanovisko. Medzi ďalšie výhody telepráce patrí redukcia absencie z práce a práceneschopnosti, ako aj zabezpečenie väčšej orientácie na výsledky práce. Zavádzanie telepráce tiež zvyšuje lojalitu zamestnancov voči organizácii a znižuje fluktuáciu pracovnej sily. Okrem toho je domáca práca často jediným spôsobom, ako si získať a udržať kvalifikovaných a výkonných pracovníkov.

Riziká spojené s telepracou môžu byť závažné, hoci nie vždy evidentné. Mnohí jednotlivci zamestnaní na diaľku sa cítia izolovaní, pretože strácajú kontakt so svojím

⁴¹ Pozri § 52 ods. 2 Zákona č. 311/2002 Z. z. Zákonník práce

⁴² Domácka práca, telepráca a home office – v čom sa líšia? [online]. podnikajte.sk. [2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.podnikajte.sk/pracovne-pravo-bozp/domacka-praca-telepraca-home-office-v-com-sa-lisia> [cit. 2024-03-06]

pracovným prostredím. Taktiež sa môže ohroziť možnosť kariérneho postupu. Častým problémom telepracovníkov je nedostatočné plánovanie pracovného času. Rozhodnutie vytvoriť „domácu kanceláriu“ môže spôsobiť napätie medzi členmi domácnosti. V kategórii potencionálnych telepracovníkov zahŕňajú čerství absolventi. Tí vstupujú na trh práce s nízkou cenou práce, bez vytvorených pracovných návykov, avšak s otvoreným flexibilným prístupom. Ich hlavnou nevýhodou je však nedostatočné alebo žiadne skúsenosti s pracovnými zložkami čo ich môže diskvalifikovať ako vhodných kandidátov pre teleprácu. Na druhej strane, zamestnanci starší ako 40 rokov majú bohaté pracovné skúsenosti, hoci môžu mať menšiu schopnosť prispôbiť sa meniacim sa situáciám. Avšak, majú väčšiu pravdepodobnosť úspechu v telepráci, čo dokazuje skutočnosť, že vo svete najväčšiu skupinu telepracovníkov tvoria starší jednotlivci.⁴³

3.2.2 Crowdfunding

Pojem a definícia crowdfundingu v preklade znamená vykonávanie práce veľkým počtom ľudí, z ktorých každý prispieva malým množstvom práce.⁴⁴

Spolu s crowdfundingom sa spája aj pridružený pojem crowdsourcing. V dnešnej dobe je crowdsourcing akceptovateľným spôsobom dosiahnutia nielen pracovných cieľov, ale aj ekonomických. Najznámejším a najlepším príkladom crowdsourcingu je známa webová stránka obsahujúca milióny článkov – Wikipédia. Ide o platformu, ktorá je napájaná prácou spisovateľov a editorov z rôznych častí sveta, ktorí zbierajú, aktualizujú a starajú sa o články, ktoré sú k dispozícii širokej spoločnosti na celom svete. Princíp crowdfundingu je jednoduchý a spočíva v hesle: Viac hláv, viac názorov. To znamená, že veľké množstvo ľudí kombinuje a sústreďuje svoje múdrosti, poznatky a skúsenosti z tej ktorej oblasti, aby tým podporila iných (a v neposlednom rade webovú platformu ako takú). Je dôležité si uvedomiť, že internet a metódy jeho používania sa značne zmenili od jeho samotného vzniku. Práve preto sa na mnohých platformách objavili miesta, kde sa môžu stretnúť crowdsourcery. Ľudia, ktorí prispievajú k určitým projektom crowdsourcingu sa nazývajú crowdworkery, aby sa tak špecifikoval druh úloh, ktoré vykonávajú. Najväčším benefitom crowdsourcingu je, že môže byť vykonaný kdekoľvek, z ktorejkoľvek časti sveta.

⁴³Projekty – telework [online]. iz.sk. Dostupné online: <https://www.iz.sk/sk/projekty/telework> [cit. 2024-03-06]

⁴⁴English dictionary – crowdworking [online]. collinsdictionary.com. Dostupné online: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/crowdworking> [cit. 2024-01-15].

Avšak aj s týmto modelom práce sa spájajú isté riziká a negatíva. Z jednej strany môže ísť o šancu pre crowdworkera ako jednotlivca si flexibilne organizovať prácu a využívať svoje schopnosti a znalosti naprieč rôznym spektrom projektov a tém. To sa jednoznačne môže javiť ako atraktívna zmena pre tých ľudí, ktorí hľadajú možnosť práce na tzv. „voľnej nohe“ a zároveň chcú mať lepšiu kontrolu nad svojím pracovným životom. Na druhú stranu mnoho crowdworkerov čelí neistote ohľadom stabilných príjmov prepojených s absenciou sociálnych dávok a rovnako tak čelí aj neistej pracovnej dobe, pretože platby za prácu na týchto platformách častokrát závisia od dokončených prác a môžu byť nižšie než ako sú finančné odmeny v oblasti s tradičného zamestnania. Ďalším vyskytujúcim sa problémom je otázka pracovných podmienok a bezpečnosti práce. Tento typ zamestnania môže, prirodzene s ohľadom na vyššie spomenuté negatíva, viesť k nedostatku ochrany pracovníkov a rizík prepustenia z pracovného pomeru bez akejkoľvek právnej ochrany, ktorá sa s bežnými zamestnaniami automaticky spája.⁴⁵

Z tohto dôvodu je možno dôležité, aby sa regulačné orgány a zamestnávateľia zamerali na zlepšenie podmienok pre crowdworkerov, čo by v praxi mohlo predstavovať najmä zlepšenie v súvislosti s finančnou odmenou, pracovnou dobou a ochranou práv pracovníkov. Rovnako tak je podstatné, aby sa posilnila ochrana práv tých, ktorí pracujú v tomto prostredí, a aby sa im aspoň sčasti alebo minimálne primerane času zlepšila kvalita a možnosť sociálneho zabezpečenia.

3.2.3 Job sharing

Job sharing, v preklade delené pracovné miesto je jednou z ďalších foriem atypického zamestnania, ktoré bolo do nášho právneho systému zavedené novelou Zákonníka práce prijatou ako zákon pod číselným označením 257/2011 Z. z., ktorým sa doplnil zákon č. 311/2001 Z. z. všeobecne známy ako Zákonník práce. Zákon č. 257/2011 Z. z. mal za cieľ najmä zefektívniť Zákonník práce a pozmeniť ho na moderný a flexibilný právny predpis reflektujúci pokrok v oblasti pracovného práva celosvetovo. Rovnako ďalším významom bolo nastaviť pružnejšie pracovné podmienky a to tak, ako v závislosti od podmienok zo strany toho ktorého zamestnávateľa, tak aj zamestnanca a zaviesť také opatrenia, ktorými by sa umožnilo

⁴⁵*What is crowdworking & crowdsourcing?* [online]. crowdworker.com. Dostupné na internete: <http://www.crowdworker.com/what-is-crowdworking-crowdsourcing/> [cit. 2023-11-30].

ľahšie sa zaradiť na trhu práce rodičom malých detí, resp. aj každému takému, kto je z akýchkoľvek iných, opodstatnených dôvodov, maximálne zaneprázdnený.⁴⁶

Inštitút deleného pracovného miesta je právne ukotvený v § 49a ods. 1 Zákonníka práce, ktorého význam tento zákon definuje nasledovne: „*Delené pracovné miesto je pracovné miesto, na ktorom si zamestnanci v pracovnom pomere na kratší pracovný čas sami medzi sebou rozvrhnú pracovný čas a pracovnú náplň pripadajúcu na toto pracovné miesto.*“⁴⁷ V súvislosti s uvedenou citáciou je možné sa zamyslieť aj nad deľbou práce. Tá by mala byť v zmysle podstaty tohto inštitútu delená spravodlivo medzi všetkých pracovníkov deliacich si pracovnú pozíciu. Možná alternatíva rozvrhnutia pracovného týždňa medzi 2 pracovníkmi by mohla vyzeráť nasledovne:

- Jeden zo zamestnancov pracuje od rána dopoludnia a druhý od dopoludnia do popoludnia, prípadne večera, alebo
- Zamestnanci si rozdelia pracovný týždeň v pomere na polovicu, čo by v praxi vyzeralo, že obaja odpracujú v týždni 2,5 dňa alebo
- Dôjde k vystriedaniu sa medzi zamestnancami po jednom týždni.

Tých alternatív je však viacero, každá závisí od pracovného času oboch zamestnancov a ich vzájomných dohôd medzi sebou. Rovnako tak aj táto práca prináša výhody v podobe možnosti zníženia pracovnej zaťaženia, čo môže byť výhodné najmä pre rodičov, študentov, poprípadе dôchodcov, ale aj pre ďalších tých, ktorí nechcú alebo nemôžu pracovať na plný úväzok. Nevýhodou sa môže javiť fakt, že takéto zamestnanie zahŕňa kratší pracovný čas a zdieľanie mzdy alebo platu s kolegom na delenom pracovnom mieste.

Zamestnávateľom v tomto smere taktiež plynú isté povinnosti a náležitosti. Výhodou pre zamestnávateľa v tomto prípade môže byť to, že disponuje dvojnásobnou pracovnou silou, ktorá sa v prípade nepriaznivých skutočností vie vzájomne efektívne zastúpiť – dochádza tak k vzájomnému dopĺňaniu pracujúcich partnerov. Rovnako tak proces zaúčania nových zamestnancov je rýchlejší a bezproblémovejší. Nevýhodou, ktorá sa v tomto prípade môže javiť je, že v prípade, ak chce zamestnávateľ využiť túto formu zamestnania, bude musieť

⁴⁶MÍČUDOVÁ, T.: Delené pracovné miesto (job sharing). IN *Daňové centrum*. [online]. danovecentrum.sk, [2013-05-14]. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/odborny-clanok/Delene-pracovne-miesto-job-sharing.htm> [cit. 2023-12-01].

⁴⁷Pozri § 49a ods. 1 Zákonníka práce č. 311/2001 Z. z.

s najväčšou pravdepodobnosťou nielen technickými opatreniami⁴⁸, ale aj organizačne⁴⁹ prispôbiť pracovisko.⁵⁰

Záver

V oblasti diskriminácie a jednotlivých diskriminačných dôvodoch, či už v právnom kontexte alebo v spoločnosti ako takej, tie zostávajú aktuálnou témou, ktoré si vyžadujú pozornosť a aktívny boj proti nerovnosti. Osveta a prevencia sú kľúčovými nástrojmi na zmierňovanie diskriminačných javov a na vytváranie relatívne, a podľa maximálnych možností, čo najviac príjemného pracovného prostredia pre zamestnancov. Osobitnejšia pozornosť by sa mala rovnako venovať aj legislatívnym rámcom a súdnej praxi. Na základe analýzy súčasnej právnej praxe v oblasti diskriminácie a dôvodov diskriminácie je možné usúdiť, že je na mieste dôvodná potreba ďalšieho preskúmania a jasnejšieho vymedzenia pojmov a kritérií v tejto oblasti. Napriek existencii spomínaných legislatívnych rámcov a právnych noriem, interpretácia a aplikácia týchto predpisov v praxi sa často ukazuje ako subjektívna a závislá od konkrétnych okolností. Táto nejednotnosť v interpretácii môže viesť k rozporom a nekonzistentným rozhodnutiam, čo zasahuje do práv jednotlivcov a oslabuje dôveru v právny systém. Z toho vyplýva nevyhnutnosť jasnejšieho vymedzenia pojmov a kritérií v oblasti diskriminácie, aby sa minimalizovala miestami subjektívna interpretácia a aby sa dosiahla väčšia jednotnosť v aplikácii práva. Je rovnako tak nevyhnutné, aby právne systémy vyvinuli účinné mechanizmy na identifikáciu a elimináciu všetkých foriem diskriminácie a aby sa zabezpečilo, že práva všetkých jedincov budú rešpektované a chránené bez ohľadu na ich osobné charakteristiky. Zvýšená pozornosť by mala byť venovaná aj vzdelávaniu a osvetovej činnosti v oblasti právnych princípov týkajúcich sa diskriminácie, s cieľom zlepšiť povedomie občanov o právach a povinnostiach, ale aj všetkým právnym princípom súvisiacim s pracovnoprávnou oblasťou. Len proaktívna snaha o zvyšovanie povedomia o právach a povinnostiach môže viesť k budovaniu vzdelanejšej a spravodlivejšej spoločnosti a k posilneniu právneho povedomia občanov a tým sa zároveň môže podporiť

⁴⁸Pre úspešné vykonávanie daného zamestnania bude zamestnávateľ povinný zabezpečiť zamestnancom komunikačné prostriedky, ako napríklad mobilné zariadenia, resp. všetky také zariadenia, ktoré zefektívnia a skvalitnia výkon práce.

⁴⁹Zamestnávateľ bude pravdepodobne musieť prispôbovať zmeny v rozvrhu práce a upraviť pracovný poriadok, či iné vnútorné predpisy a pod.

⁵⁰MIČUDOVÁ, T.: Delené pracovné miesto (job sharing). IN *Daňové centrum*. [online]. danovecentrum.sk, [2013-05-14]. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/odborny-clanok/Delene-pracovne-miesto-job-sharing.htm> [cit. 2023-12-01].

kultúra vzájomného porozumenia a úcty k rôznorodosti, čo je najpodstatnejšie pre dosiahnutie demokratickej spoločnosti v dnešnej dobe.

Budúcnosť pracovného práva pravdepodobne bude závisieť na schopnosti právnych systémov prispôbiť sa novej ekonomickej a technologickej realite. To zahŕňa zavádzať také rámcové podmienky, ktoré zohľadnia rozmanitosť moderných foriem zamestnaní, a zároveň pružne zaistia ochranu práv pracovníkov. Budúcnosť pracovného práva je plná výziev a príležitostí, preto bude nevyhnutné, aby sa právne normy v danej oblasti neustále zlepšovali priamoúmerne od rýchlosti sa meniaceho pracovného prostredia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

BARANCOVÁ, H.: *Sloboda viery a náboženstva v pracovnom práve*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o, 2019, s. 21. ISBN: 978-80-89710-47-8

MALÝ, K., SIVÁK, F.: *Dejiny štátu a práva v Československu do roku 1918*. Bratislava: Obzor, 1992, (počet strán a isbn)

BARANCOVÁ, H., SCHRÖNK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o., 2013,

HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do roku 1918*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2000, s. 465. ISBN 80-8055-463-3

Periodiká (časopisy) a zborníky

PETRÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 5-12.

Články

SEDLIAKOVÁ, M.: Práca ako uskutočnenie ľudského potenciálu. IN POLE – Kultúrno-spoločenský magazín. [online]. polemag.sk, [02.02.2022]. Dostupné na internete: <https://polemag.sk/praca-ako-uskutocnenie-ludskeho-potencialu/> [cit. 2024-03-17]

MIČUDOVÁ, T.: Delené pracovné miesto (job sharing). IN *Daňové centrum*. [online]. danovecentrum.sk, [2013-05-14]. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/odborny-clanok/Delene-pracovne-miesto-job-sharing.htm> [cit. 2023-12-01].

Internetové zdroje

Ako právne predpisy EÚ ponúkajú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu sexuálnej orientácie [online]. fra.europa.eu, [2009]. Dostupné na internete:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1227-Factsheet-homophobia-protection-law_SK.pdf [cit. 2024-01-24].

Aký vplyv bude mať automatizácia na pracovné miesta v budúcnosti? [online]. dekra-job.sk, [2023-05-19]. Dostupné na internete: <https://dekra-job.sk/aky-vplyv-bude-mat-automatizacia-na-pracovne-miesta-v-buducnosti/> [cit. 2024-01-15].

Diskriminácia [online]. gender.gov.sk. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/aktivita/temy/zakladne-pojmy/diskriminacia/> [cit. 2024-01-20].

Domácka práca, telepráca a home office – v čom sa líšia? [online]. podnikajte.sk. [2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.podnikajte.sk/pracovne-pravo-bozp/domacka-praca-telepraca-home-office-v-com-sa-lisia> [cit. 2024-03-06]

English dictionary – crowdworking [online]. collinsdictionary.com. Dostupné online: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/crowdworking> [cit. 2024-01-15].

Flexibilita trhu práce [online]. peniaze.sk, [2012-09-27]. Dostupné na internete: <https://www.peniaze.sk/ekonomika/1718-flexibilita-trhu-prace> [cit. 2023-12-10].

<https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/bulletin/Bulletin-03-2005.pdf> [cit. 2024-03-06]

Nosenie náboženských symbolov na pracovisku: verejná správa môže rozhodnúť o zákaze nosenia takýchto symbolov všetkým svojim zamestnancom [online]. lexante.sk, [2023-12-01]. Dostupné na internete:

<https://www.lexante.sk/post-nosenie-nabozenskych-symbolov-na-pracovisku-verejna-sprava-moze-rozhodnut-o-zakaze-nosenia-takychto-symbolov-vsetkym-svojim-zamestnancom.html> [cit. 2023-12-20].

Príručka ľudských práv, Oblasť diskriminácia - Zdravotné postihnutie [online]. humanrightsguide.sk, [2021-05-21]. Dostupné na internete: <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/diskriminacia/co-je-diskriminacia/dovody-diskriminacie/zdravotne-postihnutie> [cit. 2024-02-02].

Projekty – telework [online]. iz.sk. Dostupné online: <https://www.iz.sk/sk/projekty/telework> [cit. 2024-03-06]

Východiskový materiál pracovnej skupiny “Práva migrantov” – Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR [online]. mzv.sk, [2014-05]. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/011_strategia_vychodiskovy_material_prava_migrantov.pdf [cit. 2023-11-29].

What is crowdworking & crowdsourcing? [online]. crowdworker.com. Dostupné na internete: <http://www.crowdworker.com/what-is-crowdworking-crowdsourcing/> [cit. 2023-11-30].

Právne predpisy

Decembrová ústava z roku 1867

Dohovor č. 111 Medzinárodnej organizácie práce o diskriminácii (zamestnaní a povolaní).

Charta základných ľudských práv a slobôd

Pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie (veľká komora) vo veci C-148/22

Smernica Rady 2000/78/ES

Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES.

Ústava Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb.

Zákon č. 311/2004 Z. z. Zákonník práce

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.

Posudzovanie prítomnosti návykovej látky pri trestnom čine ohrozenia pod vplyvom návykovej látky

Abstrakt

V priemere každý piaty trestný čin je spáchaný pod vplyvom návykovej látky, najčastejšie pod vplyvom alkoholu. Celkovo medzi najčastejšie páchané trestné činy patrí trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Predkladaná práca sa zaoberá dvomi významnými skutočnosťami, ktoré sa tejto problematiky týkajú. Prvou je posudzovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť. Táto skutočnosť totiž úzko súvisí s posudzovaním trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Pri posudzovaní stavu vylučujúceho spôsobilosť má Slovenská republika isté nedostatky, keďže neberie do úvahy relevantné vedecké poznatky v prípade iných návykových látok ako alkoholu. Druhou významnou skutočnosťou v rámci tejto problematiky je zákaz sebaobviňovania v kontexte vyšetrenia na prítomnosť návykovej látky. Nikto by nemal prispieť aktívnym konaním k vlastnému obvineniu. Platí však zákaz sebaobviňovania aj keď pôjde o vyšetrenie na prítomnosť návykovej látky?

Kľúčové slová: návyková látka, alkohol, omamné a psychotropné látky, stav vylučujúci spôsobilosť, zákaz sebaobviňovania, vyšetrenie na prítomnosť návykovej látky, trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky

Úvod

„Alkohol žiada najprv prst, potom ruku a nakoniec celé telo aj dušu.“

slovenské príslovie

Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky je jedným z najčastejšie páchaných trestných činov v Slovenskej republike. K naplneniu tejto skutkovej podstaty môže dôjsť viacerými konaniami, no v drvivej väčšine ide o vedenie motorového vozidla v stave vylučujúcom spôsobilosť. Stav vylučujúci spôsobilosť je jednou z podmienok, aby došlo k spáchaniu tohto trestného činu. Pri posudzovaní stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade alkoholu sú jasne stanovené pravidlá. To sa však nedá konštatovať o iných návykových látkach.

V predkladanej práci poukážeme na nesprávne resp. zastarané posudzovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade inej návykovej látky než alkohol. Aj v našich podmienkach dokážeme z krvi určiť akú látku páchateľ požil, no vôbec sa nezaobráme faktom, či je páchateľ aj pod vplyvom danej látky alebo ide len o tzv. zvyškové množstvo tej ktorej návykovej látky,

ktorá sa v tele páchatel'a nachádza. Nemôžeme považovať za spravodlivé, pokiaľ na základe pozitívneho výsledku krvného testu na inú látku než alkohol budeme automaticky tvrdiť, že daná osoba je v stave vylučujúcom spôsobilosť. V prípade alkoholu máme stanovené hodnoty, po prekročení ktorých nastupuje trestnoprávna zodpovednosť. Netýka sa to však iných návykových látok.

Vyššie uvedená problematika však nie je úplne ťažiskovou témou predkladanej práce. K lepšiemu pochopeniu témy považujeme za potrebné poukázať na posudzovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť. K posudzovaniu stavu vylučujúceho spôsobilosť totiž nepristupujeme v súlade s modernými poznatkami medicíny. Pred zodpovedaním hlavnej hypotézy tzn. či je v rozpore podrobenie sa vyšetreniu na prítomnosť návykovej látky so zákazom sebaobviňovania je nevyhnutné, aby sme sa vysporiadali s tým, či dokážeme vôbec spravodlivo posudzovať stav vylučujúci spôsobilosť.

Nosnou myšlienkou tejto práce je zákaz sebaobviňovania v prípade podrobeniu vyšetreniu na prítomnosť návykovej látky. Pre vyriešenie tejto hypotézy sme sa primárne pozreli na rozhodovaciu prax Európskeho súdu pre ľudské práva. Ako podporná argumentácia nám poslúži stanovisko Ústavného súdu Českej republiky, ktoré sa v širších súvislostiach s touto problematikou zaoberalo. Na jednej strane totiž stojí verejný záujem, aby sa riešil alkohol za volantom a na strane druhej je zas právo možného páchatel'a neprispieť aktívne svojím konaním či už priamo alebo nepriamo k svojmu obvineniu.

1. Výklad a rozbor pojmov návyková látka a stav vylučujúci spôsobilosť

Predmetom tejto kapitoly je poskytnúť výklad relevantných základných pojmov, ktoré súvisia s témou predkladanej práce. Považujeme za vhodné na úvod poskytnúť takýto výklad, keďže napr. pojem návykovej látky z hľadiska medicíny nemusí byť obsahovo totožný s pojmom návykovej látky podľa zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). Túto skutočnosť môžeme konštatovať aj pri pojme liek. Existujú lieky, ktoré ovplyvňujú pozornosť, psychiku či rozhodujúce schopnosti jedinca a aj keď ide o lieky na lekárske predpis, tak v zmysle Trestného zákona nebudú tieto látky spadať pod definíciu lieku, ale pod definíciu buď omamnej alebo psychotropnej látky. Zároveň je nevyhnutné poskytnúť výklad pojmu stav vylučujúci spôsobilosť, keďže tento pojem je veľmi dôležitý pri posudzovaní naplnenia skutkovej podstaty trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

1.1 Pojem návyková látka

Definíciu návykovej látky môžeme v Trestnom zákone nájsť v § 130 ods. 5. Podotýkame, že ide o definíciu pre účely Trestného zákona a táto definícia sa nemusí úplne prelínať s definíciou návykovej látky podľa prírodných vied resp. medicíny. Ako príklad môžeme uviesť nikotín či kofeín. Vo všeobecnosti je známe, že nikotín a aj kofeín je návykovou látkou a vzniká či už fyzický alebo aj psychický návyk na tieto látky. Z hľadiska trestného práva je však napríklad spomínaný nikotín a kofeín irelevantný, keďže podľa trestnoprávnej definície nepôjde o návykovú látku. Týmto chceme poukázať na skutočnosť, že trestnoprávna definícia návykovej látky je užšia ako v prípade definície z hľadiska prírodných vied resp. medicíny. Zaradenie nikotínu či kofeínu medzi návykové látky z hľadiska medicínskeho je bežné v rámci relevantných štúdií, ktoré sa venujú výskumu závislostí¹.

Ďalšou skutočnosťou, ktorú je vhodné spomenúť je, že Trestný zákon nepozná pojem droga. Explicitne tento pojem nie je v Trestnom zákone vymedzený. Pojem droga sa používa iba v súvislosti s § 135 Trestného zákona. Na základe § 135 nám vyplýva, že drogou v zmysle Trestného zákona môžeme rozumieť omamné látky, psychotropné látky, jedy a prekursorzy. Nie je to však definícia v pravom slova zmysle ako je to pri § 130 ods. 5 Trestného zákona, ktorý jasne a presne vymedzuje čo je návyková látka. Taktiež môžeme podotknúť, že Komisia ES nám vytkla, že nemáme v Trestnom zákone jasne vymedzený pojem droga².

Podľa § 130 ods. 5 Trestného zákona sa pod návykovou látkou rozumie:

- a) alkohol,
- b) omamné látky,
- c) psychotropné látky,
- d) ostatné látky.

Charakteristickou a spoločnou črtou vyššie uvedených substancií je, že tieto substancie sú spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka či jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, prípadne sociálne správanie.

¹ ZOU, Z. et al. Definition of Substance and Non-substance Addiction. In: Advances in Experimental Medicine and Biology. Singapore: Springer Nature Singapore Pte Ltd. 2017. s. 36. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/320803078_Definition_of_Substance_and_Non-substance_Addiction [cit. 2023-09-23].

² KLÁTIK, J. a kol. Drogové trestné činy. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o. 2018. s. 85.

1.1.1 Alkohol

Definíciu alkoholu resp. alkoholických nápojov je možné nájsť v § 1 zák. č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov“). Alkoholickými nápojmi sa teda rozumejú liehoviny, destiláty, víno, pivo a iné nápoje s obsahom viac ako 0,75 objemového percenta alkoholu. Táto definícia je relevantná aj pre potreby Trestného zákona a nielen pre potreby vyššie spomenutého osobitného predpisu³.

1.1.2 Omamné a psychotropné látky

Vymedzenie omamných látok a psychotropných látok nachádzame v § 2 zák. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o OPL“).

Omamnou látkou podľa § 2 ods. 1 zákona o OPL sa rozumie taká látka, ktorá vyvoláva návyk a psychickú a fyzickú závislosť ľudí charakterizovanú zmenami správania sa so závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami.

Psychotropnou látkou podľa § 2 ods. 2 zákona o OPL sa rozumie taká látka, ktorá ovplyvňuje stav ľudskej psychiky pôsobením na centrálny nervový systém s menej závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami.

Omamné a psychotropné látky, ktoré sú zákonom regulované sú uvedené v prílohe č. 1 k zákonu o OPL. Podotýkame, že v zmysle § 3 ods. 2 zákona o OPL sú tieto látky zaradené do troch skupín. V II. skupine a v III. Skupine môžeme nájsť zaradené látky, ktoré sú ako liečivo obsiahnuté v lieku. Aj keď zaradenie niektorých látok do týchto skupín je diskutabilné, keďže napr. metamfetamín a kokaín sú zaradené do II. skupiny a pritom tieto látky v podmienkach Slovenskej republiky ako liečivo v lieku nie sú vôbec využívané a nie sú ani obsiahnuté v žiadnych liekoch, ale sú predmetom obchodovania na čiernom trhu s drogami.

Chceme poukázať aj na skutočnosť napr. pri benzodiazepínoch či liekoch obsahujúcich opiáty musí osoba, ktorá tieto látky prechováva mať tieto látky na lekársky predpis inak pôjde o neoprávnené prechovávanie omamnej alebo psychotropnej látky. To, že síce ide o lieky nemení nič na fakte, že ide o také lieky, ktoré obsahujú omamnú alebo psychotropnú látku a budú sa na neoprávnené nakladanie či prechovávanie týchto liekov vzťahovať príslušné

³ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon - Veľký komentár. Žilina: Eurokódex. 2020. Dostupné online: <https://www.epi.sk/epi-komentar/Komentar-zakona-c-300-2005-Z-z.htm> [cit. 2023-09-25].

ustanovenia Trestného zákona ako v prípade heroínu či marihuany t. j. § 171 či § 172 Trestného zákona.

1.1.3 Ostatné látky

Považujeme za správne, že zákonodarca v Trestnom zákone myslel aj na prípadné iné látky, ktoré sú spôsobilé ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho rozpoznávacie schopnosti. Vzhľadom na to, že zákon o OPL resp. príloha č. 1 majú formu zákona a teda proces zaradovania nových návykových látok do prílohy č. 1 je časovo náročný, je potrebné reagovať na situáciu kedy sa môžu vyskytnúť nové návykové látky, ktoré spĺňajú definíciu či už omamnej alebo psychotropnej látky, ale ešte nie sú zaradené do prílohy č. 1 zákona o OPL⁴. Takáto situácia môže nastať najmä v prípadoch tzv. dizajnerských drog.

Dizajnerske drogy sú chemické zlúčeniny vytvorené v laboratóriách, ktoré napodobňujú účinky návykových látok bežne dostupných na čiernom trhu. Tieto látky keď sa dostanú na trh, niekedy sa dostanú aj do komerčného predaja, tak mnohokrát majú po požití vplyv na psychiku či rozpoznávacie schopnosti užívateľa. Tieto dizajnerske drogy sa vytvárajú najmä za účelom akejsi medzere v zákone, keďže kým nie sú regulované, tak môžu byť voľnopredajné bez akéhokoľvek postihu. Podobná situácia v Slovenskej republike už niekoľkokrát nastala. V minulosti to boli tzv. crazy shopy, ktoré predávali dizajnerske drogy, ktoré napodobňovali účinky MDMA, pervitínu či marihuany. Nedávno sme boli svedkami legálneho predaja hexahydrocannabinolu, čiže tzv. HHC alebo aj HHC-P. Ide o polosyntetický kanabinoid s podobnými účinkami ako má zákonom regulované THC. V tomto prípade sa však nešlo o dizajnersku drogu, ale o polosyntetický kanabinoid. Často sa však stáva, že sa na trh uvádzajú čisto syntetické kanabinoidy, ktoré sú mnohokrát silnejšie a nebezpečnejšie ako THC, ale dokým nie sú regulované, tak sú legálne. V Slovenskej republike je zakázaných niekoľko desiatok takýchto syntetických kanabinoidov⁵.

⁴ Regulácia omamných a psychotropných látok resp. zoznam omamných a psychotropných látok by nemal byť riešený formou zákona, a to z dôvodu zdĺhavého procesu zaradovania nových látok na tento zoznam. Mali by sme prehodnotiť zmenu tohto systému a inšpirovať sa napr. Českou republikou, ktorá túto problematiku rieši formou nariadenia vlády, a to nariadenie vlády č. 463/2013 Sb. o seznamech návykových látok alebo Rakúskom, kde je to riešené vyhláškami, a to vyhláškou č. 374/1997 Suchtgiftverordnung a vyhláškou č. 375/1997 Psychotropenverordnung. Postup pri nariadení vlády či vyhlášky je podstatne jednoduchší ako novelizovať zákon.

⁵ ZÁBRENSZKI, T. Dekriminalizácia marihuany v podmienkach Slovenskej republiky s vybranou judikatúrou. Žilina: Eurokódex. 2022. s. 43.

1.2 Pojem stav vylučujúci spôsobilosť

Stav vylučujúci spôsobilosť, ktorý si páchatel' privodil požitím návykových látok a stav nepričetnosti privodený zavinene požitím návykovej látky sú dva rozličné pojmy a je potrebné medzi nimi rozlišovať. V prípade stavu vylučujúceho spôsobilosť nepôjde o stav, kedy je páchatel' nepričetným. V stave vylučujúcom spôsobilosť je páchatel' príčetný avšak je pod vplyvom alkoholu alebo inej návykovej látky. Stav vylučujúci spôsobilosť si privodil páchatel' sám svojím konaním, a to požitím alkoholu alebo inej návykovej látky. Pokiaľ sa páchatel' nachádza v tomto stave, tak sa nezbavuje trestnej zodpovednosti a tiež nedochádza k zmierneniu jeho trestnej zodpovednosti. Ak je páchatel' v stave vylučujúcom spôsobilosť a dôjde k splneniu ďalších zákonom stanovených podmienok, môže sa páchatel' dopustiť trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona alebo trestného činu usmrtenia podľa § 149 ods. 1 a ods. 4 Trestného zákona⁶.

1.2.1 Určovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť a podrobenie sa vyšetreniu na prítomnosť návykovej látky

Spôsoby, ktorými sa má vyšetriť prítomnosť alkoholu alebo iných návykových látok, sú bližšie uvedené v osobitnom predpise. V zmysle § 4 ods. 1 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov platí zákaz konzumácie alkoholických nápojov a iných omamných látok. Platí to vo vzťahu k výkonu činnosti, pri ktorej by mohlo dôjsť k ohrozeniu života a zdravia či poškodeniu majetku. To znamená, že daná osoba pod vplyvom alkoholu či iných návykových látok nemá vykonávať vyššie uvedené činnosti. Podľa § 4 ods. 2 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov je stanovená povinnosť zamestnancov nepožívať alkoholické nápoje a iné návykové látky na pracovisku a v pracovnom čase aj mimo pracoviska. Taktiež je v tomto ustanovení zákona uvedená povinnosť zamestnancovi nenastupovať do práce pod vplyvom alkoholu či iných návykových látok.

Podľa § 5 ods. 1 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov majú oprávnenie vyzvať osoby, ktoré vykonávajú činnosť, pri ktorej môže dôjsť k ohrozeniu zdravia, života alebo poškodeniu majetku nasledujúce osoby:

- a) príslušníci Policajného zboru,
- b) príslušníci Vojenskej polície,
- c) príslušníci Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky,

⁶ MENCEROVÁ, I. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka. 2021 s. 177.

- d) príslušníci Zboru ozbrojenej ochrany letísk,
- e) príslušníci obecnej a mestskej polície,
- f) zamestnanci Dopravného úradu, ktorí vykonávajú štátny odborný dozor.

Uvedené osoby však nemajú oprávnenie vyzvať na podrobenie sa vyšetrenia na prítomnosť alkoholu či iných návykových látok len osoby, ktoré pri výkone svojej činnosti by mohli ohroziť život a zdravie alebo poškodiť majetok, ale aj osoby, pri ktorých je dôvodné podozrenie, že spôsobili sebe či inej osobe ujmu na zdraví v súvislosti s požitím alkoholu či iných návykových látok.

1.2.1.1 Určovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade alkoholu

Vyšetrenie na zistenie prítomnosti alkoholu v tele sa v zmysle § 5 ods. 4 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov vykonáva dychovou skúškou za pomoci prístroja, ktorý určí objemové percento alkoholu v krvi. Môže dôjsť k situácii, že osoba odmietne vykonanie takéhoto vyšetrenia a takom prípade možno vykonať lekárske vyšetrenie. Lekárske vyšetrenie sa vykoná odberom krvi alebo iného biologického materiálu a v laboratóriu sa takáto vzorka posúdi. Podľa vyššie spomenutého ustanovenia zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov možno pristúpiť aj k vyšetreniu lekárom, ak osoba odmietne vyššie zmienené spôsoby vyšetrenia na prítomnosť alkoholu. Lekár v takom prípade určí stupeň opitosti podľa medicínskych klinických príznakov.

V zmysle § 5 ods. 6 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov musí byť z lekárskej správy o výsledku laboratórneho vyšetrenia zrejmé, že či sa v organizme vyšetrovanej osoby nachádzal alkohol, omamná alebo psychotropná látka. V prípade alkoholu je potrebné uviesť aj jeho množstvo. Zákon explicitne nestanovuje túto povinnosť pri omamných a psychotropných látkach. Z uvedeného vyplýva, že pri omamných a psychotropných látkach nie je povinnosť uvádzať množstvo tej ktorej omamnej či psychotropnej látky v krvi resp. biologickom materiáli, ale postačuje len pozitívny výsledok. Podľa § 5 ods. 8 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov sa lekárske vyšetrenia vždy vykonávajú v zdravotníckych zariadeniach a náklady hradí ten, kto požiadal o takéto vyšetrenie. Ak pôjde o pozitívny výsledok lekárskeho vyšetrenia, v takom prípade podľa § 5 ods. 9 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov je povinnosťou vyšetrovanej osoby uhradiť náklady na toto vyšetrenie tomu, kto o vyšetrenie požiadal.

Najvyšší súd SR v rozhodnutí sp. zn. 5Tdo/71/2014 zo dňa 27. novembra 2014 konštatoval, že ako sa v praxi má vykonávať dychová skúška. Podľa tohto rozhodnutia *„dychová skúška na prítomnosť alkoholu v krvi vodiča musí byť podľa ustanovenia § 5 ods. 4*

zákona č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb v znení neskorších predpisov, vykonaná prístrojom, spoľahlivosť ktorého je preukázaná certifikátom o overení tohto analyzátora dychu, po poučení vodiča o spôsobe vykonania dychovej skúšky. “

Z hľadiska medicínskeho, ktoré je akceptované aj trestnoprávnou praxou, je schopnosť vodiča bezpečne viesť motorové vozidlo zásadne ovplyvnená, ak hladina alkoholu v krvi vodiča dosiahne 0,4762 mg/l etanolu vo vzduchu t. j. hladina alkoholu v krvi bude vyššia ako 1 promile. Môže sa však stať, že v konkrétnom prípade bude postačovať aj nižšia hladina alkoholu v krvi za predpokladu, že schopnosť vodiča viesť motorové vozidlo bola pri tejto nižšej hladine alkoholu znížená v tej miere, aby to napĺňalo znaky trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky⁷. Túto skutočnosť konštatoval už vo svojom zhodnotení Najvyšší súd ČSSR sp. zn. Plsf 2/84 zo dňa 22. decembra 1984⁸ nasledovne: „vojenské soudy považují za trestný čin jednání řidiče motorového vozidla v takovém stupni opojení alkoholem v době jízdy, kdy jde zpravidla nejméně o jedno promile alkoholu v jeho krvi. V konkrétních případech závěru o naplnění zákonných znaků trestného činu opilství podle § 201 tr. zák. nebrání okolnost, že u řidiče byla zjištěna v době řízení nižší hladina alkoholu v krvi než jedno promile, jestliže je prokázáno, že jeho schopnost řídit motorové vozidlo i při této nižší hladině alkoholu v krvi byly sníženy v rozsahu jaký předpokládá toto ustanovení trestního zákona. “

Najvyšší súd ČR riešil prípad, kedy bol spochybnený výsledok dychovej skúšky vykonaný zariadením na to určeným a pri vykonaní laboratórnych testov došlo k zmareniu tohto vyšetrenia. Najvyšší súd ČR vo svojom rozhodnutí sp. zn. 3Tdo/1215/2007 zo dňa 28. novembra 2007 k tejto situácii uviedol, že „samotná skutečnost, že se nepodařilo objektivně zjistit přesné množství alkoholu v krvi řidiče v době jízdy, ještě – bez dalšího – nevylučuje jeho trestní odpovědnost za trestný čin podle § 201 odst. 1 tr. zákona. Ta je totiž podmíněna stavem, který vylučuje způsobilost k výkonu řidičské činnosti. Tento stav lze v rámci souhrnu provedených důkazů (např. svědeckých výpovědí či znaleckého posudku) prokázat mj. též výsledkem orientační dechové zkoušky, zvláště pokud byla provedena přístrojem, který umožňuje kvantifikovat množství požitého alkoholu. V uvedené souvislosti Nejvyšší soud zdůraznil, že výsledek dechové zkoušky, pokud jinak odpovídá dalším důkazům, nelze odmítnout

⁷ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon - Veľký komentár. Žilina: Eurokódex. 2020. Dostupné online: <https://www.epi.sk/epi-komentar/Komentar-zakona-c-300-2005-Z-z.htm> [cit. 2023-09-30].

⁸ Rozhodnutie je dostupné v Zbierke stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho súdu ČR, zošit č. 4-5/1985 pod označením R 12/1985.

jen proto, že je zatížen určitou nepřesností.... ...v důsledku pochybení při odběru krve se nepodařilo uskutečnit přesné měření metodou plynové chromatografie a testovací přístroj Dräger může, na rozdíl od uvedené metody, vykazovat určité nepřesnosti a odchylky. Taková skutečnost nepochybně může mít význam především tam, kde naměřené hodnoty činí kolem 1 g/kg.“

1.2.1.2 Určovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade iných návykových látok

Ako je to s inými návykovými látkami? Zodpovedať túto otázku je pomerne náročné, keďže relevantné štatistiky nie sú dostupné a sme názoru, že pokiaľ páchateľ mal pozitívnu dychovú skúšku na alkohol, tak sa zrejme ďalej neskúmalo, či je pod vplyvom aj inej látky.

V Slovenskej republike nemáme žiadnu inštitúciu resp. stanoviskom Najvyššieho súdu SR stanovené minimálne množstvá omamnej alebo psychotropnej látky v krvi či v inom biologickom materiáli. Pri týchto látkach, najmä pri marihuane, je problematická skutočnosť, že stopové množstvo môže ostať v tele aj niekoľko dní po užití. Toto množstvo však už nijak nemá vplyv na osobu a daná osoba už spravidla na druhý deň po užití danej látky nie je v stave, ktorý by vylučoval spôsobilosť viesť motorové vozidlo.

Uvedené konštatuje napr. aj štúdia realizovaná na univerzite v Britskej Kolumbii v Kanade. Predmetom tejto štúdie bolo preukázať, že ako dlho a aké množstvo THC sa nachádza v tele konzumenta. Štúdia poukazuje na fakt, že pri dlhodobých užívateľoch marihuany je v krvi užívateľa aj po 6 dňoch prítomné THC v koncentrácii okolo 2ng/ml krvi, ale zároveň pri týchto pravidelných užívateľoch aj napriek častému užívaniu THC je už po dni abstinencie hladina THC v krvi menšia než 5ng/ml. Záverom štúdie bolo konštatovanie, že zvyšková hodnota THC v krvi nemusí priamo preukazovať, že či ide alebo nie o pravidelného užívateľa marihuany⁹.

Washingtonská univerzita vo svojej štúdii riešila, že po akú dobu je osoba, ktorá užila marihuanu pod vplyvom tejto látky do takej miery, ktorá vylučuje spôsobilosť viesť motorové vozidlo. V tejto štúdii sa preukázalo, že približne po dvoch hodinách klesne hodnota THC v krvi na takú hladinu, že nemá vplyv na spôsobilosť viesť motorové vozidlo. Zároveň však

⁹ PENG, Y. W. et al. Residual blood THC levels in frequent cannabis users after over four hours of abstinence: A systematic review. Drug and Alcohol Dependence. Volume 216. Dostupné online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0376871620303422> [cit. 2022-10-22].

v tele ostane ešte dostatočné množstvo zvyškového THC, ktorého následok by bol pozitívny test na návykové látky¹⁰.

Praktickým problémom môže byť aj užívanie plne legálneho cannabidiolu (ďalej len „CBD“). CBD je jedným z nepsychoaktívnych kanabinoidov nachádzajúcich sa v konope. Počnúc legalizáciou CBD, ktoré síce nikdy nemalo ani byť regulované, nastal obrovský boom s týmito produktami. Lenže pokiaľ pôjde o tzv. full spectrum produkty, tak je tiež riziko pozitívneho drogového testu¹¹. Full spectrum produkty sú práveže najčastejšími a obsahujú aj stopové množstvo THC do 0,2%, čo je v rámci platnej legislatívy povolené množstvo. V Českej republike túto hranicu zdvihli už na 1%, takže je potrebné byť obozretný, že odkiaľ a aké konopné produkty sa nakupujú. Prechovávanie CBD produktov s obsahom THC do 1% nie je síce v Slovenskej republike nelegálne, ale u nás je stanovená hranica pri komerčnom predaji týchto produktov do 0,2% obsahu THC. Trestnoprávna zodpovednosť pri prechovávaní produktov s obsahom THC v zmysle zaužívanej súdnej praxe začína až keď je splnené hmotnostné kritérium aspoň 0,5g sušiny s obsahom aspoň 10mg THC. To znamená, že prechovávanie akýchkoľvek produktov obsahujúcich viac než 2% THC by bolo trestnoprávne postihovateľné a šlo by o trestný čin neoprávneného prechovávania¹².

Týmto chceme poukázať na to, že nemusí ihneď pozitívny test na drogy znamenať, že osoba, ktorá vedie motorové vozidlo nie je spôsobilá na vedenie motorového vozidla. Môže sa stať, že daná osoba pred niekoľkými dňami užila akúkoľvek návykovú látku alebo produkt s obsahom CBD a bude mať pozitívny test na drogy.

Vzhľadom na vysokú popularitu CBD produktov, ktoré môžu mať vplyv na pozitivitu drogového testu je potrebné určovať aj ng/ml THC v krvi daného jednotlivca a na základe toho odborne posúdiť, či daná osoba bola alebo nebola spôsobilá na vedenie motorového vozidla a nie len ľahostajne konštatovať, že keď bol pozitívny test na drogy a vybavené. Uvedené však neplatí len pri množstve THC v krvi, ale aj pri iných omamných a psychotropných látkach.

¹⁰BANTA-GREEN, C. J. et al. Marijuana Impaired Driving: Toxicological Testing in Washington State. Alcohol and Drug Abuse Institute. Dostupné online: https://ada.i.uw.edu/pubs/pdf/2016marijuanadriving_testing.pdf [cit. 10-22-2022].

¹¹ SPINDLE, T. R. et al. Urinary Pharmacokinetic Profile of Cannabinoids Following Administration of Vaporized and Oral Cannabidiol and Vaporized CBD-Dominant Cannabis. Journal of Analytical Toxicology. Dostupné online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7152694/> [cit. 2022-10-22].

¹² ZÁBRENSZKI, T. Problematika užívania inej návykovej látky než alkoholu pri posudzovaní trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. In: NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS MATTHIAE BELII NEOSOLII roč. XXVI. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2023. s. 546.

Tieto látky telo nespracováva ako alkohol a teda zvyškové množstvá, aj keď nemajú vplyv na spôsobilosť, sa v tele môžu nachádzať niekoľko dní po ich užití.

1.2.2 Prelomové stanovisko Najvyššieho súdu Českej republiky pri posudzovaní stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade iných návykových látok

Vzhľadom na nekonzistentnú rozhodovaciu prax súdov v Českej republike sa Trestné kolégium Najvyššieho súdu v ČR zaoberalo skutočnosťou, ktorá je sporná aj v Slovenskej republike. Touto skutočnosťou je, že aká musí byť minimálna koncentrácia inej návykovej látky ako alkoholu v krvi vodiča motorového vozidla, aby šlo o podozrenie zo spáchania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Záverom Trestného kolégia Najvyššieho súdu ČR bolo stanovisko zo dňa 21. októbra 2020 pod sp. zn. Tpjn 300/2020. Týmto záverom Trestného kolégia sa schválilo zjednocujúce stanovisko formou tabuľky, ktorá určuje minimálne množstvo inej návykovej látky ako alkoholu v krvi vodiča motorového vozidla.

Najvyšší súd ČR konštatuje vo svojich právnych záveroch nasledovné:

„Řidič se nachází ve stavu vylučujícím způsobilost ve smyslu § 274 odst. 1 tr. zákoníku, pokud řídí motorové vozidlo po užití jiné návykové látky než alkoholu, jejíž koncentrace v krevním séru dosáhne nejméně níže uvedených hodnot:

- 10 ng/ml delta-9-tetrahydrokanabinolu (9-THC),
- 150 ng/ml methamfetaminu,
- 150 ng/ml amfetaminu,
- 150 ng/ml 3,4-methylendioxyamfetaminu (MDMA),
- 150 ng/ml 3,4-methylendioxyamfetaminu (MDA),
- 75 ng/ml kokainu,
- 200 ng/ml morfinu.“

Vyššie uvedeným spôsobom sa v Českej republike vysporiadali s týmto problémom a tabuľkou si stanovili, že pokiaľ dôjde k prekročeniu zadefinovaných množstiev iných návykových látok v krvi vodiča motorového vozidla, tak sa má za to, že vodič motorového vozidla nie je spôsobilý viesť motorové vozidlo.

Toto stanovisko myslí aj na iné situácie, ale zároveň dostatočne zjednodušuje prax a prácu príslušných orgánov, keďže ďalej sa konštatuje, že *„závěr o vině takového řidiče přečinem ohrožení pod vlivem návykové látky lze proto učinit již na podkladě zjištění o výši koncentrace příslušné návykové látky obsažené ve znaleckém posudku nebo odborném vyjádření z oboru zdravotnictví, odvětví toxikologie. V tomto případě není třeba opatřit*

znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, ke zjištění stupně ovlivnění řidiče návykovou látkou. “

Stanovisko tiež vymedzuje, v ktorých prípadoch je nutné vypracovanie znaleckého posudku a tieto situácie kvalifikuje nasledovne:

„Ke zpracování znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, pro účely trestního řízení však bude nezbytné přistoupit zejména tehdy, bude-li

- a) přicházet v úvahu odlišná právní kvalifikace skutku závislá na posouzení otázky přičetnosti (např. trestný čin opilství podle § 360 tr. zákoníku z důvodu řidičem zaviněné nepřičetnosti způsobené užitím návykové látky), nebo*
- b) třeba řešit otázku závislosti řidiče na návykových látkách v souvislosti s možností uložení ochranného opatření v podobě ochranného léčení, nebo*
- c) zjištěno současné užití jiné návykové látky a alkoholu a závěr, že se řidič nachází ve stavu vylučujícím způsobilost, nebude odůvodněn již zjištěnou hladinou alkoholu v jeho krvi nebo hodnotou koncentrace jiné návykové látky v jeho krevním séru, popřípadě*
- d) potřeba psychiatrického zkoumání řidiče odůvodněna jinými skutečnostmi (např. nestandardním chováním řidiče neodpovídajícím zjištěné menší koncentraci návykové látky apod.). “*

Najvyšší súd ČR vo svojom stavisku prihliadal aj na ďalšie možné situácie, ktoré môžu nastať v prípade určenia či je alebo nie je vodič spôsobilý na vedenie motorového vozidla. Môžeme konštatovať, že týmto stanoviskom sa dosiahne spravodlivejšie posudzovanie či vodič bol v stave vylučujúcim spôsobilosť viesť motorové vozidlo alebo nie.

1.2.3 Slovenské súdy a stanovisko Najvyššieho súdu Českej republiky

Aj napriek skutočnosti, že v Českej republike si dali značnú prácu s vymedzením minimálneho množstva iných návykových látok v krvi, v podmienkach rozhodovacej praxe slovenských súdov sa tieto závery neaplikujú a naše súdy sa k tomuto stanovisku neprikláňajú.

Stanovisko je relatívne nové, keďže bolo vydané len pred tromi rokmi, no už sú dostupné rozhodnutia slovenských súdov, ktoré aplikáciu stanoviska Najvyššieho súdu ČR v našich podmienkach vylúčili.

Tri rozhodnutia, ktoré sa dotýkajú tejto problematiky boli vydané Krajským súdom Trenčín, a to rozhodnutie sp. zn. 2To/43/2022 zo dňa 08.08.2022, rozhodnutie sp. zn. 23To/38/2022 zo dňa 27.04.2022 a rozhodnutie sp. zn. 23To/39/2022 zo dňa 27.04.2022, ktoré zhodne konštatujú, že *„Krajský súd je tiež toho názoru, že stanovisko nemôže byť bez ďalšieho „použiteľné“ aj v podmienkach slovenskej súdnej praxe. Stanovisko súdneho orgánu cudzieho*

štátu (i keď najvyššieho) nemôže byť „postavené na úroveň“ stanoviska Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, pretože v podmienkach našej súdnej praxe len Najvyšší súd Slovenskej republiky zabezpečuje jednotný výklad a jednotné používanie zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov zverejňovaním súdnych rozhodnutí zásadného významu a prijímaním stanovísk k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov - § 22 odsek 1 Zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch v znení neskorších predpisov. Navyiac stanovisko bolo prijaté na základe dlhoročnej, nejednotnej a rozdielnej súdnej praxe súdov Českej republiky prakticky všetkých jeho stupňov. Najdôležitejšie je najmä to, že stanovisko vrátane tam uvedených hodnôt návykových látok pre stav vylučujúci spôsobilosť viesť motorové vozidlo nie je dostatočným dôkazom, resp. podkladom pre rozhodnutie vo veci samej súdom Slovenskej republiky.“

Ďalej sa v týchto rozhodnutiach uvádza skutočnosť, že síce je to prínosom, že Česká republika má niečo takéto stanovené, ale vyvstáva potreba, aby aj v Slovenskej republike sa príslušné inštitúcie vyjadrili k týmto záverom a vyžadovalo by si to osobitné vedecké posúdenie a až potom by mohli byť, keď sa overia správnosti záverov stanoviska Najvyššieho súdu ČR, aplikovať aj v slovenskej súdnej praxi.

Na záver sa ešte v rozhodnutiach konštatuje, že „*„Výnimočnosť“ tohto prípadu a vôbec takéhoto procesného postupu vidí krajský súd najmä v tom, že závery znaleckého posudku tohto znaleckého ústavu by mohli byť použité do budúcnosti aj v iných obdobných trestných veciach, resp. na ustálenie súdnej praxe ako takej v prípade, ak vodič viedol motorové vozidlo pod vplyvom inej návykovej látky ako alkoholu. Týmto postupom v ďalších trestných veciach môže dôjsť k zjednodušeniu, k zhospodárneniu a k urýchleniu trestných konaní. Do budúcnosti totiž pri stanovení minimálnych „hodnôt“ koncentrácií návykových látok v tele páchatel'ov, ktoré spôsobia stav vylučujúci spôsobilosť viesť motorové vozidlo, už nebude potrebné u každého páchatel'a existenciu takéhoto stavu skúmať znalcom z odvetvia psychiatrie rovnako, ako je to v súčasnosti pri stave ovplyvnenia alkoholom.“*

Z tohto nám vyplýva asi len jediný záver. Krajský súd je názoru, že áno, je potrebné aj v našich podmienkach stanoviť tieto množstvá a hodnoty, keďže pre prax to bude prínosom. Tiež Krajský súd Trenčín v týchto rozhodnutiach schvaľuje odborné stanovisko ku koncentráciám daných látok v krvi, ale zrejme najväčším problémom je, že to stanovisko bolo vydané iným najvyšším súdom ako tým slovenským. Zabúda sa však na skutočnosť, že nijak nie je určené ani stanovené, že kedy k takémuto niečomu dôjde a možno to potrvá ešte nejaký čas, kým sa v podmienkach Slovenskej republiky ustáli obdobný mechanizmus. Najpodstatnejšou skutočnosťou pri tejto problematike však je, že ide o medicínsky relevantné závery a rovnako

ako gravitačný zákon budú tieto medicínsky relevantné skutočnosti platné aj v Slovenskej republike, a to aj napriek tomu, že práve Najvyšší súd ČR prišiel s týmto stanoviskom. Toto stanovisko však netvorili výlučne sudcovia, ale relevantní odborníci z oblasti psychiatrie, ktorí za týmto účelom boli oslovení. Na základe tejto skutočnosti nevidíme dôvod prečo by sa toto stanovisko nemohlo aplikovať aj v našich podmienkach.

2. Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky

Predmetom tejto kapitoly je poskytnúť základný výklad trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Zároveň je potrebné poukázať na skutočnosť, že v prípade alkoholu a volantom kedy môžeme hovoriť o priestupku a kedy je takéto protiprávne konanie posudzované už ako trestný čin. Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky patrí medzi najčastejšie páchané trestné činy. Podľa Štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti SR bola v rokoch 2020 až 2022 takmer každá piata osoba odsúdená za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

2.1 Zákonná úprava trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky

Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky je zaradený do šiestej hlavy prvého dielu Trestného zákona pod Trestné činy všeobecne nebezpečné. Ustanovenie § 289 Trestného zákona má za účel zabezpečiť ochranu života a zdravia ľudí a majetku pred osobami, ktoré pod vplyvom alkoholu či inej návykovej látky pri výkone povolania alebo inej činnosti, najčastejšie vedení motorového vozidla, ohrozujú život, zdravie alebo majetok. Ako už bolo vyššie spomenuté, podľa § 4 zákona o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov platí zákaz konzumácie alkoholických nápojov a iných návykových látok osobám vykonávajúcich činnosť, pri ktorej by mohli ohroziť život, zdravie alebo majetok.

Miera ohrozenia závisí od konkrétneho zamestnania či činnosti, ktorú páchateľ vykonáva v čase, keď je pod vplyvom alkoholu alebo inej návykovej látky. Pôjde najmä o zamestnanie alebo činnosť, ktorých bezpečný výkon predpokladá sústredenie, pozornosť a pohotovosť, kedy aj slabšie oslabenie fyzických či psychických schopností vyvolá možnosť ohrozenia života, zdravia alebo majetku. Z rozhodnutí súdov vyplýva, že za také zamestnanie alebo činnosť bude považované vedenie motorového vozidla, práca s výbušninami, obsluha žeriavu, vykonávanie lekárskeho zákroku či operácií alebo činnosť sprievodcu vlaku¹³.

¹³ MAŠLÁNYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné : všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2016. s. 387-388.

Objektívna stránka t. j. konanie páchatel'a v prípade trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky sa zakladá na tom, že:

1. Páchatel' vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorej by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí či spôsobiť značnú škodu na majetku. Stav vylučujúci spôsobilosť si páchatel' privodil sám požitím návykovej látky - § 289 ods. 1 Trestného zákona.
2. Páchatel' pri výkone činnosti či zamestnania v stave vylučujúcom spôsobilosť sa odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie prítomnosti návykovej látky. Toto vyšetrenie sa má vykonať buď dychovou skúškou alebo lekársnym vyšetrením prostredníctvom odberu krvi či iného biologického materiálu - § 289 ods. 2 Trestného zákona.
3. Páchatel' vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť zamestnanie či inú činnosť, ktorou by mohol ohroziť život alebo zdravie či spôsobiť značnú škodu na majetku a do stavu vylučujúceho spôsobilosť sa priviedol požitím návykovej látky a dochádza k takémuto konaniu aj keď:
 - a. Páchatel' už bol za takýto čin alebo za čin uvedený v odseku 2 v predchádzajúcich 24 mesiacoch odsúdený alebo bol páchatel' prepustený z výkonu trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za takýto čin alebo za čin uvedený v odseku 2 - § 289 ods. 3 písm. a) Trestného zákona.
 - b. Páchatel' bol už za obdobný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky alebo za čin uvedený v odseku 2 v predchádzajúcich 24 mesiacoch postihnutý - § 289 ods. 3 písm. b) Trestného zákona.
 - c. Páchatel' spôsobil čo aj z nedbanlivosti inému ublíženie na zdraví alebo väčšiu škodu na cudzom majetku – § 289 ods. 3 písm. c) Trestného zákona.
4. Páchatel' v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil požitím návykovej látky, sa dopúšťa konania, pri ktorom by mohol ohroziť život alebo zdravie či spôsobiť značnú škodu na majetku v rámci svojho zamestnania či inej činnosti a vplyv návykovej látky je obzvlášť nebezpečný, pôjde najmä o prípady kedy páchatel' vedie prostriedok hromadnej prepravy - § 289 ods. 4 Trestného zákona¹⁴.

¹⁴ IVOR, J., ZÁHORA, J., POLÁK, P. Trestné právo hmotné II. Bratislava: Wolters Kluwer. 2021. s. 274.

2.2 Vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu – priestupok alebo trestný čin?

V prípade trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky najčastejšie pôjde o vedenie motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky. Nemusí tomu tak byť vždy, môžeme poukázať napr. na rozhodnutie Okresného súdu Nitra sp. zn. 4T/107/2018 zo dňa 03. decembra 2018, v ktorom súd riešil spáchanie trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky z dôvodu, že páchatel manipuloval so strelnou zbraňou pod vplyvom alkoholu v rozpore s § 28 ods. 1 písm. a) zák. č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive v znení neskorších predpisov t. j. páchatel nedbal na zvýšenú opatrnosť pri manipulácii so zbraňou. V danom prípade páchatel pod vplyvom alkoholu manipuloval s nabitou strelnou zbraňou, ktorá mu spadla na zem, vystrelila a zranila dve osoby. Dopustil sa tak trestného činu podľa § 289 ods. 3 Trestného zákona.

Vyššie uvedený prípad je však ojedinelý a podľa analýzy vypracovanej Analytickým centrom Ministerstva spravodlivosti SR (ďalej len „AC MS SR“) je až 92 % trestných činov spáchaných pod vplyvom návykovej látky práve v súvislosti s vedením motorového vozidla. AC MS SR však konštatuje, že je možné, že percento prípadov odsúdených osôb za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, ktoré viedli motorové vozidlo pod vplyvom alkoholu je vyššie, keďže na vzorke dát nie vždy bola zaznamenaná osobitná kategória cestná doprava a bolo zistené, že aj pri týchto prípadoch sa to týkalo vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu. AC MS SR vyslovilo záver, že kvôli chybným zápisom percento prípadov, ktoré sa týkali prípadov alkoholu za volantov spomedzi všetkých odsúdení za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky sa pohybuje v rozmedzí od 92% až 98%¹⁵.

Podľa hovorkyne Prezídia Policajného zboru SR aj keď v príslušných právnych predpisoch je zakotvená nulová tolerancia alkoholu v dychu resp. v krvi, Prezídium policajného zboru SR má interným predpisom upravený postup, že pokiaľ vodič motorového vozidla nafúka maximálne 0,14 mg/l vrátane t. j. maximálne 0,29 promile, v takom prípade vodič motorového vozidla nebude sankcionovaný¹⁶.

Podľa § 4 ods. 2 písm. c) zák. č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov vodič nesmie počas vedenia vozidla požiť alkohol alebo inú návykovú látku a v zmysle § 4 ods. 2 písm. d) vyplýva vodičovi motorového vozidla zákaz viesť motorové

¹⁵ PODOLÁKOVÁ, L. Alkohol za volantom. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. 2023. s. 9. Dostupné online: https://novelatz.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/20230417_Novela_Alkohol_za_volantom-1.pdf [cit. 2023-10-03].

¹⁶ Dostupné online: https://www.youtube.com/watch?v=GI-s_0w3Ht0 [cit. 2023-10-03].

vozidlo v takom čase po požití alkoholu alebo inej návykovej látky, keď sa alkohol alebo iná návyková látka ešte môžu nachádzať v jeho organizme.

V zmysle § 22 ods. 1 písm. d) zák. č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov sa priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky dopustí ten, kto vedie motorové vozidlo v stave vylučujúcom spôsobilosť viesť motorové vozidlo a tento stav si privodil požitím alkoholu.

V zmysle platnej legislatívy máme zavedenú nulovú toleranciu na alkohol. Na druhej strane je však potrebné vziať do úvahy vyjadrenie doktora Okruhlicu, ktorý je názoru, že prítomnosť alkoholu v tele v hodnote 0,2 promile nemá vplyv na schopnosť vodiča viesť motorové vozidlo¹⁷.

Na základe odpovede na našu infožiadosť evidovanú MV SR pod č. PPZ-ODP2-2023/015068-003 zo dňa 27. januára 2023 máme dostupné Nariadenie Prezídia Policajného zboru o vykonávaní dohľadu nad bezpečnosťou a plynulosťou cestnej premávky, v konaní o dopravných nehodách a dopravno-inžinierskej činnosti vydaného vo Vestníku Prezídia Policajného zboru dňa 31. mája 2018 v znení neskorších predpisov (ďalej len „Nariadenie PPZ“), ktoré nám potvrdzuje uvedené vyjadrenia hovorkyne Prezídia Policajného zboru.

V čl. 22 ods. 3 Nariadenia PPZ sa uvádza, že výsledok vyšetrenia na zistenie alkoholu je podľa Nariadenia PPZ pozitívne, ak nameraná hodnota je 0,15 a viac miligramu etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení prístrojom. Následne v ods. 4 Nariadenia PPZ sa uvádza, že za stav vylučujúci spôsobilosť, ktorý si osoba privodila požitím alkoholického nápoja sa rozumie stav, pri ktorom bola nameraná hodnota 0,48 a viac miligramu etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení prístrojom.

Zisťovanie na prítomnosť iných návykových látok sa vykoná podľa čl. 24 ods. 2 Nariadenia PPZ, ak má príslušník Policajného zboru na základe fyzických príznakov a reakcie vodiča vozidla odôvodnené podozrenie, že tento vodič požil látky pôsobiace podobne ako alkohol.

Pre porovnanie uvádzame Českú republiku, ktorá má oficiálne tiež zavedenú nulovú toleranciu na alkohol. V praxi sa však úplne nulová tolerancia neuplatňuje. V Českej republike o priestupok pôjde vtedy, ak hodnota alkoholu bude vyššia ako 0,24 promile, ale nižšia ako 1 promile vrátane. Uvedené konštatoval Najvyšší správny súd ČR v rozhodnutí sp. zn. 9As/135/2012 zo dňa 21. februára 2013. Výnimkou bude, ak sa vodič prizná ku konzumácii

¹⁷ Tamtiež.

alkoholu pred jazdou alebo vodiča usvedčí niekto iný napr. spolujazdec. V takejto situácii pôjde o priestupok aj keď hodnota alkoholu je nižšia ako 0,24 promile. Máme za to, že tolerancia stanovená rozhodnutím najvyššej súdnej autority je lepším riešením ako interná norma Prezídia Policajného zboru.

Na základe vyššie uvedených skutočností predkladáme tabuľku, v ktorej je prehľadne spracované posudzovanie alkoholu za volantom v podmienkach Slovenskej republiky.

Promile alkoholu v dychu/krvi	Protiprávne konanie
0,00 – 0,29	V zmysle Nariadenia PPZ nepôjde o protiprávne konanie
0,30 – 0,99	Priestupok podľa § 22 ods. 1 písm. d) zákona o priestupkoch
1 promile a viac	Trestný čin podľa § 289 ods. 1 Trestného zákona
Odmietnutie podrobiť sa vyšetreniu	Trestný čin podľa § 289 ods. 2 Trestného zákona

3. Zákaz sebaobviňovania v kontexte vyšetrenia na prítomnosť návykových látok

Pri hypotéze, že či je možné považovať vyšetrenie na prítomnosť návykovej látky za protiústavné, je potrebné brať do úvahy pravidlo *nemo tenetur se ipsum accusare* t. j. zákaz donucovania k sebaobviňovaniu. Toto pravidlo nevychádza len výlučne z našej právnej úpravy, ale je obsiahnuté aj medzinárodných zmluvách, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ako príklad môžeme uviesť čl. 6 ods. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktorý je reflektovaný v § 2 ods. 4 zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“). Garancia tohto princípu je v čl. 6 ods. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach upravená v znení „každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.“ Vyjadrenie tohto pravidla nájdeme aj v čl. 14 ods. 3 písm. g) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, v ktorom sa uvádza, že „každý, kto je obvinený z trestného činu... nesmie byť nútený svedčiť proti sebe alebo priznať vinu.“ Čo sa týka uplatňovania a úpravy tohto pravidla môžeme

hovoríť o širokom rámci a potreba dodržiavania tohto pravidla sa čoraz častejšie v spoločnosti dostáva do popredia¹⁸.

3.1 Zákaz sebaobviňovania - USA a Nemecko

Aplikácia tohto pravidla je zaujímavá aj z hľadiska rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu USA. Toto pravidlo resp. princíp sa totiž v modernom chápaní zrodil práve v USA a označuje sa ako „privilege against self-incrimination“. Najvyšší súd USA vo svojej rozhodovacej činnosti poskytuje ochranu proti donúteniu k sebaobviňovaniu. Pokiaľ dochádza k porušeniu tohto princípu, vtedy Najvyšší súd USA poukazuje na porušenie Piateho dodatku americkej ústavy, ak dochádza k donúteniu obvineného k aktívnemu konaniu označovanému ako tzv. testimonial act alebo communicative act. Medzi takéto konanie sa zaraďuje okrem ústnej výpovede napr. aj vyhotovenie skúšky ručného písma k porovnaniu na znalecké skúmanie. K takýmto konaniam nie je možné obvineného nútiť¹⁹.

Podobne, ako tomu je v USA, postupujú aj nemecké súdy. Donútenie, čiže Zwang, je vylúčené nie len vtedy, keď je od obvineného požadovaná výpoveď, ale tiež aj iná súčinnosť alebo aktívne konanie, ktoré spočíva v usvedčení obvineného napr. rukopis na skúšku písma, chôdza a iné motorické skúšky pri ambulantnom vyšetrení príznakov opitosti alebo plnenie pohybových úloh súvisiacich s vyšetrovacím pokusom. Obvinený môže byť vyzvaný, aby tieto úkony vykonal, môže byť za týmto účelom predvolaný alebo predvedený, nesmie však byť donútený k vykonaniu týchto úkonov. Donútením s bude rozumieť bezprostredné fyzické donútenie alebo uloženie pokuty za nevykonanie týchto úkonov, čo sa považuje za neprípustné²⁰.

Na druhej strane je potrebné poukázať na rozhodnutie Najvyššieho súdu USA vo veci *Schmerber v. California*, 384 U.S. 757 z roku 1966, v ktorom sa konštatuje, že obvinený môže byť donútený k nedobrovoľnému odberu krvi pri podozrení, že viedol motorové vozidlo v stave opitosti. V súčasnosti najpresnejšie vyjadrenie pravidla zákazu sebaobviňovania je vyjadrené v rezolúcii XV. Medzinárodného kongresu trestného práva, ktoré sa uskutočnilo v roku 1994

¹⁸ MOKRÁ, I. O uplatňovaní princípu *nemo tenetur se ipsum accusare* nielen v trestnom konaní; *Justičná revue*, 75, 2023, č. 2, s. 188.

¹⁹ MUSIL, J. Zákaz donucování k sebeobviňování (*nemo tenetur se ipsum accusare*). In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Žilina: Eurokódex. 2008. Dostupné online: <https://www.epi.sk/clanok-knihy/Zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.htm> [cit. 2023-10-10].

²⁰ MUSIL, J. Zákaz donucování k sebeobviňování (*nemo tenetur se ipsum accusare*). In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Žilina: Eurokódex. 2008. Dostupné online: <https://www.epi.sk/clanok-knihy/Zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.htm> [cit. 2023-10-10].

v Rio de Janeiro a táto rezolúcia uvádza, že „*nikto nie je povinný prispieť aktívnym spôsobom priamo či nepriamo k vlastnému odsúdeniu.*“

3.2 Zákaz sebaobviňovania - Európsky súd pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) viackrát skúmal možný rozpor Dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd, najmä v súvislosti s porušením čl. 3, čl. 6 a čl. 8, v prípadoch odberu krvi či vzorky slín proti vôli podozrivého za účelom vyšetrenia trestného činu či povinnosti podrobiť sa dychovej skúške na prítomnosť alkoholu v krvi a ESLP konštatovalo závery, že v týchto prípadoch nedošlo k porušeniu Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách.

V tejto problematike poukážeme na rozhodnutie ESLP vo veci Jalloh proti Nemecku č. 54810/00 zo dňa 11. júla 2006. ESLP výslovne konštatoval, že za účelom získania vzoriek krvi, moču, vlasov či tkanív pre účely DNA testov je obvinený či podozrivý povinný pasívne strpieť iba nepatrný zásah do fyzickej integrity. Postupy, ktoré príslušné orgány aplikujú za normálnych okolností nedosahujú minimálne hranice závažnosti nutné pre porušenie čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a aj napriek tomu, že pôjde o zásahy do práva obvineného či podozrivého na súkromný život, sú vo všeobecnosti ospravedlnené v zmysle čl. 8 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako nevyhnutné pre predchádzaniu zločinnosti.

Ďalším rozhodnutím, ktoré sa tejto oblasti priamo dotýka je rozhodnutie ESLP vo veci Saunders proti Veľkej Británii č. 19187/91 zo dňa 17. decembra 1996, v ktorom ESLP uvádza k podrobeniu sa na vyšetrenie prítomnosti návykových látok, že podozrivé osoby môžu byť dokonca donútené k spolupráci pri odoberaní odtlačkov prstov, odberu krvi na vyšetrenie prítomnosti alkoholu, odberu biologických vzoriek na DNA testy alebo vykonaniu dychovej skúšky, aby sa dokázalo zistiť či došlo k vedeniu motorového vozidla pod vplyvom alkoholu. Vo všetkých takýchto či podobných prípadoch môžu vnútroštátne orgány prijatím príslušnej právnej úpravy v zásade slobodne rozhodnúť, že všeobecný záujem v porovnaní s postavením podozrivých bude mať prednosť pred uplatňovaním princípu zákazu sebaobviňovania.

Obdobným rozhodnutím ESLP ako sú vyššie uvedené, bolo aj rozhodnutie vo veci Tirado Ortiz a Lozano Martin proti Španielsku č. 43486/98 zo dňa 15. júna 1999. Obidvaja sťažovatelia boli podozriví z vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu a odmietli sa podrobiť dychovej skúške na prítomnosť alkoholu. Odmietnutie podrobiť sa vyšetreniu na prítomnosť návykovej látky je v Španielsku brané ako porušenie výzvy príslušníka Policajného zboru. Španielsky ústavný súd rozhodol, že toto ustanovenie španielskeho trestného zákona nie

je v rozpore so španielskou ústavou. Sťažovatelia pred ESLP namietali, že povinnosť podrobiť sa dychovej skúške zasahuje do ich súkromného života podľa čl. 8 Dohovoru. ESLP ich sťažnosť zamietol z dôvodu, že Španielsko resp. každá iná krajina má právo ochraňovať svojich obyvateľov a zabezpečiť bezpečnosť na úseku cestnej premávky. Na základe tejto skutočnosti ESLP dospel k záveru, že podrobenie sa vyšetrovaniu na prítomnosť alkoholu nie je v rozpore s čl. 8 ods. 1 Dohovoru t. j. nepôjde o porušenie práva na súkromný život a vyvstáva tu potreba prevencie pred trestnou činnosťou a ochrana práv a slobôd ostatných ľudí.

V poslednom prípade, ktorý spomenieme, ESLP riešil zákaz sebaobviňovania v kontexte poskytnutia vzorky krvi. V rozhodnutí ESLP Schmidt proti Nemecku č. 32352/02 zo dňa 05. januára 2005 sa síce nejednalo o vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu, ale o násilnú trestnú činnosť. Tento prípad má však spoločného menovateľa s vyššie uvedenými prípadmi v tom, že nemecké orgány chceli pre účely trestného konania zaistiť vzorku krvi od sťažovateľa. Sťažovateľ pred ESLP namietal, že poskytnutie vzorky krvi je v rozpore s čl. 6 Dohovoru a poskytnutím vzorky krvi by došlo k porušeniu zákazu sebaobviňovania. ESLP túto sťažnosť zamietol a poukázal na to, že príkazom na odobratie vzorky krvi nedošlo resp. nedochádza k porušeniu sťažovateľovho práva na zákaz sebaobviňovania. ESLP konštatoval, že poskytnutie vzorky krvi nie je v rozpore s čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Zákaz sebaobviňovania sa primárne má spájať s právom nevypovedať. Zákaz sebaobviňovania sa však nevzťahuje na získanie potrebných dôkazov v trestnom konaní od obvineného aj keď použitím donútenia, ale musí ísť o získanie takých dôkazov, ktoré existujú nezávisle od vôle podozrivého ako napríklad získanie vzorky krvi.

3.3 Zákaz sebaobviňovania - Česká republika

Ústavný súd Českej republiky sa so zákazom sebaobviňovania dostatočne vysporiadal vo svojom stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10 zo dňa 30. novembra 2010 (ďalej len „stanovisko“). Ústavný súd ČR vo svojom stanovisku k zákazu sebaobviňovania uviedol, že toto pravidlo nesmie byť považované za bezbrehé t. j. má mať isté medze. Toto pravidlo má zásadný a nespochybniteľný význam pre spravodlivý trestný proces, ale jeho uplatňovanie by nemalo poskytovať obvinenému či podozrivému absolútnu ochranu a treba predchádzať vzniku takých situácií, že obvinený či podozrivý by bol zbavený povinnosť sa zúčastňovať na akýchkoľvek vyšetrovacích úkonoch.

Ústavný súd ČR sa v tomto stanovisku vyjadril aj k neinvazívnym metódam pri odbere vzoriek a naznačil, že ide o taký zásah, ktorý je zásahom nepatrným do fyzickej integrity obvineného či podozrivého a nijak nedochádza k zaťažovaniu či už obvineného alebo

podozrivého. Pri týchto zásahoch ide o zásahy, ktoré obvinený či podozrivý má povinnosť strpieť. Telo obvineného či podozrivého sa v tomto kontexte má považovať za pasívny objekt a nevyžaduje sa aktívna súčinnosť. Čo sa týka samotnej účasti obvineného či podozrivého na daných úkonoch súvisiacich s odobratím vzoriek nie je možné považovať za aktívne konanie a tiež za aktívne konanie sa nebude považovať vykonanie normálnych fyziologických funkcií ako napr. dychová skúška, vzorka hlasu či odber moču.

Záver, ku ktorému v stanovisku Ústavný súd ČR dospel je, že *„popsaný postup, pri ktorom dochádza k sejmutí pachové stopy, odběru vzorku vlasů či bukalního stěru, i když se tak děje nikoliv se souhlasem obviněného (podezřelého), nelze tak apriorně chápat jako postup protiústavní, stojící v rozporu s ústavně zaručenými právy obviněných (podezřelých). Opačný výklad by ve svých důsledcích vedl k rozporu s obecným zájmem na ochraně společnosti před trestnými činy a tím, aby tyto byly zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Trestní řád proto k dosažení tohoto účelu zavazuje orgány činné v trestním řízení zjišťovat skutečnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného z úřední povinnosti (ex officio) tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu objasněny všechny skutečnosti důležité pro posouzení případu, včetně osoby pachatele trestného činu.“*

3.4 Zákaz sebaobviňovania - Slovenská republika

Argumentáciu ESLP uvedenú vyššie používa vo svojej rozhodovacej praxi aj Najvyšší súd SR. Najvyšší súd SR sp. zn. 5Tdo/71/2014 zo dňa 27. novembra 2014 sa k zákazu sebaobviňovania a odmietnutiu vyšetrenia na prítomnosť alkoholu či inej návykovej látky uviedol: *„Európsky súd ale pripúšťa, že právo mlčať a právo neobviňovať sám seba nie sú práva absolútne a je možné ich obmedziť určitým stupňom nátlaku, ktorý však nesmie byť „abuzívny“. Od obvineného možno požadovať, aby strpel napríklad odňatie písomnosti, odobratie vzorky dychu, moču, krvi, pachu, vlasov, tkaniva pre účely testu DNA či nahrávku hlasu (Saunders proti UK, P.G. a J.H. proti UK), a to i za pomoci donútenia, a to napriek skutočnosti, že ho tieto dôkazy usvedčujú. Postupy aplikované príslušnými orgánmi pri získaní označených vzoriek za normálnych okolností nedosahujú minimálnu hranicu závažnosti potrebnej na porušenie čl. 3 Dohovoru, a hoci znamenajú zásah do práva obvineného (podozrivého) na súkromný život, sú všeobecne ospravedlniteľné podľa čl. 8 ods. 2 Dohovoru ako nevyhnutné na predchádzanie zločinnosti (Jalloh proti Nemecku). V slovenskom právnom poriadku zákonodarca stanovil, že ak sa obvinený (podozrivý) odmietne podrobiť napr. dychovej skúške na zistenie prítomnosti alkoholu v dychu, dopustí sa prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Tr. zák. Takýmto spôsobom zákonodarca*

v podstate vylúčil akýkoľvek fyzický zásah do integrity a súkromia obvineného vo forme násilného napr. odberu krvi vodičovi vozidla, pričom obvinený (podozrivý) má vždy možnosť voľby a je len na ňom, či sa dychovej skúške podrobí alebo nie.“

Ako protiargument môžeme uviesť názor doc. Kováča, ktorý k ustanoveniu § 289 ods. 2 Trestného zákona uvádza, že *„keď podozrivý neposkytne dôkaz sám proti sebe (výsledok dychovej skúšky, resp. krvného rozboru), dopustí sa tým, dokonca, trestného činu. Uvedená formulácia je vo svojej podstate veľmi závažná, keďže v podstate núti osobu k priznaniu sa, a to pod hrozbou sankcie. Uvedené je preto v značnom rozpore s právom obvineného (podozrivého) na obhajobu v trestnom konaní. Z uvedených dôvodov sa citovaný § 289 ods. 2 TZ vo veľkej miere považuje za vnútorne rozporný so základnými zásadami trestného konania, navyše v prípade prezumpcie nevinu a práva na obhajobu aj rozporný s Ústavou SR²¹.“*

Sudcovia Krajského súdu Bratislava iniciovali konanie o súlade právnych predpisov na Ústavnom súde pod sp. zn. PL. ÚS 11/2023, ktorého predmetom bolo, že či je § 289 ods. 2 Trestného zákona v súlade s Ústavou Slovenskej republiky. Sudcovia Krajského súdu v Bratislave svoje podanie odôvodnili tým, že *„zákaz donucovania k sebaobviňovaniu predstavuje právo podozrivého alebo obvineného na to, aby nebol žiadnym spôsobom nútený k priznaniu alebo k poskytovaniu dôkazov, ktoré by ho mohli akokoľvek spojiť s trestným činom, prípadne ho usvedčiť. Je povinnosťou štátu objasňovať trestné činy a zhromažďovať dôkazy bez toho, aby po hrozbe akejkoľvek sankcie nútil podozrivých alebo obvinených, aby sa priznali, či poskytli o svojej trestnej činnosti dôkazy. Z citovaného čl. 12 ods. 4 ústavy vyplýva, že výkon základného práva nesmie byť subjektu práva na ujmu. Poskytnutie biologického materiálu osobou podozrivou zo spáchania trestného činu môže byť v zmysle príslušných ustanovení Trestného poriadku (§ 155) orgánmi činnými v trestnom konaní a súdom vynucované, ak je takýto postup nevyhnutný a slúži na dosiahnutie účelu trestného konania. Pokiaľ ale zákon s odmietnutím poskytnutia dôkazu o vine podozrivým, a to jeho biologickej vzorky alebo vzorky vydychovaného vzduchu, automaticky spája vznik trestnej zodpovednosti, vyvstáva otázka, či zákon v § 289 ods. 2 Trestného zákona neodvodzuje vznik trestnoprávneho postihu od výkonu práva odmietnuť poskytovanie dôkazného materiálu o vlastnej vine. **Z pohľadu zisťovania podmienok trestnej zodpovednosti za vykonávanie činnosti, pri ktorej možno ohroziť život a zdravie v stave vylučujúcom spôsobilosť sa prezumuje nielen to, že páchatel napr. viedol vozidlo po požití alkoholu, ale aj to, že koncentrácia alkoholu v jeho krvi bola najmenej 1,00***

²¹ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon – komentár, II. zväzok. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. Dostupné online: <https://www.aspi.sk/products/lawText/13/404/1/2> [cit. 2023-10-17].

g/kg (0,4762 mg/l). Jedná sa pritom o skutkové okolnosti, ktoré je v niektorých prípadoch náročné dokazovať, a dokazujú sa spravidla za použitia odborného alebo znaleckého postupu. Predpoklad naplnenia týchto skutkových okolností sa javí ako opak ústavnej zásady prezumpcie neviny, tzn. ako prezumpcia viny.“

Ústavný súd SR rozhodnutím č. k. PL. ÚS 11/2023-14 zo dňa 27. septembra 2023 predbežne prerokoval vyššie spomenuté podanie na neverejnom zasadnutí pléna ústavného súdu a návrh sudcov Krajského súdu Bratislava odmietol podľa § 56 ods. 2 písm. c) zák. č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. K odmietnutiu návrhu došlo z dôvodu, že návrh nemal zákonom stanovené náležitosti. Sudcovia Krajského súdu Bratislava k uvedenému návrhu nedoručili všetky prílohy a ani neodstránili nedostatky svojho podania a v zmysle § 56 ods. 3 vyššie uvedeného zákona nie je povinnosťou Ústavného súdu SR vyzývať navrhovateľa t. j. v tomto prípade sudcov Krajského súdu Bratislava, aby odstránili nedostatky svojho podania. Keďže nedošlo k podaniu návrhu tak, ako to zákon vyžaduje, Ústavný súd SR sa ani nezaoberal otázkou či § 289 ods. 2 Trestného zákona je alebo nie je v súlade s Ústavou SR.

Sudcovia Krajského súdu Bratislava podali opätovne svoj návrh na Ústavný súd SR. Tentoraz už predmetné podanie nemalo nedostatky, návrh bol podaný tak, ako to zákon vyžaduje a Ústavný súd SR rozhodnutím č. k. PL. ÚS 17/2023-7 zo dňa 6. decembra 2023 rozhodol, že návrh prijíma na ďalšie konanie. To znamená, že Ústavný súd SR bude posudzovať či je § 289 ods. 2 Trestného zákona v súlade s Ústavou SR.

Vzhľadom na judikatúru ESELP uvedenú v predkladanej práci ako aj stanovisko Ústavného súdu ČR môžeme konštatovať, že podrobenie sa vyšetreniu na prítomnosť alkoholu či už dychovou skúškou alebo odberom krvi alebo podrobenie sa na vyšetrenie na prítomnosť inej návykovej látky nie je v rozpore so zákazom sebaobviňovania a je povinnosťou obvineného či podozrivého takéto vyšetrenie strpieť. Ústavný súd Českej republiky vo svojom stanovisku vymedzil, že pri odbere takýchto vzoriek nepôjde o aktívne konanie, ale iba o konanie pasívne, kedy podozrivý či obvinený musí strpieť vykonanie odberu biologického materiálu a k zásahu do telesnej integrity dochádza len v nepatrnej miere.

ESELP v prípade Saunders proti Veľkej Británii zas konštatuje, že je potrebné brať ohľad aj na všeobecný záujem v prípade opitých vodičov a nič nebráni tomu, aby vnútroštátne právne úpravy uprednostnili všeobecný záujem v porovnaní s postavením podozrivého či obvineného. Sme názoru, že povinnosť podrobiť sa vyšetreniu na prítomnosť návykových látok nebude protiústavná, otáznym je prípad, kedy dochádza k odmietnutiu vyšetrenia a takto sa naplní

skutková podstata § 289 ods. 2 Trestného zákona. Riešením by mohlo byť vypustenie tohto ustanovenia z Trestného zákona a zavedenie povinnosti podrobiť sa vyšetreniu na prítomnosť návykovej látky, keďže by zavedenie takejto povinnosti neodporovalo rozhodovacej praxi ESLP.

Záver

Súčasný prístup k vyhodnocovaniu stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade inej návykovej látky než alkoholu nie je správny a ani spravodlivý. Pri alkohole máme stanovenú hranicu nad 1 promile. Pokiaľ pri výkone zamestnania či inej činnosti sa zistí vyšetrením na prítomnosť návykovej látky, že je hodnota 1 promile prekročená až v takom prípade pôjde o stav vylučujúci spôsobilosť. Samozrejme, nemusí byť hodnota nad 1 promile pokiaľ sa lekársym vyšetrením potvrdí, že daná osoba aj pri nižšej hodnote alkoholu v krvi je v stave vylučujúcom spôsobilosť. Takýto prístup však nemáme pri iných návykových látkach. Vyšetrenie na prítomnosť návykovej látky v krvi sa uskutočňuje vždy keď je orientačný test na inú návykovú látku pozitívny. V týchto prípadoch by nemalo dochádzať k tomu, že ak je pozitívny výsledok krvného testu na inú návykovú látku tak automaticky pôjde o stav vylučujúci spôsobilosť. Bez určenia resp. uvedenia presnej koncentrácie tej ktorej omamnej či psychotropnej látky v krvi by bolo možné v súdnom konaní túto skutočnosť napadnúť. Z dôvodu nejednotnej rozhodujúcej praxe súdov v Českej republike prišiel Najvyšší súd so stanoviskom, v ktorom sa presne určilo, že až po prekročení stanovených hodnôt v tomto stanovisku pôjde o stav vylučujúci spôsobilosť. Stanovisko však počíta aj s možnosťou, že hodnota pri tej ktorej omamnej či psychotropnej látke prekročená nebude a stále na základe lekárskeho vyšetrenia môže ísť o stav vylučujúci spôsobilosť obdobne ako je to pri alkohole, kedy môžu nastať takéto prípady.

Považujeme za potrebné, aby sa v podmienkach Slovenskej republiky upravilo posudzovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť v prípade iných návykových látok ako je alkohol. Keby sme rovnako, ako pri iných návykových látkach, vyhodnocovali aj stav vylučujúci spôsobilosť v prípade alkoholu, automaticky každá osoba, ktorá by mala pozitívny krvný test na prítomnosť alkoholu by bola považovaná, že je v stave vylučujúcom spôsobilosť. Takýto prístup by nebol spravodlivý. Máme dostatočné a relevantné vedecké podklady na to, aby došlo k zlepšeniu posudzovania stavu vylučujúceho spôsobilosť pri iných návykových látkach. Toto odporúčanie *de lege ferenda* by dokázalo napraviť nesprávny prístup, ktorý sa v praxi momentálne aplikuje, keďže pozitívny krvný test automaticky nemusí znamenať stav

vyklúčujúci spôsobilosť. Nie je to tak ani v prípade alkoholu a nemalo by to byť ani v prípade iných návykových látok.

Na základe analýzy rozhodnutí ESLP, stanoviska Ústavného súdu ČR a rozhodnutí Najvyššieho súdu SR môžeme konštatovať, že zákonodarca môže zaviesť povinnosť podrobiť sa vyšetreniu na prítomnosť návykovej látky. ESLP aj Ústavný súd ČR konštatujú, že pri vyšetrení na prítomnosť návykových látok nepôjde o aktívne konanie, ktorým by sa prispievalo k svojmu obvineniu. Takéto konanie je považované za konanie pasívne a vyžaduje sa len strpieť odber biologických vzoriek. Dokonca je možné použiť aj donútenie, pokiaľ daná osoba odmieta podstúpiť vyšetrenie na prítomnosť návykových látok. ESLP uvádza, že v týchto prípadoch prevyšuje záujem spoločnosti oproti záujmu jednotlivca a nedochádza k porušeniu Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Krajský súd Bratislava inicioval konanie o súlade právnych predpisov na Ústavnom súde SR ohľadom súladu § 289 ods. 2 Trestného zákona t. j. odmietnutiu sa podrobiť vyšetreniu na návykové látky s Ústavou SR. Podľa rozhodnutí ESLP a stanoviska Ústavného súdu ČR môžeme konštatovať, že aj keď namietaná protiústavnosť pri tejto skutkovej podstate, ktorá podľa Krajského súdu Bratislava predstavuje skôr prezumpciu viny ako prezumpciu neviny by bolo možné zákonodarcom toto ustanovenie z Trestného zákona vypustiť a zaviesť namiesto toho povinnosť podrobiť sa vyšetreniu na prítomnosť návykových látok.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knihy a monografie

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon - Veľký komentár. Žilina: Eurokódex. 2020. Dostupné online: <https://www.epi.sk/epi-komentar/Komentar-zakona-c-300-2005-Z-z.htm>

IVOR, J., ZÁHORA, J., POLÁK, P. Trestné právo hmotné II. Bratislava: Wolters Kluwer. 2021. 688 s. ISBN 978-80-571-0409-4

KLÁTIK, J. a kol. Drogové trestné činy. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o. 2018. 214 s. ISBN 978-80-7502-362-9

MAŠLÁNYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné : všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2016. 623 s. ISBN 978-80-7380-618-7

MENCEROVÁ, I. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka. 2021. 536 s. ISBN 978-80-817-3103-7

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon – komentár, II. zväzok. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. Dostupné online: <https://www.aspi.sk/products/lawText/13/404/1/2>

ZÁBRENSZKI, T. Dekriminalizácia marihuany v podmienkach Slovenskej republiky s vybranou judikatúrou. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o.. 2022. 159 s. ISBN 978-80-8155-114-7

Odborné články

BANTA-GREEN, C. J. et al. Marijuana Impaired Driving: Toxicological Testing in Washington State. Alcohol and Drug Abuse Institute. Dostupné online: https://adai.uw.edu/pubs/pdf/2016marijuanadriving_testing.pdf

MOKRÁ, I. O uplatňovaní princípu nemo tenetur se ipsum accusare nielen v trestnom konaní; Justičná revue, 75, 2023, č. 2. Dostupné online: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/pravny-obzor/o-uplatnovani-principu-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare-nielen-v-trestnom-konani.m-3309.html>

MUSIL, J. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). In: Teoretické a praktické problémy dokazovania. Žilina: Eurokódex. 2008. 304 s. ISBN 978-80-893-6322-3

PENG, Y. W. et al. Residual blood THC levels in frequent cannabis users after over four hours of abstinence: A systematic review. Drug and Alcohol Dependence. Volume 216. Dostupné online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0376871620303422>

PODOLÁKOVÁ, L. Alkohol za volantom. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. 2023. 18 s. Dostupné online: https://novelatz.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/20230417_Novela_Alkohol_za_volantom-1.pdf

SPINDLE, T. R. et al. Urinary Pharmacokinetic Profile of Cannabinoids Following Administration of Vaporized and Oral Cannabidiol and Vaporized CBD-Dominant Cannabis. Journal of Analytical Toxicology. Dostupné online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7152694/>

ZÁBRENSZKI, T. Problematika užívania inej návykovej látky než alkoholu pri posudzovaní trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. In: NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS MATTHIAE BELII NEOSOLII roč. XXVI. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2023. s 524-539. ISBN 978-80-557-2037-1

ZOU, Z. et al. Definition of Substance and Non-substance Addiction. In: Advances in Experimental Medicine and Biology. Singapore: Springer Nature Singapore Pte Ltd. 2017. s. 21-41. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/320803078_Definition_of_Substance_and_Non-substance_Addiction

Právne predpisy

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Nariadenie vlády č. 463/2013 Sb. o seznamech návykových látok v znení neskorších predpisov

Vyhláška č. 374/1997 Suchtgiftverordnung

Vyhláška č. 375/1997 Psychotropenverordnung.

Zák. č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Zák. č. 219/1996 Z. z. ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb v znení neskorších predpisov

Zák. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov

Zák. č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive v znení neskorších predpisov

Zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zák. č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov

Zák. č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Rozhodnutia súdov

Rozhodnutie ESELP vo veci Jalloh proti Nemecku č. 54810/00

Rozhodnutie ESELP vo veci Saunders proti Veľkej Británii č. 19187/91

Rozhodnutie ESELP vo veci Schmidt proti Nemecku č. 32352/02

Rozhodnutie ESELP vo veci Ortiz a Martin proti Španielsku č. 43486/98

Rozhodnutie KS TN sp. zn. 2To/43/2022

Rozhodnutie KS TN sp. zn. 23To/38/2022

Rozhodnutie KS TN sp. zn. 23To/39/2022

Rozhodnutie NS ČR sp. zn. 3Tdo/1215/2007

Rozhodnutie NSS ČR sp. zn. 9As/135/2012

Rozhodnutie NS SR sp. zn. 5Tdo/71/2014

Rozhodnutie NS USA vo veci Schmerber proti Kalifornii č. 384 U.S. z roku 1966

Rozhodnutie OS NR sp. zn. 4T/107/2018

Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 11/2023

Rozhodnutie ÚS SR č. k. PL. ÚS 17/2023-7

Stanovisko NS ČR sp. zn. Tpjn 300/2020

Stanovisko NS ČSSR sp. zn. Plsf 2/84

Stanovisko ÚS ČR sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10

Iné zdroje

Odpoveď Prezídia Policajného zboru č. PPZ-ODP2-2023/015068-003

Nariadenie Prezídia Policajného zboru o vykonávaní dohľadu nad bezpečnosťou a plynulosťou cestnej premávky, v konaní o dopravných nehodách a dopravno-inžinierskej činnosti

Štatistická ročenka MS SR 2020

Štatistická ročenka MS SR 2021

Štatistická ročenka MS SR 2022

Internetové zdroje

www.youtube.com

Abstrakt

Cieľom práce je analýza virtuálnej slobody prejavu ako inherentného individuálneho práva jedinca kontexte jej obmedzení. Jej zameranie spočíva v rozhraní definovania právnych aspektov obmedzenia virtuálnej slobody prejavu, či už v teoretickej rovine pojmológie, ale takisto aj z povahy vyplývajúcej z medzinárodnej právnej úpravy. Osobitne sa venujeme judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorá pojednáva o podmienkach, kedy môže byť sloboda prejavu obmedzená. Toto obmedzenie nevnímame len v rovine občianskoprávnej, ale takisto aj v rovine trestnoprávnej. Na základe spomenutých rovín sú analyzované dôvody, pre ktoré je nutné považovať takýto zásah za akceptovateľný. V neposlednom rade prácou upriamujeme pozornosť na problémy z aplikačnej praxe, kde sa zameriava na nutnosť úpravy právnej regulácie v priestore verejného internetu. Metodologicky je zostavená na základe aplikácie metódy indukcie, pričom smeruje k bližšie analýze nedostatkov právnej úpravy. Záverom konštatujeme, že doposiaľ nie sú na medzinárodnej úrovni stanovené pevné pravidlá pre fungovanie v rámci online sféry. Ako potencionálnu možnosť medzinárodného regulovania virtuálnej sféry považujeme extenzívny výklad judikatúry ESĽP. Avšak vzhľadom nedostatočnú právnu úpravu sme presvedčení, že v nadchádzajúcom období bude prijatá legislatíva, ktorá bude vo veciach obmedzenia slobody prejavu na internete explicitnejšia.

Kľúčové slová: základné ľudské práva, sloboda prejavu, zneužívanie slobody prejavu, obmedzenie slobody prejavu

Úvod

Počiatky 20. storočia priniesli so sebou inovatívne technické pokroky. Za jeden z najvýznamnejších pokrokov možno považovať objavenie internetu. Internet ako jediná medzinárodná telekomunikačná sieť umožnila jednoduché spojenie medzi ľuďmi navzájom. Sám o sebe nepredstavoval problém, avšak na základe času a upadajúcej morálky došlo k prekračovaniu limitov práv používateľov. Ako náhle bolo objavené čaro sociálnych sietí, ľudia začali strácať prehľad o hraniciach ich práva na slobodný prejav. Problematickým sa ale nestali len sociálne siete, ale taktiež aj najviac vyhľadávané blogy.

¹ III. ročník bakalárskeho štúijného programu; denná forma štúdia; ebabinska@student.umb.sk

Samotná idea bezpečného zverejňovania názorov, kritiky a postojov nepredstavuje riziko. Riziko nastáva až prekročovaním pomyselných hraníc tohto práva, čo je v dnešnej dobe značným problémom. Dochádza k tomu na základe zaužívaného štandardu, kedy práva jedinca platia aj vo virtuálnej sfére. Avšak to neznamená, že užívatelia internetu môžu tieto práva zneužívať. Ako príklad možno uviesť blogerov ktorí, pôsobia dôveryhodne, ale častokrát je pravda opakom. Minulé udalosti ohľadne istých pochybných článkoch v ktorých došlo ku kolízií viacerých ľudských práv na úkor slobody prejavu, vyvolali pochybnosti nie len v rovine trestnoprávnej ale aj v rovine občianskoprávnej. Verejnej mienke bola kladená otázka, či vôbec existujú hranice regulácie internetu. Na túto otázku existuje jednoduchá odpoveď, kedy dochádzame k faktu, že regulácia právnej úpravy je v tomto smere príliš slabá. Avšak problém spočíva nie len v nedokonalnej právnej regulácii, ale aj v rovine zodpovednosti.

Výber témy na príspevok je možné zdôvodniť na základe aktuálnosti, keďže právna úprava je neurčito definovaná a nedostatočná vzhľadom na závažnosť rastúcich problémov. Pre špecializáciu na internetovú sféru sme sa rozhodli na základe aktuálnych udalostí, ktoré otriasli nie len našou fakultou, ale aj životmi mnohých z nás.

Cieľom príspevku je analýza virtuálnej slobody prejavu ako inherentného individuálneho práva jedinca v kontexte jej obmedzení. Ďalej spočíva v definovaní hraníc obmedzenia prejavov ľudskej povahy nie len v rovine občianskoprávných vzťahov, ale takisto aj v rovine trestnoprávných vzťahov.

Vzhľadom na aktuálnosť problematiky nebolo náročné vyhľadať si dostupnú literatúru. Častokrát sme siahali vo veľkej miere po judikatúre, pretože, ako už bolo uvedené, právna regulácia virtuálnej sféry je nedostatočná. Prínosnými boli aj články, ktoré sme takisto v nemalej miere využívali.

Indukcia je nosnou metódou na základe ktorej spočíva celá podstata našej práce. Následne využívame právnu, ale takisto aj faktickú komparáciu, ktorou kladieme dôraz na genézu pojmu slobody prejavu v pravom slova zmysle. V neposlednom rade používame metódu hĺbkovej analýzy a metódu inštrumentálnych a komparatívnych prípadových štúdií, vďaka ktorým právne analyzujeme jednotlivú judikatúru.

Prvá kapitola a jej jednotlivé podkapitoly sú venované možnostiam obmedzenia slobody prejavu v rovine občianskoprávných vzťahov, kedy v jednotlivých podkapitolách poukazujeme na problematiku anonymity. V druhej kapitole z hľadiska obmedzení siahame do trestnoprávnej roviny, kedy v jednotlivých podkapitolách poukazujeme na medzinárodnú judikatúru a nutnosť riešenia problematiky z hľadiska právnej regulácie virtuálnej sféry.

1. Obmedzenie slobody prejavu v rovine občianskoprávných vzťahov

Sloboda prejavu ako základné ľudské právo patriace k politickým právam, ktoré nám garantuje Európsky dohovor o ľudských právach (1950) spočíva nie len v slobode vyjadrenia názoru, ale taktiež aj v práve na informácie². Uvedené základné právo zaraďujeme do skupiny politických práv, ktoré sa takisto ako občianske práva vyznačujú negatívnym statusom štátu³. Negatívny status respektíve negatívny záväzok štátu predstavuje absolútny zákaz akéhokoľvek obmedzenia alebo regulovania výkonu základných práv a slobôd prvej generácie.

Prejavy osobnej povahy a triedenie podsúvaných informácií považujeme ako základný aspekt naplnenia podstaty uvedeného práva. Samotný pojem slobody prejavu vnímame nielen v rovine klasického chápania, ale radíme k nej aj slobodu prejavu vo virtuálnej sfére.

Čo sa týka regulácie slobody prejavu, tak mimo virtuálneho sveta je regulovaná, avšak v online priestore disponuje s neobmedzenou silou. Jej neobmedzenosť so sebou priniesla nevyhnutnosť, aby Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“) zaujal stanovisko pre negatívne vymedzenie slobody prejavu. Podľa neho neakceptovateľnosť práva na slobodný prejav je nevyhnutná, ak dochádza k urážajúcim a expresívnym prejavom.⁴ Uvedené stanovisko pre negatívne vymedzenie slobody prejavu nestačí a je potrebné, aby bol nastavený zodpovednostný mechanizmus, či už v rovine občianskoprávných vzťahov, tak aj v rovine trestnoprávných vzťahov.

1.1 Kontrolné mechanizmy webových portálov

Za nevyvrátiteľný fakt sa považuje, že webové portály respektíve ich správcovia alebo inak povedané prevádzkovatelia, majú prístup k zabezpečeniu kontroly publikovaných komentárov pomocou rôznych technických mechanizmov. Tieto technické mechanizmy predstavujú sústavu korektúr či už zo strany používateľov, tak aj zo strany webových portálov. Zaisťovanie portálov pred prípadným zneužitím slobody prejavu v online sfére je viac než žiadúcim. A to práve v prípade, ak by došlo k prekročeniu hraníc slobody prejavu a malo by to dosah na práva iných, preto je potrebné, aby bola určená zodpovednosť za inkriminovaný publikovaný výrok. Práve pri určovaní zodpovednosti za publikované výroky sa rozhodujúcim faktorom stáva využitie kontrolných mechanizmov zo strany webových portálov. Medzi najvyužívanéjšie mechanizmy

² Pozri čl. 10 ods. 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

³ Dostupné online na internete: http://ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=gen_lud_prav [cit. 2023- 11-28].

⁴ WILFING P.: *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava : VIA IURIS, 2017, s. 13

radíme disclaimer, filtráciu a systém upozornenia. Avšak otáznym stále zostáva, či vzhľadom na rastúci vývoj online sféry sú tieto možnosti kontroly dostačujúce.

Disclaimer je jedným z najvyužívanějších mechanizmov obrany webových portálov pred nežiadúcimi následkami, ktoré vznikajú v rámci publikácií komentárov užívateľov internetu. Z hľadiska registrácie užívateľov sa nerozlišuje medzi zodpovednosťou anonymných, ale ani registrovaných užívateľov, ktorí zverejňujú články na webovom portáli. V rámci tohto vyhlásenia sa uplatňuje informačná povinnosť, ktorá uvádza návštevníkov sídla stránok respektíve rôznych fór, že prevádzkovateľ obsahu, teda v tomto prípade webový portál, nezodpovedá za publikované komentáre⁵. Tento fakt vyplýva najmä zo skutočnosti, že jeho vlastník sa nestotožňuje so všetkými publikovanými názormi. To v podstate znamená, že nie každý publikovaný názor reflektuje subjektívny postoj vlastníka webového portálu. V prípade úplného vylúčenia zodpovednosti webových portálov prostredníctvom disclaimeru by bola anonymným používateľom poskytnutá neobmedzená možnosť publikovania príspevkov, komentárov respektíve blogov prekračujúcich hranice slobody prejavu.

Práve jednou ponúkaných možností kontroly webových portálov je prípadné filtrovanie nenávistných, hanlivých respektíve urážlivých slov, označovaných často ako vulgárne. Tento mechanizmus korektúry vo svojej podstate predstavuje perspektívu ako by bolo možné obísť problémy spojené s publikovaním takýchto komentárov. Samotný princíp mechanizmu filtrácie funguje na základe automatického triedenia komentárov obsahujúce slová, ktoré potenciálne ohrozujú spoločnosť⁶. Uvedené ohrozovanie spoločnosti môže nastať či už prostredníctvom podnecovania k násiliu, tak aj publikovaním nenávistných prejavov. Vzhľadom na neustálu inováciu virtuálneho sveta je potrebné podotknúť, že bohužiaľ takýto systém ochrany je nedostatočný, pretože za neurčitých príčin zvykne veľmi ľahko zlyhať.

Ďalšou z možností ako by mohli webové portály kontrolovať obsah zverejnený na sídle webovej stránky spočíva v jednoduchom prenesení poskytnutia kontroly prostredníctvom užívateľov virtuálnej sféry. Užívatelia, ktorí narazia na zdanlivo nevhodný obsah, teda na základe uvedeného disponujú s nástrojom nahlásenia takéhoto obsahu prevádzkovateľovi portálu. Prevádzkovateľ portálu poprípade jeho správca následne vykoná korektúru vo forme čiastočnej úpravy alebo prostredníctvom úplného odstránenia obsahu. Možno povedať, že

⁵ŠPIČKA, J.: Disclaimer. In *NAJ PRÁVO.SK*. Dostupné online na internete: <https://www.najpravo.sk/slovník/d/disclaimer.html> [cit. 2024-01-25].

⁶ WILFING P.: *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava : VIA IURIS, 2017, s. 124.

v tomto prípade sa jedná o preventívnu kontrolu, ktorá spočíva zabráneníu možným sporov. O preventívnu kontrolu sa jedná hlavne na základe faktu, že prevádzkovateľ nie je povinný odstrániť každý nahlásený výrok respektíve článok, ale zostáva to na jeho voľnej úvahe a posúdení ako sa s takýmto článkom respektíve výrokom vysporiada.

1.2 Zodpovednosť webových portálov

Čo sa týka pojmu zodpovednosti, tak je ho možné vymedziť ako povinnosť jedinca, respektíve subjektu vznikajúceho vzťahu znášať následky vyplývajúce z jeho konania. Avšak v prípade zodpovednosti v online priestore je jej vymedzenie náročnejšie.⁷ Uvedená náročnosť povinnosti užívateľa online priestoru nie je za svoje konanie následky je obmedzená jeho prípadnou anonymitou. Anonymita ako taká spôsobuje problémy v identifikácii osôb skrytých pod jej záštitou. Vzhľadom na uvedenú skutočnosť bolo potrebné aby EŠLP posúdil otázku zodpovednosti prevádzkovateľov webových portálov.

V rámci judikatúry EŠLP je nutné odvíjať prípad *Delfi v. Estónsko*⁸ ale takisto aj prípad *MTE a Index.hu Zrt v. Maďarsko*⁹, kedy sa muselo prísne posúdiť testom proporcionality medzi právom na prístup k informáciám a právom na ochranu povesti respektíve práv iných. Uvedený test, ktorý bol kľúčovým pre posúdenie konkrétneho prípadu sa skladal z piatich častí, pričom súd podrobne skúmal nasledujúce skutočnosti a to¹⁰:

- 1) Samotný predmet respektíve obsah komentárov
- 2) Povinnosť niesť následky za publikované komentáre, teda tzv. objektívna zodpovednosť autorov
- 3) Podniknuté opatrenia na urovanie sporu zo strany webových portálov
- 4) Správanie dotknutej strany sporu
- 5) Následky publikovaných komentárov

⁷ RYBANOVÁ, L.: Zodpovednosť prevádzkovateľa webu za jeho obsah. In *PRÁVNE NOVINY*. Dostupné online na internete: <https://www.pravnenoviny.sk/zodpovednost-prevadzkovateľa-webu-za-jeho-obsah> [cit. 2024- 01-25].

⁸ Pozri Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 15. júla 2015 sp. Zn. 64569/09. Dostupné online na internete: [https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/search.asp#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2264569/09%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22COMMUNICATEDCASES%22\],%22itemid%22:\[%22001-116334%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/search.asp#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2264569/09%22],%22documentcollectionid%22:[%22COMMUNICATEDCASES%22],%22itemid%22:[%22001-116334%22]}) [cit. 2024-01-25].

⁹ Pozri rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 12 apríla 2016 sp. zn. 22947/13. Dostupné online na internete: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-160314%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-160314%22]}) [cit. 2024-01-30].

¹⁰ RYBANOVÁ, L.: Zodpovednosť prevádzkovateľa webu za jeho obsah. In *PRÁVNE NOVINY*. Dostupné online na internete: <https://www.pravnenoviny.sk/zodpovednost-prevadzkovateľa-webu-za-jeho-obsah> [cit. 2024- 02-01].

Čo sa týka podmienok obmedzenia slobody prejavu tak, roku 2015 bola požiadaná Benátska komisia parlamentným zhromaždením Rady Európy o právne posúdenie zákona vydaného Tureckom s princípmi fungovania v európskom internetovom priestore. V rámci posudzovania uvedených skutočností Benátska komisia zároveň stanovila aj podmienky obmedzenia slobody prejavu, ktoré musia byť v súlade s Dohovorom o základných ľudských právach, ale takisto aj s Medzinárodným paktom¹¹. Takéto podmienky musia byť:

- I. Stanovené zákonom, čo predstavuje ich predvídateľnosť
- II. Legitímne, čo predstavuje, že obmedzenie musí sledovať legitímny cieľ uvedený v príslušných dokumentoch
- III. Nevyhnutné a to práve kvôli tomu, že dosiahnutie stanoveného cieľa musí byť proporcionálne k jeho závažnosti

2. Obmedzenie slobody prejavu v rovine trestnoprávných vzťahov

Využívanie online sféry ako prostredia vhodného pre prácu, školu ale takisto aj vzdelávanie, malo pozitívny dopad vzhľadom na flexibilitu a funkčnosť internetu. Avšak, doposiaľ neupravené medzery v právnej regulácii internetového obsahu jedincovi ako takému umožňovali viaceré možnosti, či už publikácie subjektívnych názorov k problematike narastajúcej pandémie, ale takisto aj k propagácii nenávisti z viacerých hľadísk. Uvedené obdobie teda možno vnímať ako obdobie nevraživosti na základe politickej príslušnosti, ale tak isto aj ako obdobie masívneho podnecovania prostredníctvom šírenia nepravdivých informácií, respektíve inak nazývaných dezinformácií.

Môže sa zdať, že „online psychológia“ zavádza jedincov využívajúcich služby virtuálnej sféry smerom k ceste slobodnej nevraživosti. Avšak v prípade prekročenia pomyslenej hranice nie je len nutnosťou, ale aj žiadúcim, aby zasiahol trestnoprávny inštitút, ktorý v súčasnosti existuje aj funguje, ale bohužiaľ s veľkými medzerami.

2.1 Povinnosť štátu konať proti trestným činom nenávistnej povahy

Čo sa týka všeobecnej roviny, tak trestné činy podľa Európskeho dohovoru o ľudských právach sú povinné, aby orgány štátov, ktoré sú viazané týmto dohovorom, účinne vyšetrovali útoky. Predovšetkým sa to týka útokov voči životu a to v rovine súkromnej, ale takisto aj rovine rodinnej. Ďalej týmto orgánom vyplýva povinnosť dôkladne vyšetrovať prípady neľudského správania, mučenia a taktiež aj ponižujúceho zaobchádzania s človekom ako jedincom¹².

¹¹ KRAJŇÁK A.: *Hranice slobody prejavu na internete*. Bratislava : VIA IURIS, 2022, s. 96.

¹² Pozri čl. 2,3 a 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

Povinnosť vyšetrovania uvedených činov vyplýva z pozitívneho záväzku, z ktorého možno vyvodit' viaceré povinnosti zo strany jednotlivých štátov. Takáto povinnosť sa dá vyvodit' len za splnenia podmienky, že pristúpili k uvedenému dohovoru. V rámci svojej rozhodovacej činnosti ESĽP niekoľkokrát konštatoval, že porušením povinnosti dôkladne vyšetrovať takéto činy dochádza zároveň aj k porušeniu nutného pozitívneho záväzku štátov¹³.

V rámci rozhodnutia ESĽP vo veci R. B. v. Maďarsko¹⁴ je nutné odvíňať časť argumentácie, v ktorej ESĽP konštatuje povinnosť vnútroštátnych orgánov štátu prijať rozumné opatrenia za účelom odhaliť akékoľvek rasistické motívy a taktiež aj ich dôsledky vzhľadom na sled udalostí, ktoré v súvislosti s nimi vznikajú¹⁵. Vzhľadom na uvedené možno teda konštatovať, že pri prekročení tzv. prahovosti predsudkami motivovaného zaobchádzania voči osobám by mohlo dôjsť k aktivácii článku 3 Dohovoru o ľudských právach. Uvedený článok výslovne zakazuje trestanie, mučenie, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie, pričom by v tomto prípade bolo nutné, aby poškodená osoba dokázala, že došlo k obťažovaniu, ktoré však bolo rasisticky alebo inak neľudsky motivované prostredníctvom verbálneho alebo fyzického útoku¹⁶.

2.2 Dezinformácie

Dezinformácia alebo inak povedané tzv. hoax predstavuje v rámci digitálnej sféry jeden z nemalých problémov. A to nielen z hľadiska bezcieľného prijímania informácií zo strany užívateľov internetu, ale takisto aj z hľadiska jej povahy. Dezinformácia je medzinárodne známym pojmom označovaný ako informácia, ktorá v sebe obsahuje chybný odkaz respektíve skreslené fakty. V rámci obmedzenia slobody prejavu, tak ako už bolo uvedené v prvej kapitole, ktorá sa venovala obmedzeniu slobody prejavu v rovine občianskoprávných vzťahov, tak je nutné odvíňať, aby nenastalo riziko porušenia práva poskytovať informácie respektíve práva

¹³ WILFING P.: *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava : VIA IURIS, 2017, s. 97.

¹⁴ Pozri Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 12. apríla 2016 sp. zn. 64602/12. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-161983%22%5D%7D> [cit. 2024-02-29].

¹⁵ Z judikatúry: „*The authorities' duty to prevent hatred-motivated violence on the part of private individuals, as well as to investigate the existence of a possible link between a discriminatory motive and the act of violence can fall under the procedural aspect of Article 3 of the Convention, but may also be seen to form part of the authorities' positive responsibilities under Article 14 of the Convention to secure the fundamental value enshrined in Article 3 without discrimination.*“ Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 12. apríla 2016 sp. zn. 64602/12. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-161983%22%5D%7D> [cit. 2024-02-29].

¹⁶ WILFING P.: *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava : VIA IURIS, 2017, s. 98.

na slobodné šírenie informácií. Práve vďaka tomu faktú nastáva problém pri blokovani stránok respektíve článkov, ktoré v sebe nesú chybnú informáciu.

V rámci blokovanja má teda vnútroštátny systém orgánov, v prípade Slovenskej republiky je to práve Národný bezpečnostný útvar, voľnosť pri právnej úvahe, čo bude za dezinformáciu alebo hybridnú hrozbu považovať. Tento fakt vyplýva z nedostatočnej právnej úpravy v ktorej zákonodarca neobsiahol, čo je nutné zaraďovať pod pojem dezinformácia respektíve iná hybridná hrozba¹⁷. V rámci medzinárodného priestoru sa teda ESLP nemusel zatiaľ vysporiadať vo svojej rozhodovacej činnosti s prípadmi, ktoré sa konkrétne týkali šírenia dezinformácií vo verejnom priestore virtuálnej sféry. Avšak v rámci kontexte niektorých rozhodnutí na pôde ESLP je možné vnímať nepriame dotknutie sa problematiky šírenia dezinformácií.

Za jedno z rozhodnutí v rámci judikatúry ESLP, ktoré sa nepriamo týka dezinformácií možno považovať rozhodnutie vo veci KURIER Zeitungsverlag und Druckeri GmbH v. Rakúsko¹⁸. ESLP sa v tomto prípade musel vysporiadať s otázkou, či novinárska činnosť, ktorá môže byť spojená so zverejňovaním osobných informácií v médiách, je vôbec v súlade so základnými právami. Za konkrétne základné práva v tomto kontexte považujeme slobodu prejavu a ochranu súkromia. Na základe posudzovania ESLP je teda možné konštatovať, že ak by takáto novinárska činnosť zahŕňala dezinformácie alebo inak povedané zavádzajúce informácie, malo by to jednoznačne vplyv na zásah do ochrany súkromia a teda mohlo by to mať dôsledky v rámci rozhodovacej činnosti, či už vnútroštátnych súdov, tak aj súdov na medzinárodnej úrovni a to konkrétne na ESLP.

Záver

Vzhľadom na neustále rastúci technologický pokrok a to konkrétne pokrok v rámci virtuálnej sféry, je viac než nutné vymedzenie pojmu slobody prejavu. Sloboda prejavu ako taká, sa radí medzi prejavy osobnej povahy, vďaka ktorým dochádza k triedeniu podsúvaných informácií. Práve uvedené triedenie považujeme ako základný aspekt naplnenia podstaty základného ľudského práva, ktoré nám garantuje samotný Európsky dohovor o ľudských právach.

¹⁷ KRAJŇÁK A.: *Hranice slobody prejavu na internete*. Bratislava : VIA IURIS, 2022, s. 107.

¹⁸ Pozri rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva zo 17. januára 2012 sp. zn. 3401/07. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-108689%22%7D> [cit. 2024-03-01].

Prvým a podstatným krokom pre posúdenie schopnosti regulácie nenávistných prejavov bolo posudzovanie kontrolných mechanizmov webových portálov. Osobitne sme skúmali každý jeden kontrolný mechanizmus a to disclaimer, filtračný systém a systém upozornenia v rámci jeho pozitív, ale taktiež aj z hľadiska väd ich fungovania. Vďaka poznatkom, ku ktorým sme dospeli na základe zistených informácií si dovoľíme tvrdiť, že žiaden z kontrolných mechanizmov v súčasnosti bohužiaľ nie je technicky dokonalým a v rámci ich využívania obsahujú citeľné technické vady. Avšak za najlepšiu možnosť kontroly považujeme systém upozornenia a to aj napriek tomu, že je časovo náročnejší a reflektuje subjektívny postoj prevádzkovateľa.

Z hľadiska zodpovednosti sme posudzovali dopad anonymnosti užívateľov na vymáhateľnosť porušenia iných subjektívnych práv jedinca v rámci virtuálnej sféry. Vzhľadom na uvedenú problematiku sme následne pomocou kľúčových rozhodnutí ESLP posudzovali prenesenie zodpovednosti na prevádzkovateľov webových portálov. Z prípadov Delfi v. Estónsko, tak aj MTE a Index.hu Zrt nám vyplýva, že takéto prenesenie ani zďaleka nepredstavuje ľahký proces. Súd sa musí vysporiadať nie len s objektívnymi skutočnosťami, ktoré vyplývajú z konkrétnych skutkových okolností, ale aj so správaním či už poškodenej, ako aj obvinenej strany. Neľahkú situáciu taktiež predstavuje princíp proporcionality, pri ktorom sa zohľadňuje legitímnosť účelu a jeho dopad na iné ohrozené základné ľudské právo. Avšak najväčším problémom, s ktorým sa vzhľadom na vývoj doby bude musieť vysporiadať ESLP, je osobitosť každého jedného prípadu, keďže medze v rámci virtuálnej sféry nemajú stanovené pravidlá. Čo sa týka obmedzenia slobody prejavu, tak si dovoľíme konštatovať, že Benátska komisia nastavila podmienky možnosti obmedzenia uvedeného práva. Prvou je, že takéto obmedzenia musia byť stanovené zákonom, čo znamená, že musia byť presne definované a predvídateľné. Druhú podmienku predstavuje legitímnosť, čo znamená, že musí sledovať legitímny cieľ. A poslednou je nevyhnutnosť, ktorá je vnímaná v rovine proporcionality k dosiahnutiu cieľa a závažnosti. Práve na základe uvedených podmienok konštatujeme, že takéto obmedzenie v sebe zhmotňuje primeranosť a spravodlivosť.

Následne sme sa venovali trestnoprávnej rovine v kontexte prekročenia slobody prejavu. V rámci nej si dovoľíme konštatovať, že „online psychológia“ zdanlivo zavádza jedincov využívajúcich služby virtuálnej sféry smerom k ceste slobodnej nevraživosti. Skúmaním Európskeho dohovoru o základných ľudských právach sme zistili, že v prípade prekročenia pomyslenej hranice nie je len nutnosťou ale aj povinnosťou, aby zasiahol príslušný orgán, ktorý posúdi závažnosť uvedeného konania. V rámci judikatúry ESLP sme v tomto prípade upriamili pozornosť na prípad R.B. v Maďarsko, kedy bolo nutnosťou použiť extenzívne hľadisko pri

výklade uvedeného prípadu. Použitím extenzívneho hľadiska si dovoľíme konštatovať, že v rámci trestnej roviny narážame na potenciálne možnú trestnú zodpovednosť akýchkoľvek motívov ponížujúceho a neľudského správania sa. Pri uvedených motívoch si dovoľíme tvrdiť, že je nutné brať na zreteľ aj charakter dopadu na psychickú stránku človeka.

V neposlednom rade sme posudzovali závažnosť šírenia dezinformácií. Vzhľadom na to, že judikatúra ESLP v sebe priamo nezahrňa rozhodnutie vo veci dezinformácií, tak bolo nutné znova využiť extenzívny výklad pri analýze vybraného súdneho rozhodnutia. KURIER Zeitungsverlag und Druckeri GmbH v. Rakúsko je rozhodnutím ESLP, ktoré sme sa pokúsili aplikovať na dezinformácie. Na základe extenzívneho výkladu si dovoľíme konštatovať, že ak by pri informačnej činnosti bola zahrnutá aj nepravdivá informácia, ktorá by bola spojená so zverejňovaním osobných informácií v médiách, tak by mohlo dôjsť ku kolízií práva na ochranu súkromia. Dovoľíme si tvrdiť, že by to mohlo mať dôsledky v rámci rozhodovacej činnosti, či už vnútroštátnych súdov, tak aj súdov na medzinárodnej úrovni a to konkrétne na ESLP.

Po zhrnutí je možné konštatovať, že doposiaľ nie sú na medzinárodnej úrovni stanovené pevné pravidlá pre fungovanie v rámci online sféry. Keďže internet sa vyvíja a časom bude jedinec narážať ďalšie alebo nové, doposiaľ nepoznané problémy, je pravdepodobné, že relevantné medzinárodné organizácie v nadchádzajúcom sa období príjmu legislatívu, ktorá bude vo veciach obmedzení slobody prejavu na internete explicitnejšia. Explicitnosť by sa mohla týkať najmä blokovania, ktoré mohlo byť uložené rozhodnutím súdu až po vyčerpaní všetkých miernejších sankcií. Čo sa týka rozhodnutia, tak by mala byť dodržaná zásada rýchlosti a efektívnosti konania, ktorá by zabránila zbytočným prieťahom. V rámci legislatívy by museli byť taxatívne vymenované osoby, ktoré by boli oprávnené podať návrh na začatie konania. Žaloba prístupná verejnosti by mohla mať taktiež prínos v rovine následnej kontroly, rovnako ako v prípade kontrolného mechanizmu správy používateľa. V tomto prípade by sa však jednalo už o právne následky. Vykonateľnosť blokovania webových portálov by nemala mať dlhotrvajúci charakter a to z toho dôvodu, aby ju bolo možné zrušiť po odpadnutí dôvodov. Princípy samotného blokovania by mali byť prístupné širokej verejnosti, aby mohli byť predvídateľné následky prekročenia hraníc slobody prejavu vo virtuálnej sfére. V neposlednom rade, čo sa týka dezinformácii by malo dôjsť k ich presnému právnemu vymedzeniu a to z toho dôvodu, aby bolo jasné, aký druh informácií k nim spadá.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knížné publikácie a monografie

KRAJŇÁK A.: Hranice slobody prejavu na internete. Banská Bystrica : VIA IURIS, 2022, 122 s. ISBN 978-80-89805-13-6

WILFING P.: Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach európskeho súdu pre ľudské práva. Banská Bystrica : VIA IURIS, 2017, 132 s. ISBN 978-80-89805-01-3

Články

RYBANOVÁ, L.: Zodpovednosť prevádzkovateľa webu za jeho obsah. In PRÁVNE NOVINY. Dostupné online na internete: <https://www.pravenoviny.sk/zodpovednost-prevadzkovateľa-webu-za-jeho-obsah> [cit. 2024-01-25].

ŠPIČKA, J.: Disclaimer. In NAJ PRÁVO.SK. Dostupné online na internete: <https://www.najpravo.sk/slovník/d/disclaimer.html> [cit. 2024-01-25].

Judikatúra

Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 12. apríla 2016 sp. zn. 64602/12. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-161983%22%5D%7D> [cit. 2023-05-01].

Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 11. februára 2011 sp. zn. 64569/09. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/search.asp#%7B%22languageisocode%22%3A%5B%22ENG%22%5D%2C%22appno%22%3A%5B%2264569%2F09%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22COMMUNICATEDCASES%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-116334%22%5D%7D> [cit. 2024-01-25].

Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 17. januára 2012 sp. zn. 3401/07. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-108689%22%5D%7D> [cit. 2024-03-01].

Rozsudok veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 2. februára 2016 sp. zn. 22947/13. Dostupné online na internete: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-160314%22%5D%7D> [cit. 2024-01-30].

Právne predpisy

Európsky dohovor o ľudských právach

Iné zdroje

Dostupné online na internete: http://ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=gen_lud_prav
[cit. 2023- 11-28].

Bc. Ing. Ladislav Benyovics¹

Uplatňovanie práv pacientov pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike a v Maďarsku

Abstrakt

Cieľom príspevku je analýza možností uplatňovania práv pacientov v prípade zanedbania zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike a v Maďarsku. V rámci výskumu sa zameriame na právne rámce, mechanizmy a postupy používané v oboch krajinách a na riešenie prípadov zanedbania zdravotnej starostlivosti. V práci sa budeme snažiť identifikovať podobnosti a rozdiely v jednotlivých krajinách ako aj na potenciálne oblasti zlepšenia v ochrane práv pacientov. Závěry tejto práce by mohli prispieť k lepšiemu pochopeniu možností pri uplatňovaní nárokov týkajúceho sa zanedbávania zdravotnej starostlivosti a môže poskytnúť informácie pre širokú diskusiu na možné zmeny v oblasti zdravotnej legislatívy pri ochrane práv pacientov.

Kľúčové slová: zanedbanie zdravotnej starostlivosti, diagnóza, pacient, uplatnenie práv, príčiny zavinenie, náhrada škody,

Úvod

V poslednej dobe sa čoraz viac na verejnosti medializujú kauzy zo zdravotníckeho prostredia a poukazuje sa na pochybenia zdravotníckych pracovníkov (najmä lekárov). Nie je na tom nič zvláštne, že téma poskytovania zdravotnej starostlivosti patrí medzi najviac komunikované témy verejného záujmu a diskusie nakoľko život a zdravie sú najprirodzenejšie hodnoty človeka.

Lekárske chyby a omyly sú nežiaduce situácie, ktoré môžu mať vážne dôsledky pre pacientov. Chybne stanovená diagnóza alebo vykonaný medicínsky úkon vedú častokrát k škodám na zdravý s často fatálnymi následkami

Vyskytujú sa prípady, keď dochádza k oneskorenému stanoveniu správnej diagnózy alebo aj pri správnej diagnóze je poskytnutá nesprávna liečba resp. dochádza k zanedbaniu zdravotnej starostlivosti. Omyly v diagnostike majú za následok približne 40 % neúspešnej liečby pacientov. Prínos včasnej diagnostiky a liečby nám prináša pozitívne výsledky pri liečbe pacientov a nesmie sa zabudnúť ani na pozitívny ekonomický prínos.

¹ 1. ročník, Magisterského štúdia, externé štúdium, l.benyovics@gmail.com

Všeobecné závery z tejto oblasti sa zhodujú v tom, že väčšina chýb a omylov vyskytujúcich sa pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti (diagnóza, liečba) sú dané subjektívnymi príčinami, t.j. v prípade správnych a predpísaných postupov, by v zásade vôbec nevznikli. Samozrejme nesmieme zabudnúť aj na objektívne príčiny ako sú napr. zdravotná politika štátu v oblasti financovania, prístupnosť k prevencii, nedostatky organizácie práce vedenia zdravotníckych zariadení a v neposlednom rade personálna politika zdravotníckych zariadení.

V prípade, že pacienti sú poškodení kvôli zanedbaniu zdravotnej starostlivosti, majú právo na náhradu škody. V Slovenskej republike a v Maďarsku existujú zákony a právne predpisy, ktoré upravujú proces uplatnenia a odškodnenia pacientov v takýchto prípadoch.

Na naplnenie právnej zodpovednosti je potrebné aby boli splnené určité predpoklady a to je protiprávny úkon, vznik škody a príčinná súvislosť. V prípade ich naplnenia môžeme hovoriť o **objektívnej zodpovednosti**. Pri uvedenom sa nevyžaduje preukázanie úmyselného resp. neúmyselného konanie. Občianske zákonníky spravidla poznajú aj **absolútnu objektívnu zodpovednosť**. V zdravotníctve je to zodpovednosť za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe použitej veci ². V tomto prípade nesie bremeno zodpovednosti výlučne ten, kto vec použije.

Samozrejme existuje aj zodpovednosť vzniku zavinením t.j. **subjektívna zodpovednosť**.

Potrebu objektivizácie zodpovednosti v medicíne potvrdil v minulosti aj vývoj praxe, čo potvrdzuje aj právny názor Najvyššieho súdu SSR z roku 1974 č 1 Cz 110/74. , podľa ktorého „je nevyhnutné, aby sa pri poskytovaní zdravotníckych služieb použili nástroje a látky, ktorých použitie je spojené s určitým rizikom; lekárska veda berie toto riziko do úvahy a ak považuje i pri tomto riziku postup za spoločensky odôvodnený, je vhodné, aby riziko eventuálneho neúspechu a vzniknutej škody znášala spoločnosť, a nie jednotliviec“³.

Pre lepšie znázornenie načrtnutých skutočností sa zameriame na porovnanie práv pacientov v Maďarskej a Slovenskej republike v zmysle aktuálnej právnej úpravy. Maďarsko a Slovensko sú bezprostredne susediace krajiny, čo zakladá dôvod pre výber na účely tejto štúdie.

Metodologicky je príspevok koncipovaný ako právna analýza s prvkami komparácie. V istých pasážach sú prostredníctvom deskriptívnej metódy opísané javy relevantné pre výskum.

Pri komparácii sme sa zamerali na problematiku **zodpovednosti za škodu na zdraví a uplatňovanie si príslušných nárokov** pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti **pacientov**

² Pozri § 421a, zákona č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov

³ Z judikatúry: Rozsudok Najvyššieho súdu SSR z roku 20.12.1974 Sp.č 1 Cz 110/74 Dostupné na internete: <https://sbirka.nsoud.cz/sbirka/10476/>, [cit.23.3.2024].

v oboch krajinách. Obidve krajiny sú členmi Európskej únie a sú teda viazané európskym právom, ktoré vytvárajú spoločné normy a smernice týkajúce sa zodpovednosti za škodu na zdraví. Týmto spôsobom sa vytvára európsky právny rámec, ktorý má za cieľ harmonizovať postup poškodených k náhradám za škodu na zdraví. V hypotéze však priznávame, že v praxi sa môžu vyskytovať rozdiely v konkrétnych postupoch a spôsoboch uplatňovania týchto zásad v rámci jednotlivých krajín.

Cieľom príspevku je analýza možností uplatňovania práv pacientov v prípade zanedbania zdravotnej starostlivosti v komparatívnej perspektíve so zameraním na právne rámce, mechanizmy a postupy používané v oboch krajinách na riešenie prípadov zanedbania zdravotnej starostlivosti. Budeme sa snažiť identifikovať podobnosti a rozdiely v jednotlivých krajinách, ako aj na potenciálne oblasti zlepšenia v ochrane práv pacientov.

1. Vznik a uplatnenie škody v podmienkach Slovenskej republiky

Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je vždy riziko, že zdravotné zariadenie prostredníctvom svojho zdravotníckeho personálu urobí chybu alebo sa dopustí omylu pričom dochádza k zanedbaniu zdravotnej starostlivosti. Samozrejme takéto chyby a omyly vo väčšine prípadov prinášajú zo sebou riziko vzniku väčších či menších škôd, ktoré budú buď odstrániteľné bez následkov (včasná zmena diagnózy a úplne vyliečenie pacienta), alebo s následkami (endoprotéza zdravého kolena) alebo neodstrániteľné (amputácia zdravej končatiny), respektíve s fatálnymi následkami (smrť). V takýchto prípadoch môže dôjsť dochádza k uplatňovaniu náhrady škody za zanedbanie zdravotnej starostlivosti pacientom, následne k prešetreniu prípadu a zisteniu, či v danom prípade existuje zodpovednosť a ak áno, ako vyvodiť právnu zodpovednosť voči vinníkom. Ak sa osoba domnieva, že sa jej neposkytla zdravotná starostlivosť správne, alebo sa domnieva, že iné rozhodnutie ošetrojúceho zdravotníckeho pracovníka v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti alebo služieb súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti je nesprávne, má právo požiadať poskytovateľa o nápravu, žiadosť sa podáva písomne.⁴ Záväzok nahradiť škodu je zakotvený v každom právnom systéme. Táto povinnosť vzniká ako sekundárna, teda následná povinnosť pre subjekt, ktorý porušil svoju primárnu povinnosť vyplývajúcu zo zákona alebo iných právnych skutočností. Pri vymáhaní práva na náhradu škody je nevyhnutné, aby boli splnené predpoklady pre vznik zodpovednosti za škodu.

⁴ Pozri §17 Zákon 576/2004Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Aby došlo k právnej zodpovednosti musí mať konanie tieto znaky:

- kauzálny nexus teda príčinná súvislosť medzi konaním zdravotného personálu a následkom vo vzťahu k pacientovi. Toto ale musí vychádzať z úrovne aktuálneho vedeckého poznania
- opomenutia alebo protiprávne konania, ktoré sú dané zákonom alebo iným predpisom v oblasti súkromnoprávných deliktov
- škodlivý následok, ktorý môžeme zadefinovať ako ujmu na zdravý, ktorá môže byť reálna alebo sa môže jednať len o len ohrozenie (fyzická, psychická) resp . strata šance
- zavinenie

Zodpovednosť v občianskom práve je zameraná na:

- úhradu (reparáciu, resp. kompenzáciu) majetkovej ujmy alebo na zmiernenie nemajetkovej ujmy poskytnutím určitého zadosťučinenia (Satisfakcie)
- preventívno-výchovné pôsobenie.⁵

Všeobecne pre úspešné uplatnenie nároku na náhradu škody je potrebné predložiť a preukázať porušenie právnej povinnosti, vznik škody a príčinnú súvislosť medzi konaním alebo opomenutím (porušením právnej povinnosti) a následkom (vzniknutou škodou). Škoda, či už v podobe reálnej ujmy alebo ušlého zisku, musí byť jednoznačne spôsobená práve porušením právnej povinnosti. Aj keď škoda a porušenie právnej povinnosti samy osebe nevedú automaticky k zodpovednosti za škodu a nároku na jej náhradu. Príčinná súvislosť musí byť nielen tvrdená (predpokladaná), ale musí byť spoľahlivo preukázaná. Povinnosť tvrdenia a bremeno dôkazov týkajúce sa príčinnej súvislosti v civilnom procese nesie zásadne účastník, ktorý má preukázať svoje tvrdenie, teda poškodený. Vzťah medzi príčinou a jej následkom musí byť spoľahlivo a priamo preukázaný.

Oproti tomu sa pri náhrade škody pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti môže vyskytnúť určité odchýlenie od jasne preukázanej príčinnej súvislosti, vzniknutej škody a porušením právnej povinnosti a tým je neposkytnutie šance.

Právne rámce pre uplatnenie nárokov pri odškodňovaní pacientov pri lekárskech omyloch sú na Slovensku zakotvené v Zákone č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti v platnom znení⁶ a v Zákone o zdravotnej starostlivosti č. 576/2004 Z. z.⁷ ktoré sú vo vzťahu

⁵ LAZAR, J. a kolektív, Občianske právo hmotné 2, r. 2010, str. 308

⁶ Zákon č. 587/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti v platnom znení

⁷ Zákon 576/2004Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

k Občianskemu zákonníku *lex specialis*.⁸ Zákon č 576/2004 Z.z. v platnom znení upravuje práva pacientov a povinnosti zdravotníckych pracovníkov. V zmysle § 4 ods.3 uvedeného zákona je zdravotná starostlivosť poskytnutá správne ak sa bezodkladne vykonajú všetky zdravotné výkony potrebné na správne určenie choroby a zabezpečí sa správny preventívny postup alebo správny liečebný postup. Zdravotná starostlivosť sa poskytuje v súlade so súčasnými dostupnými poznatkami lekárskej vedy a iných biomedicínskych vied, s prihliadnutím na technické a vecné vybavenie príslušného zdravotníckeho zariadenia.⁹

V zmysle ustanovení Občianskeho zákonníka sa pri škode na zdraví jednorazove odškodňujú bolesti poškodeného a sťaženie jeho spoločenského uplatnenia.¹⁰

Na Slovensku v prípade podozrenia zanedbania zdravotnej starostlivosti má pacient okrem iného tieto možnosti oznámenia:

- podať sťažnosť na zdravotnícke zariadenia, kde sa predpokladá, že k chybe došlo. Avšak tento postup zriedkavo vedie k výsledkom v prospech pacientov, nakoľko zdravotnícke zariadenia vo väčšine prípadov odmietajú takéto sťažnosti.
- podať sťažnosť zriaďovateľovi zdravotníckeho zariadenia, ale keďže zriaďovateľ sa primárne informuje poskytovateľa ohľadom sťažnosti, poškodený obvykle dostanú rovnakú odpoveď ako od poskytovateľa.
- v prípade podozrenia na zanedbanie zdravotnej starostlivosti, má pacient právo podať podnet na príslušnú regionálnu pobočku Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, ktorý je nezávislým štátnym orgánom. Takýchto úradov - pobočiek je na Slovensku 5 v BA, TN, BB, KE, TR. Poverený úrad prešetrí, či v uvedenom prípade skutočne došlo k zanedbaniu zdravotnej starostlivosti zo strany ošetrojúceho lekára respektíve či došlo k zanedbaniu zdravotnej starostlivosti v rozpore s ustanovením zákona č. 576/2004 Z. z., kde sa jasne definuje že správna zdravotná starostlivosť v zmysle *lege artis* je zdravotná starostlivosť poskytnutá správne. Podnet je možné podať elektronicky alebo písomne na adresu pobočky úradu podľa miesta poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Podnet má zákonom stanovené náležitosti, ktoré musí naplniť podávateľ ako je napr. podpis podávateľa. Na anonymné podania úrad nezačne šetrenie. Úrad šetrenie vykonáva sám iba v rozsahu nutnej súčinnosti s pacientom – predkladateľom. O výsledku je predkladateľ písomne informovaný. Výsledok nie je právne

⁸ Pozri § 420 – 450 zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení

⁹ Zákon č 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁰ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení

záväzný pre budúce stanovenie právnej zodpovednosti alebo odškodnenia v prípade súdneho konania. Je ale silným podporným listinným dôkazom, na ktorú súdy podľa ustálenej aplikačnej praxe v zásade prihliadajú. Na prešetrenie podnetu, ktorý bol úradu doručený po 01.05.2021 má úrad zákonom stanovenú lehotu 9 mesiacov. Túto lehotu môže predseda úradu v prípadoch hodných osobitného zreteľa predĺžiť, avšak najviac o 3 mesiace. Lehota na ukončenie výkonu dohľadu začatého od 01.01.2023 neplynie v časovom intervale odo dňa vydania poverenia pre prizvanú osobu až do doručenia znaleckého posudku či odborného stanoviska vo veci¹¹.

- pacient má možnosť sa obrátiť na **Pacientske združenia a organizácie**. Existujú rôzne pacientske združenia a neziskové organizácie, ktoré sa zaoberajú právami pacientov a môžu vám poskytnúť podporu a poradenstvo. Tieto organizácie môžu byť dobrým zdrojom informácií a pomoci v situáciách, kedy pacienti majú obavy o svoje práva. Takými sú okrem iného **Združenie DUHA (Duševné zdravie a humanizácia, Zväz pacientov Slovenska, Pacienti.sk**.
- pacienti sa môžu obrátiť aj na Verejného ochrancu práv, ktorý je nezávislý verejný činiteľ, ktorého úlohou je dohliadať na dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd občanov. Ochranca práv má za cieľ chrániť jednotlivcov pred nespravodlivým alebo neoprávneným postupom orgánov verejnej moci. V rámci zdravotnej starostlivosti môže zasahovať v prípadoch, kedy sú porušované práva pacientov alebo sú neoprávnené zásahy do ich dôstojnosti a súkromia. Jeho pôsobnosť zahŕňa aj dohľad nad verejnými orgánmi a inštitúciami vrátane zdravotníckych zariadení
- ďalšia možnosť je využitia žaloby a civilného súdneho konania voči poskytovateľom zdravotnej starostlivosti

2. Vznik a uplatnenie škody v podmienkach Maďarska

Právny základ pre uplatnenie nárokov pri odškodňovaní pacientov pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti je v Maďarsku zákon č. V z roku 2013 o Občianskom zákonníku (2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről)¹². V rámci tohto zákona sú upravené povinnosti lekárov a práva pacientov ako aj výška odškodného.

¹¹Dostupné na: <https://www.udzs-sk.sk/dohlad-nad-zdravotnou-a-osetrovatelskou-starostlivostou/informacie-pre-obcanov/postup-pri-podani-podnetu/> [cit. 26.2.2024]

¹² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

V prvom rade si musíme zdefinovať, že v Maďarsku sa nepoužíva výraz zanedbanie zdravotnej starostlivosti ale **lekárska umelá chyba resp. lekárske pochybenie** (*orvosi műhiba*).¹³ Uvedený názov pochádza z nemeckého výrazu „ärztliche Kunstfehler“ (lekárske pochybenie). Ako prvý ju použil Rudolf Virchow - pruský patológ, ako člen výboru pri príprave nového Pruského trestného zákona z roku 1870. Prvá definícia znela „*Tie osoby ktorý vykonávajú praktické liečenie na základe povolenia, ktorí v dôsledku nedostatku potrebnej pozornosti alebo opatrnosti pri výkone svojej profesie poškodzujú zdravie osoby poverenej liečbou svojim konaním alebo opomenutím proti všeobecne uznávaným pravidlám liečiteľstva, majú byť potrestaný.*“¹⁴

Na začiatku vzniku pojmu lekárska umelá chyba stálo trestnoprávne hľadisko a až neskorším vývojom sa dostal do občianskoprávneho kontextu. Aj z týchto dôvodov by bola nevyhnutné vyprecizovanie presnej definície lekárskej umelej chyby. V článku pre jednotnosť budeme aj v prípade Maďarska používať výraz zanedbania zdravotnej starostlivosti.

V Maďarsku v prípade podozrenia zanedbania zdravotnej starostlivosti má pacient okrem iného tieto možnosti oznámenia.

- podať sťažnosť na zdravotnícke zariadenia, kde sa predpokladá, že k chybe došlo. Avšak tento postup zriedkavo vedie k výsledkom v prospech pacientov, nakoľko zdravotnícke zariadenia vo väčšine prípadov odmietajú takéto sťažnosti.
- podať sťažnosť zriaďovateľovi zdravotníckeho zariadenia, ale keďže zriaďovateľ sa primárne informuje u poskytovateľa ohľadom sťažnosti, poškodený obvykle dostanú rovnakú odpoveď ako od poskytovateľa.
- mediačná komora - účelom mediačného konania je mimosúdnu cestou uľahčiť urovanie súdneho sporu medzi poskytovateľom zdravotnej starostlivosti (ďalej len poskytovateľ) a pacientom v súvislosti s poskytovaním služby čo najrýchlejšie a efektívne. Táto služba je spoplatnená. Mediačná komora svojich členov vyberá zo zoznamu Maďarskej komory súdnych znalcov. Lehota na urovanie je 4 mesiace.¹⁵
- obrátiť sa na Národný úrad hlavného lekára (na Slovensku Hlavný hygienik) na základe zákona XXX z roku 2004. zákona o prístupových rokovaniach do EÚ. Podstatou je opísať predpokladané zanedbanie lekárskej starostlivosti a následne sa na základe uvedeného ,

¹³ Dostupné na: <https://www.biztositas.hu/karrendezes/orvosi-muhiba> [cit. 19.1.2024]

¹⁴ Dostupné na: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2458603> [cit. 26.2.2024]

¹⁵ 2000. évi CXVII. Törvény az egészségügyi közvetítői eljárásról

zákona vykoná prešetrenie sťažnosti v súčinnosti s odbornou verejnosťou. Počas postupu sa na poškodeného nehladá ako na klienta, nemá prístup k dokumentom a nemôže ovplyvňovať obsah vyšetrovania, len mu na konci oznámia jeho výsledky..

- skúmanie zodpovednosti za prevádzku, ktoré spadá do pôsobnosti orgánov štátnej správy v oblasti zdravotníctva. Konanie prebieha v zmysle zákona o správnom konaní, a preto sa nazýva aj správna zodpovednosť. Konanie začína na podnet poškodeného pacienta alebo jeho príbuzného, vyšetovanie sa uskutoční s účasťou primárov oddelení z odboru a vyhodnocuje, či liečba bola v súlade s odbornými predpismi, smernicami v oblasti zdravotníctva vzhľadom a stav poznania v oblasti diagnostiky a liečebných postupov. Po ukončení šetrenia je možné odvolať sa proti rozhodnutiu, alebo neskôr podať žalobu na súd. Rozhodnutie môže obsahovať sankciu od 30 000,- Ft do 5 000 000,- Ft, ktorého prijímateľom je štát.¹⁶
- pacienti sa môžu obrátiť aj na Verejného ochrancu práv, ktorý je nezávislý verejný činiteľ, ktorého úlohou je dohliadať na dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd občanov.¹⁷
- kontaktovanie sa s patientskym právnym zástupcom¹⁸. Patientski právni zástupcovia sú priradení ku každej zdravotnej inštitúcii podľa stanovených ordinačných hodín. Po celom území Maďarska je ich 21. Patientsky právny zástupca však nie je právny zástupca pacienta, nemá právo na právne zastúpenie pacienta, ale môže pacientovi pomôcť pri formulovaní jeho sťažnosti v inštitúcii a doručení na vhodné miesto. Nemôže poskytovať ďalšie zastúpenie, teda mimo inštitúcie, najmä pred súdom, alebo zastupovať pred súdom. Ich hlavnou náplňou je oboznámiť pacienta s jeho právami. Pomôcť mu so spísaním sťažnosti, môže iniciovať jeho šetrenie v zdravotníckych zariadeniach, ku ktorým je pridelený. Poskytovateľ resp. zriaďovateľ je povinný do 30 dní odpovedať. V prípade podozrenia zo zanedbania zdravotnej starostlivosti po písomnom súhlase pacienta, má právo podať sťažnosť na príslušný úrad v mene poškodeného pacienta. Jeho právomoc sa vzťahuje na štátnych aj na súkromných poskytovateľov. Sťažovateľ môže trvať na svojej anonymite v prípade ak sa podnet netýka jeho osoby. Komunikuje vo svojom obvode s poskytovateľmi a zriaďovateľmi zdravotníckych zariadení, s úradom regionálneho zdravotníctva, s úradom hlavného hygienika ako aj s regionálnymi znaleckými komorami.

¹⁶Pozri 3 hlava, 1997. évi CLIV. Törvény az egészségügyről

¹⁷Dostupné na: <https://www.ajbh.hu/forduljon-a-biztoshoz>, [cit. 19.1.2024]

¹⁸ Pozri § 30 v 3 hlave, 1997. évi CLIV. Törvény az egészségügyről

Táto služba je hlavne preto účinná lebo patientsky právny zástupca je oprávnený vstupovať do budov, kancelárii, oddelení, archívov, ambulancií sporom dotknutého poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Môže nahliadať do kompletnej zdravotnej dokumentácie vedenej v zariadení súvisiace s prípadom a klásť otázky zdravotníkom. Má za úlohu aj informovať a školiť zdravotnícky personál o právach a povinnostiach pacientov a o ich zmenách, venuje osobitnú pozornosť pri ochrane práv pacientov osôb v zraniteľných situáciách. Azda najdôležitejšou úlohou zástupcu pre práva pacientov je mediácia medzi sporovými stranami a snaha o riešenie sporu dohodou medzi pacientom a poskytovateľom zdravotnej starostlivosti.¹⁹

- ďalšia možnosť je využitie žaloby a civilného súdneho konania voči poskytovateľom zdravotnej starostlivosti. Má dva ciele - stanoviť zodpovednosť za škody a určiť výšku náhrady. V rámci občianskeho procesu sa zvyčajne posudzuje očakávané správanie zdravotníckeho personálu vo vzťahu k predpokladaným medicínskym znalostiam v čase a v danej situácii, pričom poľahčujúce okolnosti pre poskytovateľa sú užšie než v trestnom konaní. Občiansky súdny proces hodnotí, či poskytovateľ konal s maximálnou starostlivosťou a očakávateľnou opatrnosťou, čo znamená, že zodpovednosť môže byť vyvodená aj keď neexistuje konkrétne porušenie pravidiel, to znamená že sa jedná o objektívnu zodpovednosť. V rámci tohto konania sa nevyžaduje ani príčinná súvislosť, teda stačí ak má zanedbanie lekárskej starostlivosti aspoň nejaký vplyv na úmrtie alebo poškodenie zdravia. V občianskom konaní má pacient alebo jeho príbuzný aktívnu úlohu ako žalobca, čo znamená, že riadia dôkazy a zúčastňujú sa na komplexnom vyšetrení, buď osobne alebo cez právneho zástupcu.

Výška náhrady škody ja často pertraktovaná časť sporov. Boli tendencie na limitovanie výšky náhrady, ale podľa ustálenej judikatúry v Maďarsku pri škode na majetku nie je „o čom polemizovať“, keďže cena plienok, liekov a ošetrovateľskej starostlivosti atď. je daná. Toto bolo posilnené aj nálezom ústavného súdu z roku 1992 ktorá konštatuje, **že nemajetkové ujmy nemožno merať majetkovými normami – teda ani ich maximalizovať**²⁰. Zodpovednosť môže byť stanovená aj pre prípady neposkytnutia **šance** na zlepšenie zdravotného stavu alebo prežitia v dôsledku zanedbania alebo neposkytnutia zdravotnej starostlivosti. Teória straty šance je výnimočná v tom, že prichádza so *sui generis* chráneným statkom, a to šancou.

¹⁹ Dostupné na: <https://www.ijsz.hu/kepviselok1.html> [cit. 19.1.2024]

²⁰ Z judikatúry: Rozsudok ústavného súdu Maďarska 34/1992. (VI.1.) AB határozat, Alkotmánybíróság

Nechráni sa teda život ani zdravie, ale chráni sa šanca jednotlivca²¹. V konaní sa predpokladá, že poskytovateľ nekonal v zmysle aktuálneho poznania, predpisov a postupov a je na ňom, aby sa vyvinil zo zodpovednosti. Tieto konania sa spravidla delia na dve časti.

V prvej sa najprv niekoľko rokov rieši otázka **odbornej a právnej zodpovednosti** poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, pričom sa riešia len odborné otázky, ktorý sa končí predbežným rozsudkom, ktorý len potvrdzuje existenciu alebo neexistenciu zodpovednosti.

Druhá, oveľa kratšia časť, sa zaoberá **výškou náhrady škody**, ktorá často nie je predmetom súdneho konania, pretože poskytovateľ a poškodený, keď už vedia, že proces je v zásade rozhodnutý, sa často snažia dosiahnuť dohodu o výške náhrady.

3. Komparatívne aspekty možnosti uplatňovania práv pacientov v prípade zanedbania zdravotnej starostlivosti

Pri posudzovaní uplatňovania nárokov na náhradu za škody pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti, ale musíme brať do úvahy aj to že ponúknuté nástroje a možnosti nápravy nikdy nebudú dostatočné.

Aj napriek vymenovaným možnostiam ktoré nie sú konečné môžeme konštatovať, že najväčším problémom v oboch krajinách je

- roztrieštenosť právnych poriadkov použiteľného pri podnetoch rovnako v oboch krajinách
- nejednoznačnosť, nejasnosť v právnych predpisoch ktoré zneisťujú pacientov pri podávaní podnetov – oboch krajinách
- nedostatočné informácie o svojich právach v prípade postupu pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti. V tomto bode hodnotím situáciu v Maďarsku ako lepšiu vzhľadom na to, že regionálnych centier na ochranu práv pacientov je na Slovensku 5 a v Maďarsku 21. V Maďarsku pomáhajú pri podaní podnetu a na Slovensku za podnet zasiela písomne (elektronicky).
- chýbajúca transparentnosť a informovanosť pacientov v systéme zdravotníctva, ktorá má za následok, že pacienti ani nezistia, že boli obeťou zanedbania zdravotnej starostlivosti – v oboch krajinách.
- problémy a nedostatočné odškodnenie. V oboch prípadoch sa jedná v prevažnej väčšine o súdne prípady. Aj keď v Maďarsku v poslednej dobe hlavne zásluhou mediačnej služby dochádza k mimosúdny dohodám o ukončení sporu vo väčšom podiele. Tu musíme

²¹Dostupné na: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/sukromne-pravo/pripustnost-nahrady-stratenej-sance-v-slovenskom-deliktne-prave.m-3161.html>, [cit. 19.1.2024]

vytknúť úsilie slovenského zákonodarcu, ktorý pripravoval spoplatnenie jedinej oficiálnej úradnej cesty podania podnetu proti zanedbaniu zdravotnej starostlivosti vo výške 70 EUR. Považovali by sme to za výrazné obmedzenie prístupu pacientov k spravodlivému prešetroeniu podnetov.

- súdne konania sú v oboch krajinách veľmi dlhé, komplikované a aj drahé. Určité odlišnosti ale badať.

V Maďarsku celkom verejne ponúkajú advokátske kancelárie zastupovanie dohodou quota litis, teda stanovenou výškou palmáru výhradne, ako podiel na výsledku súdneho konania v peniazoch, zvyčajne % z vysúdenej sumy.²² Na Slovensku sa to tiež deje, ale nie v takej miere a tak otvorene, ako v Maďarsku. Môžeme konštatovať, že podľa dostupných zdrojov sú odškodnenie na Slovensku a v Maďarsku približne v priemere na rovnakej úrovni. Podľa Občianskeho zákonníka v Maďarsku je všeobecná premlčania doba zodpovednosti pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti 5 rokov.

Na Slovensku bolo najvyššie odškodnenie 599 609,- Eur ktoré bolo vyplatené v kauze Šimon Buch²³. Väčšina odškodného sa, ale pohybuje v rámci 10-ach tisíc EUR.

V Maďarsku maximálne odškodnenia atakujú hranicu 100 mil forintov výnimočne, čo je cca 250 tisíc EUR. V konkrétnom prípade pri strate končatiny (nohy) 18 ročného mladíka, bolo vyplatené 15 mil forintov teda cca 40 tisíc EUR.

Podľa Občianskeho zákonníka premlčacia doba pri náhrade škody pri zanedbané lekárskej starostlivosti je 3 ročná, ktorá začína dňom, keď sa právo mohlo vykonať po prvý raz a právo na náhradu škody sa premlčí v lehote 2 rokov odo dňa, keď sa poškodený o škode dozvedel a o tom, kto za ňu zodpovedá.

²² Dostupné na: <https://ugyved.orvosimuhibaperek.hu/gyakori-kerdesek>, [cit. 19.1.2024]

²³ Z judikatúry: Rozsudok krajského súdu Nitra, 2.10.2013, Sp.z.: 9CO/330/2012., Dostupné na internete: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1076/rozsudok-krajskeho-sudu-nitra---9co3302012--kauza-simon-buch>, [cit. 1.12.2023].

Počas operačného zákroku a následnej pooperačnej starostlivosti došlo k hrubému porušeniu povinností. Asi 15 minút pred ukončením operácie došlo na operačnej sále k náhlému zastaveniu srdca. Z dôvodu, že pacient nebol počas zákroku kontinuálne monitorovaný, sa komplikácia zistila neskoro. Navyše ani po skončení zákroku mu nebola poskytnutá adekvátne lekárska starostlivosť. Pacient bol ponechaný v bezvedomí, z ktorého sa neprebral. Všetko to malo za následok, že u pacienta došlo k trvalému a nenávratnému poškodeniu funkcie mozgu pacienta.

Záver

Medicínske chyby pri zanedbaní zdravotnej starostlivosti môžu mať vážny dopad na zdravie pacienta. Zanedbanie sa môže týkať prognózy liečby, diagnózy choroby, voľby správnej formy liečby, ale aj následnej správnej zvolenej rekonvalescencii.

Postupom času možno očakávať nárast sťažností pacientov na medicínske postupy, s pokusmi dosiahnuť finančné odškodnenie dohodou alebo v občiansko právnych resp. trestnoprávných žalobách. V týchto prípadoch budú v popredí posudzovania medicínskej stránky konania zdravotníckych pracovníkov pojmy postup:

- **lege artis** teda základný rámec povinností určený v právnom predpise na úrovni zákona,
- **non lege artis** teda postup, ktorý nie je v súlade s zákonom
- a **vitium artis** teda nesprávny postup lekára spočívajúci v porušení pravidiel a súčasných poznatkov lekárskej vedy.

Situácie, kde sa budú preukazovať tieto nesprávne postupy sa budú množiť vplyvom vyššieho právneho povedomia pacientov, a tým pádom sa bude vyvíjať tlak na poskytovateľov na zvyšovanie kvalít vnútorných procesov. Rovnako obe krajiny by mali popracovať viac na posilnení práv pacientov na jasnejšej formulácii legislatívy. Mali by sa zaviesť mechanizmy ktoré by posilňovali možnosti pacientov jednoduchšie si nárokovať svoje oprávnené nároky na náhradu škody. Od nich sa bude odvíjať posudzovanie oprávnenosti nárokov pacienta.

V rámci *de lege ferenda* by bolo v obmedzenej miere možné začleniť tieto spory medzi spory so slabšou stranou. Ak by došlo k tejto zmene, zásadne by sa zmenilo preukazovanie dôkazného bremena na strane poškodeného, ale na druhej strane to môže mať za následok násobné zvýšenie súdnych sporov a neprimeranému zaťaženiu súdov, predlžovaní konania, ktoré by boli v pozornosti médií, čo by mohlo mať zlý vplyv na už aj tak naštartený vzťah pacient - lekár, lekár – pacient. Navrhované zmeny, by mohli byť obdobné, ako to je pri spotrebiteľských zmluvách napr. súd by mohol vykonať aj dôkazy nenavrhnuté v prípade, ak to považuje za nevyhnutné v konaní.. Išlo by o konanie porovnateľný s vyšetrovacím princípom v sporovom konaní. Poškodený by mal právo predložiť a označiť všetky skutočnosti a dôkazy až do vyhlásenia rozhodnutia vo veci samej. Ak ho bude zastupovať advokát, *stratil by postavenie slabšej strany v konaní. Ak by sa však poškodený nechal zastúpiť organizáciou ochraňujúce práva pacientov a poškodených, postavenie slabšej strany by nestrácal.*

Nemuseli by sa aplikovať ustanovenia o sudcovskej koncentrácii konania (včasnosť prostriedkov procesnej obrany a tým rozšírenie možnosti predkladať dôkazy v dlhšom časovom

slede) a zákonnej koncentrácii konania (moment vyhlásenia uznesenia, ktorým súd skončí dokazovanie).

V prípade, ak by mal byť rozsudok pre zmeškanie vydaný v neprospech poškodeného, ustanovenia o rozsudku pre zmeškanie by sa nepoužili

Reakciou na zvýšené počty sťažností a sporov je zavedenie byrokratických postupov (oboznámenie sa pacienta s lekárskeym postupom, informovaný súhlas s liečením, súhlas dotknutej osoby...), ktoré ale v určitých prípadoch môžu negatívne vplývať na rýchlosť a kvalitu poskytovania zdravotnej starostlivosti, ale na druhej strane je to ochrana poskytovateľa zdravotného úkonu. Ako príklad uvádzame rapídne rozšírenie pôrodov cisárskym rezom kedy pôrodníci neriskujú vaginálnu cestu, ktorá je pre plod nebezpečnejšia, keďže značná časť súdnych sporov o odškodnenie sa začína kvôli dieťaťu narodenému „normálnym“ spôsobom a poškodenému z nedostatku kyslíka. (v Maďarsku to bolo v 1989 - 11 % , v roku 2002 - 22 % kým v roku 2020 až 40 %) ²⁴

Väčšina pacientov nemá schopnosť plne pochopiť a spracovať informácie týkajúce sa ich liečby a podávania medikamentov, kvôli ich obmedzenému vzdelaniu alebo špecializácii.

Toto môže byť reálne zvlášť v prípade komplexných a vysokošpecializovaných lekárskech informácií.

V neposlednom rade by bolo vhodné posilniť medzinárodnú spoluprácu na výmenu osvedčených postupov v oblasti právnej ochrany pacientov a zodpovednosti zdravotných pracovníkov ako aj spracovanie GUIDELINES - Štandardné postupy v klinickej medicíne, ale aj vo verejnom zdravotníctve.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a skriptá

HUMENIK, I. a kolektív: Zákon o Zdravotnej starostlivosti. Bratislava. Beckova edícia, Komentované zákony, 2015. 505 s. ISBN 978-80-8960-329-9

PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P., MACH, J.: Lege artis v medicíně. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 231 s. ISB N 978-80-247-5126-9.

LAZAR, J. a kolektív, Občianske právo hmotné 2, Wolters Kluwer (IURA Edition), 2010, 548 s., ISBN 978-808-078-346-4

²⁴ Dostupné na: https://ablakavilagra.com/cikk/351_Igy-valtozott-a-csaszarhetszes-aranya-2022-ben [cit. 23.3.2024]

Periodiká (časopisy) a zborníky resp. state v nich uverejnené

KÁDEK. P.: Medicína a právo, UK Právnická fakulta, Bratislava 2014, UK Právnická fakulta 2015 Bratislava 181s. ISBN 978-80-7160-392-4

Internetové zdroje

CSEHI, B.,I.:Polgári jogi felelőseg az egészségügyben 2022 Budapest, Dostupné na internete file:///C:/LAcí/%C5%A1koly/%C5%A1kola%20BB/Mgr%201/klinika%20pravnej%20vedeckej%20%C4%8Dinnosti/Op_Iuv_Ex_2022_1_Csehi%20Bettina%20Ivett.pdf

HUMENÍK, I., SZANISZLO, V. M. I.: Biomedicínsky výskum. právne, eticky, filozoficky : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Košice, 3. máj 2012.Dostupne na internete: https://www.google.sk/books/edition/Biomedic%C3%ADnsky_v%C3%BDskum/984T-MqAzaUC?hl=sk&gbpv=1&kptab=morebyauthor

JURIGA, Ľ.: Chyby a omyly v onkologii a jejich management, Konferencie: [2009 XVI.](#)

[Jihočeské onkologické dny](#), Dostupné na internete: <https://www.linkos.cz/lekar-a-multidisciplinari-tym/kongresy/po-kongresu/databaze-tuzemskych-onkologickych-konferencnich-abstrakt/chyby-a-omyly-v-onkologii-a-jejich-management/>

<https://www.biztositas.hu/karrendezes/orvosi-muhiba> 19.1.2024

<https://www.ijasz.hu/kepviselok1.html> 19.1.2024

<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/576/> 19.1.2024

<https://www.pravnenoviny.sk/zodpovednost-za-pochybenie-pri-prenatalnom-vysetreni>.19.1.2024

<https://www.legalis.sk/sk/casopis/sukromne-pravo/pripustnost-nahrady-stratenej-sance-v-slovenskom-deliktnom-prave.m-3161.html> 19.1.2024

<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2458603> cit. 26.2.2024

<https://www.udzs-sk.sk/dohlad-nad-zdravotnou-a-osetrovatelskou-starostlivostou/informacie-pre-obcanov/postup-pri-podani-podnetu/> cit. 26.2.2024

<https://www.ajbh.hu/>

<https://ugyved.orvosimuhibaperek.hu/gyakori-kerdesek>

Právne predpisy

Magyarország Alaptörvénye

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1997. évi CLIV. Törvény az egészségügyről

2000. évi CXVII. Törvény az egészségügyi közvetítői eljárásról

Trestný zákon č 300/2005 Z.z.

Zákon č. 587/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti v platnom znení

Zákon č.576/2004Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 40/1964 Zb, Občiansky zákonník v platnom znení

Zákon č 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Zákon 460/1992Zb., Ústava Slovenskej Republiky.

Judikatura

Rozsudok ústavného súdu Maďarska, 1.6.1992, Sp.z.: 34/1992. (VI.1.) AB határozat, Dostupné na internete <https://njt.hu/jogszabaly/1992-34-30-75>, 34/1992. (VI.1.) AB határozat, Alkotmánybíróság [cit.2.1.2024].

Rozsudok krajského súdu Trenčín, 10.2.2022, Sp.z.: 17Co/37/2021., Dostupné na internete: <https://otvorenesudy.sk/decrees/4631871?l=en>, [cit.1.12.2023].

Rozsudok krajského súdu Nitra, 2.10.2013, Sp.z.: 9CO/330/2012.,Dostupné na internete: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1076/rozsudok-krajskeho-sudu-nitra---9co3302012--kauza-simon-buch>, [cit.1.12.2023].

Rozsudok Najvyššieho súdu SSR z roku 20.12.1974 Sp.č 1 Cz 110/74 Dostupné na internete: <https://sbirka.nsoud.cz/sbirka/10476/>, [cit.23.3.2024].

Abstrakt

Cieľom článku: Stavebný pozemok - vybrané problémy je poskytnúť čitateľom informácie, definície a situácie o tom, kedy možno pozemok považovať za stavebný. V článku sa budeme venovať tiež vybraným postupom, ako sa môže z pozemku stať stavebný pozemok. V článku riešime aj vybrané problémy. Na základe legislatívnych zmien v oblasti pozemkového práva analyzujeme súčasnú s novou právnou úpravou. Čitateľov informujeme a vysvetľujeme im význam novoprijatých inštitútov.

Kľúčové slová: Stavebný pozemok. Pozemok. Orná pôda. Územné rozhodnutie o umiestnení stavby. Územný plán. Stavebný zákon. Zákon o územnom plánovaní.

Úvod

Cieľom článku, *stavebný pozemok - vybrané problémy* je čitateľom poskytnúť informácie, jednotlivé definície a konkrétne skutočnosti, kedy možno pozemok považovať za stavebný. V článku sa budeme venovať tiež vybraným postupom, ako sa môže z pozemku stať stavebný pozemok. V článku riešime aj vybrané problémy. Čo je to stavebný pozemok? Mnohí ste sa s týmto pojmom stretli viackrát, ale jeho presná definícia môže byť občas nejasná. V bežnej reči by sa to dalo povedať aj nasledovné, *stavebný pozemok* je v podstate taký, kde je povolené stavať, ale len **ak sa dodržia určité pravidlá a podmienky.**²

Na základe žiadosti vlastníka poľnohospodárskej pôdy môže orgán ochrany poľnohospodárskej pôdy zmeniť poľnohospodársky pozemok na nepoľnohospodársky účel za splnenia určitých podmienok.³

Kvôli tomu, že **kataster nehnuteľností nepozná pojem, stavebný pozemok, je pri kúpe pozemku ťažké určiť či je vhodný na výstavbu.** V liste vlastníctva nenájdete záznam o **stavebnom pozemku**, konkrétne v odstavci, *druh pozemku*, čo komplikuje jeho

¹ Bc. Lukáš Bis, MBA, 1 ročník, externá forma, 2. stupeň štúdia, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, bislukas1@gmail.com

² HAMALA, Ondrej, POZEMKY, STAVBY, BYTY. Vydavateľstvo Elist, Liptovský Mikuláš, 2019, ISBN: 978-80-8197-222-5. s.187

³ KRÁLIKOVÁ, K.: Pôda a les v slovenskom právnom poriadku. Bratislava : Občianske združenie Forum Sapientiae, 2022. ISBN 978-80-99961-12-9. s 51

identifikáciu. Uvedený článok som sa rozhodol vytvoriť s cieľom vyjasniť často problematické otázky, ktoré sa vyskytujú v danej oblasti pozemkového práva.

1. ZÁKLADNÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA

Právna úprava stavebného pozemku, ktorá je predmetom spracovania vybranej problematiky súvisiacej so stavebnými pozemkami na nasledujúcich stranách odborného článku podlieha viacerým ustanoveniam, ďalej uvedených právnych predpisov, a to:

- zákon č. 50/1976 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „*stavebný zákon*”),
- zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov,
- vyhláška SR č. 55/2001 Z. z. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii,
- vyhláška Úradu pre územné plánovanie a výstavbu Slovenskej republiky č. 392/2023 Z. z. o obsahu o spôsobe spracovania územnoplánovacej dokumentácie a o územnoplánovacích podkladoch a všeobecných požiadavkách na priestorové usporiadanie územia a funkčného využívania územia (ďalej aj ako „*novej vyhlášky Úradu pre územné plánovanie a výstavbu SR*”),
- zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon).

2. Vybrané problémy, ktorým sa budeme venovať v článku

- *Vieme zistiť či je pozemok stavebným z verejného registra katastra ?*
- *Môže majiteľ pozemku postaviť penzión, hotel alebo nemocnicu, kde si, ako stavebník zaumieni ?*
- *Ako zisti majiteľ pozemku či je pozemok stavebným, keď obec nemá spracovaný územný plán obce?*
- *Ako sa rieši situácia, keď majiteľ pozemku má uvedený pozemok umiestnený v extraviláne obce a na danom pozemku chce postaviť nehnuteľnosť?*

- *Môžem začať stavať na stavebnom pozemku, ktorý je spracovaný v územnom pláne obce a obec nemá spracovaný územný plán zóny ?*
- *Čo musím urobiť v prípade, ak má obec spracovaný územný plán zóny obce, v ktorom má môj stavebný pozemok v územnom pláne zóny obce stavebné využitie v znení funkčného využitia na plochy rodinných domov a ja chcem na daných pozemkoch postaviť výrobnú halu ?*
- *Aké ďalšie informácie by mi mohli pomôcť pri zistení či je pozemok vhodný na výstavbu?*

2.1. Definícia stavebného pozemku

Legálna definícia stavebného pozemku sa nachádza v stavebnom zákone. Podľa ustanovenia § 43h stavebného zákona znie nasledovne:

„Stavebným pozemkom sa rozumie časť územia určená územným plánom obce alebo územným plánom zóny, alebo územným rozhodnutím na zastavanie a pozemok zastavaný stavbou.“⁴

Zároveň zákon v ďalšom odseku ustanovuje nasledujúce: *„nezastavaný pozemok, ktorý je súčasťou poľnohospodárskeho pôdneho fondu alebo lesného pôdneho fondu, možno v územnom pláne obce, alebo v územnom pláne zóny určiť za stavebný pozemok, ak sú splnené podmienky na jeho trvalé vyňatie z poľnohospodárskeho pôdneho fondu, alebo z lesného pôdneho fondu, alebo ak je v zastavanom území.“⁵*

Vzhľadom na obmedzený rozsah strán článku sa na nasledujúcich stranách budem venovať špecifickejšej kategórii stavieb, a to **pozemným stavbám, ktoré možno vybudovať na stavebných pozemkoch.** Tento článok bude analyzovať tému stavebných pozemkov a zahrnie definíciu stavby, ako aj preskúmanie vhodnosti každého pozemku pre konkrétny typ stavby či už je to **bytový dom, rodinné domy, ostatné budovy vhodné na bývanie alebo nebytové budovy, ktorými sú napríklad hotely, motely, budovy pre administratívu, budovy pre obchod** a ďalšie uvedené v stavebnom zákone.⁶

⁴ § 43h ods.1 Stavebného zákona (Zákon č. 50/1976 Z. z.)

⁵ § 43h ods.1 Stavebného zákona (Zákon č. 50/1976 Z. z.)

⁶ § 43b a § 43h c Stavebného zákona (Zákon č. 50/1976 Z. z.)

2.2. Stavebný pozemok verzus kataster

Z katastra nehnuteľností, ktorého hlavnými úlohami sú geometrické určenie, súpis a popis nehnuteľnosti nemožno jednoznačne **určiť či pri danej parcele ide o stavebný pozemok.**⁷ Katastrálny zákon stanovuje kategórie pozemkov v § 9 zákona č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (ďalej len „katastrálny zákon“) **a v jeho kategorizácii druhov pozemkov nepozná druh pozemku - stavebný pozemok.**

Podľa § 9 katastrálneho zákona kataster rozoznáva tieto druhy pozemkov: ornú pôdu, chmeľnice, vinice, záhrady, ovocné sady, trvalé trávne porasty, lesné pozemky, vodné plochy, zastavané plochy a nádvoria, ostatné plochy, ostatné poľnohospodárske plochy.⁸

Podľa viacerých autorov stavebným pozemkom je takmer „vždy pozemok, ktorý je v katastri evidovaný ako „zastavané plochy a nádvoria“, pretože spĺňa jednu z definícií stavebného pozemku - ide o pozemok zastavaný stavbou. *Môže sa však stať, že pozemok je vedený v katastri ako „zastavané plochy a nádvoria“, ale v skutočnosti na ňom nič postavené nie je. V takom prípade sa už nemusí jednať o stavebný pozemok.*”⁹

Dovoľujeme si uviesť, že aj ostatné kategórie pozemkov, ako sú orná pôda, trvalé trávne porasty, chmeľnice, vinice, ovocné sady, záhrady¹⁰ môžu byť stavebnými pozemkami určenými podľa územného plánu obce, zóny alebo územného rozhodnutia o umiestnení stavby na zastavanie a z katastra nehnuteľnosti to však nezistíme z dôvodu, že kataster údaje o územnom plánovaní nevedie. Aby sme mohli stavať na poľnohospodárskej pôde alebo lesnej pôde musíme danú pôdu, alebo lesný pozemok trvale, alebo dočasne vyňať z pôdneho fondu, alebo lesného fondu¹¹¹².

Podľa dôkladnejšieho rozboru jednotlivých častí legalnej definície stavebného pozemku sa budeme snažiť vysvetliť, čo zahŕňa termín stavebný pozemok podľa

⁷ § 1 zákona č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon)

⁸ Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon)

⁹ Dostupné na internete [online] <https://pravna.szm.com/firstaid/stavebnypoz.htm> [citované 2024-03-29]

¹⁰ § 2 zákona č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹¹ Zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch

¹² Zákon č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov

slovenskej legislatívy k právnemu stavu do 31. marca 2024 a po účinnosti novej legislatívy v oblasti pozemkového práva po 1. apríli 2024 a taktiež zosumarizovať právnu problematiku k jednotlivým bodom uvedeným nižšie:

- A) stavebný pozemok je časť územia určená územným plánom obce,
- B) stavebný pozemok je časť územia určená územným plánom zóny,
- C) stavebný pozemok je časť územia určený územným rozhodnutím na zastavanie,
- D) stavebný pozemok je časť územia zastavaný stavbou.

A1) Stavebným pozemkom sa rozumie časť územia určená územným plánom obce.

Podľa § 11 ods.1 stavebného zákona platného do 31. marca 2024 *„územný plán obce sa spracúva pre územie jednej obce alebo pre územie dvoch alebo viacerých obcí.“*

Podľa § 11 ods.2 stavebného zákona platného do 31. marca 2024 platí nasledujúce *„mesta a obce s viac ako 2 000 obyvateľmi sú povinné mať územný plán obce. Ostatné obce sú povinné mať územný plán obce, ak*

a) treba riešiť koncepciu ich územného rozvoja, uskutočňovať rozsiahlu novú výstavbu alebo prestavbu v obci alebo umiestniť verejnoprospešné stavby,

b) to vyplýva zo záväznej časti územného plánu regiónu, najmä na splnenie medzinárodných záväzkov alebo na umiestnenie verejného dopravného a technického vybavenia územia celoštátneho významu.“

Zákonná dikcia v § 11 ods. 2 stavebného zákona platného do 31. marca 2024 prikazuje mestám a obciam nad 2 000 obyvateľov mať vypracovaný územný plán obce. Menšie obce nemusia mať spracovaný územný plán obce do obdobia riešenia koncepcie územného rozvoja obce alebo uskutočňovania rozsiahlej novej výstavby, alebo prestavby v obci, alebo pri umiestnení verejnoprospešné stavby.

Podľa stavebného zákona platného do 31. marca 2024 môžu menšie obce územný plán obce spracovať s podrobnosťou územného plánu zóny a v prípade takého postupu obstarania, spracovania a prerokovania sa zohľadňujú postupy ako pre územný plán obce ako aj pre územný plán zóny.

Územný plán obce podľa stavebného zákona ustanovuje najmä :

„ a) zásady a regulatívy priestorového usporiadania a funkčného využívania územia obce v nadväznosti na okolité územie,

b) prípustné, obmedzené a zakázané funkčné využívanie plôch, [...]

e) hranice medzi súvisle zastavaným územím obce alebo územím určeným na zastavanie (ďalej len „zastavané územie“) a ostatným územím obce,

f) zásady a regulatívy verejného dopravného a technického vybavenia a občianskeho vybavenia, [...].”¹³

Zo zákonných ustanovení stavebného zákona platného do 31. marca 2024 vyplýva, že za stavebný pozemok môžeme považovať taký pozemok, ktorého hranice sú v spracovanom a schválenom územnom pláne obce na takých plochách, ktoré funkčné využitie týchto plôch umožňujú na zastavanie.

Ďalej je dôležité sa zaoberať aj vybraným problémom, ktorý znie nasledovné: **môže majiteľ pozemku postaviť penzión, hotel alebo nemocnicu, kde si, ako stavebník zaumieni?**

*Odpoveď na danú otázku dávajú spracované územné plány obce, podľa ktorých určujú prípustné, obmedzené a zakázané funkčné využívanie plôch. Na základe toho si dovoľíme upozorniť čitateľov tohto článku, že stavebný pozemok nemožno chápať jednotne, pretože každý má svoje vlastné obmedzenia z územného plánu obce alebo územného plánu zóny. Zatiaľ, čo na niektorých pozemkoch je možné stavať domy, na iných môžu byť iba nemocnice, školy alebo iné druhy stavieb. **Dovoľujeme si uviesť nie je stavebný pozemok, ako stavebný pozemok - nie je stavba ako stavba.***

Od 1. apríla 2024 bude účinný nový zákon č. 200/2022 Z.z. o územnom plánovaní v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o územnom plánovaní”) ktorý reguluje otázky týkajúce sa územného plánovania, organizáciu verejnej správy na úseku územného plánovania, elektronický systém informácií a nový inštitút záväzného stanoviska orgánu územného plánovania, ktorý predstavuje revolučnú zmenu v uvedenom predpise.

Dovoľujeme si uviesť, že novelizačný zákon č. 46/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len ako „novelizačný zákon”) zmenil niektoré ustanovenia v zákone o územnom plánovaní a niektorým ustanoveniam posunul účinnosť od 1 apríla 2025.

Ďalej novelizačný zákon zo stavebného zákona zrušil ustanovenia týkajúce sa rozoberanej problematiky územného plánu obce, územného plánu zóny a zmenil niektoré časti zákona. **Na základe týchto zmien sa bude časť definičných znakov z definície stavebného pozemku od 1. apríla 2024 spravovať pri výklade definície stavebného zákona ustanoveniami zo zákona o územnom plánovaní.**

¹³ § 11 Stavebného zákona (Zákon č. 50/1976 Z. z.)

Podľa § 22 ods.1 zákona o územnom plánovaní účinného od 1. apríla 2024 bude mať **každá obec povinnosť spracovaný územný plán obce.** Podľa uvedeného zákona „*obciam táto povinnosť zaniká, ak je celé územie obce súčasťou územného plánu mikroregiónu. Územný plán obce, ktorá je mestom, sa nazýva územný plán mesta. Územný plán hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislava a mesta Košice sa nazýva metropolitný územný plán.*”

Ustanovenie § 40 ods. 2 zákona o územnom plánovaní, ktoré bude účinné od 1. apríla 2025 prikazuje obciam nasledujúce: „**Obec, ktorá nemá územný plán, je povinná obstarat' a schváliť územný plán obce podľa tohto zákona do 31. marca 2032. Ak obec nemá územný plán obce, vydáva do času schválenia územného plánu vyjadrenie pre rozhodnutie o povolení stavby a pre povoľovaný zámer činnosti, ktoré má odporúčací charakter.**”

Ako zisti majiteľ pozemku či je pozemok stavebným, keď obec nemá spracovaný územný plán obce? Z viacerých zdrojov niektorým obciam vyhovuje nemať spracovaný územný plán, a tak mať voľné ruky pri umiestňovaní stavieb, pokiaľ výstavba je v medziach zákona – najmä medziach koncepcie územného plánu regiónu.¹⁴ Prijatím nového zákona o územnom plánovaní sa od 1. apríla 2024 zasiahne do uvedenej svojvôle a obmedzí ju.

Zákon o územnom plánovaní po 1. apríli 2024 vytvára v osobitných prechodných ustanoveniach, konkrétne v § 40 ods. 5 zákona o územnom plánovaní, nový **inštitút vyjadrenia obce**, ktorý má odporúčací charakter.

Uvedené ustanovenie znie nasledovne: „**Do 31. marca 2025 obec, ktorá nemá územný plán obce, vydáva na žiadosť navrhovateľa alebo stavebníka do času schválenia územného plánu vyjadrenie pre vydanie územného rozhodnutia, stavebného povolenia a na povoľovanie činností v konaniach podľa osobitného predpisu, ktoré má odporúčací charakter.**”

Zákon o územnom plánovaní po 1. apríli 2024 vytvára ďalší nový inštitút záväzného stanoviska, konkrétne v § 24 uvedeného zákona. Podľa dôvodovej správy k novelizačnému zákonu sa zákonodarca vyjadruje, že prijatím inštitútu záväzného stanoviska sa „*harmonizuje zákon o územnom plánovaní so stavebným zákonom a inštitút záväzných stanovísk bude možné s akceleračným efektom začať používať aj pred nadobudnutím účinnosti zákona o výstavbe, čím sa môžu orgány územného plánovania pripraviť na jeho*

¹⁴VOLEKOVÁ, M., Územné plánovanie dostalo nové impulzy. IN urbanizmus. ASB.2022.Bratislava. dostupné na internete [online] <https://www.asb.sk/architektura/urbanizmus/uzemne-planovanie-dostalo-nove-impulzy> [citované 2024-03-29]

budúcu aplikáciu. Upravuje sa zároveň zjednodušený rozsah dokumentácie stavby pre podanie žiadosti orgánu územného plánovania o „záväzné stanovisko“, ako aj jeho rozsah.”¹⁵

Ustanovenie § 24 ods. 4 zákona o územnom plánovaní splnomocňuje obec ako príslušný orgán územného plánovania na vydávanie záväzných stanovísk. Dané ustanovenie počíta aj s tým, že ak nemá obec územný plán a pre územie obce nebol spracovaný územný plán mikroregiónu, tak príslušným orgánom územného plánovania na vydávanie záväzného stanoviska bude samosprávny kraj na podklade Koncepcie územného rozvoja regiónu.

Ako sa rieši situácia, keď majiteľ pozemku ma uvedený pozemok umiestnení v extraviláne obce a na danom pozemku chce postaviť nehnuteľnosť? Ak je spracovaný územný plán obce a pozemok v extraviláne obce nie je určený na zastavanie, tak stavebný úrad nemôže územným rozhodnutím rozhodnúť o umiestnení stavby z dôvodu, že je viazaný územnoplánovacími podkladmi. Musí byť schválená zmena a doplnok k územnému plánu, ktorou sa umožní zastavanie pozemku určitým druhom stavby. „Stavebným úradom vydané územné rozhodnutie /stavebné povolenie/ na stavbu umiestnenú na pozemku, ktorého účel využitia na zastavanie je iba v zmenách a doplnkoch ÚP, ktoré sú predmetom prerokovania a schvaľovania, by bolo v rozpore s § 37 ods. 4 stavebného zákona a tým nezákonné.”¹⁶

Môžem začať stavať na stavebnom pozemku, ktorý je spracovaný v územnom pláne obce a obec nemá spracovaný územný plán zóny ? Podľa § 11 ods. 6 stavebného zákona platného do 31. marca 2024: „Územný plán obce ustanovuje, pre ktoré časti obce treba obstaráť a schváliť územný plán zóny.” Podľa stavebného zákona platného do 31. marca 2024 stavebník mohol stavať na stavebnom pozemku, ktorý bol spracovaný v územnom pláne obce a nebol spracovaný územným plánom zóny, avšak musel podať žiadosť o vydanie územného rozhodnutia o umiestnenie stavby podľa stavebného zákona. Stavebný úrad v zákonom stanovených prípadoch územné konanie spojil so stavebným konaním do jedného konania.

¹⁵ Dôvodová správa k Vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. In Parlamentná tlač 148, 2024. Bratislava. Dostupné na internete [online] nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=538674 [citované 2024-03-29]

¹⁶ BLAHÚTOVÁ, J., Povoľovanie stavieb v procese prerokovania návrhu územného plánu a v procese zmien a doplnkov platného územného plánu. In Nording engineering. Bratislava. 2019. dostupné na internete [online] <https://www.nording.sk/s-povolovanie-stavieb-s-v-procese-prerokovania-navrhu-uzemneho-planu-a-v-procese-zmien-a-doplnkov-platneho-uzemneho-planu/> [citované 2024-03-29]

B1) Stavebným pozemkom sa rozumie časť územia určená územným plánom zóny obce.

Podľa § 11 ods. 6 stavebného zákona platného do 31. marca 2024: „**Územný plán obce ustanovuje, pre ktoré časti obce treba obstarat' a schváliť územný plán zóny.**”

Podľa § 12 stavebného zákona do 31. marca 2024 v zmysle ustanovení o územnom pláne zóny je definované nasledovné: „**Územný plán zóny sa spracúva pre časť obce, ak schválený územný plán obce ustanovuje a) obstarat' územný plán zóny pre vymedzenú časť obce, b) vymedziť pozemok alebo stavbu na verejnoprospešné účely.**”

Podľa § 12 ods.2 stavebného zákona účinného do 31. marca 2024 územný plán zóny „**ustanovuje najmä**

- a) *zásady a regulatívy podrobnejšieho priestorového usporiadania a funkčného využívania pozemkov, stavieb a verejného dopravného a technického vybavenia územia,*
- b) *zásady a regulatívy umiestnenia stavieb na jednotlivých pozemkoch, do urbánnych priestorov a zastavovacie podmienky jednotlivých stavebných pozemkov,*
- c) *pozemky, ktoré sú v zastavanom území obce, stavby na stavebných pozemkoch a podiel možného zastavania a únosnosť využívania územia,*
- d) *nezastavané pozemky za stavebné pozemky vrátane určenia pozemkov, ktoré podľa územného plánu nemožno trvalo zaradiť medzi stavebné pozemky,*
- e) *chránené časti krajiny,*
- f) *zásady a regulatívy nevyhnutnej vybavenosti stavieb a napojenie na verejné dopravné a technické vybavenie územia,*
- g) *zásady a regulatívy začlenenia stavieb do okolitej zástavby, do pamiatkových rezervácií, do pamiatkových zón a do ostatnej krajiny,*
- h) *umiestnenie zelene, významných krajinných prvkov a ostatných prvkov územného systému ekologickej stability na jednotlivých pozemkoch,*
- i) *vecnú a časovú koordináciu novej výstavby a asanácie existujúcich stavieb,*
- j) *pozemky pre verejnoprospešné stavby, stavebnú uzáveru a na vykonanie asanácie.*”

Od 1. apríla 2024 sa územný plán zóny, ako definičný znak stavebného pozemku spravuje pri výklade definície stavebného pozemku podľa stavebného zákona ustanoveniami zákona o územnom plánovaní.

Podľa § 23 zákona o územnom plánovaní účinného od 1. apríla 2024 sa rozumie pod pojmom **územný plán zóny** nasledovne: „**územný plán zóny je územnoplánovacia dokumentácia ucelenej priestorovej a funkčnej časti územia obce, ktorá v súlade s rozvojovými zámermi a požiadavkami určenými v zadaní stanovuje podrobné podmienky na priestorové usporiadanie a funkčné využívanie pre jednotlivé priestorovo-funkčné celky a**

pozemky. Územný plán zóny musí byť v súlade so schváleným územným plánom obce alebo územným plánom mikroregiónu, ak bol spracovaný.”

Podľa § 23 ods. 3 zákona o územnom plánovaní účinného od 1. apríla 2024 územný plán zóny určuje najmä: „**a) podmienky pre priestorové usporiadanie a pre funkčné využívanie v jednotlivých priestorovo funkčných celkoch a pozemkoch a pre umiestňovanie stavieb na pozemkoch, [...]**”

Po 1. apríli 2024 sa podľa podpredsedníčky Úradu pre územné plánovanie predpokladá nasledujúce „**vo výsledku bude potrebných menej úprav plánov v podobe zmien a doplnkov. „Zmeny a doplnky sú zabíjakom plánov,“ tvrdí podpredsedníčka. „Trvajú dlho a nereflektujú na zmeny. Z x funkčných plôch sme sa rozhodli spraviť len deväť regulácií, kde sú väčšie možnosti riešenia vybavenosti. Ak bude záujem o zmenu funkcie budovy, ak bude spĺňať dané regulácie, nebudú potrebné zmeny a doplnky.**“¹⁷

Podľa novej vyhlášky Úradu pre územné plánovanie a výstavbu Slovenskej republiky č. 392/2023 o obsahu a spôsobe spracovania územnoplánovacej dokumentácie a o územnoplánovacích podkladoch a všeobecných požiadavkách na priestorové usporiadanie územia a funkčné využívanie územia **k novým priestorovým reguláciám pre územný plán zóny patrí regulatív zastavanosti alebo regulatív podlažných plôch, výška zástavby, vegetačných plôch, regulatív verejného priestoru, uličnej čiary a hranice umiestnenia stavby.** Územné plány zón si môžu vybrať pri schvaľovaní územného plánu zóny aj voliteľné regulatívy priestorového usporiadania územia, a to napríklad regulatív veľkosti pozemku, zastrešenia, farebnosti, urbanistickej formy zástavby, urbanistickej dominanty, významného priehľadu, hodnotnej panorámy, ekvivalentného uhla tienenia a informačných konštrukcií.

Podľa § 16 ods. 7 novej vyhlášky Úradu pre územné plánovanie a výstavbu „**Základným regulatívom funkčného využívania územia sa vyjadruje spôsob funkčného využívania územia určením základnej funkcie a jednej alebo viacerých neprípustných funkcií v území.**”

Podľa § 16 ods. 9 novej vyhlášky Úradu pre územné plánovanie a výstavbu: „**Druhy funkčného využívania územia pre územný plán mikroregiónu, územný plán obce a územný plán zóny sú: a) bývanie, b) vybavenosť, c) výroba, d) verejne prístupné priestranstvá, e)**

¹⁷SIDOROVÁ, M., HYPKÝ, M., Revolúcia v plánovaní je tu. Časť nového stavebného zákona vstupuje čoskoro do platnosti, má zmeniť podobu krajiny. In YIM.BA. Bratislava. 2024. dostupné na internete [online] <https://www.yimba.sk/clanky/revolucia-v-planovani-je-tu-cast-noveho-stavebneho-zakona-vstupuje-coskoro-do-platnosti-ma-zmenit-podobu-krajiny> [citované 2024-03-29]

produkčná vegetácia a vodstvo, f) rekreačná vegetácia a vodstvo, g) ekostabilizačná vegetácia a vodstvo, h) dopravné vybavenie a i) technické vybavenie.”

Čo musím urobiť v prípade, ak má obec spracovaný územný plán zóny obce, v ktorom má môj stavebný pozemok v územnom pláne zóny obce stavebné využitie v znení funkčného využitia na plochy rodinných domov a ja chcem na daných pozemkoch postaviť výrobnú halu ? Do 31. marca 2024 je potrebná zmena územného plánu zóny v ktorej by bola schválená zmena účelu využitia stavebného pozemku z plochy určenej na zastavanie rodinného domu na funkčnú plochu výroby a skladov.¹⁸ Riešenie bude rovnaké aj po 1. apríli 2024, a to potrebou zmeny územného plánu zóny. Také isté riešenie by bolo v prípade, žeby podľa funkčného využitia územia bolo dovolené bývanie a zóny výroby by boli neprípustné.

Podľa nastavenia nových regulatív v územnom plánovaní napríklad v prípade určenia spôsobu funkčného využitia na bývanie, bude môcť stavebník postaviť aj penzión alebo rodinný dom, prípadne rekreačnú chatu ak budú dodržané základné a dobrovoľné regulatívy územného plánu zóny konkrétnej obce, alebo mesta, v ktorom sa bude daný pozemok nachádzať - k výstavbe nebude potrebná zmena územného plánu zóny.

Aké ďalšie informácie by mi mohli pomôcť pri zistení či je pozemok vhodný na výstavbu? Do 31. marca 2024 na základe žiadosti bez právnych účinkov a zodpovednosti vydávali stavebné úrady v obciach územnoplánovacie informácie formou konzultatívnej správy.¹⁹ **Novinkou je legalizácia pojmu územno-plánovacia informácia v § 40 ods. 13 zákona o územnom plánovaní: „Obec vydáva k územnoplánovacej dokumentácii schválenej do 31. marca 2024 na žiadosť územnoplánovaciu informáciu, v ktorej uvedie podmienky využitia dotknutého územia a umiestňovania stavby na dotknutom území, zásady funkčného a priestorového využitia územia, priestorové a funkčné regulatívy, ako sú určené v záväznej časti územnoplánovacej dokumentácie. Územnoplánovacia informácia sa nevydáva v súvislosti s umiestnením alebo povolením navrhovanej stavby a nie je záväzným stanoviskom podľa § 24 ods. 3 až 5, ods. 9 až 12, § 40a ods. 1, 4 a 6, § 40b a § 40c, ani záväzným stanoviskom podľa § 24.”**

¹⁸ HAMALA, Ondrej, POZEMKY, STAVBY, BYTY. Vydavateľstvo Elist, Liptovský Mikuláš, 2019, ISBN: 978-80-8197-222-5. strana 472

¹⁹ PÍRY, M. : Najdôležitejšie novinky v stavebnom práve účinné od 1. apríla 2024. In EPI Odborné články, 2024, č. 3., ISSN 2644-531. 4 s.

C1) *Stavebným pozemkom sa rozumie časť územia určená územným rozhodnutím na zastavanie.*

Čo sa zmení v oblasti rozhodovania stavebných úradov v oblasti územného rozhodovania po 1. apríli 2024, konkrétne pri vydávaní rozhodnutí o umiestnení stavby ?

Podľa § 39 stavebného zákona účinného do 31. marca 2024 a v nezmenenom znení po 1. apríli 2024 „v územnom rozhodnutí vymedzí stavebný úrad územie na navrhovaný účel a určí podmienky, ktorými sa zabezpečia záujmy spoločnosti v území, najmä súlad s cieľmi a zámermi územného plánovania, vecná a časová koordinácia jednotlivých stavieb a iných opatrení v území a predovšetkým starostlivosť o životné prostredie včítane architektonických a urbanistických hodnôt v území, a rozhodne o námietkach účastníkov konania. V rozhodnutí o umiestnení stavby si v odôvodnených prípadoch stavebný úrad môže vyhradiť predloženie podrobnejších podkladov, projektovej dokumentácie alebo jej časti; podľa nich môže dodatočne určiť ďalšie podmienky, ktoré sa musia zahrnúť do stavebného povolenia.”

Podľa § 39a ods. 1 stavebného zákona účinného do 31. marca 2024 a v nezmenenom znení po 1. apríli 2024, „Rozhodnutím o umiestnení stavby sa určuje stavebný pozemok, umiestňuje sa stavba na ňom, určujú sa podmienky na umiestnenie stavby, určujú sa požiadavky na obsah projektovej dokumentácie a čas platnosti rozhodnutia. Umiestnenie stavby sa vyznačí v grafickej prílohe územného rozhodnutia.”

Z judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 15. decembra 2011, sp.zn. 5 Sžp 3/2011 vyplýva, že „*I. z charakteristiky rozhodnutia o umiestnení stavby vyplýva, že ide o rozhodnutie, ktorým sa stavba priamo nerealizuje (k jej realizácii dochádza na základe stavebného povolenia - osobitného rozhodnutia vydaného v stavebnom konaní, resp. na základe ohlásenia stavebnému úradu v určitých zákonom ustanovených prípadoch), t.j. k porušeniu práva žalobcov na priaznivé životné prostredie v zmysle čl. 44 Ústavy SR (ďalej len „ústava”) týmto rozhodnutím nemôže reálne dôjsť. II. Rozhodnutie o umiestnení stavby však reálne do narušenia práva na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života nezasahuje, vytvára sa ním len právny základ pre*

rozhodnutie o realizácii stavby, ku ktorej môže, ale nemusí v budúcnosti ani dôjsť, čo vyplýva aj z časovej platnosti rozhodnutia o umiestnení stavby.”²⁰

Aké podklady pre vydanie územného rozhodovania sú potrebné do 31. marca 2024 a aké podklady budú potrebné pre územné rozhodovanie po 1. apríli 2024 ?

Podľa § 37 ods.1 stavebného zákona účinného do 31. marca 2024 „podkladom pre vydanie územného rozhodnutia sú územné plány obcí a zón. Ak pre územie nebol spracovaný územný plán obce alebo zóny, podkladom na vydanie územného rozhodnutia sú spracované územnoplánovacie podklady podľa § 3²¹ a ostatné existujúce podklady podľa § 7a²²; inak stavebný úrad obstará v rozsahu nevyhnutnom na vydanie územného rozhodnutia iné podklady, najmä skutočnosti získané vlastným prieskumom alebo zistené pri miestnom zisťovaní.”

Po 1. apríli 2024 podľa zmien v stavebnom zákone v § 37 ods.1 „podkladom pre vydanie územného rozhodnutia je záväzná časť územnoplánovacej dokumentácie príslušného stupňa, pričom súlad navrhovanej stavby so záväznou časťou územnoplánovacej dokumentácie príslušného stupňa sa potvrdzuje záväzným stanoviskom orgánu územného plánovania vydaným podľa osobitného predpisu. lfd).”

Stavebný úrad do 31. marca 2024 a v nezmenenom znení stavebného zákona aj po 1.apríli 2024 v územnom konaní posúdi návrh predovšetkým z hľadiska starostlivosti o životné prostredie a potrieb požadovaného opatrenia v území a jeho dôsledkov.²³

Stavebný úrad zdôrazňuje dôležitosť starostlivosti o životné prostredie a zhoduje sa v odkaze, kde stavebný úrad preskúma návrh a jeho súlad s podkladmi podľa § 37 odseku 1 stavebného zákona a predchádzajúcimi rozhodnutiami o území, posúdi či vyhovuje všeobecným technickým požiadavkám na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu. Obidve znenia zákonných ustanovení do 31. marca 2024 a znenie od 1. apríli 2024 v

²⁰ BABIAKOVÁ, E., LEŇOVÁ, L., JUDIKATÚRA vo veciach stavebného konania, Wolters Kluwer, s.r.o., Bratislava, 2015, ISBN 978-80-8168-179-0, strana 38.

²¹ § 3 Územnoplánovacie podklady sú podľa stavebného zákona : „a) urbanistická štúdia, b) územný generel, c) územná prognóza, d) územno-technické podklady”.

²² § 7a Ostatné podklady sú podľa stavebného zákona: “(1) V územnoplánovacej činnosti sa využívajú existujúce dokumenty a súbory informácií, ktoré obsahujú informácie o území (ďalej len „ostatné podklady”). (2) Z dokumentov uvedených v odseku 1 sa povinne využívajú a) stratégie trvalo udržateľného rozvoja, stratégie štátnej environmentálnej politiky, environmentálne akčné programy a odvetvové koncepcie, b) projekty pozemkových úprav, lesných, vodohospodárskych, závlahových a melioračných úprav pozemkov, c) dokumenty územného systému ekologickej stability, územné priemety ochrany prírody a krajiny, programy starostlivosti o prírodu a krajinu, d) programy ochrany kultúrneho a historického dedičstva, e) programy odpadového hospodárstva, f) koncepcie rozvoja jednotlivých oblastí života obcí a stratégie a programy regionálneho rozvoja.”

²³ Stavebný zákon v znení neskorších predpisov

ods. 2 § 37 stavebného zákona *hovorí o súlade s predchádzajúcimi rozhodnutiami o území a všeobecnými technickými požiadavkami na výstavbu. Avšak, v znení po 1. apríli 2024 je ďalšie zdôraznenie na súlad s všeobecnými požiadavkami na priestorové usporiadanie územia a funkčné využívanie územia, čo chýba v znení aktuálnom do 31. marca 2024. Oba texty rovnako uvádzajú rôzne aspekty, ako sú hygienické, protipožiarne podmienky, ochrana prírody a ďalšie, ktoré musí stavebný úrad zvážiť pri posudzovaní návrhu."*

Stavebný úrad do 31. marca 2024 a v nezmenenom znení aj po 1. apríli 2024 v „*územnom konaní zabezpečí stanoviská dotknutých orgánov a ich vzájomný súlad a posúdi vyjadrenia účastníkov a ich námietky. Stavebný úrad neprihliadne na námietky a pripomienky, ktoré sú v rozpore so schválenou územnoplánovacou dokumentáciou. (4) Ak stavebný úrad po posúdení návrhu podľa odsekov 1 až 3 zistí, že návrh alebo predložená dokumentácia nie je v súlade s podkladmi podľa odseku 1, s predchádzajúcimi územnými rozhodnutiami, so všeobecnými technickými požiadavkami alebo s predpismi uvedenými v odseku 2, návrh zamietne.*"

Aký bude postup, keď žiadam o územné rozhodnutie po 1. apríli 2024 v obci, kde je iba územný plán obce? Na základe predchádzajúcej analýzy, stavebný úrad bude rozhodovať na základe podkladoch územného plánu obce, pričom súlad navrhovanej stavby so záväznou časťou územného plánu obce sa potvrdzuje záväzným stanoviskom orgánu územného plánovania vydaným podľa § 24 ods. 4 zákona o územnom plánovaní, kde obec je príslušným orgánom územného plánovania na vydanie záväzného stanoviska.

Aký bude postup, keď žiadam o územné rozhodnutie po 1. apríli 2024 v obci, kde je územný plán zóny obce alebo mesta ? Na základe predchádzajúcej analýzy, stavebný úrad bude rozhodovať na základe podkladoch územného plánu zóny obce, alebo mesta, pričom súlad navrhovanej stavby so záväznou časťou územného plánu zóny obce alebo mesta sa potvrdzuje záväzným stanoviskom orgánu územného plánovania vydaným podľa § 24 ods. 4 zákona o územnom plánovaní, kde obec je príslušným orgánom územného plánovania na vydanie záväzného stanoviska. Rozhodnutie o umiestnení stavby sa nebude vyžadovať pri stavbách, ktorých podmienky na umiestnenie podrobne rieši územný plán zóny, ak je to v jeho záväznej časti uvedené.²⁴ Podľa novej právnej úpravy platnej po 1. apríli 2024 spojenie územného so stavebným konaním na žiadosť stavebníka bude možné nie len pri jednoduchej stavbe alebo jej prístavbe a nadstavbe, ale aj pri ostatných stavbách, napríklad bytových domoch, hoteloch za

²⁴ § 39a ods.4 stavebného zákona v znení neskorších predpisov

predpokladu, že podmienky na ich umiestnenie budú vyplývať z územného plánu zóny, alebo zo záväzného stanoviska orgánu územného plánovania.

Aký bude postup, keď žiadam o územné rozhodnutie po 1. apríli 2024 v obci, kde nie je územný plán obce ? Na základe predchádzajúcej analýzy, stavebný úrad bude rozhodovať na základe územnoplánovacej dokumentácie príslušného stupňa, konkrétne na základe Koncepcie územného rozvoja regiónu, pričom súlad navrhovanej stavby so záväznou časťou Koncepcie územného rozvoja regiónu sa potvrdzuje záväzným stanoviskom orgánu územného plánovania vydaným podľa § 24 ods. 4 zákona o územnom plánovaní, kde je samosprávny kraj príslušným orgánom územného plánovania na vydanie záväzného stanoviska. Súčasne obec podľa § 40a ods.5 zákona o územnom plánovaní z dôvodu, že nemá schválený územný plán obce vydáva na žiadosť navrhovateľa alebo stavebníka do času schválenia územného plánu vyjadrenie pre vydanie územného rozhodnutia, ktoré má odporúčací charakter.

D1) stavebný pozemok je časť územia zastavaný stavbou.

Za stavebný pozemok môžeme v mnohých prípadoch, považovať väčšinu pozemkov, ktoré sú zastavané stavbou. Dôležité je spomenúť, že ak stavebník zdemoluje stavbu, tak automaticky to neznamena skutočnosť, že na stavebnej parcele môže postaviť napríklad hotel. Na takú parcelu sa musíme pozeráť vždy v zmysle územného plánu obci, alebo územného plánu zóny, alebo Koncepcie územného rozvoja regiónu. Ďalšia zaujímavá pod oblasť na analýzu by mohla byť problematika nelegálnych stavieb. Z dôvodu obšírnosti aj tejto pod oblasti sa tejto problematike v článku venovať nebudeme.

Záver

Naším cieľom pri spracovaní článku, stavebný pozemok - vybrané problémy bolo čitateľom poskytnúť, čo najviac odpovedí na otázky, ktoré sú z tejto oblasti najfrekvencovanejšie. Odpovede v odbornom článku sme zodpovedali po dôkladnom definovaní, analýze a komparácii s novou právnou úpravou týkajúcou sa pozemkového práva. Čitateľom sme priblížili problematiku územných plánov obci, zón a v neposlednom rade aj územné rozhodovanie vo veci umiestnenia stavby. Dospeli sme k záveru, že každý stavebný pozemok má svoje špecifiká. Ako prínosné považujeme prijatie zákona o územnom plánovaní, ktorý zaviedol inštitút záväzného stanoviska. Nový inštitút preniesol kompetenciu z obce aj na samosprávny kraj a tiež Úrad.

Podľa nášho názoru veľkým prínosom pre Slovenskú republiku bude spracovanie územných plánov obcí a miest, územných plánov zón a tiež územných plánov mikroregiónov, keďže táto povinnosť sa týka všetkých obcí a miest. Podľa môjho názoru v roku 2032, keď by sa naplnila vízia krajiny v oblasti územného plánovania, tak digitalizácia parciel a území nám na základe získaných dát poskytne informácie, ktoré sú pre nás teraz neznáme. Myslím si, že informácie z oblasti územného plánovania, budeme mať dostupné rýchlejšie ako doteraz. Z dôvodu obširnosti témy som nespracoval vyňatie ornej pôdy, vyňatie lesného pozemku, zákaz drobenia poľnohospodárskej pôdy a iné témy z pozemkovej problematiky, ktoré určite budem mať záujem spracovať v ďalších odborných článkoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a skriptá

KRÁLIKOVÁ, K.: Pôda a les v slovenskom právnom poriadku. Bratislava : Občianske združenie Forum Sapientiae, 2022. .230 s. ISBN 978-80-99961-12-9.

BABIAKOVÁ, E., LEŇOVÁ, L., JUDIKATÚRA vo veciach stavebného konania, Wolters Kluwer, s.r.o., Bratislava, 2015, 423 s. ISBN 978-80-8168-179-0.

HAMALA, Ondrej, POZEMKY, STAVBY, BYTY. Vydavateľstvo Elist, Liptovský Mikuláš, 2019, 615 s. ISBN: 978-80-8197-222-5.

Periodiká (časopisy) a zborníky resp. state v nich uverejnené

PÍRY, M. .: *Najdôležitejšie novinky v stavebnom práve účinné od 1. apríla 2024*. In EPI Odborné články, 2024, č. 3., ISSN 2644-531. 4 s.

Internetové zdroje

SIDOROVÁ,M., HYPKÝ, M., Revolúcia v plánovaní je tu. Časť nového stavebného zákona vstupuje čoskoro do platnosti, má zmeniť podobu krajiny. In YIM.BA. Bratislava. 2024. dostupné na internete [online] <https://www.yimba.sk/clanky/revolucia-v-planovani-je-tu-cast-noveho-stavebnego-zakona-vstupuje-coskoro-do-platnosti-ma-zmenit-podobu-krajiny> [citované 2024-03-29].

BLAHÚTOVÁ, J., Povoľovanie stavieb v procese prerokovania návrhu územného plánu a v procese zmien a doplnkov platného územného plánu. In Nording engineering. Bratislava. 2019. dostupné na internete [online] <https://www.nording.sk/s-povolovanie-stavieb-s-v-procese-prerokovania-navrhu-uzemneho-planu-a-v-procese-zmien-a-doplnkov-platneho-uzemneho-planu/> [citované 2024-03-29].

Dôvodová správa k Vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. In Parlamentná tlač 148, 2024. Bratislava. Dostupné na internete [online] nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=538674 [citované 2024-03-29]

VOLEKOVÁ, M., Územné plánovanie dostalo nové impulzy. IN urbanizmus. ASB.2022.Bratislava. dostupné na internete [online] <https://www.asb.sk/architektura/urbanizmus/uzemne-planovanie-dostalo-nove-impulzy> [citované 2024-03-29]

Dostupné na internete [online] <https://pravna.szm.com/firstaid/stavebnypoz.htm> [citované 2024-03-29]

Právne predpisy

Zákon č. 50/1976 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov.

Vyhláška SR č. 55/2001 Z. z. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii.

Vyhláška Úradu pre územné plánovanie a výstavbu Slovenskej republiky č. 392/2023 Z. z. o obsahu o spôsobe spracovania územnoplánovacej dokumentácie a o územnoplánovacích podkladoch a všeobecných požiadavkách na priestorové usporiadanie územia a funkčného využívanie územia (ďalej aj ako „novej výhlášky Úradu pre územné plánovanie a výstavbu SR”).

Nachádzanie práva Medzinárodným súdnym dvorom

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na problematiku nachádzania práva Medzinárodným súdnym dvorom pri riešení konkrétnych prípadov najmä s poukazom na Norimberský proces, ktorý sa stal precedensom z hľadiska nachádzania práva. V príspevku poukazujeme na úvahy Medzinárodného súdneho dvora, akými sa riadil, s cieľom vyriešiť spor spravodlivo a v súlade s medzinárodným právom. Príspevok vychádza z konkrétnych prípadov riešených súdom a v závere definuje kľúčové aspekty pomyslené „hraničné ukazovatele“, ktorými Medzinárodný súdny dvor doviedol spor k spravodlivému výsledku v rozhodnutí.

Kľúčové slová: Prameň. Štatút. Medzinárodný súdny dvor. „Hraničný ukazovateľ“.

Úvod

Štatút Medzinárodného súdneho dvora vo svojom článku 38 upravuje pramene práva, z ktorých Medzinárodný súdny dvor (ďalej len „Súd“ a „Štatút“) vychádza pri rozhodovaní. Ak sa pozrieme na článok 38 Štatútu zistíme, že v súčasnosti má Súd k dispozícii široký diapazón prameňov, ktoré používa pri plnení svojich úloh. Problematická je ich použiteľnosť v prípade, ak sa Súd stretne s oblasťou, ktorú nemožno subsumovať pod ktorýkoľvek prameň resp. existujú pochybnosti o ich aplikácii. Aj v takom prípade je však úlohou Súdu nájsť spôsob resp. zorientovať sa prostredníctvom pre účely tohto článku pomysleného „hraničného ukazovateľa“, ktorý bude určujúcim pre rozhodnutie a bude spájať určitú oblasť s právom platným a uznávaným v medzinárodnom priestore.

V úvode prvej časti článku sme považovali v tejto súvislosti za vhodné zmieniť sa o Norimberskom procese, ktorý môžeme bez pochybností konštatovať, položil základy pre budúcu prax v nachádzaní práva Súdom, a to v prípade, keď neexistuje právne relevantný prameň, pod ktorý je možné predmet sporu subsumovať. Následne tvrdenie o tom, že rovnaké nachádzanie práva ako v prípade Norimberského procesu ako precedens existovalo a v súčasnosti bezpochyby existuje aj po jeho, potvrdzujeme vybratými prípadmi, ktorými sa Súd zaoberal. Okrem toho, že sme prípady vybrali, podrobili sme ich zároveň analýze za účelom identifikovania „hraničného ukazovateľa“ vychádzajúc pritom z úvah, ktorými sa Súd riadil. V závere každého prípadu identifikujeme „hraničný ukazovateľ“ v úvahách súdu, ktorý podľa nášho názoru bol určujúci pre rozhodnutie.

1. Norimberský proces

1.1. Absentujúce skutkové podstaty zločinov v medzinárodnom práve

Trestné činy vymedzené v Štatúte Medzinárodného vojenského tribunálu, ktoré mal Medzinárodný vojenský tribunál stíhať boli:

- 1) zločiny proti mieru
- 2) vojnové zločiny
- 3) zločiny proti ľudskosti.

V medzinárodnom práve však do toho času absentovali skutkové podstaty zločinov tak, ako ich vymedzil Štatút Medzinárodného vojenského tribunálu. Napriek tomu bolo tieto zločiny potrebné potrestať na medzinárodnej úrovni.

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, za zločiny patriace do kompetencie Medzinárodného vojenského tribunálu boli vyhlásené aj zločiny proti mieru a humanite. Obidve tieto kategórie ďaleko presahovali rámec toho, čo sa dovtedy nazývalo „medzinárodné zločiny“. Zločiny proti mieru do rámca starého chápania „vojnových zločinov“ nepatrili vôbec. Rovnako tam nepatrili zločiny proti ľudskosti, ak boli spáchané pred vojnou, prípadne počas vojny na občanoch vlastného štátu alebo na osobách bez štátnej príslušnosti.

1.1 Martensova klauzula a Briand - Kelloggov pakt ako interpretačné nástroje použité v Norimberskom procese

1.1.1 Martensova klauzula

Ruský diplomat Fridrich Fromhold von Martens navrhol klauzulu, ktorá reflektovala obavy malých štátov v otázke legitímnych kombatantov (osôb, ktorí sú oprávnení zúčastniť sa nepriateľských akcií) alebo aspoň vytvárala také zdanie.

Martensova klauzula, tak ako bola obsiahnutá v Preambule II. Haagskeho dohovoru o dodržiavaní zákonov a obyčají vojny na zemi z roku 1899 (ďalej len „Dohovor“) znie nasledovne:

„Pokiaľ nebude vydaný komplexnejší dohovor o vojnovom práve, Vysoké zmluvné strany považujú za nevyhnutné zdôrazniť, že v prípadoch, ktoré nie sú upravené týmto Dohovorom, civilná populácia a kombatanti ostávajú pod ochranou princípov práva národov ako sa ustálili podľa medzinárodných obyčají civilizovaných národov, zákonov humanity a požiadaviek verejného svedomia. Vysoké zmluvné strany tiež deklarujú, že to platí špecificky v spojitosti s článkom 1 a článkom 2 tohto Dohovoru.“

Martensová klauzula je pozoruhodná tým, že prvýkrát v histórii medzinárodného práva spomína popri prameňoch práva národov (medzinárodného práva) – medzinárodných zmlúv a medzinárodných obyčají – **aj princípy vychádzajúce zo „zákonov humanity“ a „požiadaviek verejného svedomia“.**

Význam Martensovej klauzuly sa plne prejavil práve po II. svetovej vojne. Nie všetky prípady bolo možné postihnúť normami trestného práva, ktoré boli účinné ešte pred samotnou vojnou, tak práve Martensova klauzula poskytla niektorým z formálno-právneho hľadiska sporným rozhodnutiam dodatočnú legitimitu v rovine interpretačnej. Rozširuje pozitívne povinnosti štátov chrániť životy a zdravie civilistov, a to aj počas vojnového stavu, ako aj na cudzom okupovanom území.

1.1.2 Briand - Kelloggov pakt

Briand - Kelloggov pakt je medzinárodná zmluva o vylúčení vojny ako prostriedku riešenia medzinárodných sporov, okrem prípadov sebaobrany. Je pomenovaná po svojich autoroch - [Aristide Briandovi](#), francúzskom ministrovi zahraničných vecí a [Frankovi B. Kelloggovi](#), ministrovi zahraničných vecí USA.

Mala významný vplyv na ďalší rozvoj [medzinárodného práva](#), keď poslúžila ako právny základ pre vznik pojmu *zločin proti mieru*, na základe ktorého bolo veľa osôb súdených za rozpútanie [druhej svetovej vojny](#) v [Norimberskom procese](#).

2. Medzinárodný súdny dvor

2.1 Common law ako súčasť hybridného práva aplikovaného pri rozhodovaní

Vytvorením Medzinárodného súdneho dvora bola presadená myšlienka univerzálneho súdu „pre medzinárodné spoločenstvo ako celok“, no nemožno ju prijímať ako finálnu, konečnú. Aspekt univerzálnosti súdu sa viaže na jeho jedinečné postavenie, je súčasťou najväčšej medzinárodnej medzivládnej organizácie naprieč globálnym spektrom, Organizácie spojených národov. Hybnou silou súčasnej politiky vo svete pri kreovaní medzinárodných súdnych orgánov je udržanie svetového mieru a základný cieľ OSN je zabezpečenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Medzinárodný súdny dvor, ktorý je hlavným súdnym orgánom OSN, bol založený preto, aby zabezpečil tento cieľ do takej miery, do akej je to pomocou práva možné. Práve cestou súdneho konania na medzinárodnej scéne možno vzniknuté spory urovnávať spravodlivo, s rešpektovaním zvrchovanej rovnosti štátov, rovnosti účastníkov sporu nevynímajúc a hlavne podľa platného medzinárodného práva.

Súd však formálne nemôže tvoriť právo. Nie je legislatívnym orgánom. Pri rozsudkoch sa často odvoláva na to, že existujúce právo iba vykladá, no netvorí ho. Avšak často pri interpretácii a aplikácii práva je súd nútený nevyhnutne bližšie špecifikovať jeho obsah a zaznamenať tak určitý posun vpred (no o tvorbe práva nemožno uvažovať). Súd sa riadi pri rozhodovaní určitými „vodiacími“ kritériami, medzi ktoré zaraďujeme zaistenie (konzistentnosti) novovyriešených prípadov s prípadmi obdobnými, riešenými už v minulosti a snahu zabezpečiť predvídateľnosť rozhodovania súdu. V praxi Medzinárodného súdneho dvora požíva jeho rozhodnutie moc rei iudicatae. Teda neplatí tu systém záväzných (precedentných) rozhodnutí známych z anglo-amerického právneho systému. No tieto de facto zohrávajú svoju významnú rolu, najmä ako pomôcka pri určovaní právnych pravidiel, pretože predstavujú prameň ich poznania. Práve tu pozorujeme značný prínos MSD pri „oficializácii“ a verejnom sprístupnení pravidiel medzinárodného obyčajového práva v jednotlivých rozsudkoch súdu. Toto „zachytávanie“ pravidiel medzinárodného práva v generálnej rovine na medzinárodnom poli dominuje a zrejme nemá konkurenciu, čo vyzdvihuje jeho rozdielnosť oproti špecializovaným orgánom medzinárodnej justície.

Aj napriek tomu, že súd pri svojom rozhodovaní neuplatňuje systém precedensov resp. anglo-americký právny systém (common law), z rozhodovacej praxe súdu je zrejmé, že zohráva významnú úlohu a je teda súčasťou hybridného práva aplikovaného súdom. V praxi sa to realizuje buď formálnym odkazom na konkrétny prípad resp. na názor v ňom uvedený, alebo priamo je konkrétny predchádzajúci prípad súčinný spôsobom jeho použitia ako východiskového, kedy sa použije ako východisko. Druhý spôsob skôr v prípade poskytnutých poradných posudkov súdom.

Common law tvorí ďalší významný nástroj aplikovaný súdom, ktorým je právo ekvity (právo spravodlivosti). K položeniu jeho základov v rokoch 1350 - 1450 viedla rozhodovacia činnosť lorda najvyššieho kancelára, ako pododvetvia anglosaského práva. Právo ekvity nemalo nikdy za cieľ či úlohu rigidne common law derogovať, ale ho len doplniť a upraviť jeho pôsobenie. Jeho úlohu veľmi dobre charakterizuje prehlásenie Lorda Ellesmera z roku 1615, podľa ktorého *„činy mužov sú tak rozdielne a nekonečné, že je ťažké stanoviť pre ne všeobecné práva, ktoré by mohlo vhodne reagovať na každú jednotlivosť a nezklamať za určitých okolností; úlohou Lorda kancelára preto je naprávať ľudské svedomie pri podvodoch, porušení zmlúv, deliktoch a zmäkčovať a ukludňovať extrémny práva“*. Pojem ekvity ako časti anglického práva vytvorila činnosť súdu Lorda kancelára.

Ekvitou resp. pravidlom ekvity sa súd priamo zaoberal napr. v prípade Pevninská plytčina Severného mora (Spolková republika Nemecko proti Dánsku/Spolková republika

Nemecko proti Holandsku), keď uviedol: „*Je ale nutné pripomenúť, že toto pravidlo má širší základ. Bez ohľadu na právne zdôvodnenie Súdu, jeho rozhodnutie musí byť spravodlivé a preto v tomto ohľade zodpovedajúce ekvite. Avšak, keď sa hovorí o vykonávaní spravodlivosti súdom (...) znamená to, že rozhodnutie sa musí opierať o objektívne zdôvodnenie, ktoré nie je mimo, ale v rámci pravidiel, a v tejto oblasti je to práve vláda práva (rule of law), ktorá vyžaduje uplatňovanie spravodlivých zásad.*“

3. Identifikácia „hraničných ukazovateľov“ v úvahách Medzinárodného súdneho dvora

Podľa článku 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora (ďalej len „Štatút“):

1. Dvor, ktorého úlohou je rozhodovať podľa medzinárodného práva spory, ktoré sú mu predložené, berie za podklad:
 - a) medzinárodné zmluvy, či všeobecné alebo osobitné, stanovujúce pravidlá výslovne uznané štátmi v spore;
 - b) medzinárodné zvyklosti ako dôkaz všeobecnej praxe prijímanej za právo;
 - c) všeobecné zásady práva, uznané civilizovanými národmi;
 - d) s výhradou ustanovenia článku 59 súdne rozhodnutia a náuku najviac kvalifikovaných spisovateľov rôznych národov ako pomôcku pre určovanie právnych pravidiel;
2. Toto ustanovenie neprekáža právomoci Dvora, aby o niektorom spore nerozhodoval *ex aequo et bono*, ak sa strany na tom dohodnú.

V článku 38 Štatútu sú upravené pramene medzinárodného práva, z ktorých súd vychádza pri plnení svojich úloh v zmysle Štatútu, ktoré sú mu predložené. Z hľadiska hierarchie prvé miesto zastávajú medzinárodné zmluvy a po nich nasledujú zvyklosti, princípy, ako aj rozhodnutia s výhradou záväznosti v zmysle ustanovenia článku 59 a v neposlednom rade súd môže rozhodnúť podľa spravodlivosti a slušnosti, ak sa na tom strany dohodnú. V porovnaní s obdobím, keď sa uskutočnil Norimberský proces je možné s určitosťou konštatovať, že diapazón prameňov je neporovnateľne vyšší. Napriek tomu, ako dôsledok turbulentného vývoja globálnej ekonomiky, ktorý má vplyv aj na správanie sa jednotlivých štátov, ako subjektov medzinárodného práva, sa súd musí vysporiadať aj s takým predmetom sporu, na ktorý nie je možná aplikácia jedného z vyššie upravených prameňov. Správanie štátov sa neprejavuje len v tom, že posilňujú existujúce medzinárodné vzťahy či rozširujú zvyklosti a zásady, ale aj v tom, že z existujúcich vzťahov odchádzajú. Ako sa s tým Súd vysporiadal, sa pokúsime zistiť prostredníctvom dvoch vybraných prípadov. V jednom prípade súd rozhodoval rozsudkom, v druhom prípade poskytoval poradný posudok k otázke.

Prípado 1: Polovojenské a vojenské aktivity v a proti Nikarague (Nikaragua proti Spojeným štátom americkým), rozsudok Medzinárodného súdneho dvora z 27. júna 1986

Dôvodom výberu tohto prípadu bola skutočnosť, že Súd sa ocitol v situácii, keď sa musel vysporiadať s otázkou nachádzania prameňa, nakoľko strana sporu odmietala uplatnenie princípu, ktorý jednak upravoval Štatút a súčasne bol súčasťou medzinárodnej zmluvy, pričom strana sporu, ktorá odmietala uvedený princíp, už zmluvnou stranou nebola.

Ako konštatoval súd s odvolaním sa v predmetnom rozsudku na svoj už skôr vydaný rozsudok „*skutočnosť, že princípy obyčajového a všeobecného medzinárodného práva boli kodifikované a včlenené do multilaterálnych dohovorov, neznamena, že prestali existovať a že ich nemožno aplikovať ako princípy obyčajového práva, a to aj voči zmluvným stranám týchto dohovorov. Zásady ako zákaz použitia sily, zákaz intervencie, rešpektovanie nezávislosti a územnej celistvosti štátov a sloboda plavby, sú naďalej záväzné ako súčasť medzinárodného obyčajového práva, napriek pôsobnosti ustanovení dohovoru, do ktorého boli včlenené*“.

Ako konštatuje súd v predmetnom rozsudku, aj keby zmluvná alebo obyčajová norma, mali úplne identický obsah, nepredstavovala by táto skutočnosť dôvod tvrdiť, že používanie zmluvnej normy zbavovala normu obyčajovú jej samostatnej použiteľnosti. Obyčajové medzinárodné právo existuje popri zmluvnom práve, totiž aj v prípade, že dve normy z dvoch medzinárodných prameňov majú identický obsah, a aj vtedy, ak sú dané štáty viazané týmito pravidlami aj na úrovni zmluvného aj obyčajového práva, obe normy si zachovávajú oddelenú existenciu. Toto je východiskový bod ich pôsobnosti.

V nadväznosti na úvahy, ktorými sa teda Súd riadil možno konštatovať, že pramene tak ako sú zadefinované v článku 38 písm. a) vo vzťahu k prameňom zadefinovaným v písmenách b) až d) a ods. 2 Štatútu Medzinárodného dvora, okrem toho, že sú pramene „*sui generis*“, sú prameňmi spôsobilými existovať samostatne a nezávisle. Z predmetných úvah súdu tak možno vyvodiť záver, že ich samostatného a nezávislého účinku sa strana nemôže zbaviť.

Identifikovaným „hraničným ukazovateľom“ v úvahách súdu určujúcim pre rozhodnutie o tom, ktorý prameň medzinárodného práva Súd použije, bol v tomto prípade môžeme konštatovať, ***samostatný a nezávislý účinok prameňa.***

Prípado 2: Legalita hrozby alebo použitia jadrových zbraní, poradný posudok Medzinárodného súdneho dvora zo dňa 8. júla 1996

Tento prípad je zaujímavý tým, že rovnako ako v prípade Norimberského procesu, bolo predmetom riešenie otázky zásahu do ľudských práv a slobôd, to znamená práv

požívajúcich najvyššiu mieru ochrany. Rovnako v tomto prípade bol Súd nútený právo nachádzať, nakoľko v čase riešenia tohto prípadu ešte v oblasti, ktorou boli možnosti použitia jadrových zbraní neexistoval prameň, o ktorý by sa súd mohol oprieť a jednoznačne konštatovať akceptovateľnú a právne relevantnú odpoveď.

Ako vyplýva z konštatovania súdu v predmetnom prípade, *„obyčajové a zmluvné medzinárodné právo neobsahuje žiadne špecifické pravidlo, ktoré by oprávňovalo hrozbu alebo použitie jadrových zbraní alebo akýchkoľvek iných zbraní vo všeobecnosti alebo za určitých okolností, predovšetkým pri výkone legitímneho práva sebaobrany. Neexistuje ani žiadna zásada alebo pravidlo medzinárodného práva, ktoré by legalizovalo hrozbu alebo použitie jadrových zbraní alebo iných zbraní v závislosti na špecifickom oprávnení. Prax štátov svedčí o tom, že protiprávnosť použitia určitých zbraní nie je výsledkom absencie oprávnenia, ale je naopak formulovaná v podobe zákazu.“*

V tejto súvislosti podľa súdu bolo nevyhnutné zobrať do úvahy jedinečné vlastnosti jadrových zbraní a **najmä ich deštruktívnu schopnosť, ich schopnosť spôsobiť obrovské ľudské utrpenie a ich schopnosť spôsobiť škody budúcim generáciám.** Nemohol prijať záver, že zavedené zásady a pravidlá humanitárneho práva uplatniteľné v ozbrojených konfliktoch sa nevzťahujú na jadrové zbrane. Takýto záver by bol podľa Súdu nezlučiteľný vnútorne humanitárnym charakterom predmetných právnych zásad, ktoré prenikajú do celého práva ozbrojených konfliktov a uplatňujú sa na všetky formy vojnového konfliktu a na všetky druhy zbraní, a to na minulé, súčasné a budúce.

Keďže cieľom a účelom humanitárneho práva je **zmiernenie utrpenia, ktoré obetiam spôsobili** následky ozbrojeného konfliktu t. z. miera zásahu do ľudských práv a slobôd, je zrejmé, že aj úvahy Súdu nesmerovali k možnosti použitia prostriedkov pri ozbrojenom konflikte z hľadiska ich podstaty a teda v predmetnom prípade k jadrovým zbraniam, ale smerovali k dôsledkom spôsobeným na ľudstve.

V nadväznosti na uvedené, aj keď sa v danom prípade jednalo o problematiku jadrových zbraní, „hraničným ukazovateľom“ v úvahách súdu určujúcim pre rozhodnutie o tom, aký existujúci prameň medzinárodného práva Súd použije, bol v tomto prípade podľa nášho názoru **vnútorný charakter - podstata humanitárneho práva.**

Záver

V závere môžeme konštatovať, že „hraničným ukazovateľom“ pre rozhodnutie, ktorý prameň medzinárodného práva bude Súd aplikovať, môže byť sila jeho účinku a rovnako to

môže byť samotný charakter prameňa, jeho podstata a význam, so zohľadnením chráneného konkrétneho práva týmto prameňom v rámci riešenej oblasti. Súd jednotlivým prameňom v Štatúte udelil rovnocennú silu účinku. Na základe uvedeného postačuje resp. je rozhodujúce pre určenie konkrétneho prameňa vo vzťahu k určitej oblasti ochranu ktorých práv bude potrebné zabezpečiť resp. ktoré práva sú ohrozené alebo budú dotknuté a bude ich potrebné náležite ochrániť prostredníctvom niektorého z existujúcich prameňov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Kapitola v učebnici alebo monografii

KUKLÍK, J., SELTENREICH, R.: DĚJINY ANGLOAMERICKÉHO PRÁVA. Praha : Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a kníhkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2007. ISBN 978-80-7201-688-4, s. 89.

Internetové zdroje

BAKOŠOVÁ, L. a kol.: PRÍPADY Z MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA VEREJNÉHO. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. ISBN 978-80-8152-824-8.

<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/pravf/pripady-medzinarodneho-prava-verejneho.pdf>

MEDZINÁRODNÉ SÚDNICTVO A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO : In Zborník príspevkov zo študentského sympózia konaného dňa 12.apríla 2012 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach [online]. Košice : UPJŠ, Právnická fakulta, Ústav európskeho práva, 2012 [cit.2024-03-24], s. 137. Dostupné na internete:

https://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_29.pdf

VLADÁR, V.: PERPAUCA TERRENA BLANDE HONORI DEDICATA, POCTA PETROVI BLAHOVI K NEDOŽITÝM 80. NARODENINÁM. KROSLAK, D.:

Norimberský proces s hlavnými vojnovými zločincami. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2019. ISBN 978-80-568-0313-4.

https://www.academia.edu/43105234/Norimbersk%C3%BD_proces_s_hlavn%C3%BDmi_vojnov%C3%BDmi_zlo%C4%8Dincami

VOJNA A VOJENSTVO V PRÁVE : In Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej dňa 5. 11. 2015 v Bratislave / eds. Alexandra Letková - Miroslav Lysý - Michal Považan. – 1. vyd. – Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016.

<https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KPDPK/Publikacie/Vojna-a-vojenstvo.pdf>

Abstrakt

Predmetným obsahom predkladaného príspevku je zaoberať sa problematikou anonymity a práva na anonymitu ako súčasť ľudských práv v online priestore. Cieľom je poskytnúť analýzu teoretických základov inštitútu anonymity a kontextov jej uplatňovania. Následne je priestor venovaný pozitívnemu a negatívnemu vnímaniu anonymity v jednotlivých vybraných štátoch. Výhody a nevýhody užívania práva na anonymitu v online priestore. A na záver, priblíženie vzťahu vyvažovania korelujúcich práv a slobôd v právnych dokumentoch a judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva.

Kľúčové slová: Medzinárodné právo. Anonymita. Právo na anonymitu. Ľudské práva. Online priestor.

Úvod

Príchod a rozvoj internetu má svoju príznačnú črtu predovšetkým vo sfére ľudských práv a slobôd. Tak ako sa jednotlivci a skupiny osôb môžu dovolávať svojich práv a slobôd v skutočnom svete, je tomu tak aj v online priestore.² Nevynímajúc prítomnosť inštitútu anonymity a práva na anonymitu, ktoré je základný a hodnotný pilier budovania demokratickej spoločnosti. Práve za účelom stability, spravodlivosti a transparentnosti je potrebné klásť si otázky ohľadom ich rozsahu uplatňovania, ochrany a v prípade protizákonného konania aj možnej zákonnej miere obmedzenia.

V rámci množstva interakcií v online priestore má svoje jedinečné postavenie anonymita. Vo svojej zatajenosti a neidentifikovateľnosti, najmä pri slobode prejavu a ochrane súkromia, je kľúčová. Taktiež obsah a výkon slobody prejavu je spätý s povinnosťami a zodpovednosťou, predovšetkým s prihliadnutím na rešpektovanie práv a dobrej povesti iných a pre spoločnosť na ochranu verejného poriadku, bezpečnosti a morálky.³ Platí, čím vyššia miera anonymity je poskytnutá, tým priamo úmerne je vyššia ochota realizovať takýto prejav.⁴ Kdežto pri konaní pod „rúškom“ anonymity sa môžu prejavovať špecifické známky dvojkoľajnosti. V jednom

¹ Terézia Kanderková, 3. ročník, denná forma, bakalársky I. stupeň štúdia, terezia.kanderkova@student.umb.sk

² Human Right Council „Podpora, ochrana a využívanie ľudských práv na Internet“ Rezolúcia zo 18. júla 2016 A/HRC/RES/32/13, bod 1

³ Čl. 10 Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

⁴ BARLOW, J. P., *A Declaration of the Independence of Cyberspace*. Davos – Švajčiarsko., 1996

zmysle sa to týka pozitívneho zámeru, kedy sa jedná o prirodzený rozvoj, zapájanie sa jednotlivca do spoločnosti, pluralitu názorov, výmenu a rozširovanie informácií. V opačnom zmysle sa jedná o negatívny zámer protiprávneho konania, kedy dochádza ku ohrozovaniu a porušovaniu práv a slobôd iných. Cieľom príspevku je zanalyzovať teoretické poznatky, kontexty aplikácie anonymity a vyjadriť názory za a proti používaniu anonymity. V neposlednom rade objasniť odpoveď na otázku: Prečo je anonymita a právo na ňu tak dôležité?

1. Teoretické a ideové zdroje – rozsah pojmu anonymita

Pojem anonymita pochádza z gréckeho slova „*anonymia*“ alebo latinského slova „*anonymus*“, čo explicitne znamená „*bez mena*“, následne sa označuje výklad pojmu aj ako neznámy, zatajený a neidentifikovateľný. Predstavuje stav, v ktorom samotný subjekt nemožno identifikovať v množine subjektov.⁵

Anonymita pri spôsobe komunikácie na internete predstavuje jednu z elementárnych zásad používania. Avšak na to aby bola sloboda prejavu otvorená aj v témach kontroverzejšej povahy, je potrebné poskytnúť určitú primeranú mieru anonymity. Pri negatívnom protiprávnom konaní, v priestore internetu, anonymita vytvára v dôsledku zložitejšiu identifikáciu osoby takéhoto konania.⁶

Prirodzený vývoj spoločnosti nemožno zastaviť, a preto v rámci činností vo virtuálnom svete vytvárame transparentnejší a humánnejší priestor naším pričinením sa, výmenou rôznych informácií a komunikovaním. Ideové myšlienky Deklarácie nezávislosti kybernetického priestoru nás nabádajú k nezávislosti od tyranie, a teda k prirodzenosti rozširovania myšlienok, názorov a presvedčení bez obáv.⁷ Implicitne tak možno anonymitu označiť za významný fundament v online priestore, pri ktorom možno úprimne, otvorene a bez nátlaku konať slobodný prejav.

2. Aplikácia anonymity v daných kontextoch a jej vnímanie v jednotlivých štátoch sveta

Anonymita a právo byť anonymný je v niektorých situáciách žiadúce, predovšetkým s prihliadnutím na sociologickú povahu, a preto je súčasťou viacerých práv a slobôd. Pre predstavu možno najlepšie uviesť využívanie online poradenských služieb, nahlasovanie

⁵ FISHER-HÜBNER, S., Anonymity. In: LIE, L., ÖZSU, M. T.; *Encyclopedia of Database Systems*. Boston, MA: Springer, 2009.

⁶ Rozsudok EŠLP z 2. decembra 2008 vo veci K.U. v. Fínsko, sťažnosť č. 2872/02, bod 34.

⁷ BARLOW, J. P., *A Declaration of the Independence of Cyberspace*. Davos – Švajčiarsko, 1996.

protispoločenského správania na pracovisku a rôznorodé diskusie, pri ktorých je ochrana identity rozhodujúca. Skutočne aj pri týchto aktivitách môže dochádzať k protiprávnemu konaniu, za ktoré je potrebné si niešť aj následky.⁸

V kontexte autorských práv je anonymita používaná v spojitosti s neodhalením identity autora.⁹ Poskytuje tak ochranu jednotlivcovi pred diskrimináciou, prenasledovaním za jeho slobodný prejav reflektovaný vo vytvorenom diele. Podstata prejavu sa preniesie do obsahu samotnej myšlienky, ak je identita autora neznáma pre spoločnosť. Anonymita takto poskytuje príležitosť na to, aby aj odlišné názory a myšlienky boli prejavené, a aby neboli súdené podľa osoby, ktorá ju vyslovila ale na základe podstaty, ktorú chcela vysloviť.¹⁰

Kontext anonymity v spojení s právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života je dôležitý aspekt anonymity z hľadiska, aby sa jednotlivci zapájali do verejnej sféry a diskutovali tak o rozličných témach, vrátane tých kontroverzných. Ak nastane zásah porušením práva na súkromie, je prirodzené, že následkom je menšia ochota slobody prejavu.¹¹ Anonymné vyjadrovanie sa na internete je v niektorých krajinách obmedzované. Používateľ, ktorý sa ocitne v takejto situácii môže uverejňovať obsah až po vykonaní identifikácie svojej osoby. Alebo čiastočne sú prijímané také opatrenia, ktoré limitujú používanie šifrovania pri používaní internetu.¹²

Dôraz je kladený predovšetkým na povinnosti štátov, tak aby prijali účinnú legislatívu na ochranu súkromia a údajov, taktiež aby zabezpečili anonymné vyjadrovanie sa v online priestore a vyhli sa tak systémom registrácie. Avšak pre účelný výkon trestného súdnictva, môžu jednotlivé štáty obmedziť právo na súkromie pri prevencii kriminality. Tieto opatrenia však musia byť súladné s medzinárodným ľudskoprávnym rámcom a musia existovať adekvátne záruky proti zneužívaniu.¹³

V deklarácií slobody prejavu komunikácie na internete je v siedmom bode implikovaná Anonymita, účelom ktorej je online ochrana pred sledovaním a posilnenie slobodného vyjadrovania sa. Zo strany štátov by malo dochádzať k rešpektovaniu vôle jednotlivcov

⁸ MESARČÍK, M.: Právne dimenzie anonymity v online priestore. In *Justičná revue*, roč. 71, 2019, č.5, s. 497

⁹ Pozri §12 ods. 1 zákona č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov

¹⁰ RODRIGUEZ, K.: Anonymity and Encryption. 2015, [online] Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Opinion/Communications/EFF.pdf>, [cit. 2024-03-01], s. 6

¹¹ Human Right Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue“ zo 16. mája 2011 A/HRC/17/27, bod 53

¹² Ibid, bod 55

¹³ Ibid, bod 82-84

zachovať si anonymitu a neodkryť svoju identitu. Výnimkou je sledovaný legitímny cieľ, ktorým je pátranie po osobách zodpovedných za trestnú činnosť v spojitosti s prejavmi anonymnej povahy, kedy by mali štáty pristupovať k riešeniu konkrétnych prípadov v proporcionálnej a nevyhnutnej miere.¹⁴

Uplatňovanie inštitútu anonymizovania údajov pre zabezpečenie rešpektovania súkromného života, s prihliadnutím na možné ohrozenie alebo poškodenie práv a právom chránených záujmov osoby, sa uplatňuje predovšetkým v konaniach pred súdmi.¹⁵ Predovšetkým pre verejný charakter zverejňovania dokumentov a publikovania identity v nich. V zásade sa to týka konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva,¹⁶ Všeobecným súdom Súdneho dvora Európskej únie¹⁷ ale je tomu tak aj podľa slovenského vnútroštátneho práva.¹⁸

Diametrálne líšiace sa je vnímanie a náhľad na anonymitu v rôznych krajinách sveta. V niektorých štátoch je rešpektovaná, ochraňovaná, garantovaná, a predsa v iných je protipólovo obmedzovaná až zakázaná.

Pre objasnenie, na zabezpečenie kybernetickej bezpečnosti, sú dané odporúčania, ktoré by mohli a mali štáty uplatňovať. Štáty by sa mali vyhnúť akýmkoľvek spätným bezpečnostným identifikáciám, podmieňujúcemu prístupu registrácie alebo oslabeniu šifrovania. Mali by byť poskytované také dostupné prostriedky, aby zabezpečili ochranu súkromia komunikácie online a teda podporili šifrovanie a užívanie anonymity jednotlivca. Ak dôjde k obmedzovaniu týchto inštitútov, malo by sa prizerať na dosahovanie legitímneho cieľa v konkrétnom prípade a to v rozsahu primeranom a nevyhnutnom v demokratickej spoločnosti. Odporúčanie pokladá za neprimerané zakazovanie takýchto inštitútov. K obmedzovaniu šifrovania alebo anonymity došlo v Rusku a Číne. V zmysle zabezpečenia národnej bezpečnosti a verejného poriadku zaviedli opatrenia, pri ktorých sa podmieňovala registrácia pod skutočným menom užívateľov.¹⁹ Intenzívnejšie obmedzenie existuje

¹⁴ Rada Európy, VYHLÁSENIE o slobode komunikácie na internete, zo dňa 28. mája 2003 [online] Dostupné na internete: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805dfbd5 [cit. 2024-03-01]

¹⁵ Pozri § 2 ods. 1, písm. b); § 4 vyhlášky č. 482/2011 Z. z. o zverejňovaní súdnych rozhodnutí v znení neskorších predpisov

¹⁶ Pozri pravidlo 33 a 47 ods. 3, Pravidlá rokovacieho poriadku ESĽP, Štrasburg

¹⁷ Pozri čl. 66, Rokovací poriadok Všeobecného súdu SD EÚ, Luxemburg

¹⁸ Pozri § 2 ods. 1, písm. b); § 4 vyhlášky č. 482/2011 Z. z. o zverejňovaní súdnych rozhodnutí v znení neskorších predpisov

¹⁹ Human Rights Watch, June 17, 2015, UN: Online Anonymity, Encryption Protect Rights Support Safeguards Against Invasive Surveillance, [online] Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2015/06/17/un-online-anonymity-encryption-protect-rights> [cit. 2024-03-01]

v Brazílii, kde je na ústavnej úrovni explicitne ustanovené, že vyjadrovanie myšlienok je slobodné, a anonymita sa zakazuje.²⁰

Najvyšší súd Spojených štátov amerických opakovane vo svojej rozhodovacej činnosti judikoval, že právo na anonymnú slobodu prejavu patrí pod ochranu prvého dodatku. Vnímajú ju ako inherentnú súčasť slobody prejavu, ktorá sa vzťahuje na rozsah od literárneho až na politický prejav.²¹ Pri vyvažovaní dvoch práv a slobôd na konkrétnom príklade možno uviesť v prípade anonymného prejavu ohovárania, kedy významnejším právom prevažujúcim v spravodlivosť je právo na dobrú povesť. A teda takéto právo na anonymitu pri ohováraní alebo poškodzovaní práv iných nespadá pod ústavnú ochranu.²² Právo na anonymitu v spojitosti s vyjadrovaním môže veľmi priaznivo prispieť k otvorenej komunikácii a podporiť tak silnú diskusiu. Je dovolené uverejňovať a prispievať svojimi názormi a myšlienkami pod pseudonymom alebo anonymne, do momentu pokiaľ by takéto konanie neprešlo do nesúladu so zákonom.²³ Juhokórejský najvyšší súd vyhlásil, že takýto online anonymný prejav je vhodným prostriedkom pre rozširovanie názorov, myšlienok, pluralitu a napĺňanie demokracie. Za neproporcionálne tak pokladá overovanie identity užívateľa pri každom príspevku bez ohľadu na jeho obsah.²⁴

Odpoveď na otázku či je inštitút anonymity a práva na anonymitu pozitívny alebo negatívny možno interpretovať v zmysle jeho výhod a nevýhod. Pri výhodách anonymity uľahčuje, umožňuje a dopomáha k bezpečnému vyjadrovaniu názorov bez obáv alebo následných spätných postihov. V demokratickej spoločnosti vytvára vhodný priestor na rozvíjanie plurality názorov, obmieňaniu postojov a rozširovaní informácií. Za nevýhody používania anonymity možno označiť zníženú bezpečnosť internetu, za predpokladu zneužívania takéhoto prejavu na protiprávne konania, ktoré by mali dopad na iné osoby. V prvej fáze tak ochraňuje identitu páchatel'a protiprávneho konania a pre obeť zasiahnutú anonymným prejavom je zložitejšie takúto osobu páchatel'a identifikovať. V druhej fáze sa jedná o relatívnu anonymitu, pretože ak konanie je v značnom rozpore so zákonom, je možné

²⁰ Ústava federatívnej republiky Brazília, 3.vydanie, 2010, II hlava, základné práva a záruky, kapitola I, článok 5, IV

²¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Spojených štátov (1995) vo veci *McIntyre v. Ohio Elections Comm'n*, 514 U.S. 334

²² Rozsudok Circuit Court for the City of Alexandria vo veci *Yelp, Inc. v. Hadeed Carpet Cleaning, Inc.* [online] Dostupné na internete: <https://www.dmlp.org/subject-area/anonymity> [cit. 2024-03-01]

²³ Rozsudok vo veci *Columbia Ins. Co. v. Seescandy.com* 185 F.R.D. 573 (N.D. Cal. 1999)

²⁴ RODRIGUEZ, K.: *Anonymity and Encryption*. 2015, s. 26

súdnou cestou odkryť identitu osoby, ktorá učinila prejav.²⁵ Právo na anonymitu nie je právom absolútnym.²⁶

3. Vzťah anonymity so slobodu prejavu, právom na súkromie a obmedzovanie inštitútu

Pre zrozumiteľnejšie utriedenie pojmov, *de facto* narábame s dvoma oddelenými právami kedy jedno je v určitom momente súčasťou toho druhého, a to platí aj naopak. Medzinárodne ustálený pojem práva na súkromie je inkorporovaný v článkoch: čl. 12 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a vo viacerých dodatkoch americkej Ústavy. Právo na anonymitu, nie je takto inkorporovaný a ustálený pojem, a preto pochopiteľne nepožíva ani rovnakú právnu ochranu.²⁷ Z čoho nám vyplýva vyvažovanie hodnôt, práv a slobôd v danom konkrétnom prípade, ktoré sa môže pri posudzovaní podľa individuálnych skutkových okolností líšiť. Pri autorstve tvorby diel, uverejňovania oprávnenej kritiky alebo oznamovania neetickej alebo protizákonnej činnosti na pracovisku je anonymita na mieste. Opačne však pri situáciách kedy dochádza k ohováraniu, neoprávnenej kritike a sledovaniu pod záštitou anonymity sa nastoľuje otázka, kde má inštitút svoje hranice prijateľnosti? Opatrenia, ktorými možno doceliť bezpečnosť internetu, jednoduchým spôsobom riešia tento vznikajúci problém, a to buď použitím softvéru alebo prihlásením sa používateľa pod užívateľským menom. Ak nastane situácia, v ktorej anonymita dopomáha nezákonnej slobode prejavu, môže byť odtajnená za účelom následného konania.²⁸

V rámci mantinelov definovateľnosti podmienok je možné a potrebné pre vyriešenie jednotlivých zásahov do slobody prejavu alebo súkromia doceliť balans. Vyvažovanie dvoch korelujúcich práv a slobôd, posúdenie ich rozsahu, uplatňovania a v neposlednom rade aj priklonenie sa k možným zákonným obmedzeniam.²⁹ Konflikt medzi protichodnými záujmami, ako napríklad narušenie súkromia v korelácii so slobodou prejavu, v ktorom sa narušenie súkromia posudzuje na základe skutkovej podstaty aj za prítomnosti anonymity, má svoju riešiteľnosť nasledovnú. Pri žiadosti o poskytnutie a odtajnenie identity používateľov alebo

²⁵ Anonymität im Internet – im Web ohne Spuren surfen [online] Dostupné na internete: <https://www.computerwissen.de/sicherheit/anonymitaet/> [cit. 2024-03-02]

²⁶ Rozsudok ESĽP zo 7. decembra 2021 vo veci Standard Verlagsgesellschaft mbH v. Rakúsko, sťažnosť č.39378/15

²⁷ CRAWFORD, D., Privacy Decrypted #4: Understanding anonymity vs. Privacy, 2021

²⁸ BENEDEK, W. – KETTEMANN M. C.: *Freedom of expression and the internet*. Updated and revised 2nd edition. Council of Europe, 2020, s. 44

²⁹ Human Right Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, David Kaye“ z 22. mája 2015 A/HRC/29/32, bod 14

samotné uchovávanie týchto údajov tretími stranami je určitým zásahom do záujmov. Preto sa s opatrnosťou prihliada na sledovaný legitímny cieľ, primeranosť a nevyhnutnosť opatrenia.³⁰

Čo sa týka morálno-etickej stránky, sociálne médiá vplývajú na psychologické správanie jednotlivcov. Výskumom bolo poukázané na nárast odvahy, ak vplýval aspekt anonymity pri používaní sociálnych médií. Dochádzalo tak ku pocitom slobodného a kontrolovaného vyjadrovania sa osoby a to bez obáv, úsudkov alebo následných postihov. A teda aj v pozitívnom smere dochádzalo k vyššej ochote zapájania sa do komunikácie v online priestore. Kdežto pri negatívne zamýšľanom konaní sa jednalo dopadom na podporovanie a potláčanie protiprávneho správania samoučelného a antisociálneho rázu.³¹

Spôsob akým internet dynamicky, rozsiahlo a rýchlo ponúka možnosti komunikácie vytvára prostredie, ktoré je „živnou pôdou“ pre páchanie trestnej činnosti. Týka sa to v prevažnej miere najmä nenávistných prejavov, vyjadrení útočného charakteru alebo prejavov sympatizujúcim k neželaným objektom alebo osobám. V súvislosti s užívaním anonymity je následkom sťažené identifikovanie osôb páchajúcich takúto protizákonnú činnosť.³² Právo na anonymitu nie je právom absolútnym. Európsky dohovor o ľudských právach nepokrýva toto právo v rámci internetu predovšetkým pokiaľ sa jedná o charakter nezákonných prejavov.³³

Pri negatívnom vplyve na fyzické a duševné zdravie, môžeme poukázať na jednu z foriem a tou je kyberšikana. Je to činnosť úmyselná a opakovaná, ktorá poškodzuje a obťažuje osobu využívaním dostupných elektronických prostriedkov v online priestore. Anonymita agresorovi zabezpečuje stav, v ktorom sa jeho identita online sveta nezhoduje s reálnou a z morálno-etického hľadiska si nepripúšťa obavy ani zodpovednosť za protiprávne konanie. Tendencia pri kyberšikane, aj anonymne prejavovanej, je zacielená na poškodzovanie inej osoby spôsobmi ako ohováranie, urážanie, vyhrážanie alebo prenasledovanie.³⁴

Na úrovni medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv, musí akékoľvek legitímne obmedzenie slobody prejavu spĺňať súčasne podmienky.:

- 1.) Zákonné zásady predvídateľnosti a transparentnosti.;

³⁰ Human Rights Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Note by the Secretariat“ z 30. marca 2017 A/HRC/35/22, bod 78

³¹ PAN, X., HOU, Y., WANG, Q.: „Are we braver in cyberspace? Social media anonymity enhances moral courage“. In *Computers in Human Behavior*, Volume 148, 2023

³² MIHÓK, M.: „Pár slov k extrémizmu, počítačovej kriminalite a slobode prejavu“, 2019

³³ Rozsudok EStP zo 7. decembra 2021 vo veci Standard Verlagsgesellschaft mbH v. Rakúsko, sťažnosť č.39378/15

³⁴ JAKUB, M.: „Internet ako (nový) svet. Ľudské práva a slobody a ich porušovanie.“, In *Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*, 2015, Bratislava, s. 83

2.) Musí byť naplnený jeden z dôvodov čl. 19 ods. 3 písm. a.) a b.) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.³⁵;

3. Pri zachovaní nevyhnutnosti a proporcionality použitého prostriedku na obmedzenie.³⁶

Záver

Právo na anonymitu, respektíve anonymita ako súčasť slobody prejavu v online priestore, jej tajnosť a skrytosť nemusí mať vždy len negatívny dopad na jednotlivcov či skupiny osôb. Môže mať aj priaznivý vplyv na rozvoj, rozširovanie, prosperitu plurality názorov a myšlienok v demokratickej spoločnosti. Predstavuje tak jeden zo základných pilierov, na ktorom je komunikácia a v rámci nej slobodné anonymné prejavy pri používaní internetu postavená. Dosiahnutie žiadúceho účinku anonymity je docielené vtedy, ak jej uplatňovanie je poskytované v určitej miere. A pre tento účel by mala byť aj podporená a zabezpečená. Anonymita poskytuje „*ochranný štít*“ tým, ktorí ju potrebujú v odôvodnených situáciách. Napríklad pri vyslovení názoru, za ktorí by mohli byť jednotlivci bez poskytnutia náležitej miery anonymity diskriminovaní, obmedzovaní, spoločensky trestaní alebo prenasledovaní. Anonymizácia údajov má svoj náležitý význam pre dosahovanie legitímneho sledovaného cieľa, a to tak, aby zverejnením nedochádzalo k porušeniu alebo ohrozeniu práv a iných právom chránených záujmov. Konanie, ktoré by pod záštitou užívania anonymity presahovalo určité medze a porušovalo by tak ľudské práva a základné slobody, nemôže požívať rovnakú ochranu ako tie prejavy, ktorými sa nekoná protiprávne. Preto možno pristúpiť k zákonným obmedzujúcim opatreniam, avšak taktiež len za splnenia určitých predpokladov, ktorými sú nasledovné: súladnosť s ustálenými medzinárodnými ľudskými právami, rozhodovanie zákonne splnomocneným orgánom na to určeným a pri rešpektovaní nevyhnutnosti a proporcionality.

Diverzita nazerania na anonymitu a práva na anonymitu využívanej pri slobodnom prejave je odlišná v rámci geopolitického rozloženia. Na jednej názorovej strane dochádza k obmedzovaniu šifrovania alebo anonymity. Na druhej strane sa v určitých častiach sveta na anonymný prejav nahliada na toľko s vážnosťou, že tvorí podstatnú časť demokratického prvku v spoločnosti. S tým dodatkom, že už samotnú identifikáciu pokladajú za neproporcionálnu.

³⁵ a.) rešpektovanie práv alebo povesti iných ;

b.) ochrana národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku alebo verejného zdravia alebo morálky

³⁶ Human Right Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue“ zo 16. mája 2011 A/HRC/17/27, bod 24

V Amerike je anonymita vnímaná ako inherentná súčasť slobody prejavu, jej ochrana spadá pod prvý dodatok, a rozsahovo sa týka škály od literárneho až po politický prejav.

V rámci vyvažovania práv a slobôd vo vzájomnom vzťahu máme dve strany. Na jednej strane sa jedná o používanie anonymity na internete, ktorá nám zabezpečuje ochranu údajov alebo rešpektovanie súkromnej sféry života. Na strane druhej je anonymita používaná ako prostriedok na protiprávne konanie. Preto anonymitu a právo na anonymitu na internete možno označiť za relatívnu. Pri legitímnom obmedzení slobody prejavu musia byť naplnené podmienky, ktoré zabezpečia zákonnú predvídateľnosť a transparentnosť v spojení s tým, že budú nevyhnutne a proporcionálne použité s prihliadnutím na rešpektovanie povesti a práv iných, zachovaní národnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo samotnej morálky spoločnosti. Sloboda prejavu je základný a nevyhnutný pilier, s ktorým sa demokratická spoločnosť buduje. V spojitosti s ňou sa formujú aj pridružené ľudské práva a slobody, neodmysliteľne aj anonymita a právo na ňu. Anonymita uľahčuje, umožňuje a dopomáha k bezpečnému vyjadrovaniu názorov, myšlienok, postojov bez obáv alebo následných postihov. Rozvíja pluralitu názorov, prispieva k výmene a rozširovaniu informácií. Pri opačnom používaní anonymity môže mať negatívny vplyv pri konaní v rozpore so zákonom, a to najmä pri dopade na jednotlivcov. Právo na anonymitu nie je právom absolútnym, a preto nemožno každému anonymnému prejavu pripisovať automaticky väčšiu ochranu než ostatným právam a slobodám. Používanie anonymity na internete má svoj význam, hodnotovo nám môže v prvom ohľade priaznivo dopomôcť v demokratickej spoločnosti, avšak v opačnom ohľade anonymného protiprávneho konania poškodiť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a skriptá

FISHER-HÜBNER, S., *Anonymity*. In: LIE, L., ÖZSU, M.T.; *Encyclopedia of Database Systems*. Boston, MA Springer, 2009, ISBN 978-0-387-35544-3

BENEDEK, W. – KETTEMANN M. C.: *Freedom of expression and the internet*. Updated and revised 2nd edition. Council of Europe, 2020, ISBN 978-92-871-7702-5

Kapitola v učebnici alebo monografii

JAKUB, M.: „Internet ako (nový) svet. Ľudské práva a slobody a ich porušovanie“. In *Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*, 2015, Bratislava, ISBN 978-80-89453-11-5

Periodiká (časopisy) a zborníky resp. state v nich uverejnené

BARLOW, J. P., *A Declaration of the Independece of Cyberspace*. Davos – Švajčiarsko:, 1996

MESARČÍK, M.: Právne dimenzie anonymity v online priestore. In *Justičná revue*, roč. 71, 2019, č.5, s. 494-514, ISSN 1335-6461

PAN, X., HOU, Y., WANG, Q.: „Are we braver in cyberspace? Social media anonymity enhances moral courage“. In *Computers in Human Behavior*, Volume 148, 2023, ISSN 0747-5632

Internetové zdroje

RODRIGUEZ, K.: Anonymity and Encryption. 2015, [online] Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Opinion/Communications/EFF.pdf> [cit. 2024-03-01]

Human Rights Watch, June 17, 2015, UN: Online Anonymity, Encryption Protect Rights Support Safeguards Against Invasive Surveillance, [online] Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2015/06/17/un-online-anonymity-encryption-protect-rights> [cit. 2024-03-01]

Anonymität im Internet – im Web ohne Spuren surfen [online] Dostupné na internete: <https://www.computerwissen.de/sicherheit/anonymitaet/> [cit. 2024-03-02]

CRAWFORD, D., *Privacy Decrypted #4: Understanding anonymity vs. Privacy*, 2021
MIHÓK, M., „Pár slov k extrémizmu, počítačovej kriminalite a slobode prejavu“, 2019 [online] Dostupné na internete: <https://www.najpravo.sk/clanky/par-slov-k-extremizmu-pocitacovej-kriminalite-a-slobode-prejavu.html> [cit. 2024-03-02]

Právne predpisy

Európsky dohovor o ľudských právach

Human Right Council „Podpora, ochrana a využívanie ľudských práv na Internete“ Rezolúcia zo 18. júla 2016 A/HRC/RES/32/13

Human Right Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue“ zo 16. mája 2011 A/HRC/17/27

Rada, Európy, VYHLÁSENIE o slobode komunikácie na internete, zo dňa 28. mája 2003 [online] Dostupné na internete:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805dfbd5 [cit. 2024-03-01]

Human Right Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, David Kaye“ z 22. mája 2015 A/HRC/29/32
Human Rights Council „Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Note by the Secretariat“ z 30. marca 2017 A/HRC/35/22

Pravidlá rokovacieho poriadku Európskeho súdu pre ľudské práva, rada Európy, Štrasburg
Rokovací poriadok Všeobecného súdu SD EÚ, Luxemburg

Ústava federatívnej republiky Brazília, 3.vydanie, 2010

Zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov

Vyhláška č. 482/2011 Z. z. o zverejňovaní súdnych rozhodnutí v znení neskorších predpisov

Judikatúra

Rozsudok ESLP z 2. decembra 2008 vo veci K.U. v. Fínsko, sťažnosť č.2872/02

Rozsudok Najvyššieho súdu Spojených štátov (1995) vo veci McIntyre v. Ohio Elections Comm’n, 514 U.S. 334

Rozsudok Circuit Court for the City of Alexandria vo veci Yelp, Inc. v. Hadeed Carpet Cleaning, Inc. [online] Dostupné na internete: <https://www.dmlp.org/subject-area/anonymity> [cit. 2024-03-01]

Rozsudok vo veci Columbia Ins. Co. v. Seescandy.com 185 F.R.D. 573 (N.D. Cal. 1999)

Rozsudok ESLP zo 7. decembra 2021 vo veci Standard Verlagsgesellschaft mbH v. Rakúsko, sťažnosť č.39378/15

Proaktívne prístupy k boju proti kriminalite s kryptomenami

Abstrakt

Rýchly nárast popularity kryptomien v posledných rokoch priniesol so sebou nové výzvy v oblasti kriminality, vrátane prania peňazí, podvodov a financovania terorizmu. Na túto hrozbu reagujú legislatívne orgány a technologické spoločnosti po celom svete prostredníctvom implementácie opatrení, ktoré majú za cieľ ochrániť verejnosť pred týmito nežiaducimi javmi. V rámci legislatívnych opatrení sa zavádzajú regulácie kryptomenových burz, povinné nahlásenie transakcií a zlepšené monitorovanie a dohľad nad kryptomenovým sektorom. Tieto opatrenia umožňujú identifikovať a potrestať kriminálne aktivity a zabezpečujú integritu finančného systému. V technologickom sektore sa vyvíjajú nástroje ako analýza blockchainu, softvér na detekciu podvodov a zlepšené KYC a AML riešenia, ktoré pomáhajú identifikovať nezákonné aktivity a zvyšujú bezpečnosť kryptomenových transakcií. Tieto technologické opatrenia sú nevyhnutné pre efektívne potláčanie kryptomenovej kriminality a zabezpečenie integrity kryptomenového trhu. Odporúčania na zlepšenie právneho a technologického rámca zahŕňajú harmonizáciu medzinárodnej legislatívy, investície do technologických nástrojov a zvýšenie povedomia verejnosti o rizikách súvisiacich s kryptomenami. Úspešná implementácia týchto odporúčaní by mohla viesť k väčšej transparentnosti, bezpečnosti a dôvere v kryptomenových trhoch.

Kľúčové slová: kryptomeny, kriminalita, bezpečnosť, transparentnosť,

Úvod

S nárastom popularity kryptomien ako alternatívnej formy finančných transakcií sme súčasne svedkami rastúcej hrozby kryptomenovej kriminality. Tento fenomén si vyžaduje aktívnu reakciu zo strany legislatívy a technologických inovácií, ktoré sú zamerané na ochranu verejnosti a integritu finančného systému. Aktuálne legislatívne a technologické opatrenia sa snažia zvládnuť túto problematiku, no je nevyhnutné ich neustále zdokonaľovať a prispôbovať sa dynamickému charakteru kryptomenového prostredia.

Legislatívne orgány a regulačné agentúry implementujú rôzne opatrenia, ako je regulácia kryptomenových burz, povinné nahlásenie transakcií a zlepšené monitorovanie kryptomenového sektora. Tieto kroky sú nevyhnutné na identifikáciu a potrestanie kriminálnych aktivít a zabezpečenie integrity finančného systému. Avšak, v kontexte neustále

sa meniaceho kryptomenového prostredia je dôležité, aby tieto legislatívne opatrenia boli flexibilné a schopné prispôbiť sa novým výzvam a technologickým trendom.

Okrem legislatívnych opatrení sa vyvíjajú aj technologické riešenia, ktoré pomáhajú v boji proti kryptomenovej kriminalite. Napríklad analýza blockchainu, softvér na detekciu podvodov a vylepšené KYC a AML riešenia umožňujú identifikovať a sledovať nezákonné aktivity v kryptomenovom sektore. Tieto technologické nástroje sú kľúčové pre efektívne potláčanie kryptomenovej kriminality a zabezpečenie integrity kryptomenového trhu.

V nasledujúcej časti článku preskúmame existujúce legislatívne a technologické opatrenia na boj proti kryptomenovej kriminalite a navrhujeme odporúčania na ich zlepšenie. Zameriame sa na potrebu harmonizácie medzinárodnej legislatívy, investície do technologických nástrojov a zvýšenie povedomia verejnosti o rizikách spojených s kryptomenami. Úspešná implementácia týchto odporúčaní môže viesť k väčšej transparentnosti, bezpečnosti a dôvere v kryptomenové trhy.

Aktuálne legislatívne a technologické opatrenia na ochranu pred kriminalitou s kryptomenami.

V posledných rokoch sme boli svedkami náhleho vzrastu kryptomien ako alternatívnej formy finančných transakcií. Tento rast však priniesol aj nové výzvy, najmä v oblasti kriminality. S nárastom popularity kryptomien sa zvýšila aj prítomnosť kriminálnych aktivít, vrátane prania peňazí, podvodov a financovania terorizmu. Na to reagujú legislatívne orgány a technologické spoločnosti po celom svete prostredníctvom implementácie opatrení, ktoré majú za cieľ ochrániť verejnosť pred týmito nežiaducimi javmi. Súčasťou tejto reakcie sú legislatívne a technologické opatrenia, ktoré sa zavádzajú s cieľom efektívne riadiť rastúcu hrozbu kriminality s kryptomenami.

Legislatívne opatrenia

Legislatívne orgány a regulačné agentúry po celom svete aktívne reagujú na narastajúcu hrozbu kriminality s kryptomenami. Tieto opatrenia zahŕňajú:

Regulácia kryptomenových burz: Mnoho krajín zaviedlo regulácie na kontrolu kryptomenových burz, aby zabránili zneužitiu kryptomien na nelegálne účely. Tieto regulácie zahŕňajú overovanie totožnosti používateľov, dodržiavanie proti praniu peňazí (AML) a pravidiel proti financovaniu terorizmu (CFT). Overovanie totožnosti používateľov je kľúčové

pre zabezpečenie transparentnosti a zodpovednosti voči finančným operáciám na kryptomenových burzách. Týmto spôsobom sa snažia regulátory minimalizovať riziko, že by kriminálni aktéri mohli anonymne využívať kryptomeny na uskutočňovanie nezákonných aktivít. Dodržiavanie proti praniu peňazí (AML) a pravidiel proti financovaniu terorizmu (CFT) je ďalším dôležitým aspektom týchto regulácií. Ich cieľom je zabezpečiť, aby kryptomenové burzy boli schopné identifikovať a hlásiť podozrivé transakcie, ktoré by mohli naznačovať prípady prania peňazí alebo financovania terorizmu.¹

Povinné nahlásenie transakcií: Niektoré krajiny vyžadujú, aby kryptomenové spoločnosti nahlásili transakcie nad určitým limitom a identifikovali zákazníkov zapojených do týchto transakcií, čím sa zvyšuje transparentnosť a umožňuje sa sledovanie potenciálnych nezákonných aktivít. Tieto nahlásené transakcie poskytujú regulačným orgánom a vyšetrovateľom dôležité informácie o pohyboch finančných prostriedkov v kryptomenovom priestore. Sledovanie týchto transakcií môže pomôcť odhaliť vzory a nezvyčajné správanie, ktoré by mohli naznačovať možnú kriminálnu činnosť, ako je napríklad pranie peňazí, daňové úniky alebo financovanie terorizmu. Napriek tomu, že povinné nahlásenie transakcií môže byť považované za zásah do súkromia a slobody finančných operácií, mnohé krajiny ho považujú za nevyhnutný nástroj na boj proti kriminalite a zabezpečenie integrity finančného systému.

Zlepšené monitorovanie a dohľad: Sú kľúčové pre účinný boj proti kriminalite s kryptomenami. Regulátory implementujú viaceré opatrenia na zabezpečenie lepšieho dohľadu nad kryptomenovým sektorom a identifikáciu potenciálne nelegálnych aktivít.

Pravidelné auditovanie je jedným z hlavných nástrojov na zabezpečenie transparentnosti a zodpovednosti v kryptomenovom sektore. Tieto audity zvyčajne zahŕňajú preverenie dodržiavania predpisov týkajúcich sa proti praniu peňazí a proti financovaniu terorizmu, ako aj kontrolu interných procesov a kontrolných mechanizmov kryptomenových spoločností.

Dohľad nad kryptomenovými spoločnosťami sa zvyčajne zintenzívňuje s cieľom zabezpečiť, že tieto spoločnosti dodržiavajú prísne regulačné normy. Regulátory môžu vyžadovať od spoločností pravidelné podávanie správ o svojich činnostiach a finančných transakciách, čo umožňuje lepšie monitorovanie ich aktivít a identifikáciu potenciálnych rizík kriminality.

Spolupráca so zahraničnými inštitúciami je nevyhnutná, pretože kryptomeny často prekračujú hranice štátov a operujú na medzinárodnej úrovni. Výmena informácií a spolupráca medzi

¹ TopicsEuropeanParliament [online]
<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20220324STO26154/cryptocurrency-dangers-and-the-benefits-of-eu-legislation>

regulátormi z rôznych krajín umožňuje lepšie sledovanie toku kryptomenových transakcií a identifikáciu podozrivých aktivít, čo vedie k účinnejšiemu potrestaniu tých, ktorí zneužívajú kryptomeny na nelegálne účely.

Celkovo tieto opatrenia spolu tvoria komplexný prístup k zlepšeniu monitorovania a dohľadu nad kryptomenovým sektorom, čo pomáha v boji proti kriminalite s kryptomenami a zabezpečuje integritu a bezpečnosť finančných trhov.

Vzdelávacie programy a osvetové kampane: predstavujú dôležitý nástroj v boji proti kriminalite s kryptomenami. Niektoré vlády a regulačné agentúry investujú do týchto iniciatív s cieľom zvýšiť povedomie verejnosti o rizikách spojených s používaním kryptomien a posilniť ich osvetu v oblasti bezpečnosti a prevencie kriminality.

Cieľom týchto programov je informovať verejnosť o kryptomenách, ich fungovaní a potenciálnych rizikách, ktoré s nimi sú spojené. Zameriavajú sa na vysvetlenie základných princípov blockchain technológie a digitálnych mien, ako aj na predstavenie typických foriem kryptomenovej kriminality, ako je pranie peňazí, podvody a krádeže.

Okrem toho sa tieto iniciatívy sústreďujú na osvetu o bezpečnosti. Poskytujú tipy a rady na zvýšenie bezpečnosti pri používaní kryptomien, vrátane odporúčaní týkajúcich sa zabezpečenia kryptomenových peňaženiek, používania dvojfaktorovej autentifikácie a obmedzenia vystavovania osobných údajov.

V neposlednom rade sa tieto programy zameriavajú aj na prevenciu kriminality. Ich cieľom je šíriť osvietenejší prístup k používaniu kryptomien s dôrazom na etické a legálne použitie. Informovaní užívatelia majú väčšiu pravdepodobnosť, že budú schopní identifikovať a vyhnúť sa potenciálnym podvodom a iným formám kryptomenovej kriminality.

Legislatívne opatrenia, ako je regulácia kryptomenových burz a povinné nahlásenie transakcií, sú nevyhnutné pre zabezpečenie transparentnosti, integritu a bezpečnosti v kryptomenovom sektore. Tieto opatrenia pomáhajú regulátorom identifikovať potenciálne nezákonné aktivity, ako je pranie peňazí, podvody a financovanie terorizmu, a zároveň umožňujú lepšie monitorovanie a dohľad nad tokom kryptomenových transakcií. Ich implementácia je dôležitá pre ochranu investorov, spotrebiteľov a integrity finančného systému. Bez týchto legislatívnych opatrení by bol kryptomenový sektor vystavený výraznému riziku zneužitia a zneužívania. Preto je dôležité, aby legislatívne orgány a regulačné agentúry naďalej aktívne reagovali a implementovali opatrenia na riadenie a kontrolu tohto dynamického prostredia.²

² Springer Link [online] <https://link.springer.com/article/10.1007/s41870-021-00821-9>

Technologické opatrenia

Okrem legislatívnych opatrení sa vyvíjajú aj technologické riešenia na ochranu pred kriminalitou s kryptomenami. Tieto opatrenia zahŕňajú:

Analýza blockchainu: predstavuje kľúčový prvok technologických opatrení v boji proti kriminalite s kryptomenami. Táto metóda sa využíva na sledovanie toku kryptomenových transakcií a identifikáciu nezvyčajných vzorov, ktoré by mohli naznačovať kriminálnu činnosť, ako je napríklad pranie peňazí.

Blockchain je distribuovaný účtovný systém, ktorý ukladá všetky transakcie verejne a nezvratne v nezmenenom poradí. Táto transparentnosť a nezvratnosť umožňujú analytikom sledovať pohyb kryptomenových prostriedkov a hľadať nezvyčajné vzory alebo správanie, ktoré by mohlo naznačovať podvodné či nezákonné aktivity.

Analýza blockchainu sa vykonáva pomocou špecializovaných softvérových nástrojov a algoritmov, ktoré sú schopné analyzovať obrovské množstvo dát v reálnom čase. Tieto nástroje umožňujú identifikovať podozrivé transakcie, vzory a tok finančných prostriedkov medzi rôznymi účtami.

V praxi môže analýza blockchainu pomôcť pri odhalení sietí pre pranie peňazí, sledovaní toku kryptomenových prostriedkov z nezákonných zdrojov alebo identifikácii podozrivých adries a peňaženiek. Tento proces je významným nástrojom pre vyšetrovateľov a regulátory, ktorí sa snažia zvýšiť transparentnosť a bezpečnosť v kryptomenovom prostredí a potlačiť kryptomenovú kriminalitu.³

Softvér na detekciu podvodov: je ďalším významným technologickým nástrojom v boji proti kryptomenovej kriminalite. Tieto softvérové aplikácie sú navrhnuté na identifikáciu podozrivých transakcií a upozornenie kryptomenových spoločností a regulačných agentúr na potenciálnu kriminálnu činnosť.

Tieto nástroje využívajú pokročilé algoritmy a analýzu dát na sledovanie vzorov transakcií, ktoré by mohli naznačovať podvodné aktivity, ako je napríklad pranie peňazí, podvody alebo financovanie terorizmu. Softvér na detekciu podvodov môže vyhodnocovať rôzne faktory, ako sú veľkosť transakcií, frekvencia, zapojené adresy a vzory správania sa, aby identifikoval potenciálne nezákonné transakcie.

³ Hindawi [online] <https://www.hindawi.com/journals/complexity/2022/5835457/>

Keď softvér na detekciu podvodov identifikuje podozrivé transakcie, generuje upozornenia a správy, ktoré sa následne posielajú príslušným subjektom, ako sú kryptomenové burzy, finančné inštitúcie alebo regulačné orgány. Tieto upozornenia umožňujú týmto subjektom podniknúť ďalšie kroky na overenie a prípadné blokovanie nezákonných transakcií a účtov.

Softvér na detekciu podvodov je nevyhnutným nástrojom v dnešnom dynamickom kryptomenovom prostredí, kde je riziko podvodov a nezákonných aktivít vysoké. Poskytuje kryptomenovým spoločnostiam a regulátorom prostriedok na rýchlu a efektívnu reakciu na kriminálne správanie, čím prispieva k ochrane integrity kryptomenového trhu a bezpečnosti jeho účastníkov.

Zlepšené KYC (Know Your Customer) a AML (Anti-Money Laundering) riešenia: predstavujú ďalší kľúčový prvok v boji proti kryptomenovej kriminalite. Kryptomenové spoločnosti investujú do vylepšených systémov KYC a AML s cieľom overiť totožnosť používateľov a monitorovať ich transakcie s účelom identifikovať a zabrániť nelegálnym aktivitám.

Systémy KYC umožňujú kryptomenovým spoločnostiam verifikovať totožnosť svojich používateľov prostredníctvom overovania ich identifikačných dokumentov a osobných údajov. Týmto spôsobom sa snažia zabezpečiť, že transakcie sú vykonávané len legitímnymi účastníkmi a minimalizovať riziko zneužitia kryptomenových platform na nezákonné účely.

Na druhej strane, AML riešenia sú navrhnuté na monitorovanie transakcií a identifikáciu vzorov, ktoré by mohli naznačovať prípady prania peňazí alebo iných nezákonných finančných aktivít. Tieto systémy analyzujú podozrivé transakcie na základe určitých parametrov, ako sú veľkosť transakcií, frekvencia a zapojené adresy, a generujú upozornenia pre kryptomenové spoločnosti, aby mohli podniknúť príslušné kroky.

Tieto technologické opatrenia, vrátane analýzy blockchainu, softvéru na detekciu podvodov a vylepšených systémov KYC a AML, predstavujú významný krok v predchádzaní kryptomenovej kriminality a zabezpečení integrity kryptomenového trhu. Sú navrhnuté na identifikáciu nezvyčajných vzorov a správania, ktoré by mohli naznačovať nelegálne aktivity, a umožňujú rýchlu a efektívnu reakciu na potenciálne riziká.

Tieto opatrenia nám umožňujú lepšie porozumieť toku kryptomenových prostriedkov a sú kľúčovými nástrojmi pre vyšetrovateľov a regulátorov pri identifikácii a potláčaní kryptomenovej kriminality. Ich dôležitosť spočíva v ich schopnosti poskytovať transparentnosť a bezpečnosť v kryptomenovom prostredí, čo je nevyhnutné pre udržanie dôveryhodnosti a fungovania kryptomenových trhov.

Napriek ich účinnosti je však dôležité mať na pamäti, že boj proti kryptomenovej kriminalite je neustály proces, ktorý vyžaduje neustálu inováciu a zdokonalenie. Len prostredníctvom spojených úsilí legislatívy, technológie a globálnych spoločenských môžeme účinne zvládnuť túto problematiku a zabezpečiť, že kryptomenové trhy zostanú bezpečné a spoľahlivé pre všetkých ich účastníkov.⁴

Záver

Odporúčania na zlepšenie právneho a technologického rámca boja proti kriminalite s kryptomenami.

Na základe analýzy problému s kryptomenovou kriminalitou a súčasných opatrení navrhujeme niekoľko právnych odporúčaní na zlepšenie boja proti nezákonným aktivitám. Je nevyhnutné, aby sa legislatíva týkajúca sa kryptomien a blockchain technológie zlepšovala a harmonizovala na medzinárodnej úrovni. Toto by umožnilo lepšiu koordináciu medzi krajinami a zamedzilo by medzerám v právnom rámci, ktoré by mohli byť využité kriminálnymi skupinami. Aktívna spolupráca medzi regulačnými orgánmi na celosvetovej úrovni je kľúčová pre úspešné monitorovanie a identifikáciu nezákonných aktivít. Výmena informácií a osvedčených postupov medzi týmito orgánmi by sa mala podporovať a zintenzívniť. Je dôležité investovať do vývoja a implementácie sofistikovaných technologických nástrojov, ako je softvér na analýzu blockchainu a detekciu podvodov. Kryptomenové spoločnosti by mali investovať do týchto technológií a spolupracovať s vývojármi na ich neustálom zdokonalovaní. Osvetové kampane a vzdelávacie programy by mali byť zamerané na zvýšenie povedomia o rizikách spojených s kryptomenami a posilnenie osvietenia v oblasti bezpečnosti. Investície do vzdelávania verejnosti a zvyšovanie informovanosti môžu pomôcť znížiť prípady podvodov a nezákonných aktivít. Regulácia by mala byť flexibilná a schopná prispôbiť sa rýchlemu vývoju v kryptomenovom priestore, aby podporovala inovácie a zároveň chránila spotrebiteľov a integritu trhu. Tieto odporúčania predstavujú základné smernice na zlepšenie právneho a technologického rámca v boji proti kriminalite s kryptomenami. Ich úspešná implementácia by mohla prispieť k väčšej transparentnosti, bezpečnosti a dôvere v kryptomenových trhoch.

⁴ Trulio [online] <https://www.trulioo.com/industries/crypto-identity-verification/kyc>

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Hindawi [online] <https://www.hindawi.com/journals/complexity/2022/5835457/>

Springer Link [online] <https://link.springer.com/article/10.1007/s41870-021-00821-9>

TopicsEuropeanParliament [online]
<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20220324STO26154/cryptocurrency-dangers-and-the-benefits-of-eu-legislation>

Trulio [online] <https://www.trulioo.com/industries/crypto-identity-verification/kyc>

Abstrakt

Príspevok je zameraný na právne aspekty týkajúce sa zmeny pohlavia súvisiacej s transsexualitou na území Slovenskej republiky. Cieľom príspevku je vymedziť základné pojmy súvisiace s transsexualitou, zosumarizovať poznatky z právnej oblasti v tejto problematike a poukázať na absenciu právnej úpravy pri jednotlivých otázkach.

Kľúčové slová: Transsexualita. Transgender. Zmena pohlavia.

Úvod

Zmena pohlavia je v Slovenskej republike stále tabu témou. V spoločnosti neprebíha ani verejná diskusia a bližšej úprave predmetnej oblasti sa doposiaľ venuje slovenský právny poriadok iba okrajovo. Transsexualita ako predpoklad vedúci k zákroku zmeny pohlavia sa však čoraz viac dostáva do povedomia verejnosti a je len otázkou času kedy bude musieť aj naša legislatíva reagovať na problémy s ňou spojené.

Cieľom tohto článku je priblíženie priebehu zmeny pohlavia a s ním úzko súvisiacich pojmov ako transsexualita a transidentita. Zameriavať sa budeme predovšetkým na právne aspekty tejto témy, na úrovni medzinárodnej a tiež vnútroštátnej. V neposlednom rade sa pokúsime analyzovať základné otázky týkajúce sa zmeny pohlavia a možné problémy v priebehu života človeka počas a po tomto procese očami práva.

1. Základné pojmy týkajúce sa transsexuality

Pre správne pochopenie problematiky je potrebné prioritne zadefinovať dva pojmy, ktorými sú pohlavie a rod. Pohlavie ako súbor biologických a fyziologických znakov, ktoré definujú človeka ako muža alebo ženu.¹ Prístup k pohlaviu je v tomto prípade binárny, zatiaľ čo rod predstavuje sociálne vykonštruovanú kategóriu, definovanú najmä normami, rolami a vzťahmi, na základe ktorej sa odlišujú muži od žien.²

¹ *Sex and gender* Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/sex-and-gender> [cit. 2023-04-11]

² Tamže.

Ďalším dôležitým pojmom je pojem transsexualita, ktorý avšak nemá jednotnú definíciu. Do roku 2022 bola podľa ICD-10 (International classification of disease) klasifikovaná pod číslom F64.0.³ Kľúčové kritériá pre jej diagnostiku boli najmä:

- pretrvávajúce transsexuálnej identity najmenej dva roky,
- nesmie byť príznakom inej psychickej poruchy,
- nesmie byť spojená s genetickými, chromozomálnymi alebo intersexuálnymi anomáliami.⁴

Novšia verzia ICD-11 platná od januára 2022 transsexualitu ako psychiatrickú diagnózu nepozná. Je zaradená pod kategóriu označenú ako pohlavná inkongruencia v časti *Stavy súvisiace so sexuálnym zdravím*.⁵ Pohlavná inkongruencia znamená nesúlad telesných znakov a pohlavnej identity. Zavedenie tohto pojmu znamenalo významný krok v odpatologizovaní transsexuality a taktiež v koncepcii nebinarity. Dovtedy bola transsexualita a samotná zmena pohlavia postavená na vnímaní pohlavia ako binárneho systému.⁶

V minulosti patrila k jednému z definičných znakov aj sexuálna orientácia. Podľa Meyera (1974) bola jednou zo štyroch základných charakteristík i otázka výberu sexuálneho partnera rovnakého anatomického pohlavia a vnímanie samého seba ako heterosexuála.⁷ Takáto definičná podmienka je v súčasnosti irelevantná. Samotný Európsky parlament v roku 1993 prišiel s definíciou, ktorá čelila vlne kritiky keď označil transsexualitu ako syndróm dvoch osobností, na jednej strane fyzickej, na druhej psychickej.⁸

Americká psychiatrická klasifikácia namiesto pojmu transsexualita používa pojem rodová dysfória.⁹ Ide o psychický nesúlad medzi biologickým pohlavím pri narodení a rodovou identitou. Často sa prejavuje už v detstve a puberte, no vyskytnúť sa môže aj neskôr.¹⁰ K tomuto pojmu je blízky pojem transidentity. V súvislosti s pohlavnou identitou pri trans ľuďoch je

³ *Transsexualizmus*. Dostupné na internete: <https://www.icd10data.com/ICD10CM/Codes/F01-F99/F60-F69/F64-F64.0> [cit. 2023-04-11]

⁴ RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*, Gotingen Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2019, s.9.

⁵ *Gender incogruence*. Dostupné na internete: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fcd%2fentity%2f411470068> [cit. 2023-04-11]

⁶ RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Gotingen : Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2019, s.10.

⁷ FIFKOVÁ, H. - WEISS P. - PROCHÁZKA, I. - COHEN-KETTENIS, P.T. – PFÄFFLIN, F. – JAROLÍM, L. - VESELÝ, J. - WEISS, V. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Bratislava : Grada Publishing, 2018, s.16.

⁸ Tamže, 16.

⁹ TURBAN, J. *What is gender dysphoria?* Dostupné na internete: <https://www.psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria> [cit. 2023-04-11]

¹⁰ Tamže.

výrazný odklon od identity prisúdenej spoločenskými konvenciami a skutočným vnútorným vnímaním a prežívaním.¹¹

Čo sa týka etiológie transsexuality, odborná literatúra uvádza niekoľko druhov teórii. Biologické teórie sa zameriavajú na aspekty spojené so somatickým vývojom v prenatálnom období, hormonálne a chromozomálne abnormality.¹² Pre komplexné pochopenie fenoménu transsexuality je však potrebné spojenie s poznatkami z oblasti psychiatrie, psychológie a sociológie.¹³ Dôležité je poznamenať, že jednotlivé teórie sa od seba vzájomne líšia a doposiaľ sa napriek medicínskemu pokroku nepodarilo jednoznačne zadefinovať čo za vznikom transsexuality stojí.

Osobitnou subkategóriou v rámci otázky zmeny pohlavia sú nebinárne osoby. Ako sme už uviedli vyššie v texte, v rámci našej právnej úpravy rozpoznávame len dve pohlavia, ktorými sú muž a žena. Avšak trendy, predovšetkým krajín západnej Európy a USA, k nám priniesli fenomén nebinárnych osôb, aj keď zmienky o osobách „*bez pohlavia*“ môžeme nájsť vo viacerých kultúrach a to omnoho skôr. Príkladom je tzv. „*syndróm skopcu*“, ktorý americký profesor Money opisuje ako „*obsesívno-kompulzívnu poruchu, pri ktorej dochádza k tendencii mutilovať vlastné orgány*“.¹⁴ Medicínske, respektíve vo všeobecnosti vedecké poznatky o modernej forme nebinarity sú však natoľko nepostačujúce, že je v súčasnosti veľmi náročné vysporiadať sa s ňou, nielen, ako so samostatným právnym pojmom. Podľa nemeckého psychiatra Rauchfleischu mimo binárneho systému rozoznávame tzv. nebinárne identity a non-gender osoby, pričom nebinárne identity sú ľudia, ktorí sa vnímajú ako dvojpoľných alebo viacpoľných a non – gender osoby úplne odmietajú binárnu respektíve nebinárnu špecifikáciu.¹⁵

V rámci sumarizácie môžeme konštatovať, že ako transsexualita resp. transidentita, tak aj nebinarita sú prejavmi identity jednotlivca, s ktorými úzko súvisí aj otázka medicínskej a úradnej zmeny osoby. Z pohľadu práva to znamená kompletnú zmenu rodového statusu, čo v konečnom dôsledku môže predstavovať odlišné práva a povinnosti vyplývajúce zo zákona.

¹¹ RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Gotingen Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2019, s.14.

¹² Pozri bližšie SKOBLÍK, J. *Transsexualismus*. Praha : Nakladatelství Karolínium, 2006, s. 32.

¹³ Tamže.

¹⁴ FIFKOVÁ, H. – WEISS, P. – PROCHÁZKA, I. - COHEN-KETTENIS, P. T. – PFÄFFLIN, F. – JAROLÍM, L. -VESELÝ, J. -WEISS, V. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Bratislava : Grada Publishing, 2018, s. 46.

¹⁵ RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Gotingen : Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2019, s.13.

2. Zmena pohlavia na medzinárodnej úrovni

V tejto časti nášho príspevku sa budeme venovať podrobnejšie otázke zmeny pohlavia, pričom jedným z najvýznamnejších dokumentov týkajúcich sa ochrany sexuálnych a rodových menšín je dokument s názvom Jogjakartské princípy¹⁶. Jogjakartské princípy sú súhrnom základných princípov uplatňovaných v oblasti ľudských práv zameraných najmä na oblasť sexuálnej orientácie a rodovej identity. Účelom je garancia prostredia, kde budú zachovaná sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť a to na medzinárodnej úrovni.¹⁷ Prijaté boli v roku 2006 v Jogjakarte a neskôr v roku 2017 boli rozšírené o ďalšie princípy.

Na úrovni Európskej únie je jedným zo súčasných dokumentov Stratégia rodovej rovnosti. Európska komisia predstavila stratégiu rodovej rovnosti, ktorá pokrýva obdobie rokov 2020 až 2025, pričom cieľom stratégie je riešiť rodovo podmienené násilie, ekonomické nerovnosti a iné rodové problémy. Predmetný dokument o.i. zahŕňa širokú škálu ďalších relevantných tém a rovnako úvahy o transrodových jednotlivcoch, ktorých cieľom je zlepšiť práva a blahobyť.¹⁸

Európsky parlament prijal Rezolúciu o právach intersexuálov. Tento dokument v niekoľkých stručných bodoch definuje problémy týkajúce sa intersexuality od základných pojmov až po diskrimináciu so zameraním na ochranu tejto menšiny.¹⁹

Pokiaľ sa zameriame priamo na zmenu pohlavia, prístupy k tejto otázke sú v rôznych krajinách odlišné. Podľa právnej regulácie zmeny pohlavia môžeme rozdeliť krajiny do niekoľkých kategórií od tých s najliberálnejším prístupom až po tie krajiny, s chýbajúcou úpravou, resp. neumožňujúcou zmeny pohlavia alebo veľmi prísnymi podmienkami.

V prvej kategórii sú krajiny, ktoré sa riadia princípom rodového sebaurčenia.²⁰ Princíp sebaurčenia spočíva v právnom uznaní rodovej identity pri prepise rodu pred príslušným štátnym orgánom na základe vlastného vyhlásenia.²¹ Podstatné pri takomto vyhlásení je, že sa nevyžadujú ďalšie dodatočné potvrdenia zo strany lekárov, najmä psychiatrov či sexuológov.

¹⁶ *Jogjakartské princípy*. Dostupné na internete: <https://tgeu.org/yogyakarta-principles/> [cit. 2023-04-11]

¹⁷ Tamže.

¹⁸ *Stratégia rodovej rovnosti 2020 – 2025*. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152> [cit. 2023-04-11]

¹⁹ Uvádza, o ktoré právne akty sa opieraj práva intersexuálov a ďalšie témy. *Rezolúcia Európskeho parlamentu o právach intersexuálnych ľudí*. Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_EN.html [cit. 2023-04-11]

²⁰ Medzi tieto krajiny patrí napr. Švédsko, Dánsko, Nórsko, Portugalsko a Malta.

²¹ METENKANYČ, O. M. Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise rodu. In: *Historia et theoria iuris*, 14/2022, 1. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2022-I_Metenkanyc.pdf, s.4 [cit. 2023-04-11]

Takáto úprava sa považuje za najviac etický a prijateľnejší prístup k podmienkam zmeny pohlavia pre transrodových ľudí.²²

Ďalšia skupina zahŕňa krajiny, ktoré pri zmene pohlavia síce nepožadujú medicínske požiadavky, no kvôli procedurálnym podmienkam je proces sťažený.²³ Iné krajiny zas požadujú medicínske alebo psychologické vyšetrenia, no nevyžadujú až tak invazívny zákrok akým je kastrácia²⁴. Kastrácia je považovaná za najviac invazívny a mnohými taktiež nedôstojný zákrok, keďže v zásade znemožňuje možnosť budúcej reprodukcie. Špecifická je skupina štátov, v ktorej absentuje právna úprava procesu zmeny pohlavia, vďaka čomu je ponechaný priestor pre príslušné rozhodovacie orgány.²⁵

3. Zmena pohlavia v Slovenskej republike

Zmena pohlavia (odborne tiež tranzícia) je proces, výsledkom ktorého je zmena biologických pohlavných znakov v súlade s rodovou identitou jednotlivca²⁶, a ide o natolko závažný zásahom do ľudského organizmu, že jej právna úprava sa preto javí v modernej spoločnosti ako oblasť, v ktorej je potrebná jasná a zrozumiteľná právna úprava, ktorá by zastrešovala celý proces pre všetky dotknuté subjekty.

Otázky súvisiace so zmenou pohlavia v Slovenskej republike upravuje zákon č. 300/1993 Z.z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov a zákon č. 301/1995 Z.z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov, ktoré však zmeny pohlavia upravujú len okrajovo, pretože upravujú len otázku mena a priezviska a rodného čísla, avšak neobsahujú konkrétne kroky vedúce k dosiahnutia zmeny pohlavia.

Slovenská republika na stránke úradného portálu verejnej správy uvádza pravidlá zmeny pohlavia. Proces tranzície je možné rozdeliť do niekoľkých krokov.

Prvým z nich je diagnostika podľa ICD. Diagnostiku vykonáva lekár – špecialista, ktorým je spravidla psychiater alebo sexuológ. Diagnostika je dlhodobejším procesom pozostávajúcim z niekoľkých sedení. Je to dôležité nielen kvôli správnej diagnostike ale taktiež

²² Tamže.

²³ Typickým príkladom je Veľká Británia, kde osoby podstupujúce zmenu pohlavia môžu naraziť najmä na problémy so zdĺhavými úradnými postupmi.

²⁴ Sem patrí aj Slovenská a Česká republika.

²⁵ SABJAN N. Nebinárne osoby a princíp rodového sebaurčenia: spoločenské a právne aspekty. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Sloboda prejavu a pluralita názorov*. Zborník príspevkov. Praha : Wolters Kluwer, 2023, Dostupné na internete: file:///C:/Users/kucer/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/Content.Outlook/P9ZUZHMD/Sloboda_zbornik_2.pdf [cit. 2023-04-11]

²⁶ *Transition roadmap*. Dostupné na internete: <https://transcare.ucsf.edu/transition-roadmap> [cit. 2023-07-11]

aj kvôli tomu, aby mohla byť tranzícia aspoň čiastočne hrazená zo zdravotného poistenia. Až po stanovení diagnózy rodovej dysfórie (niekde uvádzanej aj ako rodovej nesúrodosti) je možné podstúpiť ďalšie kroky.²⁷

Okrem konzultácií s psychiatrom/sexuológom nastupujú stretnutia aj s ďalšími relevantnými špecialistami, ako sú endokrinológ, psychológ, gynekológ či urológ. Tranzícia môže oficiálne začať na podklade lekárskeho posudku.

Ďalšou uvádzanou podmienkou je tzv. real life experience/ real life test kedy osoba, ktorá má podstúpiť zmenu pohlavia žije určitý čas v role osoby opačného pohlavia. Osoba si tak môže vyskúšať či schopnosť žiť v tele opačného pohlavia bude skutočne pôsobiť harmonizujúco na jeho psychickú identitu a zároveň si môže potvrdiť správnosť svojho rozhodnutia.²⁸ Real life experience je niektorými transsexuálmi kritizovaná, keďže pochopiteľne nie je úplne jednoduché začať pôsobiť v role opačného pohlavia v starej škole alebo práci.

Hormonálna terapia môže v niektorých prípadoch, pokiaľ to lekár uzná za vhodné, predchádzať real life experience. Cieľom je v prvom rade u mužov prechádzajúcich na ženské pohlavie (MtF) zastaviť tvorbu mužských hormónov podávaním estrogénu a antihormónov a u žien prechádzajúcich na mužské pohlavie (FtM) sa maskulinizácia dosiahne podávaním androgénov.²⁹

Po hormonálnej liečbe nastupujú chirurgické intervencie, ktoré môžeme rozdeliť do dvoch kategórií.

Prvou kategóriou je sterilizácia, ktorá predpokladá odstránenie vaječníkov a semenníkov, aby sa tak zabránilo možnosti reprodukcie. Podmienka sterilizácie je veľmi kritizovaná pretože ide o najinvasívnejší druh zákroku týkajúci sa reprodukcie a mnohí ju považujú za obmedzujúcu a ponížujúcu. Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) rozhodol, že podmienka sterilizácie na účel zmeny pohlavia je porušením práva na rešpektovanie súkromného života. ESLP konštatoval, *„podmieňovanie uznania sexuálnej identity transgender osôb medicínskym zákrokom alebo sterilizáciou, ktoré si dané osoby neprajú podstúpiť, predstavovalo podmieňovanie uplatňovania práva na rešpektovanie*

²⁷ Podmienka diagnostiky rodovej dysfórie bola stanovená pred obdobím, kedy bola prijatá nová systematika ICD. K novej diagnostike nebolo podané žiadne úradné stanovisko. RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualismus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Göttingen : Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2019, s. 82.

²⁸ Tamže, s. 78.

²⁹ Tamže, s. 94 – 99.

súkromného života jednotlivca vzdaním sa plného uplatňovania práva na rešpektovanie telesnej integrity jednotlivca.“³⁰ Sterilizácia je u nás hrazená zdravotnou poisťovňou.

Druhou kategóriou sú chirurgické intervencie, ktoré nie sú z hľadiska zmeny pohlavia povinné, avšak majú zabezpečiť jednotlivcovi komfortnejšie fungovanie v novom tele. U MtF je to vytvorenie neovagíny, ženského vyústenia močovej trubice, vyformovanie ženských genitálií (vulva, pysky a klitoris) a taktiež korektúra hlasiviek, úprava adamovho jablka a feminizácia črtov tváre. U FtM je to mastektómia (odstránenie prs a formovanie mužskej bradavky) a faloplastika (vytvorenie penisoidu).³¹

Všetky uvedené kroky predstavujú medicínsky rozmer zmeny pohlavia. Nemenej významná je právna, resp. úradná zmena pohlavia, ktorá má zabezpečiť jednotlivcovi definitívne pôsobenie v role opačného pohlavia v súkromnom i verejnom živote.

Prvoradou je zmena označenia pohlavia a rodného čísla v úradných dokumentoch. Podľa zákona č. 301/ 1995 Z. z. o rodnom čísle príslušné Ministerstvo vykoná na požiadanie zmenu rodného čísla, na základe lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby.³² Lekársky posudok je tak podkladom pre dosiahnutie úradnej zmeny rodného čísla, neskôr i pohlavia v úradných dokumentoch. Ide predovšetkým o potvrdenia od psychológov a sexuológov viažuce sa na potvrdenie podstúpenia zmeny pohlavia.

Ďalším procesným krokom je podstúpenie zmeny mena a priezviska. Zákon č. 300/ 1993 Z.z. o mene a priezvisku určuje, že osobe mužského pohlavia nie je možné určiť ženské meno a osobe ženského pohlavia naopak meno mužské.³³ Stránka ministerstva uvádza, že pri osobe, u ktorej dochádza k zmene pohlavia okresný úrad povolí používať neutrálne meno a priezvisko.³⁴ Rodovo neutrálne meno je také meno, z ktorého nie možné jasne určiť o osobu akého pohlavia ide. Ideálny príklad rodovo neutrálneho mena je meno Alex. Môže ísť o domácku podobu mena Alexander, Alexej ale aj ženského mena Alexandra.³⁵ U nás nie je

³⁰ Rozsudok Komory zo 6. apríla 2017 vo veci: A. P. Garçon a Nicot proti Francúzsku - sťažnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13. Dostupné na internete: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/25351067/ESLP+13.pdf/e80a0668-a18e-484f-af4e-f88814c9e789> [cit. 2023-07-11]

³¹ RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Gotingen : Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, s. 29.

³² Zákon č. 301/1995 Z.z. o rodnom čísle, § 8 ods. 2. písm b).

³³ Zákon č. 300/1993 Z.z. o mene a priezvisku, §2 ods. 2.

³⁴ *Zmena mena alebo priezviska*. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?zmena-mena-alebo-priezviska-ouke> [cit. 2023-09-11]

³⁵ KUČEROVÁ, D. *Meno a priezvisko vo svetle práva a feministických ideí*. Bakalárska práca, 2023. Dostupné online: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioFormChildC79N2&sid=4AD13E03A40DD9FCB03B7962F629&seo=CRZP-detail-kniha> [cit. 2023-09-11]

presne vymedzené, ktoré mená sa považujú za rodovo neutrálné. Naopak v Českej republike v júni 2023 prijali oficiálny zoznam rodovo neutrálnych mien, ktoré môžu použiť osoby pri zmene pohlavia.³⁶

Špecifickým krokom je taktiež zmena údajov na dokumentoch potvrdzujúcich dosiahnuté vzdelanie (vysvedčenia a diplomy). V našich podmienkach takáto zmena nie je možná, keďže vysvedčenia a diplomy sa považujú za registratúrny dokument, ktorý nie je možné meniť. Takéto nastavenie by mohlo byť čiastočne označené ako diskriminačné.³⁷

Záverom je potrebné uviesť a zdôrazniť, že v súčasnosti neexistuje riadna a adekvátna úprava zmeny pohlavia v podmienkach SR. Právna úprava sa dotýka iba otázok zmeny mena a priezviska a rodného čísla, avšak absentuje právna úprava v oblasti zmeny pohlavia z medicínskeho pohľadu. Odporúčané by preto mohlo byť vytvorenie samostatného podzákonného predpisu vydaného Ministerstvom zdravotníctva SR, ktoré by bolo zamerané na zmenu pohlavia s aspektom na všetky relevantné zdravotné zákroky a s tým súvisiace otázky.

4. Otázky týkajúce sa zmeny pohlavia a život po tranzícii

Tranzícia je náročným procesom nielen z pohľadu lekárskeho a úradných postupov, no najmä z hľadiska psychiky jednotlivca a jeho okolia. Prijatie novej identity nie je vždy samozrejmou a ľudia s transidentitou sa častokrát stretávajú s odmietnutím v rámci rodiny, priateľov, školy či zamestnania. Úlohou právnych predpisov by malo byť zjednotenie procesu zmeny pohlavia. V nasledujúcej časti sa poukážeme na jednotlivé problematické aspekty života človeka podstupujúceho tranzíciu, najmä na oblasti, v ktorých sa najčastejšie stretávajú s diskrimináciou.

V oblasti vzdelávania výskumy potvrdili, že transgender študenti zažívajú viac násilia a obťažovania na strednej a vysokej škole ako ich heterosexuálni rovesníci.³⁸ Diskriminácia transrodových študentov pritom zahŕňa neadekvátne správanie aj zo strany pedagógov a iných zamestnancov školy.³⁹

Krajiny západnej Európy a USA čelia v rámci vzdelávania problému s používaním toaliet a šatní, keďže študenti, ktorí sa označujú za trans často ešte neprešli oficiálnou zmenou

³⁶ *Seznam rodově neutrálních jmen*. Dostupné na internete: <https://www.mvcr.cz/clanek/seznam-rodove-neutralnich-jmen.aspx> [cit. 2023-09-11]

³⁷ *Zmena vysvedčení a diplomov*. Dostupné na internete: <http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa> [cit. 2023-10-11]

³⁸ CONRON, K. J. - O'NEILL, K. K. – VASQUEZ, L. A. *Educational experiences of transgender people*, 2022. Dostupné na internete: <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Trans-Higher-Ed-Apr-2022.pdf> [cit. 2023-10-11]

³⁹ Tamže.

pohlavia, no napriek tomu chcú využívať všetky výhody opačného pohlavia. Progresívnejšie štáty, ako napr. Švédsko a Dánsko riešia túto otázku zavedením tzv. „rodovo neutrálnych toaliet“. Diskusia na túto tému bolo nedávno zaznamenaná v Českej republike, kde študenti na pedagogickej fakulte Brnenskej univerzity žiadali o zavedenie rodovo neutrálnych toaliet, na čo dekan fakulty reagoval, že rodovo neutrálna toaleta sú tie bezbariérové a celkovo sa k téme vyjadril negatívne.⁴⁰

Pracovnoprávna oblasť je jednou z najkritickejších oblastí, kde možno zaznamenať diskrimináciu. Podľa prieskumu až viac ako 50 percent trans ľudí vyhlásilo, že sa cítia byť diskriminovaní alebo obťažovaní práve kvôli tomu, že sa považujú za trans. Diskriminácia pri zamestnávaní môže viesť k zvýšeniu miery nezamestnanosti, ktorá nepriaznivo ovplyvňuje duševné zdravie jednotlivca. To znamená, že diskriminácia pri prijímaní do zamestnania by mohla byť čiastočným vysvetlením zvýšenej miery psychiatrických hospitalizácií a samovrážd medzi transrodovými ľuďmi.⁴¹ Problém je tak isto v samotnom vnímaní aj po zamestnaní, respektíve v práci, nadväzujúc na podmienku real life experience, ktorá je predpokladom uznania zmeny pohlavia. Najmä pre konzervatívne krajiny akými je Slovenská a Česká republika je náročné vnímanie diverzity⁴². Priaznivejšie reakcie spoločnosti možno podporiť hlavne informovanosťou o problematike, edukáciou a transparentnosťou.

Sociálne významnou oblasťou je aj manželstvo. Ústava Slovenskej republiky definuje manželstvo ako „jedinečný zväzok medzi mužom a ženou.“⁴³ Účastníkmi manželstva tak môže byť výlučne jeden muž a jedna žena. Keďže náš právny poriadok nepozná zväzok dvoch mužov ani dvoch žien je náročné posúdiť otázku zmeny pohlavia osoby, ktorá už predtým uzavrela manželský zväzok.

Vo všeobecnosti poskytovatelia zdravotnej starostlivosti odporúčajú, aby sa takéto páry rozviedli, napriek tomu, že takúto podmienku zákon neukladá.⁴⁴ Vhodným riešením pre úpravu tejto otázky by bolo zavedenie nového ustanovenia do zákona o rodine, ktoré by upravovalo podmienku rozvodu manželstva pri zmene pohlavia, prípadne zavedením registrovaného

⁴⁰ TEREBA, M. *Genderově neutrální záchody na brněnské univerzitě nebudou. Využijte ty bezbariérové, napsal studentům děkan*. Dostupné online: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-genderove-neutralni-zachody-na-brnenske-univerzite-nebudou-vyuzijte-ty-bezbarierove-napsal-studentum-dekan-40413622> [cit. 2023-10-11]

⁴¹ GRANBERG M. – ANDERSSON, P. A. - AHMED A. *Hiring Discrimination Against Transgender People: Evidence from a Field Experiment, In Labour Economics* 65, 2020, s. 3 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0927537120300646> [cit. 2023-10-11]

⁴² Tamže.

⁴³ Pozri bližšie Ústava SR, článok 41 ods.1.

⁴⁴ *Pravidlá uznávania zmeny pohlavia*. Dostupné na internete: <https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/pravidla-uznavania-zmeny-pohla> [cit. 2023-10-11]

partnerstva. Tak by bolo možné zabrániť prípadným sporom ohľadom manželského zväzku pre trans ľudí. Naopak pokiaľ dôjde k úradnému uznaniu zmeny pohlavia pred manželstvom, môže dôjsť k situácii, že manželstvo uzavrie muž s trans ženou, ktorá bola kedysi mužom alebo žena s trans mužom, ktorý bol kedysi ženou.

Záver

Predmetný príspevok je zameraný na fenomén transsexuality a s ním súvisiacu zmenu pohlavia. Prvá časť sa vysporiada s teoretickými pojmami ako je transsexualita, rodová dysfória či transidentita. Od roku 2022 bola transsexualita oficiálne depatologizovaná a nepovažuje sa za psychiatrickú diagnózu. Okrem transsexuality rozpoznávame aj nebinárnych ľudí, ktorí sa rovnako môžu snažiť docieľiť uznanie zmeny pohlavia. Úprava na medzinárodnej úrovni je rôzna. Od najprísnejších režimov, ktoré pre uznanie zmeny pohlavia vyžadujú sterilizáciu (medzi ne zaradujeme aj Slovenskú republiku) až po tie s liberálnejším prístupom, ktoré sa riadia princípom sebaurčenia, kedy postačuje úradné vyhlásenie osoby podstupujúcej zmenu pohlavia. Snahou medzinárodného spoločenstva je ochrániť takéto osoby a zvyšovať kvalitu ich života prijímaním rôznych dokumentov. Medzi najvýznamnejšie z nich patria Jogjakartské princípy, na úrovni Európskej únie Rezolúcia Európskeho parlamentu o právach intersexuálnych ľudí.

V Slovenskej republike nie je zmena pohlavia komplexne legislatívne upravená. Pre úradné uznanie zmeny pohlavia je potrebné splniť niekoľko podmienok akými je diagnostika, real life experience, hormonálna liečba a chirurgické zákroky. Až potom môžu nasledovať úradné kroky akými je zmena rodného čísla a zmena pohlavia v úradných dokumentoch.

Život pred a po zmene pohlavia je spojený s mnohými otázkami a zasahuje do všetkých oblastí života jednotlivca, ani tu však neexistuje príslušná právna úprava. Trans osoby musia často čeliť znevýhodneniu v oblasti školstva, práce, verejného i súkromného života. Práve tu sa najviac odráža absencia právnej úpravy, ktorá by zrovnoprávnila trans ľudí, respektíve pomohla sa im lepšie adaptovať. Nemenej dôležitá je aj verejná odborná diskusia, ktorá by pomohla ozrejmiť potrebné informácie týkajúce sa transsexuality a znížiť dopad negatívnych javov smerujúcim voči trans komunitě. Nárast počtu trans osôb a liberalizácia spoločnosti v blízkej budúcnosti ovplyvnia vývoj legislatívy a zákonodarcovia budú napriek doterajšej absencii nútení reagovať aj na túto stále pomerne neprebádanú oblasť života človeka.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- CONRON K. J. - O'NEILL, K. K. – VASQUEZ, L. A. *Educational experiences of transgender people*, 2022, Dostupné na internete: <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Trans-Higher-Ed-Apr-2022.pdf> [cit. 2023-10-11]
- FKOVÁ, H. – WEISS, P. – PROCHÁZKA, I. - COHEN-KETTENIS, P. T. – PFÄFFLIN, F. – JAROLÍM, L. -VESELÝ, J. -WEISS, V. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Bratislava : Grada Publishing, 2018. 199 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 1696 – 1
- Gender incogruence*. Dostupné na internete: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en/#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f411470068> [cit. 2023-04-11]
- GRANBERG, M. – ANDERSSON, P. A. – AHMED, A. *Hiring Discrimination Against Transgender People: Evidence from a Field Experiment*, In *Labour Economics* 65, 2020. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0927537120300646> [cit. 2023-10-11]
- Jogjakartské princípy*. Dostupné na internete: <https://tgeu.org/yogyakarta-principles/> [cit. 2023-04-11]
- KUČEROVÁ, D. *Meno a priezvisko vo svetle práva a feministických ideí*. Bakalárska práca, 2023. Dostupné na internete: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioFormChildC79N2&sid=4AD13E03A40DD9FCB03B7962F629&seo=CRZP-detail-kniha> [cit. 2023-09-11]
- METENKANYČ, O. M. Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise rodu. In: *Historia et theoria iuris* 14/2022, 1. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2022-I_Metenkanyc.pdf, s.4 [cit. 2023-04-11]
- Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla [cit. 2023-10-11]
- RAUCHFLEISCH, U. *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Gotingen Vadenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2019. 70 s. ISBN 978 – 80 – 99982 – 11 – 7.
- Rezolúcia Európskeho parlamentu o právach intersexuálnych ľudí. Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_EN.html [cit. 2023-04-11]
- Rozsudok Komory zo 6. apríla 2017 vo veci: A. P. Garçon a Nicot proti Francúzsku - sťažnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13 Dostupné na internete: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/25351067/ESLP+13.pdf/e80a0668-a18e-484f-af4e-f88814c9e789> [cit. 2023-07-11]

SABJAN, N. Nebinárne osoby a princíp rodového sebaurčenia: spoločenské a právne aspekty., In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov. Zborník príspevkov. Praha : Wolters Kluwer, 2023. Dostupné na internete:

file:///C:/Users/kucer/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/Content.Outlook/P9ZUZHMD/Sloboda_zbornik_2.pdf [cit. 2023-04-11]

Sex and gender. Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/sex-and-gender> [cit. 2023-04-11]

Seznam rodově neutrálních jmen. Dostupné na internete:

<https://www.mvcr.cz/clanek/seznam-rodove-neutralnich-jmen.aspx> [cit. 2023-09-11]

SKOBLÍK, J. *Transsexualismus*. Praha : Nakladatelství Karolínium 2006, 211 s. ISBN 80-246-1052-3.

Stratégia rodovej rovnosti 2020 – 2025. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152> [cit. 2023-04-11]

TEREBA, M. *Genderově neutrální záchody na brněnské univerzitě nebudou. Využijte ty bezbariérové, napsal studentům děkan*. Dostupné na internete:

<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-genderove-neutralni-zachody-na-brnenske-univerzite-nebudou-vyuzijte-ty-bezbarierove-napsal-studentum-dekan-40413622> [cit. 2023-10-11]

Transition roadmap. Dostupné na internete: <https://transcare.ucsf.edu/transition-roadmap> [cit. 2023-07-11]

Transsexualizmus podľa ICD. Dostupné na internete:

<https://www.icd10data.com/ICD10CM/Codes/F01-F99/F60-F69/F64-/F64.0> [cit. 2023-04-11]

TURBAN, J. *What is gender dysphoria?* Dostupné na internete:

<https://www.psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria> [cit. 2023-04-11]

Ústava SR

Zákon č. 300/1993 Z.z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov

Zmena mena alebo priezviska. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?zmena-mena-alebo-priezviska-ouke> [cit. 2023-04-11]

Zmena vysvedčení a diplomov. Dostupné na internete: <http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa> [cit. 2023-10-11]

Abstrakt

V rámci pracovného procesu by ochrana zdravia zamestnancov mala byť prioritou. Kľúčovú úlohu predstavuje aplikácia preventívnych opatrení v tejto oblasti. Dôsledky pracovného úrazu majú negatívny dopad na zamestnanca aj zamestnávateľa a sú častým dôvodom pracovnoprávných sporov. Príspevok sa zaoberá problematikou pracovného úrazu v kontexte právnej úpravy podľa Zákonníka práce a ďalších právnych predpisov.

Kľúčové slová: pracovný úraz, zamestnanec, zamestnávateľ, zákon

Úvod

Podľa dostupných údajov zverejnených Národným inšpektorátom práce dochádza každoročne k tisícom registrovaných pracovných úrazov pričom niekoľko desiatok zamestnancov ročne utrpí závažný pracovný úraz s ťažkou ujmom na zdraví alebo s následkom smrti. V roku 2023 bolo registrovaných celkovo takmer 7000 pracovných úrazov. Najvyšší výskyt závažných pracovných úrazov počas jednotlivých mesiacov sa koncentroval v odvetviach priemyselnej výroby, stavebníctva, dopravy a poľnohospodárstva.² Dôsledky pracovnej úrazovosti majú negatívny dopad v ekonomickej, sociálnej aj spoločenskej oblasti. Kľúčovým faktorom v eliminácii úrazovosti je prevencia, ktorá častokrát v pracovnom prostredí nie je dostatočne aplikovaná.

1. Vymedzenie základných pojmov

Problematicu pracovného úrazu upravuje viacero právnych predpisov. Zákonník práce (ďalej len ZP) predstavuje základný právny rámec pracovnoprávných vzťahov. Pojem pracovný úraz je definovaný § 195 ods. 2 ZP ako „poškodenie zdravia, ktoré bolo zamestnancovi spôsobené pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním nezávisle od jeho vôle krátkodobým, náhlým a násilným pôsobením vonkajších vplyvov.“ Pracovným úrazom nie je úraz ktorý zamestnanec utrpí na ceste do zamestnania a späť.³

¹ Bc. Patrik Lupták, 1. ročník externej formy magisterského stupňa štúdia, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, lpt.patrik@gmail.com

² Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/bozp/analyzy/?ip=nip> [cit. 2024-03-04].

³ § 195 ods.3 zákona č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

V znení § 220 ods. 1 ZP je plnením pracovných úloh „výkon pracovných povinností vyplývajúcich z pracovnoprávneho vzťahu, iná činnosť vykonávaná na príkaz zamestnávateľa a činnosť, ktorá je predmetom pracovnej cesty.“

Za priamu súvislosť s plnením pracovných úloh sú považované aj úlohy a úkony, ktoré sú potrebné na výkon práce a úkony počas práce zvyčajné alebo potrebné pred začiatkom práce alebo po jej skončení. Avšak k takýmto úkonom nepatrí cesta do zamestnania a späť, stravovanie, ošetrovanie resp. vyšetrenie v zdravotníckom zariadení a ani cesta na ne a späť. Výnimkou je vyšetrenie v zdravotníckom zariadení, ktoré je vykonávané na príkaz zamestnávateľa alebo ošetrovanie pri prvej pomoci a cesta na ne a späť.⁴ Úraz, ktorý zamestnanec utrpel pre plnenie pracovných úloh je podľa § 220 ods. 3 ZP posudzovaný ako pracovný úraz.

Pojem pracovný úraz okrem ZP vymedzuje aj zákon č. 461/2003 Z. z. Zákon o sociálnom poistení. Pracovný úraz je podľa § 8 ods. 1 tohto zákona „poškodenie zdravia alebo smrť fyzickej osoby spôsobené nezávisle od jej vôle krátkodobým, náhlým a násilným pôsobením vonkajších vplyvov, ktoré

a) zamestnanec zamestnávateľa podľa § 16 utrpel pri plnení pracovných úloh alebo služobných úloh alebo v priamej súvislosti s plnením pracovných úloh alebo služobných úloh, pre plnenie pracovných úloh alebo služobných úloh a pri odvracaní škody hroziacej zamestnávateľovi

b) fyzická osoba uvedená v § 17 ods. 2 utrpela pri činnostiach uvedených v tomto ustanovení alebo v priamej súvislosti s týmito činnosťami.“

V súvislosti s definíciou pracovného úrazu možno poukázať na Rozhodnutie Krajského súdu v Plzni, podľa ktorého pracovným úrazom nie je len telesné zranenie zamestnanca, ale aj akékoľvek porušenie zdravia „ku ktorému došlo nezávisle od vôle poškodeného ak toto porušenie zdravia bolo spôsobené vonkajšími vplyvmi, ktoré sú svojou povahou krátkodobé, ak je zamestnanec pri práci, na ktorú nie je zvyknutý a ktorá je neprimeraná jeho telesným možnostiam, nútený okamžitým (usilovným) vypätím síl prekonávať vonkajší odpor a zvýšiť tak náhle, neobvykle a nadmerne svoju námahu. Táto telesná námaha potom musí byť príčinou následku, o ktorého odškodnenie ide. Pritom nemusí ísť o jedinú príčinu, ale stačí, keď ide o jednu z príčin, ale dôležitú, podstatnú a značnú.“⁵

Vychádzajúc z judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pracovným úrazom nie je poškodenie zdravia, ktoré síce vzniklo v dôsledku psychickej traumy, avšak táto nebola

⁴ § 220 ods. 2 zákona č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

⁵ Rozhodnutie Krajského súdu v Plzni z 30. júna 1961, sp. zn. 4 Co 172/61, R 27/1962.

následkom zvýšenej duševnej námahy spojenej s výkonom práce, ale spočívala iba v neprimeranej a nesprávnej reakcii zamestnanca na kárne a mzdové opatrenie zamestnávateľa.⁶

Z hľadiska pracovných úrazov dominantnú úlohu prevencie predstavuje ochrana práce, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou pracovnoprávných vzťahov. Samotný pojem ochrana práce ZP charakterizuje ako „*systém opatrení vyplývajúcich z právnych predpisov, organizačných opatrení, technických opatrení, zdravotníckych opatrení a sociálnych opatrení zameraných na utváranie pracovných podmienok zaisťujúcich bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, zachovanie zdravia a pracovnej schopnosti zamestnanca.*“⁷

2. Pracovný úraz v kontexte bezpečnosti a ochrany zdravia zamestnancov

Právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky a ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci zamestnancom garantuje v čl. 36 ods. 1 Ústava Slovenskej republiky. Zákonník práce ukladá zamestnávateľovi povinnosť nepretržite zabezpečovať bezpečnosť a ochranu zdravia svojich zamestnancov a vykonávať opatrenia na efektívnu ochranu zdravia pri práci vzhľadom na meniace sa okolnosti na pracovisku.⁸ Zamestnanci majú právo na informácie o rizikách súvisiacich s pracovným procesom a povinnosť dbať o svoju bezpečnosť a zdravie a o bezpečnosť a zdravie osôb, ktorých sa ich činnosť týka.⁹

Ďalšie povinnosti a práva zamestnancov a zamestnávateľov v tejto oblasti upravuje osobitný zákon č. 124/2006 Z. z. Zákon o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci (ďalej len BOZP), ktorý je významným právnym predpisom v oblasti prevencie pracovných úrazov, chorôb z povolania a iných poškodení zdravia z práce. Týmto zákonom je zamestnávateľovi uložená povinnosť zabezpečiť opatrenia na zaistenie BOZP. Vychádzajúc z analýz Národného inšpektorátu práce je zrejmé, že porušenie povinností v oblasti BOZP či už na strane zamestnávateľa alebo zamestnanca je častým dôvodom pracovnej úrazovosti.

Zamestnávateľ má povinnosť každého zamestnanca v oblasti BOZP pravidelne, zrozumiteľne a preukázateľne oboznamovať.¹⁰

Splnenie povinnosti zrozumiteľného oboznamovania má svoje špecifiká v prípade zamestnávania cudzincov. Pracovný trh Slovenskej republiky je nútený z dôvodu nedostatku pracovnej sily v mnohých odvetviach čoraz viac prijímať zamestnancov zo zahraničia. K tejto

⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 12. januára 1995, sp zn. 4 Cdo 94/94, R 48/1996.

⁷ § 146 ods. 1 zákona č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

⁸ § 147 zákona č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

⁹ § 148 ods. 1 zákona č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

¹⁰ § 7 zákona č. 124/2006 Z. z. Zákon o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

problematike zverejnil stanovisko aj Národný inšpektorát práce.¹¹ Prítomnosť jazykovej bariéry je najpravdepodobnejšia u zamestnancov vykonávajúcich manuálne práce, u ktorých kvalifikačným predpokladom na výkon povolania nie je ovládanie slovenského jazyka na adekvátnej úrovni. Z pohľadu štatistik práce pri manuálnych prácach dochádza k pracovným úrazom najčastejšie. Povinnosťou zamestnávateľa je oboznamovať svojich zamestnancov o BOZP zrozumiteľnou formou. Zákon neprikazuje realizovať oboznamovanie zamestnancov v cudzom jazyku, ale v kontexte s § 7 ods.1 písm. a) zákona o BOZP je logické, že informácie, ktorým zamestnanec porozumie majú byť poskytnuté takým spôsobom, ktorý tento účel splní. Z pohľadu zamestnávateľa môže byť táto skutočnosť podstatná pri snahe zbaviť sa zodpovednosti za pracovný úraz. Dôležité je, aby túto skutočnosť vedel zamestnávateľ aj preukázať.

Povinnosťou zamestnávateľa je viesť evidenciu úrazovosti. Na druhej strane zamestnancovi vyplýva z ustanovenia § 17 ods. 1 pís. a) zákona o BOZP povinnosť bezodkladne oznámiť zamestnávateľovi vznik pracovného resp. služobného úrazu ak mu to zdravotný stav umožňuje. Zamestnanec je však povinný oznámiť aj iný úraz ako pracovný alebo smrť, ku ktorým došlo na pracovisku alebo v priestoroch zamestnávateľa.¹² Zamestnanci v praxi častokrát neinformujú zamestnávateľa o banálnych úrazoch avšak v prípade, ak by neskôr v ich následku došlo ku zdravotným komplikáciám bude absencia záznamu o pracovnom úraze prekážkou pre uplatnenie nárokov vyplývajúcich z pracovného úrazu.

Z hľadiska evidencie pracovnej úrazovosti, ak dôjde k pracovnému úrazu s následnou práceneschopnosťou zamestnanca v trvaní viac ako 3 dni alebo, ak na jeho následky umrie má zamestnávateľ povinnosť takýto úraz registrovať.¹³ Registrovaný úraz je zamestnávateľ v zmysle § 17 ods. 5 písm. a) zákona o BOZP povinný bezodkladne oznámiť zástupcovi zamestnancov pre bezpečnosť. V prípade vzniku závažného pracovného úrazu je povinný túto skutočnosť oznámiť inšpektorátu práce resp. príslušnému orgánu dozoru. Ak okolnosti pracovného úrazu nasvedčujú, že mohlo dôjsť k spáchaniu trestného činu je potrebné, aby zamestnávateľ upovedomil políciu.

¹¹ Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/stanovisko-k-pouzivaniu-zrozumitelneho-jazyka-pri-skoleniach-bozp/> [cit. 2024-03-06].

¹² § 17 ods. 1 písm. b) zákona č. 124/2006 Z. z. Zákon o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých.

¹³ § 17 ods. 4 zákona č. 124/2006 Z. z. Zákon o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Inšpekcia práce je vykonávaná podľa osobitného zákona.¹⁴ V rámci svojej pôsobnosti vykonáva dozor nad dodržiavaním určených právnych predpisov a záväzkov vyplývajúcich z kolektívnych zmlúv patriacich do jej vecnej pôsobnosti a vyvodzuje zodpovednosť za ich porušenie. K činnostiam inšpekcie práce patrí aj poskytovanie bezplatného poradenstva zamestnávateľom a zamestnancom. Úlohou takéhoto poradenstva však nie je podávanie záväzných výkladov právnych predpisov nakoľko výklad zákonov vykonáva Najvyšší súd Slovenskej republiky svojou rozhodovacou činnosťou.¹⁵

Inšpektorát práce je oprávnený uložiť zamestnávateľovi pokutu za porušenie dodržiavania právnych a ostatných predpisov na zaistenie BOZP. V prípade pracovného úrazu s ťažkou ujmom na zdraví sa jedná o sumu vo výške najmenej 20 000 eur, a v prípade smrteľného pracovného úrazu najmenej 33 000 eur.¹⁶

3. Zodpovednosť zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze

Zodpovednosť zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze je osobitným druhom zodpovednosti, ktorá je upravená ako objektívna zodpovednosť za škodovú udalosť, tzn. že jej predpokladom nie je porušenie právnych povinností. Zamestnávateľ je zodpovedný za škodu aj v prípade, že z jeho strany nedošlo k pochybeniu v dodržiavaní predpisov BOZP.¹⁷ Zodpovednosť plní v oblasti pracovného práva okrem reparačnej a satisfakčnej funkcie aj preventívnu funkciu, ktorá predstavuje určitú formu generálnej prevencie s cieľom zabráňovať vzniku škôd na zdraví a majetku účastníkov pracovnoprávných sporov.¹⁸

V oblasti zodpovednosti v pracovnoprávných vzťahoch sa aplikujú ustanovenia ZP. Podľa §195 ods. 1 ZP *„ak u zamestnanca došlo pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním k poškodeniu zdravia alebo k jeho smrti úrazom (pracovný úraz), zodpovedá za škodu tým vzniknutú zamestnávateľ, u ktorého bol zamestnanec v čase pracovného úrazu v pracovnom pomere.“*

Predpokladom pre vznik zodpovednosti zamestnávateľa pri pracovnom úraze je *„existencia pracovnoprávneho (služobného) vzťahu, vznik škody a príčinná súvislosť medzi*

¹⁴ zákon č. 125/2006 Z. z. Zákon o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁵ DOLOBÁČ, M. a kol. Zákonník práce. Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2023. s. 650-651.

¹⁶ § 19 ods. 1 písm. a) zákona č. 125/2006 Z. z. Zákon o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁷ BARANCOVÁ, H.: Slovenské pracovné právo. Bratislava: Sprint, 2019. s. 531.

¹⁸ MÉSZÁROS, M.- VÁRYOVÁ, L.: Repetitórium pracovného práva. Bratislava: IURIS LIBRI, 2023. 177 s.

*škodou a okolnosťami uvedenými v zákone, pričom ide o objektívnu zodpovednosť zamestnávateľa za škodu, teda bez zreteľa na zavinenie.*¹⁹

V súlade s príslušnými ustanoveniami ZP existuje možnosť aby sa zamestnávateľ svojej zodpovednosti zbavil. V prípade sporu vo veci určenia miery zavinenia pri pracovnom úraze medzi zamestnancom a zamestnávateľom, pôjde v znení Civilného sporového poriadku o individuálny pracovnoprávny spor.²⁰ Z procesného hľadiska sa bude jednať o spor s ochranou slabšej strany.

V súvislosti s pracovným úrazom má postihnutý zamestnanec nárok aj na poskytnutie náhrady za vecnú škodu, ktorá mu v jeho dôsledku vznikla, a to v rozsahu, v akom za ňu zamestnávateľ zodpovedá.²¹ Za vecnú škodu sa považuje napr. zničenie alebo poškodenie hmotnej veci, ktorú mal zamestnanec v čase úraze pri sebe.

Pri určení výšky škody na veci sa zohľadňuje jej amortizácia, a nevychádza sa z jej nákupnej hodnoty.²²

Zákonné dôvody zbavenia sa zodpovednosti zamestnávateľa za škodu

Zodpovednosť zamestnávateľa za škodu vzniknutú pri pracovnom úraze je v zmysle zákona objektívna bez ohľadu na jeho zavinenie.²³ Zamestnávateľ sa môže zodpovednosti zbaviť v celom rozsahu alebo čiastočne.

Zákonné predpoklady na úplnú liberáciu sú uvedené v § 196 ods. 1 ZP. V súlade s týmto ustanovením sa zamestnávateľ môže zbaviť zodpovednosti celkom, ak preukáže, že jedinou príčinou škody bolo konanie postihnutého zamestnanca v rozpore s právnymi alebo ostatnými predpismi zaistujúcimi BOZP napriek tomu, že bol s nimi riadne a zároveň preukázateľne oboznámený, a ich znalosť a dodržiavanie zamestnávateľ sústavne kontroloval a vyžadoval. Ďalším dôvodom na úplnú liberáciu je skutočnosť, že si škodu zamestnanec spôsobil pod vplyvom alkoholu, omamných látok alebo psychotropných látok a zamestnávateľ nemohol tejto škode zabrániť.

Ak zamestnávateľ nedokáže naplniť predpoklady úplnej liberácie, môže sa zbaviť zodpovednosti aj z časti, ak preukáže, že:

¹⁹ Rozsudok Okresného súdu Bratislava III. z 27. mája 2010, sp. zn. 45 C 62/2007.

²⁰ § 316 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

²¹ § 198 ods. 1 zákona č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

²² BARANCOVÁ, H. a kol.: Slovenské pracovné právo. Bratislava: Sprint, 2019, s. 538.

²³ PORUBAN, A. a kol.: Judikatúra vo veci náhrady škody v pracovnom práve. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. s. 224.

„a) postihnutý zamestnanec porušil svojím zavinením právne predpisy alebo ostatné predpisy, alebo pokyny na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, hoci s nimi bol riadne a preukázateľne oboznámený, a že toto porušenie bolo jednou z príčin škody,

b) jednou z príčin škody bolo, že zamestnanec bol pod vplyvom alkoholu, omamných látok alebo psychotropných látok,

c) zamestnancovi vznikla škoda preto, že si počínal v rozpore s obvyklým spôsobom správania sa tak, že je zrejmé, že hoci neporušil právne predpisy alebo ostatné predpisy, alebo pokyny na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, alebo osobitné predpisy, konal ľahkomyselné a musel si pritom byť vzhľadom na svoju kvalifikáciu a skúsenosti vedomý, že si môže privodiť ujmu na zdraví.“²⁴

Najvyšší súd SSR vo svojom stanovisku uviedol, že liberačný dôvod podľa § 196 ods. 2 písm. c) ZP môže zamestnávateľ uplatniť iba v takom prípade, ak zamestnanec súčasne neporušil bezpečnostné predpisy.²⁵

Absolútne vylúčiť pracovnú úrazovosť nie je reálne. ZP v § 196 ods. 5 zabezpečuje zamestnancovi ochranu pred zbavením sa zodpovednosti zo strany zamestnávateľa za pracovný úraz v prípade, ak dôvodom jeho vzniku bola bežná neopatrnosť alebo konanie vyplývajúce z rizika práce. Takéto okolnosti úrazu nemožno považovať za ľahkomyselné konanie v zmysle § 196 odseku 2 písm. c) ZP.

Vychádzajúc z aplikačnej praxe *„za ľahkomyselné konanie sa považuje iba také nedbanlivostné konanie zamestnanca, pri ktorom zamestnanec vedel, že postupuje spôsobom, ktorý mu môže spôsobiť úraz, a to najmä so zreteľom na to, že takýto postup nie je obvyklý, pričom sa spoliehal, že k ujme na jeho zdraví nedôjde, ako aj také konanie, pri ktorom si zamestnanec vzhľadom na konkrétnu časovú a miestnu situáciu počína spôsobom, pri ktorom vedome podstupuje riziko hroziaceho poškodenia zdravia, a toto konanie je v rozpore s obvyklým spôsobom správania sa. Musí ísť o hazardérstvo alebo nebezpečné riskovanie, ktoré je v rozpore s obvyklým spôsobom správania sa zamestnanca.“²⁶*

Podľa § 196 ods. 3 ZP v prípade, ak sa zamestnávateľ zbaví zodpovednosti sčasti určí sa časť škody, za ktorú je zodpovedný zamestnanec. V prípade ľahkomyselného konania má postihnutý zamestnanec nárok na uhradenie aspoň jednej tretiny škody.

²⁴ § 196 ods. 2 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

²⁵ Stanovisko Najvyššieho súdu SSR z 19. júna 1980, sp. zn. Cpj 11/80, R 28/1980.

²⁶ Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 29. januára 2014, sp. zn. 15 Co Pr 5/2013.

Určenie miery zavinenia bude zohľadnené vo výške náhrad za škodu vzniknutú pri pracovnom úraze. Podľa rozsudku Najvyššieho súdu SR, o určení miery zavinenia zamestnanca v súvislosti s nárokom na výplatu úrazovej dávky Sociálna poisťovňa nie je oprávnená rozhodovať. Možnosť na zbavenie sa zodpovednosti za škodu vzniknutú pri pracovnom úraze je právom zamestnávateľa.²⁷

ZP v § 197 vylučuje možnosť, aby sa zamestnávateľ zbavil zodpovednosti za škodu pri pracovnom úraze, ktorý utrpel zamestnanec pri odvracaní škody hroziacej zamestnávateľovi alebo nebezpečenstva priamo ohrozujúceho život alebo zdravie, v prípade ak zamestnanec tento stav sám úmyselne nevyvolal.

Ak má byť dôvodom na liberáciu zamestnávateľa porušenie bezpečnostných predpisov alebo pokynov zo strany zamestnanca „*musí pritom ísť o jeho tzv. kvalifikované zavinenie, teda zavinenie aspoň vo forme vedomej neobstaranosti. O zavinené porušenie bezpečnostných predpisov ale nepôjde v prípade, ak zamestnanec síce vykonáva určité práce v rozpore s bezpečnostnými predpismi, ale na príkaz zamestnávateľa. Zavinenie zamestnanca je tu vylúčené práve tým, že zamestnávateľ k takému postupu dal príkaz a z toho dôvodu sa nemôže zbaviť zodpovednosti. Zbaviť sa zodpovednosti zamestnávateľ nemôže ani v prípade, že zamestnanec splní pokyn, ktorý je v rozpore s právnymi predpismi, a teda vykoná prácu, ktorú by bol oprávnený odmietnuť.*“²⁸

S poukazom na judikatúru je zrejmé, že v pracovnom procese dochádza k situáciám kedy je zamestnancovi zo strany nadriadeného prikázané vykonanie činností, ktoré sú v rozpore s bezpečnostnými predpismi. Zamestnanec sa ocitne v nevýhodnej pozícii pretože napriek tomu, že si uvedomuje nesprávnosť takéhoto postupu tento príkaz vykoná z dôvodu obavy, že bude nejakým spôsobom zo strany nadriadeného postihnutý. Zamestnanec má však možnosť odmietnuť vykonať prácu, ktorá ohrozuje jeho život alebo zdravie (§ 12 ods. 1 písm. b zákona č.124/2006 Z. z. o BOZP) ale v praxi ju zamestnanci častokrát nevyužijú z dôvodu nízkeho právneho povedomia.

4. Úrazové poistenie

Riziko pracovného úrazu je v pracovnom procese pomerne značné a žiadnymi opatreniami ho nie je možné absolútne vylúčiť. Zamestnávateľ, ktorý zamestnáva aspoň jednu

²⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Sžso/74/2015 zo dňa 14. marca 2017.

²⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 31. 8. 2010, sp. zn. 5 Cdo 198/2009.

fyzickú osobu má zákonnú povinnosť byť úrazovo poisteným.²⁹ Z hľadiska rozsahu sociálneho poistenia je úrazové poistenie poistením pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu a choroby z povolania.³⁰

„Súčasná právna úprava nemá charakter odškodnenia spočívajúceho v náhrade škody, ale je koncipovaná ako poistný systém kompenzačného charakteru. Niektoré úrazové dávky majú nadstavbový charakter k dôchodkovým dávkam (invalidný dôchodok) alebo k nemocenským dávkam (nemocenské), čo sa premieta aj do podmienok nároku na tieto úrazové dávky alebo na ich výplatu a na určovanie ich sumy.“³¹

Nárok na úrazové dávky majú okrem zamestnanca aj ďalšie fyzické osoby uvedené v § 17 Zákona o sociálnom poistení. Po splnení zákonných podmienok nárok na úrazové dávky vzniká aj pozostalému manželovi resp. manželke a nezaopatrenému dieťaťu fyzickej osoby, ktorá umrela v dôsledku pracovného úrazu. Z úrazového poistenia sú poskytované dávky taxatívne vymenované v § 13 ods. 3 Zákona o sociálnom poistení: úrazový príplatok, úrazová renta, jednorazové vyrovnanie, pozostalostná úrazová renta, jednorazové odškodnenie, pracovná rehabilitácia a rehabilitačné, rekvalifikácia a rekvalifikačné, náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada nákladov spojených s liečením, náhrada nákladov spojených s pohrebom. Dávky z úrazového poistenia vypláca Sociálna poisťovňa. Povinnosťou zamestnávateľa voči Sociálnej poisťovni je písomné oznámenie pracovného úrazu, ktorý si vyžiadal lekárske ošetrenie alebo dočasnú pracovnú neschopnosť, najneskôr do troch dní odo dňa, keď sa o tomto pracovnom úraze dozvedel.³² V prípade vyplácania úrazových dávok je zohľadnená aj miera zodpovednosti zamestnávateľa, resp. zamestnanca. V praxi tak takáto dávka môže byť redukovaná.

Záver

Pracovný úraz je negatívnym javom a v praxi sa stretávame s nedostatočnou satisfakciou na strane zamestnancov. Mnohým pracovným úrazom by bolo možné predchádzať dodržiavaním predpisov a nariadení, avšak v praxi sa častokrát nedodržujú resp. uplatňujú iba čiastočne. Zamestnávateľ je povinný pre svojich zamestnancov zaistiť bezpečné pracovné podmienky a osobné ochranné pracovné prostriedky. V mnohých prípadoch však táto

²⁹ § 16 zákona č. 461/2003 Zákon o sociálnom poistení.

³⁰ § 2 písm. c) zákona č. 461/2003 Zákon o sociálnom poistení.

³¹ Dostupné na internete: <https://www.socpoist.sk/socialne-poistenie/urazove-poistenie/zakladna-charakteristika-urazove-poistenie> [cit. 2024-03-08].

³² § 231 ods. 1 písm. h) zákona č. 461/2003 Zákon o sociálnom poistení.

povinnosť nie je splnená v adekvátnom rozsahu a zamestnanci sú počas výkonu práce vystavení zvýšenému riziku úrazu. Pracovná úrazovosť je častým dôvodom pracovnoprávných sporov, v ktorých zamestnanec musí vynakladať úsilie aby sa domohol nárokov, na ktoré má v prípade pracovného úrazu nárok. Pre znižovanie pracovnej úrazovosti je podstatné, aby zamestnanci mali zabezpečenú adekvátnu mieru informovanosti v oblasti BOZP. Z tohto hľadiska by v intenciách de lege ferenda bolo vhodné špecifikovať spôsob oboznamovania zamestnancov zo zahraničia s jazykovou bariérou. V odvetviach s najvyššou mierou pracovnej úrazovosti je potrebné zabezpečiť edukáciu v oblasti poskytovania prvej pomoci.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knižné publikácie a monografie

BARANCOVÁ, H. a kol.: Slovenské pracovné právo. Bratislava: Sprint, 2019. 664 s. ISBN 978-80-89710-48-5.

DOLOBÁČ, M. a kol. Zákonník práce. Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2023. 915 s. ISBN 978-80-8155-118-5.

MÉSZÁROS, M. – VÁRYOVÁ, L.: Repetitórium pracovného práva, 2. vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2023. 177 s. ISBN 978-80-89635-53-5.

PORUBAN, A. a kol.: Judikatúra vo veci náhrady škody v pracovnom práve. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 224 s. ISBN 978-80-8168-426-5.

Právne predpisy

Zákon č. 490/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č.311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 461/2003 Zákon o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 124/2006 Z. z. Zákon o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 125/2006 Z. z. Zákon o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Judikatúra

Rozhodnutie Krajského súdu v Plzni z 30. júna 1961, sp. zn. 4 Co 172/61, R 27/1962.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 12. januára 1995, sp. zn. 4 Cdo 94/94, R 48/1996.

Rozsudok Okresného súdu Bratislava III. z 27. mája 2010, sp. zn. 45 C 62/2007.

Stanovisko Najvyššieho súdu SSR z 19.júna 1980, sp. zn. Cpj 11/80, R 28/1980.

Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 29. januára 2014, sp. zn. 15 Co Pr 5/2013.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Sžso/74/2015 zo dňa 14. marca 2017.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 31. 8. 2010, sp. zn. 5 Cdo 198/2009.

Internetové zdroje

<https://www.ip.gov.sk/bozp/analyzy/?ip=nip> [cit. 2024-03-04].

<https://www.ip.gov.sk/stanovisko-k-pouzivaniu-zrozumitelneho-jazyka-pri-skoleniach-bozp/>
[cit. 2024-03-06].

<https://www.socpoist.sk/socialne-poistenie/urazove-poistenie/zakladna-charakteristika-urazove-poistenie> [cit. 2024-03-08].

Analýza diskriminačných dôvodov a ich interpretácia v aplikačnej praxi

Abstrakt

Príspevok analyzuje diskriminačné dôvody v oblasti pracovnoprávných vzťahov v kontexte platných ustanovení vnútroštátnych, ale aj medzinárodných právnych predpisov a judikatúry v danej oblasti. Diskriminačné dôvody skúma a analyzuje v intenciách „de lege ferenda“. Hlavným zámerom príspevku je poskytnúť bližší pohľad na problematiku diskriminácie v pracovnoprávných vzťahoch a tým posilniť právne povedomie jednotlivcov nielen v pracovnom prostredí, ale aj celej demokratickej spoločnosti.

Kľúčové slová: *Diskriminácia. Pracovné právo. Priama diskriminácia. Nepriama diskriminácia. Diskriminačné dôvody. Diskriminácia z dôvodu iného postavenia*

Úvod

V súčasnej dobe, dobe globalizácie a neustálych zmien v spoločnosti, je problematika diskriminácie v pracovnoprávnom prostredí jej neoddeliteľnou súčasťou nášho sociálno-právneho života. Diskriminácia, bez ohľadu na jej formu, predstavuje závažné porušenie základných ľudských práv a hodnôt. Článok 21 ods. 1 Charty základných ľudských práv a slobôd (ďalej len ako „Charta“) explicitne zakazuje diskrimináciu v podobe negatívneho vymedzenia názvu článku ako nediskrimináciu: „*Zakazuje sa akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.*“² Rovnako tak v ods. 2 spomenutého článku zakazuje diskrimináciu z dôvodu inej štátnej príslušnosti. No nielen článok 21 Charty, ale aj naše vnútroštátne právne predpisy v podobe Antidiskriminačného zákona, Zákonníka práce (najmä s ohľadom na znenie článku 13 tohto zákona) a iných, majú za cieľ chrániť jednotlivcov v spoločnosti pred znevýhodňovaním z jednotlivých diskriminačných dôvodov.

Cieľom tohto príspevku bude preskúmať, resp. analyzovať jednotlivé diskriminačné dôvody, vymedziť ich postavenie v rámci právnej úpravy európskeho, resp. medzinárodného,

¹Bc. Šimon Mikluš – študent 1. ročníka, dennej formy, Mgr. stupňa Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, miklussimon@gmail.com

²Pozri článok 21 ods. 1 Charty základných ľudských práv a slobôd.

ale rovnako tak vnútroštátneho práva a poukázať na posilnenie ochrany pred diskrimináciou a na zabezpečenie spravodlivejšej a demokratickejšej spoločnosti.

1. Význam práce jednotlivca v spoločnosti

V dnešnej, pomerne komplexnej spoločnosti, je význam práce základným prvkom individuálneho života a spoločenského fungovania jednotlivcov. Práca, resp. zamestnanie, predstavuje neoddeliteľnú súčasť ľudského života a zohráva kľúčovú úlohu v spoločenskom kontexte. Ide o viac než len zdroj obživy – práca predstavuje aj spôsob realizácie a sociálnej integrácie osobnosti v spoločnosti. Právo na prácu, ktoré je okrem iného aj jedným zo základných ľudských práv, je zakotvené v Ústave SR³ v druhej hlave, piatom oddiele, v článkoch 35 – 43, a rovnako tak je právne chránené aj v rovine medzinárodného práva v podobe konkrétnych medzinárodných dohôd.

Práca prináša jednotlivcom nielen ekonomickú nezávislosť, ale aj možnosť rozvíjať svoje schopnosti a záujmy. Právo na slobodnú voľbu zamestnania poskytuje jednotlivcom slobodu voľby povolania a zamestnania. Kvalitné pracovné prostredie, vzťahy na pracovisku, ale aj dostatočné finančné ohodnotenie sú iba predpokladom k naplneniu zmyslu a podstaty tohto práva. So spomenutým sa rovnako spája aj právo na kolektívne vyjednávanie, resp. inštitút kolektívnych zmlúv, ktoré zaručujú zamestnancom rovné, v zmysle obsahu kolektívnych zmlúv aj lepšie a priaznivejšie podmienky v zamestnaní. Inými slovami, ide o zosúladenie záujmov a práv v rámci zamestnávateľských vzťahov. Prácou sa taktiež rozumie nadriadený vzťah zamestnávateľa voči zamestnancovi, ktorý je ukotvený v ustanovení § 1 Zákonníka práce, kde sa tento vzťah definuje ako: „Práca vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom.“⁴ Je však dôležité podotknúť, že vzťah zamestnanca so zamestnávateľom pri podpise pracovnej zmluvy je rovný, nadriadenosť, resp. podriadenosť, začne plynúť až začiatkom výkonu práce zamestnanca na pracovisku.

Sociálne zabezpečenie a dôstojný život súvisia s právami zamestnancov na primeranú odmenu za vykonanú prácu, zdravotnú starostlivosť a ochranu v období nečinnosti, ako

³Pozri čl. 35 – 43 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

⁴Pozri ustanovenie § 1 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce

napríklad dôchodkové zabezpečenie, ktoré možno vnímať ako nástroj na zabezpečenie ekonomickej stability a dôstojného života jednotlivca aj po skončení aktívnej pracovnej kariéry.

Z pozitívneho hľadiska možno vyzdvihnúť prácu ako faktor spoločenskej stability a hospodárskeho rastu štátu ako takého. Zamestnanci, ktorí majú prístup k dôstojnej práci, vytvárajú hodnotu a prispievajú k celkovej prosperite. Význam práce sa prelína aj so psychologickým pohľadom, kde kvalitné pracovné prostredie a spokojnosť v práci môžu podporiť individuálnu pohodu a sociálnu integráciu. Napriek všetkému má aj táto oblasť isté negatívne aspekty. Niektorí jednotlivci môžu čeliť nerovnostiam v prístupe k zamestnaniu a diskriminácií v pracovnom prostredí, čo obmedzuje ich schopnosť naplno využiť výhody práce. Rastúce trendy v automatizácii a technologickom pokroku môžu takisto vytvárať neistotu v pracovných vzťahoch a prispievať k sociálnym napätiam.⁵

1.1 Rovnosť a (ne)diskriminácia v pracovnom práve

Rovnosť a nediskriminácia sú základnými piliermi právneho rámca oblasti pracovného práva. V mnohých právnych systémoch, vrátane systémov Európskej únie a mnohých národných zákonodarstiev, je rovnosť zamestnancov a boj proti diskriminácií na pracovisku chránený právnymi predpismi a medzinárodnými dohodami. V článku 4 Smernice 2000/78/ES sa o rovnosti a diskriminácií hovorí: „Právo všetkých osôb na rovnosť pred zákonom a ochrana proti diskriminácii je všeobecným právom, ktoré uznáva Všeobecná deklarácia ľudských práv, Dohovor Spojených národov o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Dohovor Spojených národov (OSN) o občianskych a politických právach a o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktoré podpísali všetky členské štáty.“⁶ Rovnako tak aj Dohovor č. 111 Medzinárodnej organizácie práce (MOP) zakazuje diskrimináciu v zamestnaní a povolani.⁷ V neposlednom rade situácie diskriminácie na našom území rieši a jednotlivé náležitosti a situácie diskriminácie vymedzuje a pred ňou ich chráni zákon č. 365/2004 Z .z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov ⁸známy aj ako antidiskriminačný zákon.

⁵SEDLIAKOVÁ, M.: Práca ako uskutočnenie ľudského potenciálu. IN POLE – Kultúrno-spoločenský magazín. [online]. polemag.sk, [02.02.2022]. Dostupné na internete: <https://polemag.sk/praca-ako-uskutocnenie-ludskeho-potencialu/>

⁶Pozri čl. 4 Smernice Rady 2000/78/ES.

⁷Pozri Dohovor č. 111 Medzinárodnej organizácie práce o diskriminácii (zamestnaní a povolani).

⁸Pozri § 2a ods. 1,2,3 zákona č 365/2004 Z .z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „Antidiskriminačný zákon“).

Rovnosť v zamestnaní znamená, že všetci zamestnanci majú právo na rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na ich pohlavie, rasu, národnosť, náboženstvo, vek, sexuálnu orientáciu, zdravotné postihnutie alebo iné chránené charakteristiky. Zákonodarstvo v tejto oblasti zvyčajne zakazuje diskrimináciu pri prijímacích pohovoroch, resp. samotnom prijímaní zamestnanca do pracovného pomeru, pri rôznych kvalifikačných kurzoch a školeniach súvisiacich s výkonom práce na pracovisku a iných aspektoch pracovného života zamestnanca.

Diskriminácia v pracovnom práve môže mať mnoho podôb, avšak najčastejšie ju delíme do dvoch foriem.⁹ Medzi ne patrí priama diskriminácia, pri ktorej dochádza k situácii, keď je zamestnanie odmietnuté alebo správanie na pracovisku ovplyvnené na základe chránenej charakteristiky. Inými slovami ide o situáciu, kedy sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako by sa zaobchádzalo s inou osobou v porovnateľnej situácii (diskriminačné dôvody na základe pohlavia, náboženstva, rasy a pod.). Ďalšou, druhou formou diskriminácie, je nepriama diskriminácia, kedy sú pravidlá alebo postupy na pracovisku naformulované tak, aby znevýhodňovali určitú skupinu osôb. K tomuto sa taktiež radí aj obťažovanie na základe chránenej charakteristiky alebo obmedzovanie možnosti kariérneho postupu. Pri nepriamej diskriminácii ide teda o navonok neutrálny predpis alebo pokyn, ktorý znevýhodňuje, resp. by mohol znevýhodňovať osobu v porovnaní s inými osobami (napr. situácia, kedy potencionálny zamestnávateľ vymedzí prácu pre obe pohlavia, no nepriamo v inzeráte naznačí, že osoby staršie ako 40 rokov nebudú musieť byť prijaté).¹⁰

Z uvedeného možno konštatovať, že ochrana rovnosti a boj proti diskriminácii sa stali kľúčovou súčasťou moderného pracovného práva. Zamestnávatelia sú povinní aktívne pracovať na vytváraní „zdravého“ pracovného prostredia, v ktorom je každý zamestnanec rešpektovaný a hodnotený na základe svojich schopností a pracovného výkonu, nie na základe akýchkoľvek diskriminačných charakteristík.

V nasledujúcich podkapitolách sú vysvetlené diskriminačné dôvody na základe veku, pohlavia a rodu, rasy a etnickej príslušnosti, viery a náboženstva, sexuálnej orientácie a zdravotného postihnutia.

⁹PETRÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 5.

¹⁰*Diskriminácia* [online]. gender.gov.sk. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/aktivita/temy/zakladne-pojmy/diskriminacia/> [cit. 2024-01-20].

1.1.1 Vek

Definovanie veku pre účely diskriminácie predstavuje značný právny problém, pretože vek jednotlivca je dynamický parameter, ktorý sa mení postupom času. V zmysle Smernice 2000/78/ES neobmedzuje svoj rozsah len na zakázanie diskriminácie vo vyššom veku, ale zahŕňa aj ochranu pred diskrimináciou mladších jednotlivcov. V zmysle čl. 25 spomínanej smernice sa hovorí: *„Zákaz diskriminácie z dôvodu veku je dôležitou súčasťou naplňania cieľov stanovených v zásadách zamestnanosti a pri podpore rozmanitosti pracovných síl. Avšak rozdielne zaobchádzanie v súvislosti s vekom možno za určitých okolností odôvodniť, a preto si vyžaduje osobitné predpisy, ktoré môžu byť v závislosti od situácie v členských štátoch rôzne. Bezpodmienečne preto treba rozlišovať medzi rozdielnym zaobchádzaním, ktoré je odôvodnené najmä oprávnenými cieľmi v oblasti politiky zamestnanosti, trhu práce a odbornej prípravy a diskrimináciou, ktorá sa musí zakázať.“*¹¹ Z uvedeného jasne vyplýva, že zákaz diskriminácie z dôvodu veku je kľúčovým prvkom naplňania cieľov, ktoré sú stanovené v zásadách zamestnanosti a podpory rozmanitosti pracovných síl. Avšak, pretože existujú situácie, kde rozdielne zaobchádzanie v súvislosti s vekom môže byť odôvodnené, vyžaduje si to osobitné právne predpisy. Dôležitým aspektom je, že sa vyžaduje rozlišovanie medzi dvoma koncepciami: rozdielnym zaobchádzaním, ktoré je odôvodnené legitímnymi cieľmi v oblasti politiky zamestnanosti, trhu práce a odbornej prípravy, a s diskrimináciou, ktorá musí byť zakázaná.

Hoci v súčasnosti neexistuje dostatočné množstvo súdnych rozhodnutí Európskeho súdneho dvora k niektorým prejavom diskriminácie, v posledných rokoch sa aj napriek tomu predsa len zvyšuje a zintenzívňuje rozhodovacia súdna aktivita v danej oblasti. Súdny dvor Európskej únie považuje všetky analyzované znaky diskriminácie za pojmy Európskeho práva a neumožňuje členským štátom EÚ ich vymedzovať vo svojich vnútorných právnych poriadkoch. Pri rozhodovaní súdov Slovenskej republiky bude kľúčovým faktorom správna interpretácia znakov diskriminácie, ktorá bude mať vplyv na presné stanovenie, či sa v konkrétnom prípade ide priamu alebo, naopak, nepriamu diskrimináciu.¹²

¹¹Pozri čl. 25 Smernice Rady 2000/78/ES.

¹²PETŘÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 11.

1.1.2 Pohlavie a rod

Odlíšné zaobchádzanie na základe pohlavia môže byť akceptovateľné v prípade, ak je príslušnosť k určitému pohlaviu nevyhnutnou a rozhodujúcou požiadavkou pre vykonávanie konkrétnej práce alebo podmienok k jej vykonaniu. Cieľ a účel takéhoto odlíšného zaobchádzania musí byť v súlade s právnymi normami a spôsob jeho uplatňovania musí byť primeraný. Táto výnimka sa týka predovšetkým povolání alebo spôsobov práce, kde autenticita je nevyhnutným aspektom (napríklad v prípade hercov, herečiek, modelov, modeliek a pod.)

V súlade s najnovšou judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie nie je prípustné, aby členské štáty vnímali povolania ako také ako výnimky zo zásady rovnakého zaobchádzania podľa pohlavia. Výnimka musí vždy zahŕňať špecifické pracovné činnosti z hľadiska ich povahy a spôsobu vykonávania, pričom sa zohľadňuje autenticita a osobitné požiadavky daného povolania.¹³

V zmysle Smernice Európskeho parlamentu a rady pod označením 2006/54/ES sa v článku 2 hovorí: „Rovnosť medzi mužmi a ženami je základnou zásadou práva Spoločenstva podľa článku 2 a článku 3 ods. 2 zmluvy a judikatúry Súdneho dvora. Tieto ustanovenia zmluvy vyhlasujú rovnosť medzi mužmi a ženami ako „úlohu“ a „cieľ“ Spoločenstva a ukladajú mu konštruktívny záväzok podporovať rovnosť medzi mužmi a ženami pri všetkých svojich činnostiach.“¹⁴ Predmetný článok zdôrazňuje, že rovnosť medzi mužmi a ženami je základnou právnou zásadou v pracovnoprávných vzťahoch a aj vďaka tejto smernici sa má v spoločnosti zaväzovať k aktívnemu podporovaniu rovnosti medzi mužmi a ženami vo všetkých svojich činnostiach.

1.1.3 Rasa a etnická príslušnosť

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s právom Európskej únie v kontexte rasového a etnického pôvodu má široký a komplexný záber. Táto zásada je relevantná vzhľadom na to, že jednotlivé etnické skupiny majú bohatú spoločnú históriu, tradície a zvyky, ktoré často presahujú hranice jednotlivých štátov. Tento aspekt sa nevzťahuje len na oblasť zamestnania, povolání a odborného vzdelávania, ale zahŕňa aj sociálnu ochranu, vrátane práva na sociálne zabezpečenie, zdravotnú starostlivosť, sociálne výhody a vzdelávanie. V tejto širokej súvislosti je nevyhnutné venovať osobitnú pozornosť

¹³PETŘÍKOVÁ, L., *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 9.

¹⁴Pozri čl. 2 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES.

implementácii a presadeniu rovnakého zaobchádzania pre etnické skupiny v rôznych oblastiach. Zabezpečenie rovnakých príležitostí a ochrana pred diskrimináciou by mali byť zohľadnené nielen pri zamestnávaní a vzdelávaní, ale aj v sociálnom prostredí, ktoré zahŕňa poskytovanie sociálnych dávok, prístup k zdravotnej starostlivosti a vzdelávaniu. Toto je v súlade s ustanoveniami práva EÚ, ktoré podporujú a chránia rovnosť všetkých občanov bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod.¹⁵

1.1.4 Viera a náboženstvo/svetonázor

Subjekty, ktoré sú primárne chránené v rámci slobody náboženstva a viery, sú najmä fyzické osoby bez ohľadu na ich vek. Táto sloboda je úzko prepojená s ďalšími základnými ľudskými právami, ako je právo na dôstojnosť, právo na slobodné zhromažďovanie a združovanie, právo na ochranu súkromia a právo na slobodu prejavu. Tieto práva sú základom demokratickej spoločnosti.¹⁶ Práve sloboda prejavu, myslenia, svedomia a náboženstva podľa Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) zahŕňa právo na vlastné presvedčenie a právo vyjadrovať toto presvedčenie. Právo na vlastné presvedčenie ochraňuje osobnú sféru presvedčenia a náboženskej viery, predstavuje vnútorný aspekt jednotlivca, ktorý nie je podrobený žiadnym obmedzeniam. Osoba má právo vyjadrovať svoje náboženské presvedčenie verejne alebo súkromne prostredníctvom akéhokoľvek spôsobu. Avšak toto právo vyjadrovať náboženské presvedčenie môže byť obmedzené v záujme verejného poriadku.

Zaujímavým súdnym rozhodnutím sa v tejto veci javí rozsudok Súdneho dvora Európskej únie pod označením C-148/22.¹⁷ Išlo v ňom o situáciu zamestnankyne obce Ans v Belgicku, ktorá vykonávala funkciu vedúcej oddelenia s minimálnym kontaktom s verejnosťou, no pretože bola moslimkou, bolo jej na základe tohto podnetu zakázané na pracovisku nosiť moslimskú šatku. V reakcii na túto skutočnosť sa obec rozhodla zmeniť svoj pracovný poriadok a od tohto momentu požadovala od svojich zamestnancov dodržiavanie prísnej neutrality v podobe zákazu nosenia výrazných symbolov ideologickej alebo akejkolvek inej príslušnosti zo strany ktoréhokoľvek zamestnanca, a to vrátane aj tých, ktorí neprichádzajú do kontaktu s verejnosťou. Inými slovami, obec zakázala akýkoľvek spôsob prejavu, ktorým dochádza k vyznávaniu akejkolvek viery. V nadväznosti na uvedené, v rozhodnutí Súdny dvor

¹⁵PETŘÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 10.

¹⁶BARANCOVÁ, H.: *Sloboda viery a náboženstva v pracovnom práve*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o, 2019, s. 21. ISBN: 978-80-89710-47-8

¹⁷Pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie (veľká komora) vo veci C-148/22.

Európskej únie uvádza, že vytvorenie úplne neutrálneho administratívneho prostredia môže ospravedlniť zákaz viditeľného nosenia symbolov vyjadrujúcich filozofické alebo náboženské presvedčenie zamestnanca na pracovisku, s cieľom minimalizovať riziko diskriminácie a zabezpečiť tak rovnaké zaobchádzanie so všetkými ostatnými zamestnancami verejnej správy. Súdny dvor Európskej únie taktiež zdôrazňuje, že pravidlo neutrality nie je diskriminačné, ak sa uplatňuje rovnomerne na všetkých zamestnancov verejnej správy. Členské štáty majú pri stanovení politiky neutrality priestor na voľnú úvahu, ale opatrenia by mali byť obmedzené na nevyhnutné minimum.¹⁸ Prípadný právny komentár by mal prioritne skúmať, či pravidlo neutrality je vyvážené a či základné práva zamestnancov neobmedzuje v nadmernom rozsahu.

1.1.5 Sexuálna orientácia

Sexuálna orientácia je termín používaný na popisovanie emocionálneho, romantického, ale najmä sexuálneho záujmu jednotlivca voči iným ľuďom. Zahŕňa identifikáciu osoby ako heterosexuálnu, homosexuálnu a bisexuálnu. Je to základný aspekt identity a jedinec si môže byť vedomý svojej sexuálnej orientácie už od mladého veku. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie je formou neoprávneného rozlišovania jednotlivcov alebo skupín ľudí na základe ich skutočnej alebo predpokladanej sexuálnej orientácie. Tento druh diskriminácie zahŕňa akékoľvek nepriaznivé zaobchádzanie, vytlačanie, obmedzovanie alebo neopodstatnené aplikovanie rozdielov v zaobchádzaní na základe sexuálnej orientácie jednotlivca alebo skupiny jednotlivcov. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie nie je totožná s diskrimináciou podľa pohlavia; to predstavuje samostatný diskriminačný motív. Zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie zahŕňa aj zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie životného partnera. Hoci je zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie primárne zameraný na ochranu homosexuálnych partnerov, smernica zároveň zakazuje diskrimináciu aj voči heterosexuálnym partnerom. Obsahové rozlíšenie medzi pohlavím a sexuálnou orientáciou je stále nejasné aj v súdnictve Európskeho súdneho dvora.¹⁹

¹⁸Nosenie náboženských symbolov na pracovisku: verejná správa môže rozhodnúť o zákaze nosenia takýchto symbolov všetkých svojim zamestnancom [online]. lexante.sk, [2023-12-01]. Dostupné na internete: <https://www.lexante.sk/post-nosenie-nabozenskych-symbolov-na-pracovisku-verejna-sprava-moze-rozhodnut-o-zakaze-nosenia-takychto-symbolov-vsetkym-svojim-zamestnancom.html> [cit.2023-12-20].

¹⁹PETŘÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 10.

Podľa článku 13 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva udeľuje Európskej únii²⁰ právomoc vytvoriť legislatívu na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie, no v súčasnej dobe Európska únia vytvorila právne predpisy iba v oblasti zamestnanosti na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie. Smernica o rovnakom zaobchádzaní v pracovnom prostredí zakazuje diskrimináciu v rámci prístupu k odbornému vzdelávaniu, odbornému poradenstvu a členstvu v odborových organizáciách. Tento zákaz sa vzťahuje na oblasť súkromného aj verejného sektora. Do konca roka 2003 boli povinné túto smernicu implementovať všetky členské štáty Európskej únie, avšak dokonca až 18 členských štátov sa rozhodlo posunúť za rámec právny predpisov Európskej únie a rozšírili ochranu aj mimo pracoviska. Táto ochrana poskytuje všetkým inak orientovaným ľuďom lepšie a priaznivejšie podmienky v širšom kontexte sociálnej oblasti, vrátane vzdelávania, sociálnej ochrany a zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, bývania a mnoho ďalších atribútov.²¹

1.1.6 Zdravotné postihnutie

Diskriminácia na základe zdravotného postihnutia je nelegálne a neetické zaobchádzanie s jednotlivcami na základe ich fyzických, mentálnych alebo duševných obmedzení. V kontexte práva je táto forma diskriminácie porušením základných ľudských práv a slobôd, ktoré sú zaručené mnohými medzinárodnými dohovormi a vnútroštátnymi zákonmi.²² Podľa Ústavy Slovenskej republiky²³ zdravotne postihnuté osoby majú právo na zvýšenú ochranu zdravia pri vykonávaní práce a osobitné pracovné podmienky, taktiež majú právo aj na osobitnú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie.

1.1.7 Diskriminácia z dôvodu iného postavenia

V zmysle ustanovenia § 2 Antidiskriminačného zákona sa za diskriminačné dôvody nepovažuje iba rozdielnosť z dôvodu veku, pohlavia, rasy a národnosti, náboženského vierovyznania, sexuálnej orientácie a zdravotného postihnutia, ale taktiež sa za diskriminačné považuje aj rozdielne zaobchádzanie z dôvodu iného zmýšľania, resp. postavenia.²⁴ Ide o taký

²⁰Pozri čl. 13 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva

²¹*Ako právne predpisy EÚ ponúkajú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu sexuálnej orientácie* [online]. fra.europa.eu, [2009]. Dostupné na internete: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1227-Factsheet-homophobia-protection-law_SK.pdf [cit. 2024-01-24].

²²*Príručka ľudských práv, Oblasť diskriminácia - Zdravotné postihnutie* [online]. humanrightsguide.sk, [2021-05-21]. Dostupné na internete: <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/diskriminacia/co-je-diskriminacia/dovody-diskriminacie/zdravotne-postihnutie> [cit. 2024-02-02].

²³Pozri čl. 38 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb.

²⁴ Pozri ustanovenie § 2 Antidiskriminačného zákona

diskriminačný dôvod, ktorého podstatu ťažko definovať pre jeho všeobecnosť, avšak povaha tohto dôvodu často zasahuje do narušania zásad rovnosti a spravodlivosti v pracovnom prostredí najmä vo vzťahu k zamestnancovi, a ktorého forma diskriminácie môže byť natoľko závažná, že môže viesť k vážnym dôsledkom pre jednotlivcov. Je nesmierne dôležité podotknúť, že vnímanie slovného spojenia „iné postavenie“ je silno subjektívne.

V oblasti analýzy spomenutého dôvodu je prvotnou úlohou definovať a určiť presný začiatok vnímania, kedy došlo k podozreniu z diskriminácie z dôvodu iného postavenia zamestnanca zo strany zamestnávateľa. Inými slovami, je potrebné vytvoriť akúsi časovú os vyznačujúcu obdobie „pred“ začiatkom diskriminácie, ktoré by sa malo javiť ako bezproblémové, resp. zamestnanec v tomto období vykonáva svoju prácu svedomite, podľa pokynov a náležitostí vyplývajúcich z podmienok a náležitostí pracovnej zmluvy, riadne plní pokyny svojho zamestnávateľa a nadriadených osôb a prácu, ktorú vykonáva je perfektná a bez väd (rovnako aj správanie zo strany zamestnávateľa voči tomu ktorému zamestnancovi je v poriadku), ďalej „zlomového bodu“, kedy došlo k opodstatnenej situácii, konfliktu, resp. precitnutiu na strane zamestnanca, ktorý svojím neúmyselným konaním sa dopustil, alebo iným spôsobom vyjadril svoj názor, alebo prejav voči určitej skutočnosti, ktorú zamestnávateľ vníma rozdielne a ten ju vyhodnotí ako dôvod začať sa správať a vnímať daného zamestnanca negatívne. Posledným, avšak najdôležitejším bodom na pomyselnéj časovej osi je opis a vymedzenie chovania zamestnávateľa ku zamestnancovi v období „po“ incidente. Z nášho pohľadu by malo ísť o najdôležitejšie a najúprimnejšie opísanie všetkých skutočností a okolností, ktoré nastali po spomínanom incidente, a ktoré sa negatívne dotkli spôsobu výkonu práce zamestnanca na pracovisku.²⁵ Takto vytvorená pomyselná časová os neslúži iba pre

²⁵Pre správnejšie pochopenie uvedeného je vhodné naformulovať nasledovnú modelovú situáciu, v ktorej by mohlo ísť o situáciu diskriminácie z dôvodu „iné postavenia“. Zamestnávateľ prijal do pracovného pomeru 2 nových zamestnancov (muža a ženu). Zamestnávateľ, ani noví zamestnanci sa nepoznajú. Aj napriek tomu, že vo väčšine zamestnaní sú zakázané akékoľvek prejavy náklonnosti k inému pohlaviu, zamestnávateľ má viditeľný záujem o novo prijatú zamestnankyňu, avšak ale netuší, že medzičasom v súkromí došlo k citovému zblíženiu sa medzi oboma novo prijatými zamestnancami. Tí zamestnanci na seba v pracovnom prostredí neupozorňujú a chovajú sa kolegiálne a v rámci dobrých mravov. Zistenie zamestnávateľa o vzťahu zamestnancov ho značne prekvapí a momentom tohto zistenia sa začne chovať ku zamestnancom odmerane, nadriadené a viditeľne im dá najavo, že aj napriek tomu, že obidvaja zamestnanci svoju prácu vykonávajú bez väčších chýb a poctivo v zmysle ich pracovnej náplne vyplývajúcej z pracovnej zmluvy a dodržiavania platných interných predpisov podniku, on je s ich výkonom napriek tomu nespokojný, hľadá na ich pracovnej činnosti neustále chyby a výrazne im dá negatívne pociťť akúkoľvek situáciu na pracovisku. Časová os by vyzerala asi nasledovne:

- Obdobie „pred“: prijatia do pracovného pomeru a výkon práce v intenciách dobrých vzťahov medzi zamestnávateľom a zamestnancami, vzťahy sú medzi všetkými v poriadku.
- Zlomový bod: zistenie o vzťahu zamestnancov v ich súkromí, hnev zo strany zamestnávateľa voči zamestnancom.

osobné účely zamestnanca, slúži primárne k súčinnosti medzi zamestnancom a jeho právnym zástupcom, pretože ak sa zamestnanec rozhodne chrániť svoje práva v danej oblasti súdnou cestou, je nesmierne dôležité, aby o všetkých týchto skutočnostiach právny zástupca zamestnanca vedel a mohol byť tak v súdnom procese úspešný.

Rozhodovacej činnosti súdov by sa mala venovať osobitná pozornosť. Prvotne by sa sudy mali zaoberať predbežnou prejudiciálnou otázkou, ktorá by sa týkala toho, ako konkrétny zamestnanec získal svoje súčasné diskriminačné postavenie v pracovnom prostredí a akými krokmi sa dostal do situácie, ktorá vedie k sporu medzi ním a zamestnávateľom. Rovnako by sa tak mal zaoberať skutočnosťou, že čo viedlo zamestnávateľa k takému správaniu k zamestnancovi, voči ktorému sa predmetný spor vedie. Rozhodovacia prax by mala mať za cieľ vyhodnotiť, na základe uvedeného oboma stranami a ich právnymi zástupcami, či existujú skutočnosti, ktoré skutočne mohli viesť k diskriminácii alebo neprimeranému zaobchádzaniu zo strany zamestnávateľa voči zamestnancovi. Máme taktiež zato, že by sudy mali byť schopné identifikovať prípadné nedostatky alebo neprimeranosti v procese, vďaka ktorým sa zamestnanec dostal do nepriaznivej situácie, avšak po konzultácii s odborníkmi z praxe, ktorí sa danej problematike venujú, možno skonštatovať, že sudy tomuto diskriminačnému dôvodu častokrát nerozumejú, a tak dochádza k zbytočnému predlžovaniu pojednávaní v daných veciach, čo pôsobí pochopiteľne negatívne na relevantnosť výpovedí strán sporu, ich pamäti a spomienok, výpovedí ich svedkov a všeobecne účelu a zámeru ochrany ich práv.

V súvislosti s vyššie uvedenou hypotézou v oblasti rozhodovacej činnosti súdov a rovnako tak s ohľadom nielen na ustanovenie § 2 Antidiskriminačného zákona, ale aj článok 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky²⁶ a ďalších sa v súvislosti s diskrimináciou z dôvodu „iného postavenia“ spája aj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky pod spisovou značkou PL. ÚS 1/2012 z 3. júla 2013. V tomto náleze Ústavný súd definuje slovné spojenie „iné postavenie“ použité v čl. 12 Ústavy, s ohľadom na predtým vymenované diskriminačné dôvody ako: *„uvedené slovné spojenie, ktorým čl. 12 ods. 2 Ústavy nadobúda demonštratívny charakter, treba vykladať ako „iné postavenie“ obdobné charakteristikám pred ním menovaným, nie ako „iné postavenie“ v zmysle postavenia svojou podstatou odlišného od ostatných explicitne*

-
- Obdobie „po“: všetky negatívne aspekty správania sa zo strany zamestnávateľa ku zamestnancom, ktorý celej situácii nedokážu žiadnym spôsobom zabrániť až dokým by nedošlo k prípadnému uvedomeniu sa na strane zamestnávateľa.

Takéto správanie je nielenže neodborné, nemorálne a predovšetkým diskriminačné, ale v určitom ohľade aj šikanózne.

²⁶ Pozri znenie čl. 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky

menovaných zakázaných dôvodov. Nevyhnutné je preto skúmanie, či uvažovaný diskriminačný dôvod má svojou povahou priamy vzťah k niektorému z vypočítaných dôvodov podľa čl. 12 ods. 2 Ústavy.“²⁷ Uvedenú časť nálezu možno chápať tak, že slovné spojenie „iné postavenie“, by sa malo vzťahovať na diskriminačné dôvody explicitne uvedené pred ním. To znamená, že ak je v texte spomenutá konkrétna forma diskriminácie (napr. diskriminácia z dôvodu inej rasy), tak „iné postavenie“ sa týka situácií, ktoré majú podobné charakteristiky, alebo súvisia s touto formou diskriminácie.²⁸ Je teda dôležité, aby sme pri aplikácii tohto článku zohľadnili aj možnosť, že „iné postavenie“ môže mať súvis s jedným z explicitne uvedených dôvodov diskriminácie, čím sa zabezpečí, že právo bude používané konzistentne a že ochráni ľudí pred rôznymi formami diskriminácie, ktoré by mohli byť skryté pod pojmom „iné postavenie“.

Záver

Na základe analýzy súčasnej právnej praxe v oblasti diskriminácie a dôvodov diskriminácie je možné usúdiť, že je na mieste dôvodná potreba ďalšieho preskúmania a jasnejšieho vymedzenia pojmov a kritérií v tejto oblasti. Napriek existencii legislatívnych rámcov a právnych noriem, interpretácia a aplikácia týchto predpisov v praxi sa často ukazuje ako subjektívna a závislá od konkrétnych okolností. Táto nejednotnosť v interpretácii môže viesť k rozporom a nekonzistentným rozhodnutiam, čo zasahuje do práv jednotlivcov a oslabuje dôveru v právny systém. Z toho vyplýva nevyhnutnosť jasnejšieho vymedzenia pojmov a kritérií v oblasti diskriminácie, aby sa minimalizovala miestami subjektívna interpretácia a aby sa dosiahla väčšia jednotnosť v aplikácii práva. Je rovnako tak nevyhnutné, aby právne systémy vyvinuli účinné mechanizmy na identifikáciu a elimináciu všetkých foriem diskriminácie a aby sa zabezpečilo, že práva všetkých jedincov budú rešpektované a chránené bez ohľadu na ich osobné charakteristiky. Zvýšená pozornosť by mala byť venovaná aj vzdelávaniu a osvetovej činnosti v oblasti právnych princípov týkajúcich sa diskriminácie, s cieľom zlepšiť povedomie občanov o právach a povinnostiach, ale aj všetkým právnym princípom súvisiacim s pracovnoprávnou oblasťou. Len proaktívna snaha o zvyšovanie povedomia o právach a povinnostiach môže viesť k budovaniu vzdelanejšej a spravodlivejšej spoločnosti a k posilneniu právneho povedomia občanov a tým sa zároveň môže podporiť

²⁷ Pozri nález PL. ÚS 1/2012 Ústavného súdu Slovenskej republiky

²⁸ Demonstratívny charakter v tomto smere znamená, že slovné spojenie „iné postavenie“ sa má použiť na poukázanie situácií, ktoré majú podobné vlastnosti ako tie dôvody, ktoré sú v článku 12 ods. 2 Ústavy explicitne vymedzené pred ním.

kultúra vzájomného porozumenia a úcty k rôznorodosti, čo je najpodstatnejšie pre dosiahnutie demokratickej spoločnosti v dnešnej dobe.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a skriptá

BARANCOVÁ, H.: *Sloboda viery a náboženstva v pracovnom práve*. Bratislava : Sprint 2 s.r.o, 2019, s. 21. ISBN: 978-80-89710-47-8

Periodiká (časopisy) a zborníky resp. state v nich uverejnené

PETRÍKOVÁ, L.: *Zborník Agronfera - Diskriminačné dôvody v pracovnom práve*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016, s. 5-12.

Články

SEDLIAKOVÁ, M.: Práca ako uskutočnenie ľudského potenciálu. IN POLE – Kultúrno-spoločenský magazín. [online]. polemag.sk, [02.02.2022]. Dostupné na internete: <https://polemag.sk/praca-ako-uskutocnenie-ludskeho-potencialu/> [cit. 2024-03-17]

Internetové zdroje

Ako právne predpisy EÚ ponúkajú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu sexuálnej orientácie [online]. fra.europa.eu, [2009]. Dostupné na internete: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1227-Factsheet-homophobia-protection-law_SK.pdf [cit. 2024-01-24].

Diskriminácia [online]. gender.gov.sk. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/aktivita/temy/zakladne-pojmy/diskriminacia/> [cit. 2024-01-20].
Nosenie náboženských symbolov na pracovisku: verejná správa môže rozhodnúť o zákaze nosenia takýchto symbolov všetkým svojim zamestnancom [online]. lexante.sk, [2023-12-01]. Dostupné na internete: <https://www.lexante.sk/post-nosenie-nabozenskych-symbolov-na-pracovisku-verejna-sprava-moze-rozhodnut-o-zakaze-nosenia-takychto-symbolov-vsetkym-svojim-zamestnancom.html> [cit.2023-12-20].

Príručka ľudských práv, Oblasť diskriminácia - Zdravotné postihnutie [online]. humanrightsguide.sk, [2021-05-21]. Dostupné na internete: <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/diskriminacia/co-je-diskriminacia/dovody-diskriminacie/zdravotne-postihnutie> [cit. 2024-02-02].

Právne predpisy

Dohovor č. 111 Medzinárodnej organizácie práce o diskriminácii (zamestnaní a povolaní).

Charta základných ľudských práv a slobôd

Pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie (veľká komora) vo veci C-148/22

Smernica Rady 2000/78/ES

Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES.

Ústava Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb.

Zákon č. 311/2004 Z. z. Zákonník práce

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.

Michal Mráz¹

Koncepcia vecnej legitimácie ako mysliteľnej (procesnej) podmienky kontradiktórneho procesu

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá koncepciou vecnej legitimácie ako mysliteľnej podmienky konania. Autor skúma nielen prepojenie a vplyv vecnej legitimácie na účastníctvo v kontradiktórnom procese, ale snaží sa poukázať na vecnú legitimáciu ako určitú spojovaciu časť medzi právom hmotným a právom procesným. Vecná legitimácia nie je legálne zakotvená, určitú definíciu však poskytuje teória procesného práva, ktorá podľa názoru autora nie je vyčerpávajúca. Z tohto dôvodu, je cieľom príspevku poskytnúť širší výklad danej problematiky a poskytnúť iný pohľad na vecnú legitimáciu v porovnaní s relevantnými názormi teórie civilného procesu. Od posúdenia vecnej legitimácie sa odzrkadľuje žalobcov úspech, resp. neúspech v civilnom sporovom konaní. Vystáva teda otázka, či by bolo možné považovať pozitívne naplnenie vecnej legitimácie za (procesnú) podmienku konania. Autor na základe vykonanej analýzy vymedzuje podstatné špecifiká a záverom konštruuje vlastnú charakteristiku vecnej legitimácie.

Kľúčové slová: *Vecná legitimácia. Kontradiktórny proces. Žalobný dôvod. Podmet sporu. Predmet sporu.*

Úvod

Kontradiktórny proces je možné vymedziť ako konanie, v ktorom medzi dvomi *contra dicere* stojacimi stranami existuje spor o určité právo. Spor v procesnoprávnom zmysle vymedzuje Čollák ako právny spor normalizovaný právom, pričom je nutné vychádzať z toho, že spor sa začína tézou tvrdenou žalobcom a odráža sa od celkového alebo čiastočného popierania žalovaným.² Samozrejme, obe strany sporu majú za cieľ dokázať pravdivosť svojho tvrdenia alebo *per argumentum* vyvrátiť tvrdenie druhej strany. Vzniku sporu predchádza porušenie subjektívneho práva alebo povinnosti vyplývajúcej z konkrétneho právneho vzťahu. Ochrana porušeného alebo ohrozeného subjektívneho práva môže byť uskutočnená uplatnením

¹ Michal Mráz, 3. ročník, denná forma, I. stupeň, michal.mraz@student.umb.sk

² ČOLLÁK, J.: Spor (ový moment) ako tajomný fenomén – predmet sporu ako kľúč k právomoci prejednávach (decíznych) systémov: úvahy o vzniku súkromného práva procesného?. In: Košické dni súkromného práva III. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2021. s. 190

ius ad litem.³ Uvedené je ovládané tzv. dispozičným princípom⁴, ktorý je považovaný za jeden z fundamentálnych postulátov v súčasnosti platného procesného kódexu týkajúci sa kontradiktórneho procesu.⁵ Gešková tento princíp označuje za „akýsi procesný odraz hmotnoprávnej zásady autonómie vôle subjektov práva“⁶ a je tak súčasťou všeobecnej funkčnej korelácie medzi civilným právom procesným a civilným právom hmotným. K uvedenej korelácii môžeme konštatovať, že za určité špecifikum uvedeného vzájomného vzťahu je možné považovať práve problematiku vecnej legitimácie.

1. Účastníctvo v kontradiktórnom procese

Ako sme uviedli, právny spor sa začína tézou tvrdenou žalobcom a odráža sa od určitého popierania žalovaným. Žalobca tvrdí svoje právo alebo nárok, ktorý si uplatňuje voči žalovanému využitím inštitútu žaloby. Je dôležité poznamenať, že žalobca svoje právo len tvrdí. To znamená, že na to, aby sa kontradiktórny proces ako taký vôbec začal, žalobca nemusí reálne disponovať daným právom, musí však iniciovať konanie v zmysle zásady *nemo iudex sine actore*. V zmysle uvedeného považujeme za potrebné vo všeobecnosti poukázať na problematiku účastníctva v kontradiktórnom procese s cieľom diferencovania procesných podmienok sporových strán od vecnej legitimácie.

V zmysle ustanovenia. § 60 zák. č. 160/2015 Z. z. *Civilný sporový poriadok* v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“) sú účastníkmi kontradiktórneho procesu žalobca a žalovaný. Žalobca podľa uvedeného ustanovenia je taký subjekt práva, ktorý o sebe tvrdí, že jeho subjektívne právo bolo porušené alebo ohrozené. Zároveň je žalobca povinný označiť porušiteľa daného subjektívneho práva – žalovaného. Toto tvrdenie však musí opierať o skutkové tvrdenia, ktoré sú jasným predpokladom pre rozhodnutie vo veci samej. Z vyššie citovaného ustanovenia je možné vyvodiť, že subjekty sa stranami sporu stávajú *ipso facto* uplatnením *ius ad litem* na súde. Akonáhle je žaloba doručená súdu, subjekty označené v žalobe sa stávajú subjektami daného procesu. Na to, aby súd mohol v konaní pokračovať, vec

³ FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol. *Občianske súdne konanie*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 158

⁴ Význam uvedeného princípu spočíva v konkretizácii Ústavou garantovaného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1. Pôvod daného princípu nachádzame v rímsko-právnej úprave *ius dispositivum*, ktoré predstavovalo pre občanov akúsi slobodu v úprave vzájomných vzťahov. Tejto úprave sa nepriznával donucovací, ale voľný charakter vzájomných vzťahov. Túto teóriu môžeme aplikovať aj na súčasnú procesnoprávnú úpravu v takom zmysle, že je výslovne na vôle subjektu daného právneho nároku, či svoje subjektívne právo uplatní a v akom rozsahu.

⁵ Zákon č. 160/2015 Z. z. *Civilný sporový poriadok* v znení neskorších predpisov, ďalej len „CSP“

⁶ GEŠKOVÁ, K.: Princíp subsidiarity určovacej žaloby. In *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 28, 2022, č. 5., s. 9.

prejednať a náležite rozhodnúť, musia strany sporu spĺňať určité zákonom predpokladané podmienky, ktoré je súd v zmysle ustanovenia § 161 ods. 1 CSP povinný *ex offio* skúmať kedykoľvek počas konania. Ide o podmienku procesnej subjektivity a procesnej spôsobilosti. Procesná subjektivita je zakotvená v ustanovení § 61 CSP, v zmysle ktorého ňou disponuje ten, kto má spôsobilosť na práva a povinnosti, inak ten, komu ju zákon priznáva. Uvedené paragrafové znenie nás nepriamo odkazuje na koncept hmotnoprávnej subjektivity podľa zák. č. 40/1964 Zb. *Občiansky zákonník* v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“). Možno konštatovať, že procesná subjektivita je derivátom (hmotno-) právnej subjektivity podľa § 7 OZ. Je však nutné poznamenať, že zámer zákonodarcu pre legálne zakotvenie pojmu procesná subjektivita bolo účelné, nakoľko subjekt, ktorý disponuje procesnou subjektivitou, nemusí automaticky disponovať aj subjektivitou hmotnoprávnou.⁷ Ďalšou podmienkou, ktorá je predpokladom pre riadne prejednanie a rozhodnutie vo veci samej, je procesná spôsobilosť vyplývajúca z ustanovenia § 67 CSP. Z dikcie citovaného ustanovenia vyplýva, že každý môže konať pred súdom samostatne v rozsahu, v akom má spôsobilosť na právne úkony podľa hmotného práva⁸, *in concreto* § 8 ods. 1 OZ pre fyzické osoby. Pre právnické osoby platí predpoklad, že okamih nadobudnutia procesnej subjektivity a procesnej spôsobilosti splýva v jedno.

2. Teoretické vymedzenie pojmu vecnej legitimácie

V predošlom texte sme vymedzili strany sporu z procesnoprávneho hľadiska. Uvedené je však nutné striktne odlišovať od pojmu vecnej legitimácie, ktorá je neodmysliteľne spätá s kontradiktórnym procesom, avšak strany sporu vymedzuje z hľadiska hmotného práva. Vecná legitimácia na rozdiel od procesných podmienok sporových strán nie je legálne definovaná. Môžeme teda povedať, že ide o teoretickú konštrukciu, ktorá nadobúda zmysel až v samotnom civilnom procese. Jej rôzne definície nachádzame nielen v doktríne civilného procesu, ale aj v rozhodnutiach najvyšších súdnych autorít. Na tomto mieste považujeme za potrebné poskytnúť základnú charakteristiku vecnej legitimácie, ktorá je podkladom vykonanej analýzy uvedeného inštitútu.

⁷ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Druhé vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 255

⁸ Spôsobilosť vystupovať ako strana sporu v kontradiktórnom procese charakterizovalo aj občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR ako spôsobilosť mať procesné práva a procesné povinnosti, ktoré zákon strane sporu priznáva. Bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. decembra 2011, sp. zn.: 2 Cdo 118/2011

Na dôkladné vymedzenie daného pojmu je nutné siahnuť do histórie teórie procesného práva. Zmienku o vecnej legitímácii nachádzame napríklad už v diele *Soustavný úvod ve studium řízení soudního*⁹ z roku 1898. V uvedenom diele vecnú legitímáciu chápú ako oprávnenie k žalobe, resp. určitý podmet žaloby, ktorý označuje tzv. základný nárok žaloby (*Anspruch des Klägers*). Inými slovami, súd posudzuje skutkový základ žaloby ako hmotnoprávny pomer veci k nároku na právnu ochranu (*Rechtsschutzanspruch*).

V súčasnej teórii civilného procesu značné množstvo procesualistov vymedzuje vecnú legitímáciu ako „stav vyplývajúci z hmotného práva“ vyjadrujúci „*hmotnoprávne postavenie strán sporu k prejednávanej veci*.“ Otázkou však znie, čo je si možné predstaviť pod stavom vyplývajúcim z hmotného práva. Tento stav zadefinovalo, okrem iných, aj Občianske kolégium Najvyššieho súdu SR ako postavenie účastníka (strany sporu) v hmotnoprávnom vzťahu – niekedy aj procesnoprávnom vzťahu, ktoré v konečnom dôsledku vedie k úspechu alebo neúspechu v konaní.¹⁰ Inými slovami, ak má byť žalobca so svojou žalobou úspešný, musí byť kumulatívne splnená podmienka vecnej legitímácie, tak na strane žalobcu, ako aj na strane žalovaného.

Druhým charakteristickým aspektom je hmotnoprávne postavenie strán sporu k prejednávanej veci. Tento znak je omnoho podstatnejší, ako sa na prvý pohľad môže zdať. Ako Winterová¹¹ správne konštatuje, hmotnoprávne postavenie strán sporu si vzájomne odpovedá ako právo na jednej strane a povinnosť na strane druhej. Na základe uvedeného pohľadu je možné pod vecnú legitímáciu zaradiť povinnosť zodpovedajúcu určitému právu vyplývajúcejmu z noriem hmotného práva. Uvedené by malo platiť aj reverzibilne tzn., že ak určitý subjekt disponuje konkrétnym právom, musí existovať aj subjekt, ktorý zodpovedá za povinnosť voči danému právu.¹² Povinnosť teda možno vymedziť ako určitý druh zodpovednosti, kt. zrkadlovo zodpovedá subjektívnemu právu iného subjektu. Pre lepšie pochopenie uvedených úvah prezentujeme teóriu Hansa Kelsena¹³, ktorý subjektívne právo vymedzil ako určitú právnu normu v pomere k tej osobe, od ktorej rozhodnutia závisí na realizácii vôle, vyslovenej v danej právnej norme. V oboch prípadoch však možno povedať, že ide o určitý typ procesnej zodpovednosti. V teórii civilného procesu je rozšírená teória, podľa ktorej inštitút procesnej zodpovednosti nie je možné redukovať výslovne na nepriaznivé právne

⁹ OTT, E.: *Soustavní úvod ve studium řízení soudního*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898, 321 s. ISBN neuvedené

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 18.01.2012, sp. zn. 6 Cdo 214/2011

¹¹ WINTEROVÁ, A.: *Civilní právo procesní*. Praha : Linde, 2002, s. 147

¹² PELIKÁN, R.: *Právní subjektivita*. Praha. Wolters Kluwer, 2012, s. 23

¹³ KELSEN, H.: *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr, 1911, s. 625

následky, ktoré zodpovednému subjektu vzniknú porušením určitej zodpovednosti. Inak povedané, zodpovednosť za procesnú pasivitu vzniká súčasne s primárnou povinnosťou a vyjadruje tak aktívny vzťah povinnosťného subjektu k realizácii danej povinnosti. Na základe uvedeného možno konštatovať, že zodpovednosť je vnímaná ako aktívna alebo pasívna, prípadne ako pozitívna a negatívna. Berúc do úvahy definíciu súčasnej teórie civilného procesu, ktorá rozlišuje vecnú legitímáciu na aktívnu a pasívnu, je možné aktívnu vecnú legitímáciu ponímať ako pozitívnu, resp. perspektívnu. Na strane druhej, pasívnej vecnej legitímácii prináleží pojem negatívnej, resp. retrospektívnej zodpovednosti.

3. Vecná legitímácia ako most medzi právom hmotným a právom procesným

Ako sme uviedli, vecná legitímácia vo svojej podstate predstavuje určitú teoretickú konštrukciu, ktorá by mohla byť považovaná za akýsi most medzi právom hmotným a právom procesným.

Uvedené myšlienky značne poukazujú na skutočnosť, že problematika vecnej legitímácie predstavuje teoretickú konštrukciu spájajúcu hmotné právo s procesným. Vo všeobecnosti možno povedať, že **vecná legitímácia je premietnutím nároku na právnu ochranu**. Táto môže byť uplatnená využitím žalobného práva zakotveného v čl. 46 ods. 1 Ústavy SR¹⁴. Ako sme už uviedli, ak existuje právo na jednej strane, tak musí existovať aj určitá povinnosť na strane druhej. Z tohto dôvodu môžeme žalobné právo poňať v dvoch zmysloch. Prvým je zmysel pozitívny, ktorý spočíva v existencii určitého hmotnoprávneho nároku. Na proti tomu stojí negatívny zmysel nároku na právnu ochranu, a to je určitá povinnosť znášať uplatnenie tohto nároku – byť žalovaný. Preto v prípade vecnej legitímácie rozlišujeme aktívnu (na strane žalobcu) a pasívnu (na strane žalovaného). Teória civilného práva procesného zastáva názor, že vecne legitimovaná je tá strana sporu, ktorá je subjektom hmotnoprávneho vzťahu, o ktorom sa v určitom kontradiktórnom procese rozhoduje.¹⁵

Zvláštnu a charakteristickú funkčnú väzbu stavu vyplývajúceho z hmotného práva korelujúceho stavu v procesnom zmysle nachádzame vo vymedzení spojovacieho prvku medzi právom hmotným a právom procesným. Prof. Macur¹⁶ uvádza, že nárok na právnu ochranu bol

¹⁴ „Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“

¹⁵ Bližšie pozri napr. Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 18.01.2012, sp. zn. 6 Cdo 214/2011: „Vecná legitímácia sa na začiatku konania tvrdí. Súd žalobe vyhovie len vtedy, ak žalobca žaluje osobu, ktorá je nositeľom hmotnoprávnej povinnosti. Ak sa to v konaní nedokáže, súd žalobu zamietne so záverom o nedostatku pasívnej vecnej legitímácie žalovaného bez ohľadu na prípadné zistenie, že nositeľom pasívnej vecnej legitímácie je iný subjekt, ktorého ale žalobca za žalovaného neoznačil.“

¹⁶ MACUR, J.: *Právo procesné a právo hmotné*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 145

a je považovaný za nárok čisto procesnoprávny. Prof. James Paul Goldschmidt prezentoval teóriu, podľa ktorej nároku na právnu ochranu pripísal hmotnoprávnu povahu a zaradil ho do osobitného odvetvia *materiálneho práva justičného*. Zámerom tejto teórie bolo vytvoriť určitý článok, ktorý bude spájať právo hmotné s právom procesným. V tomto „medzi“-odvetví bol nárok na právnu ochranu posudzovaný ako vzťah subjektov hmotného práva, kt. vstupujú do procesnoprávneho vzťahu prezentujúc vzťah hmotnoprávneho postavenia subjektov k ich vzájomnému procesnoprávnemu vzťahu k štátu. Nejde však o nič iné, ako o samostatné občianske právo hmotné, ktoré je posudzované z hľadiska výkonu súdnej moci. Nemožno preto konštatovať, že by sa jednalo o samostatné odvetvie, ktorý by malo vyplňať medzeru, resp. priestor medzi právom hmotným a právom procesným.

V nemeckej a rakúskej teórii civilného procesu nachádzame určité **prepojenie medzi predmetom sporu a nárokom na právnu ochranu** (*Streitgegenstand* v. *Rechtsschutzanspruch*).¹⁷ Ako sme uviedli vo vyššie citovanom rozhodnutí Najvyššieho súdu SR, postavenie účastníka hmotnoprávneho vzťahu, resp. strany sporu si vzájomne korelujú. Toto tvrdenie je možno detailnejšie rozvinúť v rámci určenia a vymedzenia tzv. predmetu sporu.

Problematika predmetu sporu je otázkou, ktorá sprevádza právnu doktrínu celé desaťročia, preto sa nie je možné uvedenému v rámci predkladaného príspevku venovať do detailov. Predmetom obsahového spracovania príspevku je problematika vecnej legitimácie, s ktorou je však predmet sporu viac než blízky. Predmet sporu vo svojej podstate prezentuje právny spor, ktorý možno vymedziť ako špecifický prípad vedenia sporu vo všeobecnom zmysle.¹⁸ Spor ako taký sa začína tézou tvrdenou žalobcu, pričom žalovaný túto tézu spravidla celkom alebo sčasti popiera. Obe strany sporu sa však v priebehu konania snažia presadiť svoj názor, a to tak, že žalobca sa snaží dokázať pravdivosť svojho tvrdenia. *Vice versa*, žalovaný sa snaží dokázať nepravdivosť tvrdenia žalobcu. Z uvedenej myšlienky je možné predmet sporu definovať ako vzájomný vzťah medzi stranami sporu s tým, že samotný predmet sporu sa v priebehu konania môže rôzne vyvíjať.

Ďalším charakteristickým znakom vecnej legitimácie je, že v užšom zmysle ju je možné poňať ako **vzťah k materiálnemu nároku**, ktorý sa uplatnením na súde transformuje do podoby procesného nároku. Určitý hmotnoprávny, resp. materiálny nárok sa transformuje do

¹⁷ Pozri napr.: FASCHING, H. W.: *Zivilprozessrecht*. Wien, 1984; JAUERNIG, O.: *Zivilprozessrecht*. München, 1983; HENCKEL, W.: *Parteilchre und Streitgegenstand im Zivilprozess*. Göttingen, 1961; RIMMELSPACHER, B.: *Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozess*. Göttingen, 1970.

¹⁸ ČOLLÁK, J.: Spor (ový moment) ako tajomný fenomén – predmet sporu ako kľúč k právomoci prejednávajúcich (decíznych) systémov: úvahy o vzniku súkromného práva procesného?. In: *Košické dni súkromného práva III*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2021. s. 190

podoby procesného nároku uplatnením žalobného práva. Prof. Macur vo svojom diele¹⁹ považuje uvedené za určitý problém vzájomného vzťahu práva hmotného a procesného. Dôvodom je, že predtým, ako došlo k teoretickému, ale aj legislatívnemu odlíšeniu práva hmotného a procesného, bol predmet sporu – materiálny nárok chápaný ako hmotnoprávne subjektívne právo, ktorého porušením dochádza k jeho transformácii na právo žalobné (hmotnoprávne aj procesnoprávne). Opätovne sa v podstate dostávame k nároku na právnu ochranu, ktorý je v zmysle uvedeného možné považovať za synonymum materiálneho nároku. Podľa súčasnej diferenciácie hmotného a procesného práva je predmet sporu chápaný výlučne ako procesnoprávny nárok. Tento pojem sa úplne oddelil od hmotnoprávnych kritérií a vo svojej podstate zahŕňa žalobný návrh, resp. petit žaloby. Taktiež nemožno opomenúť základ žaloby, ktorý obsahuje tvrdenia, na ktorých žalobca zakladá svoj žalobný návrh. Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že **posúdenie vecnej legitímácie súdom je vyjadrením procesnoprávneho nároku spočívajúcim v určitom materiálnom nároku.**

Z uvedeného vyplýva, že vecná legitímácia sa vzťahuje skôr na predmetu sporu, a nie na samotné strany sporu. Inými slovami, pod vecnú legitímáciu je možné subsumovať žalovateľný súkromnoprávny nárok, ktorý je možné v užšom zmysle poňať ako žalobný dôvod. Tento žalobný dôvod možno vymedziť ako základ kontradiktórneho procesu, ktorého podkladom je určitý súkromnoprávny záujem na prejednaní a rozhodnutí veci. Na základe poznatkov o predmete kontradiktórneho procesu je možné prakticky riešiť aj otázku vzájomného vzťahu práva hmotného s práva procesným.

4. Ako sa súd vysporiadava s otázkou vecnej legitímácie?

O tom, kto je stranou sporu rozhoduje právo procesné, avšak na otázku, kto je vecne legitimovaný odpovedá právo hmotné. Berúc do úvahy, že ak vecná legitímácia je výlučne otázkou hmotného práva, tak odpoveď na otázku, kto je stranou sporu nám automaticky neposkytuje odpoveď na otázku, kto je vecne legitimovaný.²⁰ Reverzibilne to však platí, nakoľko predpokladom toho, aby sa subjekt mohol stať stranou sporu musí spĺňať procesné podmienky, nemusí však spĺňať podmienku vecnej legitímácie.

¹⁹ MACUR, J.: Problémy vzájomného vzťahu práva procesného a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 88

²⁰ BOGDAN, A.: Niektoré otvorené otázky pri použití zákona o kárnom (disciplinárnom) stíhaní rozkrádania a poškodzovania majetku v socialistickom vlastníctve. In: *Socialistická zákonnosť*. Praha: Ministerstvo spravodlnosti ČSFR, roč. 6, 1958, č. 4, s. 48-50. ISSN 0037-8305

Podľa Števčka²¹ procesnou podmienkou rozumieme určitú danosť, ktorá musí existovať, aby súd vo veci mohol konať a rozhodnúť. Uvedenú definíciu je teoreticky možné aplikovať aj na problematiku vecnej legitímácie, nakoľko žalobca musí byť vecne legitímovaný na to, aby v spore uspel.

Možno podmienku vecnej legitímácie považovať za procesnú podmienku?

Otázka, kto je stranou sporu vždy bude otázkou procesného práva a otázka kto je vecne legitímovaný zostane otázkou práva hmotného, bez ohľadu na to, že uvedené sa preukáže až v samotnom konaní. Je dôležité poznamenať, že pri hľadaní odpovedí na otázku splnenia procesných podmienok, ako aj naplnenia vecnej legitímácie, bude súd vychádzať z rovnakého skutkového stavu. Otázka vecnej legitímácie je otázkou hmotnoprávneho pomeru strany sporu k prejednávanej veci.²² Najväčší význam tejto otázky spočíva vtedy, keď strany sporu nie sú vopred určené hmotnoprávnymi znakmi tzn., že výber a označenie strán je výslovne na žalobcovi. Ako bolo uvedené, žaloba môže byť úspešná iba v prípade, ak sú obe strany sporu vecne legitímované. Inými slovami, subjekty daného procesnoprávneho vzťahu musia byť zároveň aj subjektami hmotnoprávneho vzťahu o ktorom prebieha daný proces.

Nedostatok vecnej legitímácie je považovaný za nedostatok hmotnoprávny,²³ preto sa aj napriek uvedeným úvahám teoreticky nemôže jednať o procesnú vadu (pozn. autora: neodstrániteľný nedostatok procesnej podmienky konania). Na druhej strane, ak citujeme procesný kódex z roku 1950²⁴, tak v ustanovení § 415 daného zákona zákonodarcia zakotvoval klauzulu, podľa ktorej, ak sa počas konania preukáže, že žalobu podala osoba, ktorá nemala žalovať (nedostatok aktívnej vecnej legitímácie), alebo bola žaloba podaná proti osobe, ktorá nemala byť žalovaná (nedostatok pasívnej vecnej legitímácie), súd môže povoliť, aby pôvodný žalobca alebo žalovaný z konania vystúpil a nahradil ho iný, vecne legitímovaný subjekt. V súčasnosti platnom a účinnom zákone č. 160/2015 Z. z. by sme však uvedené hľadali márne. Civilný sporový poriadok však v ustanovení § 138 hovorí o tzv. zjavne nedôvodnej žalobe. Ak zo skutočností tvrdených v žalobe je po predbežnom právnom posúdení zrejmé, že žaloba je zjavne nedôvodná, súd vyzve žalobcu na späťvzatie žaloby. Uvedené je aplikovateľné aj na nedostatok vecnej legitímácie, kedy súd po predbežnom právnom posúdení môže žalobu buď zamietnuť, alebo prichádza do úvahy postup, kedy súd vyzve strany sporu na doplnenie vecnej

²¹ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Druhé vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 255

²² ČEŠKA, Z.: Nedostatek věcné legitimace a nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení. In: *Socialistická zákonost*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSFR, roč. 6, 1958, č. 1, s. 49

²³ Tamtiež

²⁴ Zákon č. 142/1950 Sb. o konaní v občiansky právnych veciach (občiansky súdny poriadok)

legitimácie. Tento postup je však zriedkavý a skôr sa týka prípadu, kedy žalobca nesprávne označí strany sporu v žalobe.

Berúc do úvahy skutočnosť, že ak súd po skúmaní procesných podmienok zistí, že niektorá zo strán sporu nie procesne spôsobilá, musí *ex offio* apelovať na to, aby bol daný nedostatok odstránený. Ak tak dotknutý subjekt neučiní, je súd povinný konanie uznesením zastaviť pre neodstrániteľný nedostatok procesnej podmienky konania. Z uvedeného nám vyplýva nasledujúca otázka:

Je takýto postup možno aplikovať aj na otázku nedostatku vecnej legitimácie?

V prvom rade je potrebné vymedziť, čo znamená nedostatok. Tento pojem je možné chápať ako určitú negatívnu vlastnosť, resp. chybu tzn., že ak súd konštatuje nedostatok vecnej legitimácie, je namieste povedať, že konanie ako také vykazuje určitú negatívnu vlastnosť. Touto negatívnou vlastnosťou na strane žalobcu sa rozumie najmä skutočnosť, že subjekt domáhajúci sa ochrany na súde nie je vôbec oprávnený vo veci žiadať ochranu. Z druhého uhľ'a pohľadu, ak súd konštatuje nedostatok vecnej legitimácie na strane žalovaného, táto negatívna vlastnosť spočíva buď v tom, že žalobca vymáha subjektívne právo, ktorému neprináleží subjektívna povinnosť určitého subjektu, alebo žalobca nesmeruje žalobu voči správne povinnostnému subjektu.

Na to, aby sa vôbec rozhodlo o vecnej legitimácii, súd je oprávnený uložiť strane, aby v určitej lehote predložila potrebné dôkazy na preukázanie hmotnoprávneho nároku žalobcu. Ak si žalobca túto povinnosť nesplní, súd rozhodne na podklade existujúceho, prípadne neúplného skutkového materiálu.²⁵ Výsledkom tak môže byť autoritatívne rozhodnutie súdu, ktoré je v rozpore so skutočnými hmotnoprávnymi pomermi z dôvodu, že žalobca neprejavil potrebnú procesnú iniciatívu za účelom riadneho prejednanie skutkového stavu. Súd nemôže nahradiť aktivitu procesnej strany svojou vlastnou, nakoľko kontradiktórny proces spočíva v dispozičnom princípe, ktorý neodmysliteľne patrí k dispozičnej autonómii podľa noriem hmotného práva.

Čo ak nastane situácia, ak žalobca nesprávne označí žalovaného v žalobe?

Túto otázku je nutné zodpovedať tak, že sa jedná v podstate o chybu, resp. omyl v označení strán sporu. Súd si toto nemôže vyložiť ako nedostatok vecnej legitimácie, ale ako nedostatok procesnej spôsobilosti, resp. procesnej subjektivity. Súd by mal aplikovať procesný postup na

²⁵ Skutkové okolnosti z kt. vyplýva procesnoprávny vzťah medzi žalobcom a žalovaným sú považované za podmetnú stránku procesu samotného.

odstránenie nedostatku procesných podmienok, avšak takto zle označený žalobca či žalovaný vlastne nie je stranou sporu, a preto súd nemá koho vyzvať na odstránenie daného nedostatku. Následkom teda musí byť odmietnutie žaloby, nakoľko sa jedná o vadu vyplývajúcu z procesného práva a nie z práva hmotného. Súd teda nie je oprávnený žalobu zamietnuť a vydať meritórne rozhodnutie odvolávajúc sa na nedostatok vecnej legitímácie s odôvodnením, že žalobcovi či žalovanému neprináleží dané právo alebo povinnosť.

Ak v konaní niektorá zo strán sporu nedisponuje procesnou spôsobilosťou nie je možné uvažovať ani o vecnej legitímácii. Ešte vážnejšou je situácia, keď subjekt nedisponuje ani procesnou subjektivitou. V tomto prípade nie je možné ani uvažovať o procesnej spôsobilosti a o vecnej legitímácii ako takej. Ak súd pri skúmaní procesných podmienok konštatuje absenciu procesnej subjektivity, je zásadné, či ňou daný subjekt nedisponoval už pred začatím konania, alebo došlo k jej strate až v priebehu konania. V závislosti od uvedeného ide buď o neodstrániteľný nedostatok alebo odstrániteľný nedostatok procesnej podmienky konania. V prvom prípade vedie toto zistenie vždy k zastaveniu konania.²⁶ Ak dôjde k strate procesnej subjektivity počas konania, musí sa prihliadať na povahu sporu a existenciu právneho nástupcu. Ak to povaha sporu povoľuje a súčasne došlo k rozhodnutiu o dedičstve, súd pokračuje v konaní s právnymi nástupcami žalobcu.²⁷ *A contrario*, ak to povaha sporu nepovoľuje, alebo právny nástupcovia žalobcu nie sú, súd konanie zastaví. Normatívne pokrytie uvedenej situácie je zakotvené v § 63 – 66 CSP.

Rozpor medzi označením strán sporu a vymedzením vecných predpokladov (skutkové okolnosti) v žalobe (žalobný dôvod) sa môže javiť ako nedostatok vecnej legitímácie tak aktívnej ako aj pasívnej. Ako sme poznamenali, tak vecná legitímácia predstavuje určité prepojenie medzi právom hmotným a právom procesným. Prof. Macur vymedzuje tento vzťah ako určitý nárok, ktorému zodpovedá povinnosť podľa ustanovení noriem práva hmotného, ktorý vždy koreluje s procesnoprávnym postavením totožných účastníkov daného hmotnoprávneho vzťahu.²⁸

Záverom konštatujeme, že procesnými podmienkami právna teória rozumie určité formálne predpoklady, za splnenia ktorých je súd oprávnený vo veci konať a rozhodnúť. Na druhej strane,

²⁶ V aplikačnej praxi môže nastať situácia, že žalobca dá žalobu na poštovú prepravu, no kým žaloba dôjde súdu a súd preskúma splnenie procesných podmienok na strane žalobcu, žalobca stratí subjektivitu - umrie.

²⁷ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Druhé vydanie. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 661

²⁸ MACUR, J.: *Kurs občanského práva procesního – Exekuční právo*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 46-51

podmienka vecnej legitímácia predstavuje určité materiálne predpoklady, ktorých negatívne naplnenie nespôsobuje vadu konania.

Záver

Za jeden z charakteristických znakov kontradiktórneho procesu teória civilného práva procesného považuje jeho účelové zameranie na poskytovanie ochrany subjektívnym právam a oprávneným záujmom, ktoré vznikajú v oblasti súkromného práva. Uplatňovaním súdnej moci v kontradiktórnom procese rozumieme riešenie súkromnoprávných sporov. Riešenie takého konfliktu zahŕňa miernejšiu fázu autoritatívneho „nachádzania“ práva t.j. existenciu subjektívneho hmotnoprávného nároku.

Z tejto koncepcie môžeme vyvodíť požiadavku existencie vecnej legitímácie, ako nutný podklad pre poskytnutie ochrany určitého subjektívneho práva či nároku. Štruktúra kontradiktórneho procesu je inštitucionálne upravené tak, aby umožňovala rozvinutie právneho sporu medzi stranami, čo je predpokladom pravdivého a úplného objasnenia rozhodujúcich skutkových okolností.

Koncepcia pojmu vecnej legitímácie je podľa nášho názoru pojem omnoho podstatnejší, ako je v súčasnosti považovaný. Máme za to, že uvedenej problematike nie je venovaná takmer žiadna pozornosť, čoho dôkazom sú aj zhodné definície danej problematiky v početných publikáciách venujúcim sa problematike civilného procesu. Počas analýzy tohto pojmu sme skúmali rozsiahle množstvo monografií venujúcim sa práve problematike civilného procesu, ktoré však uvádzajú takmer totožné definície.²⁹

Na vykonštruovanie dôkladnej charakteristiky vecnej legitímácie je nutné vymedziť uvedený pojem tak z hľadiska hmotnoprávného, ako aj z hľadiska procesnoprávného. Vecná legitímácia nie je pojem čisto hmotnoprávny, ale ani výlučne procesnoprávny. Dôvodom je, že vecná legitímácia nadobudne svoj význam až pri uplatnení *ius ad litem* s úmyslom začať konanie na súde. Uvedené platí aj reverzibilne tzn., že ak sa určitý subjekt rozhodne iniciovať konradiktórny proces, je pozitívne naplnenie vecnej legitímácie pre jeho úspech v konaní viac než nutný.

Vymedzenie podstaty vecnej legitímácie a jej základných postulátov má podstatný význam nielen z hľadiska teoretického, ale umožňuje zodpovedať rôzne otázky týkajúce sa právnej

²⁹ Napr.: FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol. *Občianske súdne konanie*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 109; MAZÁK J. a kol.: *Základy občianskeho procesného práva*. Štvrté vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2009, s. 104; ČEŠKA, Z.: *Občianské právo procesní*. Praha : Panorama, 1989, s. 114; WINTEROVÁ, A.: *Civilní právo procesní*. Praha : Linde, 2002, s. 147

praxe. Správne pochopenie vecnej legitímácie je možné považovať ako predpoklad pochopenia vzájomného vzťahu medzi právom hmotným a právom procesným. Taktiež je možné pomocou vecnej legitímácie vymedziť predmet procesnoprávneho vzťahu a vzájomnú súvislosť s predmetom vzťahu hmotnoprávneho.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a skriptá

FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol. Občianske súdne konanie. Praha : C. H. Beck, 2010, 493 s. ISBN 978-80-7400-312-7

KELSEN, H.: *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr, 1911, 709 s. ISBN neuvedené

MACUR, J.: *Problémy vzájomného vzťahu práva procesného a hmotného*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 183 s. ISBN 80-210-0810-5

MACUR, J.: *Právo procesní a právo hmotné*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 158 s. ISBN 80-210-0740-0

MACUR, J.: *Kurs občanského práva procesního – Exekuční právo*. Praha: C. H. Beck, 1998, 207 s. ISBN 80-7179-190-3

MACUR, J.: *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 203 s. ISBN 80-210-2824-6

OTT, E.: *Soustavní úvod ve studium řízení soudního*. Praha: Nákladem České akademie cisáře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898, 321 s. ISBN neuvedené

PELIKÁN, R.: *Právní subjektivita*. Praha. Wolters Kluwer, 2012, 188s. ISBN 978-80-7357-745-2

ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Druhé vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, 1752 s. ISBN 978-80-7400-909-9

Periodiká (časopisy) a zborníky resp. state v nich uverejnené

BOGDAN, A.: Niektoré otvorené otázky pri použití zákona o kárnom (disciplinárnom) stíhaní rozkrádania a poškodzovania majetku v socialistickom vlastníctve. In: *Socialistická zákonnost*. Praha: Ministerstvo spravodlnosti ČSFR, roč. 6, 1958, č. 4, s. 48-50. ISSN 0037-8305

MACUR, J.: Vymezení pojmu civilního procesu a civilního práva procesního. In: *Právník*, č. 132, 1993, č. 12, s. 1064-1073

ČEŠKA, Z.: Nedostatek věcné legitimace a nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení. In: *Socialistická zákonnost*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSFR, roč. 6, 1958, č. 1, s. 48-50. ISSN 0037-8305

ČOLLÁK, J.: Spor (ový moment) ako tajomný fenomén – predmet sporu ako kľúč k právomoci prejednávácich (decíznych) systémov: úvahy o vzniku súkromného práva procesného?. In: *Košické dni súkromného práva III*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2021. s. 176 – 2015. ISBN 978-80-574-0024-0

Judikatura

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. decembra 2011, sp. zn.: 2 Cdo 118/2011

**Zborník príspevkov z fakultného kola súťaže
ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ A ODBORNÁ ČINNOSŤ 2024**

a

medzinárodnej študentskej vedeckej konferencie

PRO-LEGAL

Deň študentov práva a doktorandov 2024

Autor:	Kolektív autorov
Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:	doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.
Predseda edičnej komisie:	prof. JUDr. Milan Ďurica, PhD.
Recenzenti:	JUDr. Miloš Levrinc, PhD. PhDr. Anna Schneiderová, PhD.
Zostavovatelia:	JUDr. Aneta Kšenzíghová, MBA JUDr. Ľubica Saktorová, PhD., LL.M., M.A.
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
Tlač:	online
Návrh obálky:	Mgr. Ján Humaj
Rok vydania:	2024
Počet strán:	267

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

ISBN 978-80-557-2156-9

EAN 9788055721569

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055721569>

ISBN 978-80-557-2156-9

